

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-
ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
INSTITUTE OF MARKET PROBLEMS AND
ECONOMIC&ECOLOGICAL RESEARCH

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
KHERSON NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY

*До Міжнародної наукової конференції «Українське
Причорномор'я: вектори стратегічного розвитку
та європейських стандартів життя» в рамках
Міжнародного Інноваційного Форуму*

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Засновано в 1998 році

За науковою редакцією
академіка НАН України, д.е.н., проф. Буркинського Б.В.

Випуск 60

Книга I

Одеса - 2015

УДК 006.35(4)+330.34(477.7)
ББК 65-551

Засновник і видавець:
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України (протокол №8 від
09.07.2015)*

*Згідно з постановою Президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1
«Економічні інновації» внесено у перелік наукових фахових видань України*

Редакційна колегія:

Головний редактор - Буркинський Б.В. –д.е.н., проф. академік НАН України
Відповідальний секретар редколегії - Хумарова Н.І., д.е.н., с.н.с.

Члени редакційної колегії:

Амоша О.І. (акад. НАН України, д.е.н., професор), **Андрєєва Н.М.** (д.е.н.),
Бутенко А.І. (д.е.н., професор), **Всєбінець В.** (д-р габ.), **Галушкіна Т.П.** (д.е.н.,
професор), **Громова О.М.** (д.е.н.), **Жихарєва В.В.** (д.е.н.), **Зверяков М.І.** (чл.-
кор. НАН України, д.е.н., професор), **Ковальов А.І.** (д.е.н., професор),
Котлубай О.М. (д.е.н., професор), **Купінець Л.Є.** (д.е.н.), **Макаренко М.В.**
(д.е.н., професор), **Осипов В.М.** (д.е.н., професор), **Пирожков С.І.** (акад. НАН
України, д.е.н., професор), **Симоненко В.К.** (чл.-кор. НАН України, д.е.н.,
професор), **Степанов В.М.** (д.е.н., професор), **Філіппова С.В.** (д.е.н., професор),
Харічков С.К. (д.е.н., професор), **Шапар А.Г.** (чл.-кор. НАН України, д.т.н.,
професор), **Шубін О.О.** (д.е.н., професор).

Наукові доповіді збірника присвячені результатам досліджень щодо проблематики складових розвитку регіону в контексті європейських стандартів та визначення пріоритетів і інструментарію екологоорієнтованого розвитку, а також визначенню стратегічних векторів інтеграційного потенціалу, у тому числі і в регіоні Українського Причорномор'я; розглянуті різні організаційно-економічні інструменти впровадження принципів екологізації економіки та інноваційних управлінських рішень.

Доповіді збірника будуть корисними для науковців, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості, студентів вищих навчальних закладів.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 15485 – 4057 ПР від 13.07.2009 р.

©Інститут проблем ринку та економіко-
екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2015

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ

<i>Адвокатова Н.О.</i> УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЇХ СТРУКТУРИ - НАПРЯМОК ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	7
<i>Андерсон Н.В.</i> ЕВРОПЕЙСКИЕ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ	13
<i>Антофий Н.Н., Болела Е.А.</i> ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ НА УРОВЕНЬ БЕЗРАБОТИЦЫ	28
<i>Badalov Rovshan</i> SUSTAINABLE PUBLIC PROCUREMENT IN ACTION	35
<i>Бондаренко С.А.</i> УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	42
<i>Боярчук А.І., Гудзь М.В.</i> НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ	54
<i>Бурова О. Б.</i> НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ	60
<i>Бутенко І.А., Курносова А.В.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	66
<i>Бутенко А.І., Шлафман Н.Л.</i> СТРУКТУРНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	75
<i>Гавриш О.О., Савченко-Марущак М.С.</i> ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	84
<i>Горячук В.Ф., Жиленко-Паламарчук І.О.</i> ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	91
<i>Гудзь П.В.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПІДХОДІВ ДО РЕБРЕНДИНГУ ПРОМИСЛОВОГО МІСТА	99

<i>Жилін М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ МОРСЬКИХ ТОРГОВИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ	111
<i>Журавльова Т.О., Назаркіна Л.І.</i> КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	121
<i>Залюбінська Л.М., Литвиненко К.О.</i> МОДЕЛЬ КРУГООБІГУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ З РИНКОМ КОМЕРЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ	130
<i>Зінченко Ю.В.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЕКОЛОГІЧНОГО РИЗИКУ	141
<i>Іванченков В.С., Чехович З.В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КОНСЕРВНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І	154
<i>Ільченко С.В.</i> СУЧАСНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ	172
<i>Кісеоларь М.Г.</i> БІОПАЛИВНИЙ СЕКТОР ЕНЕРГЕТИКИ: ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА РЕГІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ	179
<i>Kovalenko Sergei I.</i> CROSS-BORDER CLUSTERS AS THE FORM OF TRANSPLANTATION OF INSTITUTIONS INTO ECONOMIC AREA OF POSTMODERNITY	186
<i>Корецький М.Х., Elias S. Spyriades, Корецька С.О.</i> ЗДОБУТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ В ДЕРЖАВНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ГРЕЦІЇ	199
<i>Купінець Л. Є., Обнявко Т. С.</i> ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО- ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ	206
<i>Куруцова Е.С.</i> ОБГРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ	217
<i>Кухарчик А.Г.</i> КОНЦЕПЦІИ ЛОГІСТИКИ В МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПЕРЕВОЗКАХ	226

<i>Кухарчик В.Г.</i> РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ ТА ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	238
<i>Лайко О.І.</i> ІНВЕСТИЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	248
<i>Ларіна Я.С.</i> ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	260
<i>Лисюк В.М., Деркач Т.В.</i> РИНКОВА ІНТЕГРАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ, ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ	270
<i>Мартієнко А.І.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ПРОЦЕДУР В СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	281
<i>Маштакова І.О.</i> МАРКЕТИНГ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ	293
<i>Пам'яті професора Віктора Володимировича Крючковського</i>	302
<i>Автори збірника</i>	304

Сучасний розвиток країн світу є доволі складним та суперечливим, адже знаменує собою швидкий їх перехід до нового етапу розвитку — інформаційного суспільства, в якому значно спрощуються умови руху факторів виробництва, посилюється їхня динаміка та суттєво зростають численні суперечки. В Україні поки залишається несприятливим підприємницький клімат, спостерігається нерішучість у формуванні та проведенні політики підвищення національної та регіональної конкурентоспроможності.

Крім того, останнім часом наша країна знаходиться в умовах фінансово-економічної кризи, яка торкнулася всіх сфер національної економіки.

Функціонування ринкової економіки потребує урахування сукупності реальних умов та розробки теоретичних та концептуальних засад розвитку економіки України та її регіонів, а також використання сучасних інформаційних технологій та механізмів управління стратегічним розвитком країни.

У цих умовах надзвичайно важливим стає визначення стратегічних векторів інтеграційного потенціалу, у тому числі і в регіоні Українського Причорномор'я. Це стосується не тільки економіки країни в цілому, але і секторальної політики, зокрема, вирівнювання диспропорцій в сучасному розвитку реального сектору економіки.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблематика складових розвитку регіону в контексті європейських стандартів та визначення пріоритетів і інструментарію екологоорієнтованого розвитку що стало предметом дискусій учасників II етапу Міжнародного інноваційного форуму, в рамках якого проведена міжнародна наукова конференція «Українське Причорномор'я: вектори стратегічного розвитку та європейських стандартів життя» (Одеса-Лазурне, 2015 р.).

Пропонована збірка наукових публікацій («Економічні інновації. Випуск 60: Українське Причорномор'я: вектори стратегічного розвитку та європейських стандартів життя») відображає авторські позиції учасників цієї конференції щодо регіональних акцентів проблеми природокористування, розвитку рекреації та туризму, соціальної сфери, які, на думку редакційної колегії, визначатимуть конструктивні напрями вирішення означеного кола проблем у перспективі.

УДК 338.512

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ЇХ СТРУКТУРИ - НАПРЯМОК ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Адвокато́ва Н.О.

Визначено основні засади управління витратами та встановлено напрямки удосконалення та оптимізації їх структури, що дозволять ефективніше використовувати економічні ресурси підприємства, знизити собівартість продукції та максимізувати прибуток.

Постановка проблеми. З плином трансформаційних процесів поступово відбувається переосмислення основної мети підприємницької діяльності суб'єктів господарювання: від отримання максимального чистого прибутку при найменших витратах на виробництво продукції, до забезпечення подальшої ефективності виробництва, що зумовлюється ступенем задоволення потреб суспільства. Головною метою діяльності будь-якого підприємства є прибуток, оскільки він визначає пріоритетні напрямки його розвитку та в повній мірі залежить від величини виробничих витрат. Зменшення, або обмеження зростання саме виробничих витрат має суттєвий вплив на фінансову результативність господарської діяльності та фінансове становище підприємства в цілому. Потреба в дослідженні сутності, змісту, особливостей та ефективності формування та використання виробничих витрат на підприємстві та пошук методів їх оптимізації є необхідною в наш час та вимагає необхідність подальшого проведення досліджень у даній сфері, тому обрана тема є актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Великий внесок у розробку теоретичних засад, методологічних і практичних підходів до визначення проблемної сутності та оптимізації виробничих витрат з точки зору скорочення їхньої величини при використанні та отриманні при цьому максимального обсягу виробництва продукції зробили такі провідні зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти, як: Н. Калдор, Г. Шекл, Р.

Клаунр, Х. Мінський, Ю.О. Шумило, М.В. Володькіна, Г.О. Величко, В.М. Гриньова, Г.В. Савицька та інші. Проте, глибокі структурні зміни економіки, що відбуваються сьогодні, вимагають постійного та безперервного удосконалення використання теоретико-методичних прийомів щодо оптимізації виробничих витрат на підприємстві.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є вивчення у теоретико-методичному аспекті особливостей оптимізації витрат виробництва та їх управління як ключового напрямку удосконалення господарської діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічне обґрунтування виробничих витрат базується на ситуативній проблематиці обмеженості ресурсів та можливості їхнього альтернативного використання. При такій обставині виробники вимушені обирати саме таку галузь виробництва, яка забезпечить у подальшій господарській діяльності отримання максимального прибутку. У ході економічних процесів ми завжди знаходимося у стані вибору альтернативних варіантів, оскільки ресурси, що використовуються для виробництва конкретного товару, неможливо використати для виробництва іншого. Виготовляючи конкретну продукцію, ми втрачаємо можливості виготовити іншу. При виборі, який саме товар виготовляти, ми порівнюємо їхню альтернативну вартість. Так само і при використанні грошових коштів на виробничі ресурси ми повинні завжди ототожнювати та оцінювати всі можливі альтернативні варіанти виробництва продукції, дотримуючись мінімальних капітальних вкладень [1, с. 120].

З бухгалтерської та економічної точки зору до виробничих витрат необхідно відносити всі фактично понесені витрати у грошовому і натуральному виразі, які пов'язані з виробництвом. Такими витратами можуть бути фактично понесені витрати підприємства на придбання і використання всіх необхідних умов виробництва, які забезпечують досягнення кінцевого результату господарської діяльності [4, с. 116].

Визначення фактично понесених витрат підприємства важливе, так як вони включають прямі витрати підприємства. Про фактичні витрати повинні знати і керівники підприємств, оскільки такі витрати могли б бути використані у іншому місці та в інший час з більш ефективною результативною віддачею. Однак у переважній більшості випадків альтернативне використання виробничих витрат є прихованим.

Правильно визначати, в якому руслі використовувати існуючі ресурси підприємства для прийняття економічно обґрунтованого господарського рішення – це ключове питання керівників підприємства. Процес прийняття керівництвом підприємства економічно обґрунтованого управлінського рішення загострює існування безповоротних неефективних витрат, тобто таких витрат які вже понесені понад запланованих та які неможливо отримати назад. Так як їх неможливо отримати назад, вони ніяк не повинні впливати на дилему обрання тих чи інших ефективних господарських рішень [2, с. 129].

Оптимізація виробничих витрат аналізується за двома напрямками: за джерелами та за факторами. Якщо джерела включають витрати за рахунок економії яких можна скоротити витрати виробництва, то фактори це техніко-економічні умови, під впливом яких змінюються витрати.

Оптимізація витрат істотно приведе до зміни маси прибутку підприємства та в експертній системі воно повинне бути розташоване в якості головної вершини. У результаті причино-наслідкові зв'язки з наведених показників можливо побудувати байєсівську мережу, що описують максимізацію маси прибутку на промисловому підприємстві за рахунок оптимізації витрат та мережа має наступний вид рис.1.

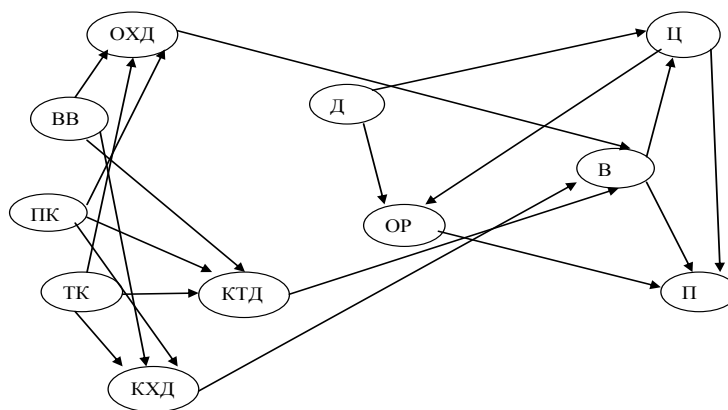

Рис.1. Байєсівська мережа для моделювання управлінських рішень щодо оптимізації витрат на промисловому підприємстві

У якості основних економічних критеріїв, які визначають перспективність розвитку промислового підприємства обрані: результативність заходів спрямована на зміну маси прибутку - П; ціна одиниці продукції - Ц; виробничі витрати - В; обсяг реалізації продукції - ОР. Ціна одиниці продукції - один з найважливіших показників діяльності підприємства, що визначає прибуток підприємства множенням на обсяги реалізації за вирахуванням витрат підприємства.

До складових прибутку (П) входять такі економічні показники, як витрати (В), ціна (Ц), обсяг реалізації (ОР), а на останній показник (ОР) впливає показник дохід покупців продукції (Д). Непрямим фактором безпосередньо впливають на всі критерії розвитку підприємства можна віднести трудові ресурси, до складу показників яких входять число працюючих, продуктивність на підприємстві, середня заробітна плата персоналу. До показника виробничі витрати (В) входять такі технічні та технологічні показники: ОХД, КТД, КХД, ВВ, ПК, ТК, які враховуються для забезпечення оптимального рівня витрат. Вдалі управлінські рішення щодо оптимізації витрат за рахунок технічних та технологічних показників призведуть до удосконалення господарської діяльності на підприємстві.

Основними джерелами скорочення витрат виробництва і реалізації продукції можуть бути:

- скорочення витрат сировини та матеріалів на одиницю продукції;
- скорочення розміру амортизації на одиницю основних виробничих фондів;
- скорочення витрат на заробітну плату на одиницю продукції;
- скорочення адміністративних витрат;
- ліквідація неефективних витрат та втрат від браку продукції.

На економію виробничих витрат суттєво впливає число техніко-економічних факторів:

- поліпшення технічної оснащеності виробництва;
- удосконалення організації виробництва та економіки праці;
- зміна обсягів виробництва.

Скорочення витрат на виробничі ресурси можна досягти за рахунок скорочення норм їхнього використання, скорочення відходів у виробничому процесі та збереження, повторне використання ресурсів, впровадження безвідходних технологій виробництва.

Зменшення величини виробничих витрат забезпечується за рахунок внутрішньовиробничих факторів. Суттєвий вплив на зниження виробничих витрат спричиняють прогресивні методи організації виробництва. Сутність даних методів полягає у тому, що деталі, комплектуючі вироби поставляються на виробництво своєчасно, у визначене місце та у потрібній кількості без браку, щоб не допустити зупинки виробничого процесу. Це забезпечує скорочення витрат на складування, транспортування та збереження напівфабрикатів і у підприємства-споживача і у підприємства-постачальника. При такій умові підприємство постачальник зменшує витрати на реалізацію [3, с.119].

Скорочення собівартості продукції у повній мірі залежить від контролю якості виготовленої продукції. Це можливо завдяки підвищенню відповідальності основних виробничих робітників за якість виготовленої продукції, створенню автоматизованої потокової лінії та використання дистанційних пристроїв для контролю якості виробів. У результаті цього скорочуються виробничі витрати, що пов'язані з повторною обробкою бракованих виробів, а також використанням виробничих запасів та трудових ресурсів.

Одним з головних завдань апарату управління на теперішній час є створення такої системи управління витратами виробництва, яка б дала можливість керувати витратами на всіх етапах виробничого циклу, а також відповідала критеріям єдності підходів на різних рівнях управлінської діяльності. Система управління витратами буде ефективна лише в тому випадку, коли будуть враховані особливості кожного промислового підприємства, охоплені всі процеси, що здійснюються підприємством та буде побудована система до принципів управління і відповідно мінімізувати свої витрати, адже прибуток – це те заради чого ведеться будь-яка економічна діяльність. Для точного успішного функціонування кожен підприємець повинен навчитися ефективно управляти витратами [5, с. 118].

Висновки. Посилення уваги до виробничих витрат підприємства має першочергове значення, оскільки від правильної оцінки фактичної собівартості залежить ефективність управління виробництвом, і як наслідок вплине на фінансовий результат господарської діяльності підприємства. Із появою нових економічних методів і підходів витрати підприємства піддаються все більшому управлінському впливу,

з'являються можливості знайти більш ефективні шляхи їх оптимізації та зниження.

Література

1. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства / М.В. Володькіна – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 194 с.
2. Корінько М.Д. Концептуальні основи управління витратами суб'єктів господарювання в умовах удосконалення ринкових відносин / М.Д. Корінько, Г.Б. Тітаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9. – С. 126-131.
3. Котенко Т.Ю. Аналіз витрат як складова управління на підприємствах будівельної галузі / Т.Ю. Котенко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 118-121.
4. Шваб Л. І. Економіка підприємства / Шваб Л. І. – К.: Вища освіта, 2011. – 459 с.
5. Шумило Ю. О. Уточнення теоретичної сутності категорії витрат в управлінні підприємством // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 3. – С. 117-119.

Abstract

Advokatova N.O.

Debit management and optimization of their structure - an area for improvement business enterprises

The main methodological basis of cost management is established and the ways of improvement and optimization of their structure are arranged so that would cause to more efficient usage of economic resources of the enterprise, reduce production costs and maximize profits.

УДК 351.88

ЕВРОПЕЙСКИЕ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИИ И УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Андерсон Н.В.

У статті розглядаються моделі організації та управління природокористування в країнах ЄС для можливого впровадження європейського досвіду в Україні. Виділено специфічні особливості державного управління низки європейських країн для адаптації національного природоохоронного законодавства України до міжнародних вимог і стандартів ЄС.

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами. Государственное вмешательство в сферу природопользования в отдельных странах мира представляет собой сложную систему управления, в которой выделяются цели природоохранной политики - общие, функциональные (т.е. по каждому объекту политики), региональные; объекты политики - воздушный бассейн, водные системы, почвы, лес, другие природные ресурсы, среда обитания людей, заповедники и т.д.; уровни осуществления политики - государственный сектор, местные органы власти, частный сектор; инструментарий политики - контроль и наблюдение за состоянием среды (мониторинг), оперативное управление и превентивные мероприятия, научные исследования, подготовка кадров, финансирование и экономическое принуждение, международное сотрудничество, которое рассматривается как средство решения не только проблем, связанных с защитой какого - либо международного объекта природной среды, но и некоторых важных внутренних экологических проблем.

Прослеживается определенная тенденция: с одной стороны, увеличивается число органов государственного управления, включая отраслевые министерства, несущие ответственность за состояние среды, с другой - создаются центральные органы государственного управления с высокими полномочиями, ответственные за общее руководство в национальных масштабах всей политикой в области окружающей

природной среды, за координацию этой политики и за участие в международных программах сотрудничества. Такими органами являются в США - федеральное агентство по охране окружающей среды, в Японии - управление по охране окружающей среды, во Франции - министерство по вопросам качества жизни и т.д. Кроме того, в ряде стран при правительстве были образованы специальные консультативные органы: в США - Совет по качеству окружающей среды, в Англии - Постоянная Королевская комиссия по борьбе с загрязнением окружающей среды и т.д.

Анализ достижений и публикаций по теме исследования данной проблемы. Выделение нерешенных ранее аспектов общей проблемы, которой посвящается статья. Регулирование охраны среды в странах Запада сопровождается и подкрепляется системой экономического стимулирования. В зарубежной практике государственное управление в области охраны окружающей среды (экологическое управление) осуществлялось, как правило, в рамках существовавших государственных структур и иногда для выполнения природоохранных функций в них создавались специализированные подразделения. Например, в США длительное время функции управления охраной вод и атмосферного воздуха выполнялись Министерством здравоохранения; в Японии природоохранительные функции выполнялись Министерством внешней торговли и промышленности и Министерством строительства.

С развитием экологического законодательства в экономически развитых странах в основном в 70-е годы прошлого века были созданы специальные государственные структуры. Как правило, в этих государствах функционируют два вида органов – консультативные (совещательные) и исполнительно-распорядительные. В настоящее время специальные органы функционируют практически во всех государствах мира, если же охарактеризовать задачи консультативных органов, то они сводятся к информированию своих исполнительных органов власти о состоянии окружающей среды, прогнозированию воздействия на окружающую среду в процессе разработки и реализации проектов развития; увязыванию интересов различных ведомств, государственного аппарата с интересами хозяйствующих субъектов, в основном с крупными трансграничными корпорациями. Согласно положениям законодательства в большинстве зарубежных стран, главными исполнительно-распорядительными органами в области охраны окружающей среды являются министерства, службы, агентства, комитеты, в задачи которых входит разработка экологической политики, разработка и координация

программ по охране окружающей среды, разработка экологических стандартов, мониторинг, оказание научно-методической, технической и финансовой помощи региональным и местным органам власти, обеспечение исполнения требований экологического законодательства, международное сотрудничество.

Целью исследования является изучение опыта европейских моделей организации и управления экологией и природными ресурсами для внедрения в политико-административную систему управления природопользованием в Украине.

Изложение основного материала с полным обоснованием полученных научных результатов. Во многих странах в ходе разработки стратегии экологической политики была проведена большая работа по определению уровня расходов, необходимых для восстановления качества среды и ее нормального воспроизводства. Однако на этом пути возникли многочисленные практические и методологические трудности. Во многих европейских странах в основу проведения политики окружающей природной среды и ее финансирования был положен не критерий стоимости восстановления экологического баланса, а принцип нормативного качественного состояния окружающей природной среды, достижение которого обеспечивается либо системой норм и стандартов на предельно допустимые уровни и состав загрязнений, выброса отходов, шумов и т.д., либо системой налогообложения предприятий, допускающих нарушения установленных правил природопользования, либо, сочетанием этих двух методов.

В Германии экологическое управление в основном дело Земель. На федеральном уровне управлением в сфере охраны окружающей среды занимается Министерство по охране окружающей среды, защите природы и радиационной безопасности, которое наделено в основном управленческими функциями (планирование и коммуникация экологической политики, подготовка законов и норм по управлению) и не имеет исполнительных функций в том смысле, что оно не несет ответственности за прямое исполнение экологического законодательства. Данному Министерству подчинены: Экологическая федеральная служба (выполняет, прежде всего, функцию поддержания работы Министерства научной экспертизой, осуществляет сбор, обработку и подготовку экологических данных, а также экологическое просвещение); Федеральная служба защиты природы (осуществляет охрану природы и ландшафтов); Федеральная служба по защите от радиационного воздействия

(осуществляет управленческие функции в области использования атомной энергии, а также ответственна за государственное хранение ядерных материалов и радиоактивных веществ). Федеральным органом, ответственным за разрешения для введения в оборот и выпуск генно-инженерно-модифицированных организмов является Институт Роберта Коха. За выпуск биоцидов ответственно Федеральное министерство по охране труда и трудовой медицины, а за разрешение на производство и использование средств защиты растений – Биологический федеральный центр. Федеральные ведомства имеют право издавать основополагающие предписания по вопросам охотничьего дела, охраны природы и поддержания ландшафтов; отведения земель, организации территорий и водоснабжения и др. На природоохранные органы Земли и местную администрацию возложены функции в части обеспечения проведения конкретных мероприятий по охране окружающей среды. В Землях с большой территорией экологическое управление организовано на трех уровнях: высший уровень – это министерство, основной задачей которого является подготовка законов (оно поддерживается несколькими органами, проводящими научные экспертизы); средний уровень – органы, осуществляющие задачи по экологическому управлению; низшие административные органы (округа, мелкие общины, государственные экологические центры) которые осуществляют контроль вне разрешительных процедур, и разрешение меньших объектов и видов деятельности, чем на предыдущем уровне – особенно в сфере охраны атмосферного воздуха. Конкурирующая законодательная компетенция в Германии распространяется на передачу земли, природных ресурсов в общественную собственность или иные формы общественного хозяйства; на содействие производству в сельском и лесном хозяйстве, рыболовство в открытом море и прибрежных водах, а также охрану побережья; устранение отходов, охрану воздушного бассейна от загрязнения и борьбу с шумом. В

Королевстве Нидерланды ввиду географического положения на государственные органы возлагаются вопросы водопользования и охраны, а нормотворческие и иные полномочия органов водного контроля, порядок осуществления контроля за их деятельностью со стороны провинций устанавливаются актом парламента.

В Испании органы власти следят за рациональным использованием всех природных ресурсов в целях сохранения и улучшения качества

жизни, а также охраны и восстановления окружающей среды, опираясь при этом на необходимую коллективную солидарность.

Полностью контролируется окружающая среда и качество жизни в Португалии, где государство обязано предупреждать загрязнение среды и его последствия через собственные органы, способствовать приданию экологической направленности различным сферам политики, разрабатываемой и проводимой на отраслевом уровне.

В Швеции особое место в системе природоохранных органов занимает лесная администрация, осуществляющая управление лесами на всей территории лесных земель страны. Ее политика направлена на решение двух равноценных задач: защиту окружающей природной среды и производство древесины. Кроме того, лесная администрация Швеции осуществляет надзор за проведением лесохозяйственных мероприятий, лесочетных работ, а также контролирует деятельность лесопромышленных компаний и частных фирм. В нее входят Национальный совет по лесному хозяйству и региональные советы по лесному хозяйству.

В США формирование органов государственного экологического управления относится к концу XVIII века (первым федеральным ведомством была Служба национальных парков). В настоящее время в США в сфере природопользования и охраны окружающей среды можно выделить три уровня государственного управления – федеральный, штатов и местный, которые находятся в тесном взаимодействии на основе соглашений, планов программ и проектов, принимаемых во исполнение экологических требований законодательства. После реорганизации управления в области охраны окружающей среды в связи с обострением экологического кризиса федеральное правительство оставило за собой выполнение задач по определению политики, осуществлению общего руководства и контроля в области природоохранных мероприятий, оказанию технической, финансовой и иной помощи, а к штатам перешли основные обязанности по практической реализации федеральной политики. Экологическое управление на местном уровне также занимается практическим решением некоторых задач по охране природы. В некоторых штатах США функции управления охраной окружающей среды приданы неспециализированным органам: местного планирования, архитектуры и строительства, здравоохранения, коммунального хозяйства, транспорта, полиции и т.п. В других образованы специальные подразделения - департаменты охраны окружающей среды. Функции

охраны окружающей среды по содержанию неодинаковы в разных штатах и муниципалитетах. В большинстве случаев внимание обращено на рациональное использование и охрану земель, вод, атмосферного воздушного благоустройства и борьбу с загрязнением территорий твёрдыми отходами. Также уделяется внимание охране растительного и животного мира, борьбе с шумом и т.д. В графствах Хантердон и Мидлсекс штат Нью-Джерси для управления утилизацией твёрдых отходов образованы отдельные департаменты по твёрдым отходам. В графстве Мидлсекс действует Министерство здравоохранения, которое занимается охраной атмосферного воздуха, включая инспектирование, расследование аварийных ситуаций и т.д. В некоторых графствах, муниципалитета образованы органы экологического управления универсального профиля (например, департамент по окружающей среде и планирование графства Эри при штате Нью-Йорк).

Конституция Австрийской Республики к ведению Федерации относит горное дело; лесное хозяйство, включая пастбища; водное право; регулирование состояния и содержание водохранилищ, установление общих принципов законодательства, а к ведению земли - издание конкретизирующих законов и исполнительную деятельность по вопросам природных источников; защиты растений от заболеваний и вредителей, проверки на совместимость с окружающей средой проектов, оказывающих значительное воздействие на нее, а в Великобритании Министерство по делам окружающей среды выполняет в основном координационные функции и осуществляет контроль по общим вопросам, оперативное же управление осуществляется преимущественно органами местной власти (местными общинами).

Главная цель природоохранной политики Дании состоит в охране окружающей среды и предотвращении загрязнения воздуха, воды и земель, также контроле за шумовым загрязнением. Деятельность датского общества по охране окружающей среды базируется на следующих главных принципах: - оценка объекта и средств решения проблемы; - «загрязнитель» оплачивает природоохранные расходы. На основании материалов, разработанных и полученных от местных органов власти, региональные власти картографируют источники загрязнения и поля загрязнения на окрестных территориях и готовят подробный доклад о состоянии окружающей среды. Он ложится в основу для разработки планов, касающихся, например, улучшения качества окружающей среды, размещения предприятий и сброса отходов. Помимо этого

муниципалитеты планируют районное теплоснабжение, объем сточных вод, водоснабжение, использование водотоков, на их основе должны проводиться все природоохранные мероприятия. В Дании «окружающая среда» стала независимой сферой деятельности, в которой задачи решаются министерством окружающей среды, региональными (на уровне округа) и городскими властями. Последние два из упомянутых органов исполнительной власти несут ответственность за «ежедневное» управление окружающей средой. Окружные органы управления страны (в дальнейшем региональные власти) осуществляют функции планирования, контроля и разработки направлений деятельности в региональном масштабе, а муниципалитеты - на городском уровне. Региональные власти, например, разрабатывают планы по поддержанию качества воды в системах водоснабжения, озёрах, водотоках, планы по использованию водосборной площади. Система административного управления основывается на стремлении централизовать функции и поставить задачи там, где власти «смогли бы чувствовать, откуда дует ветер». Проблемы загрязнения в первую очередь обнаруживаются на местах. Городские власти наиболее «близко» стоят к экологическим проблемам, которые должны ими решаться, и знание ими местной общины считается важным фактором в деле гибкого и обоснованного управления окружающей среды. Расходы на охрану окружающей среды в Дании составляют приблизительно 4 % от всего бюджета страны при этом основная часть (свыше 90 %) этих денег поступают из городского бюджета. Расходы региональных и центральной властей составляют меньшую долю (3 % и 6 % соответственно). Основная часть муниципальных расходов идет на строительство и эксплуатацию различных очистных сооружений. Основным источником природоохранного финансирования в коммунально-городском секторе являются налоги и платы, а также плата пользователей. Как видно, во многих зарубежных странах в настоящее время уже сложилось понимание того, что экономическое развитие должно пойти по иному пути, перестав столь активно разрушать окружающую среду.

В соответствии с рекомендациями конференций ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, 2012), основными критериями оценки прогресса в переходе к устойчивому развитию в сфере сохранения окружающей среды и использования природных ресурсов наряду с мероприятиями по преодолению негативных тенденций, созданием современных технологий, научно-методического обеспечения и

масштабами позитивных результатов может служить создание условий устойчивого природопользования, включающих наличие адекватной нормативно-правовой базы и наличие единства целей и воли в действиях органов государственной власти, бизнеса и населения в достижении задач устойчивого развития. Следовательно, необходимо также найти оптимальное сочетание в деятельности институтов гражданского общества и государственных структур в сфере охраны природы. При этом развитие гражданского общества ни в коем случае не должно осуществляться за счет ослабления государства или отстранения его от выполнения вверенных ему функций в области охраны окружающей среды, природопользования и обеспечения экологической безопасности. Особенно важно всемерно укреплять государственно-властные органы, обеспечивающие законность и правопорядок в этой важнейшей сфере именно сегодня, когда российское общество переживает переходный период. И делать это следует, опираясь на авторитет общественности: от каждого конкретного человека до международных общественных экологических организаций.

Создание административно - правовой базы экологической политики в Японии шло по двум основным направлениям:

- разработка и принятие законодательства, предназначенного юридически регулировать отношения в сфере природопользования;
- организация экологической администрации.

В августе 1967 г. был принят и после частичного пересмотра на 64 -й сессии японского парламента окончательно утвержден Основной закон о борьбе с загрязнением окружающей среды. Эта сессия парламента стала известна как «экологическая» или «природоохранная», так как на ней кроме Основного закона были одобрены 14 других важнейших законов, призванных регулировать различные стороны природоохранной деятельности. Принятие Основного закона имело исключительное значение с точки зрения создания правовых основ новой экологической политики правительства и барьеров природоразрушительной деятельности монополий. В нем определены цели, принципы и основные направления политики государства в сфере охраны и воспроизводства природных ресурсов. Статья 1. Основного закона, так называемый «пункт о гармонии», связывала экономический рост с интересами защиты среды. Впервые было дано определение понятия «когай» (общественный ущерб»), хотя при этом ничего не говорилось о социальных причинах загрязнения.

Важно также отметить, что в Основном законе была прямо признана необходимость участия предпринимателей в расходах по борьбе с загрязнением (ст. 3 и 22) и законодательно закреплён принцип «платит тот, кто загрязняет». Однако в той части, которая касается размеров затрат корпораций, заметны расплывчатость и отсутствие конкретного подхода, что даёт возможность весьма вольного соответствующих статей. Так, например, указывается, что сумма затрат на экологические цели, равная для предпринимателей сумме затрат на очистные сооружения, должна распределяться на всех предпринимателей в соответствии с размерами загрязнения, производимого тем или иным предприятием. Основным законом послужил юридической и методологической базой для создания целой системы законов по окружающей среде. Они регулируют как вопросы охраны отдельных элементов окружающей среды (атмосферы, воды, грунта, шумового загрязнения, вибрации), так и сами методы борьбы с ущербом: административные (законы о деятельности различных институтов и служб по охране среды) и финансовые (законы о распределении расходов на экологические цели).

Можно сделать вывод, что созданная в Японии система законодательных актов по регулированию природопользования охватывает все основные направления по контролю за загрязнением окружающей среды и улучшению ее состояния.

В Финляндской Республике вопросы природопользования, окружающей среды и сельского хозяйства рассматриваются как неразрывно связанные между собой части единой системы государственного управления и регулирования. Указанное единство выражается в том, что государственные функции в названных трех сферах, как правило, осуществляются одними и теми же государственными органами и организациями. Такое построение системы государственного управления и регулирования неслучайно. Данная система основывается на том, что в Финляндской Республике хозяйствующий субъект на практике часто выступает одновременно как сельскохозяйственный товаропроизводитель и как лесовладелец. Нельзя разобраться в системе государственного управления и регулирования в Финляндской Республике, не зная структуры земель этой страны и сложившихся в ней отношений собственности. Финляндия относится к числу лесных держав. По статистике, в этой стране 72% суши составляют леса. Большая часть лесов находится в частной собственности. Государству принадлежит лишь 26% лесов. Структура частной

собственности на леса неоднородна. Большая часть лесов находится в семейной собственности (60% всех лесов Финляндии). Около 400 тыс. финских семей имеют в частной собственности лес. Любопытен тот факт, что среди этих собственников уже 40% составляют городские жители и 40% - пенсионеры. Размер таких лесовладений невелик - в среднем приблизительно 30 га. В Финляндии семейное лесное хозяйство рассматривается как источник благосостояния нации. Критические замечания по отношению к семейной собственности на леса приходилось слышать только от отдельных экологов, указывающих на трудности выкупа таких земель для создания особо охраняемых природных территорий. Значительная часть лесов в Финляндии (более 9%) находится в частной собственности «предприятий и компаний лесной промышленности». Остальные 5% лесов Финляндии находятся в собственности церкви, общин и других подобных структур.

В экономически освоенной южной Финляндии леса преимущественно находятся в частной собственности. В северной Финляндии, территории которой характеризуются труднодоступностью, леса главным образом имеют государственную форму собственности. Финляндия отличается эффективностью лесного хозяйства и лесной промышленности, что говорит, об эффективности управления экологией и природными ресурсами. Прирост древесины превышает ее убыль, что свидетельствует об увеличении запасов древесины (ежегодный прирост древесины составляет 80 млн. м³, из которых 55 млн м³ уходит на нужды промышленности, а 15 млн. м³ - на дрова, отходы и естественную убыль). Лесная отрасль продолжает занимать значительное место в экономике Финляндии и приносить чуть ли не четверть национального валового продукта, из которых 55 млн. м уходит на нужды промышленности, а 15 млн. м - на дрова, отходы и естественную убыль). Лесная отрасль продолжает занимать значительное место в экономике Финляндии и приносить чуть ли не четверть национального валового продукта.

Ознакомление с финской моделью организации природопользования приводит к выводу, что с экономической точки зрения частная собственность на леса и другие природные ресурсы не является препятствием для эффективного и рентабельного ведения лесного, водного, охотничьего, рыбного и сельского хозяйства. Более того, есть основания полагать, что именно по этой причине оно и является таковым. Важно отметить, что в Финляндской Республике большое внимание уделяется социальной и экологической составляющей в области лесного

хозяйства. Лес оценивается не только как природа, но и как национальное самосознание финнов. В связи с этим законодательно закрепляется «всеобщий доступ в угодыя независимо от форм собственности» и «для всех и каждого обеспечена возможность отдыха, рекреации на природе и пользование ее дарами». На лесных участках, в том числе находящихся в частной собственности, разрешается свободный сбор грибов и ягод, а также продекларировано право «свободно и беспрепятственно передвигаться пешком, на лыжах, велосипеде и верхом». Указанное «право на природопользование» не является абсолютным. Его обладатель обязан не причинять вреда окружающей среде, беспокойства владельцу участка, разбивать палатки на срок более 2 дней или разводить костры без разрешения владельца участка, беспокоить северных оленей и охотничью фауну, выполнять различные запреты (например, запрет разбивать палатку на пляже или осуществлять сбор охраняемых на территории Финляндии растений). На некоторых территориях «право на природопользование» вовсе неприменимо. Запрещается свободный доступ на «дворовые участки, поля и культивируемые площади», особо охраняемые территории и т.д.

Запрет на проход и проезд может устанавливать только орган власти (чаще всего это губернское правительство, региональный экологический центр или вооруженные силы). За нарушение запретов на доступ в леса и ограничений «права на природопользование» установлена ответственность, в том числе в Уголовном кодексе (нарушение владения, сбор запрещенной к заготовке «природной продукции» и т.п.). В Финляндской Республике много внимания уделяется лесоводческой деятельности. Законодательство требует восстановить вырубленный лес и осуществлять уход за лесами. Ежегодные затраты на лесовосстановление и уход за лесом составляют 240 млн. евро, из которых 75% - деньги лесовладельцев и 25% - средства государственного бюджета. Если лесное хозяйство нерентабельно, государство дотирует лесовладельца.

Государственное управление и регулирование в области природопользования, окружающей среды и сельского хозяйства в Финляндской Республике осуществляют Министерство сельского и лесного хозяйства и Министерство окружающей среды.

Министерство сельского и лесного хозяйства состоит из 5 департаментов:

- Департамент сельского хозяйства (разработка и реализация сельскохозяйственной политики, в том числе в части дотирования фермеров и других производителей сельскохозяйственной продукции);

- Департамент лесного хозяйства (разработка и реализация лесной политики);

- Департамент рыбного и охотничьего хозяйства (разработка и реализация политики в сфере охотничьего, рыбного и оленеводческого хозяйства);

- Департамент продовольствия и здравоохранения (обеспечение качества и безопасности продуктов питания, ветеринарный и фитосанитарный контроль, условия содержания животных);

- Департамент сельских регионов и природных ресурсов (геодезия и картография, кадастровые базы, водные ресурсы, устойчивое и неистощительное ресурсопользование).

Указанные департаменты реализуют поставленные перед ними задачи через создаваемые ими региональные структуры управления и иные организации, которые одновременно осуществляют коммерческую деятельность и являются частью «государственного управления».

Специфической особенностью финляндской системы государственного управления и регулирования является и то, что департаменты могут возложенные на них задачи решать и через структуры, находящиеся в ведении других министерств. Министерство сельского и лесного хозяйства Финляндии представляет собой государственный орган, который определяет государственную политику в отношении всех природных ресурсов (земельных, лесных, водных, охотничьих, рыбных ресурсов).

Лесным хозяйством в Финляндии непосредственно управляют следующие структуры:

- 13 региональных Лесных центров (1200 человек);

- Центр развития лесного хозяйства «Таріо» (90 человек) - координирует в масштабах всей страны деятельность 13 региональных Лесных центров;

- Организация управления государственными лесами «Metsähallitus» (2000 человек);

- Научно-исследовательский институт леса «METLA» (1000 человек);

- 150 лесоводческих объединений (1800 человек).

Интерес представляет организация управления государственными лесами «Metsahallitus». Она призвана не только содержать земли и водные объекты, находящиеся в государственной собственности, но также осуществлять коммерческую деятельность, в том числе реализацию природных объектов в частную собственность и оказание различного рода рекреационных услуг.

В распоряжение «Metsahallitus» имеется около 12 млн. га государственных земель и водных объектов или около трети территории от общей площади Финляндии (с учетом морских вод). «Metsahallitus» создало ряд фирм, которые под ее фирменным знаком:

- продают или сдают в аренду лесные участки;
- приобретают в государственную собственность земли в целях создания природоохранных территорий;
- сдают в аренду домики и оказывают рекреационные услуги, в том числе для целей туризма, охоты и рыболовства;
- оказывают лесоводческие услуги как внутри страны, так и за рубежом;
- выпускают лесные семена и посадочный материал;
- оказывают внутри страны и за рубежом информационные услуги по использованию природных ресурсов, развитию лесного хозяйства и охране биоразнообразия.

Государственные задачи «Metsahallitus» решает за счет бюджетных средств, причем не только из средств, выделенных Министерству сельского и лесного хозяйства. Значительная часть бюджетных средств «Metsahallitus», например, поступает из Министерства окружающей среды. Научно-исследовательский институт леса «METLA», как и «Metsahallitus», не является государственным органом. «METLA» самостоятельно проводит научную, издательскую и иную деятельность, не связанную с государственным управлением и регулированием. Вместе с тем она обязана содержать свои научно-опытные и охраняемые территории, в том числе селекционные станции и национальные парки (управляет лесами общей площадью 86 тыс. га). На «METLA» возложено решение очень важных государственных задач, например, инвентаризация лесов, мониторинг санитарного состояния лесов, определение методов и правил измерения лесных ресурсов, лесная селекция и т.д.

Примечательно, что в отличие от Украины Финляндия рассматривает вопросы использования и охраны природных ресурсов в их единстве, что и выражается в подготовке и реализации соответствующей

государственной политики в рамках одного ведомства. Например, в Финляндии геодезией и картографией, а также кадастровыми базами занимается Министерство сельского и лесного хозяйства, поскольку, со слов его специалистов, без этого трудно нормально определять государственную политику в области природопользования и сельского хозяйства.

Выводы по данному исследованию и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Для имплементации европейского опыта организации и управления природопользованием и повышения его эффективности в украинское нормативно-правовое и экономико-экологическое пространство следует обеспечить выполнение норм и требований, ограничивающих вредное воздействие процессов производства и выпускаемой продукции на окружающую среду, обеспечение рационального использования природных ресурсов, их восстановление и воспроизводство ископаемых, очистки вод и вредных выбросов в атмосферу, а также следует создать надежные и высокоточные средства контроля и анализа качества окружающей природной среды; разработать и внедрять единые комплексные планы охраны природы и рационального использования природных ресурсов страны, отдельных регионов, территориально-производственных комплексов.

Исходя из требований и рекомендаций международного сотрудничества, Украина должна адаптировать национальное природоохранное законодательство к международным требованиям и законодательству ЕС. Гармонизация экологического законодательства Украины к законодательству ЕС требует дальнейшей разработки и усовершенствования базовых экологических стандартов и нормативов. Стратегической целью Украины является дальнейшее развитие сотрудничества с государствами Европейского Союза, поэтому, страна должна соответствовать европейским стандартам и требованиям на всех уровнях: политическом, экономическом, социальном и экологическом.

Литература

1. Anderson N. Cluster approach to evaluating regions' competitiveness based on the concept of sustainable development / N. Anderson // Methodological bases and practical issues of sustainable development implementation: monograph; edited by O. Prokopenko, N. Kostyuchenko. - Ruda Śląska: "Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium", 2014 - P. 89-100.

2. Андерсон Н.В. Инновационный подход к типологизации приграничных регионов Украины в контексте концепции устойчивого развития / Н.В. Андерсон // Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению / под общ. ред. д-ра экон. наук, профессора О. В. Прокопенко. – Польша : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – С. 195-206.

3. Андерсон Н.В. Транскордонный аспект капіталізації економіки регіонів / Н.В. Андерсон // Інституційні механізми капіталізації економіки регіонів Українського Причорномор'я: [монографія] / [Б.В. Буркинський, В.М. Осипов, О.В. Моліна та ін.]; за наук.ред. Б.В. Буркинського; НАН України, Ін-т пробл.ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса: ПРРЕЕД НАН України, 2014. – С. 166-179.

4. Андерсон Н.В. Анализ и обобщение предложений для введения в Украине европейского опыта организации и управления природопользованием / Н.В. Андерсон / Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса, 2014. – Вип. 58. - С. 7 - 17.

5. Андерсон Н.В. Евроинтеграционный аспект повышения конкурентных преимуществ приграничных регионов Украины /Н.В. Андерсон // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент: зб. наук. праць. – Одеса, 2013. – Вип. 6. - С. 150-156.

Abstract

Anderson N.V.

The European models of organization and management of nature resources.

The article deals with the models of organization and management of natural resources in the EU for the possible introduction of the European experience in Ukraine. Highlighted the specific features of public administration in several European countries to adapt national environmental legislation of Ukraine to the international requirements and standards of the EU.

УДК 330.341.4:339+331.56

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В МИРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ НА УРОВЕНЬ БЕЗРАБОТИЦЫ

Антофий Н.Н., Болела Е.А.

Розглядається проблема безробіття серед працездатного населення світу. Аналізуються статистичні дані всього світу та Європейського союзу за останні роки. Розглянуто рівень безробіття країн Великої Сімки. Встановлені шляхи рішення проблем безробіття в умовах структурної перебудови світової економіки.

Постановка проблеми. Безработица является одной из основных макроэкономических проблем, непосредственно связанных с динамикой и структурой ВВП как отдельной страны, так и мировой экономики. В современных условиях проблемы безработицы в странах напрямую связаны со структурными изменениями в экономике, с рецессией и избытком неквалифицированной дешевой рабочей силы, а также со спецификой политического, экономического развития в странах. По подсчетам экспертов МОТ, для удовлетворения потребности в занятости и ликвидации безработицы до 2025 г. на планете необходимо ежегодно 50 млн. дополнительных рабочих мест, в т.ч. 40 млн. – в развивающихся странах.

Анализ достижений и публикаций. Исследованием вопросов безработицы и трудоустройства занимались такие ученые, как Т. Мальтус, Дж. Кейнс, Д. Гилдер, А. Лаффер, М. Фелдстайн, Р. Холл, А. Пиг, Д. Арбатский [1], И. Есиева [2], М. Казанцева [3], О. Климова [4], О. Павук [6]. Сегодня эта злободневная экономическая проблема еще более важна в связи с усложнением и глобализацией экономического развития. Обострение проблем занятости, структурные сдвиги в мировом хозяйстве приводят к пересмотру сложившихся теорий и концепций занятости и безработицы.

Цель исследования – анализ современных тенденций и особенностей распространения безработицы; ее профессионально-квалификационных, возрастных и иных особенностей, обусловленных

структурными изменениями в мировой экономике; факторов ее сокращения.

Изложение основного материала. В обзоре Всемирного банка «Доклад о мировом развитии – 2013» говорится, что около 200 млн. человек в мире не имеют работы, 75 млн. из них младше 25 лет. Наблюдаемый в настоящее время процесс макроэкономического подъема сопровождается замедленными темпами восстановления рынка труда. Эксперты называют это новое явление глобальной безработицей.

Следует заметить, что сам фактор безработицы – явление нормальное, позволяющее поддерживать конкуренцию на рынке труда. Естественная безработица составляет 3–5% от трудоспособного населения. В обществе всегда есть люди, которые по каким-то причинам не вовлечены в рынок труда (студенты, домохозяйки, маргиналы и пр.). Однако, в условиях меняющейся структуры экономики, безработица во всех развитых странах (а они составляют основу мировой экономики) растет.

По данным Eurostat средний уровень безработицы в ЕС в 2014 году составил 10,0%, в США 6,2%. Для сравнения, в ЕС в 2000 году уровень безработицы составлял 9%, в 2008 году – 6,9% (самое низкое значение с 2000 г.), с постепенным ростом в последующие годы. В Великобритании после снижения в 2005 году (до 4,6%) безработица опять растет, в 2014 году ее уровень достиг 6,2% (Рис.1).

Наиболее благополучная ситуация в Германии, где продолжается сокращения числа безработных: с пика 11,3% в 2005 году до 5% в 2014 году. Самые неблагополучные страны старой Европы: Испания (24,3%), Греция (26,8%), Португалия (14,2%), Кипр (15,9%). Среди новых стран уровень безработицы около или выше 10%: в Болгарии (11%) в Польше (12,7%), Литве (11,1%) [7].

Проблема глобальной безработицы – системная. Уместно напомнить, что в постиндустриальном обществе быстро меняется соотношение занятых в сферах производства и услуг в пользу услуг, в среднем эта пропорция 20 на 80. К примеру, в США доля занятых в сфере услуг в 2011 году составила 86%, во Франции 75%, в Германии – 70%. А это три из пяти самых развитых экономик, определяющих динамику мирового ВВП [5].

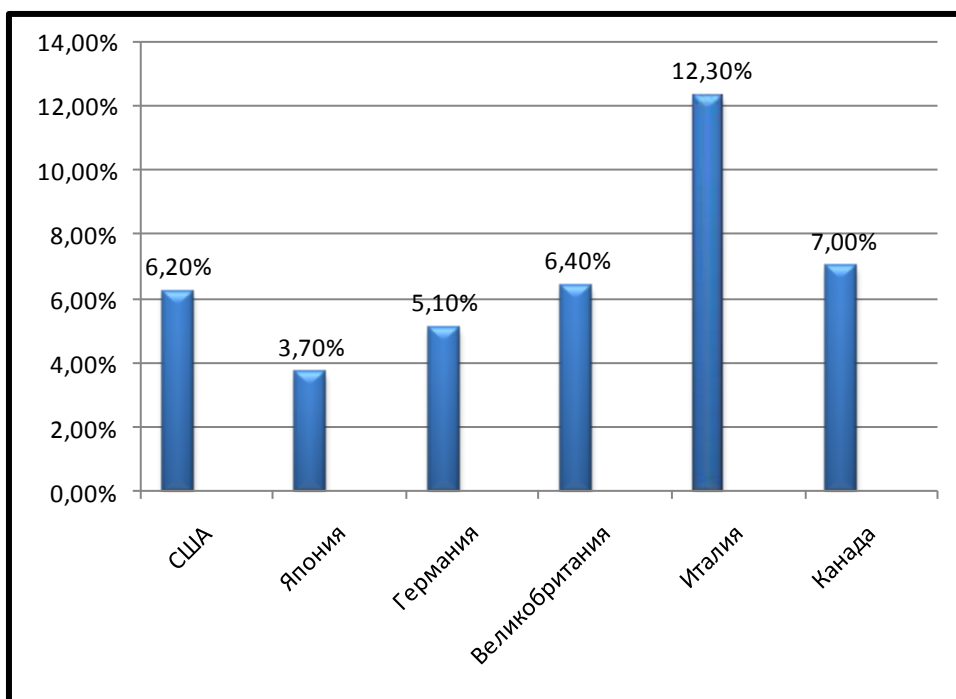

Рис. 1. Уровень безработицы в странах Большой Семёрки [9]

Исследование докторанта Балтийской Международной Академии пяти развитых [6] стран выявило тенденцию прямой зависимости миграции рабочей силы в высокотехнологичный сектор экономики в зависимости от показателя ВВП, что является предпосылкой для развития мировой экономики. При этом в целом безработица растет, поскольку с развитием технологий и виртуальной экономики количество занятых снижается.

Однако распределение занятых на рынке труда происходит неравномерно. В определенных секторах занятость растет. Наиболее ярко это проявляется в финансовом секторе, где рост финансовых потоков сопровождается увеличением работников, несмотря на виртуализацию сектора финансов.

Особенно наглядно это проявляется в США. Находясь в авангарде современной экономики, Америка демонстрирует передовые тенденции

виртуализации в финансовом секторе, выраженные в зависимости инфляции, занятости и возвратности фьючерсных рынков. Характер данной взаимосвязи сводится к тому, что фьючерсный рынок выступает для инвесторов в качестве более привлекательной альтернативы, чем реальный сектор экономики. В свою очередь такое предпочтение по инвестициям ведет к ослаблению финансового потока, направленного на реальный сектор. В итоге акцент источника роста экономики смещается в пользу не производства и уже не столько в сферу услуг, сколько в определенное переплетение информационных технологий, человеческого восприятия и экономической составляющей. Иначе говоря, рынок капитала выступает в качестве новой стадии по управлению процессами в экономике, что ведет ее к виртуализации во всех сферах.

Виртуализация экономики делает многие процессы малолюдными, вытесняя работников с рынка труда. ИТ-технологии включаются в управление государством, предприятиями, в том числе в производственный процесс, сокращая рабочие места не только в промышленности, но и в сфере услуг. Виртуализация распространяется на самые разные виды деятельности – облачные технологии заменяют разного рода клерков, связанных с обслуживанием населения и бизнеса. Е-управление, интернет-банки и виртуальные магазины, продажа билетов – от авиа-, автобусных и железнодорожных до кино-, театральные и спортивных мероприятий.

В мировом рейтинге профессий наиболее востребованных для иммигрантов среди 20 самых нужных профессий 10 связаны с инженерным трудом и ИТ, 7 – с медициной, нужны также бухгалтеры, психологи и шеф-повары.

Сегодня рейтинг самых нужных профессий в мире выглядит следующим образом: специалисты по инжинирингу, ИТ-специалисты, врачи, специалисты в сфере туризма, логист, экологи, химики и энергетики, нанотехнологи, сервис-специалисты, журналист, имиджмейкер, инженеры [8].

В большинстве своем увольняемый «офисный планктон» не является объектом внимания тех, кто ищет работников совсем другого плана – инициативных, многофункциональных и/или очень высокой квалификации со знаниями ИТ. Это очень серьезная проблема для большинства развивающихся стран, где с особой остротой ощущается бесплатный, по сути, экспорт квалифицированной рабочей силы в государства с развитой экономикой.

Возрождение экономики без увеличения новых рабочих мест грозит новыми политическими и социальными взрывами. От мирового сообщества требуется быстрое осмысление и реакция на это явление, поскольку оно напрямую связано с немалыми проблемами старения общества, увеличением пенсионного рубежа, с пролонгированием времени вступления в продуктивный период со стороны учащейся молодежи и т. п. [6]. Борьба за увеличение занятости среди молодежи сегодня стала одним из приоритетов социально-экономической политики как на международном, региональном, так и на национальном уровнях.

Сегодня среди безработных очень высок процент молодежи с вузовскими дипломами и отсутствием опыта, что отталкивает от них работодателей. Характер труда стремительно меняется в сторону более технологичного, а значит рано или поздно придется коренным образом менять и систему образования.

В числе способов преодоления безработицы, связанных со структурными преобразованиями в мировой экономике и формированием информационного общества, можно назвать такие, как:

- включение временно незанятой рабочей силы в программы повышения квалификации и переквалификации;

- разработка специальных программ по повышению образовательного уровня взрослых, специальных программ, ориентированных на отдельные категории безработных;

- внедрение гибких форм занятости (разделения рабочего времени и рабочих мест, суммированного учета рабочего времени, неполного рабочего времени, телеработы и др.;

- содействие трудоустройству безработных, путем предоставления последним субсидий;

- предоставление предприятиям, использующим труд инвалидов государственных субсидий;

- разработка программ, побуждающих лиц, временно утративших работу, к созданию новых рабочих мест. Действенным средством обеспечения занятости в этом плане является содействие самозанятости, организации индивидуальных, малых и средних предприятий.

Выводы. Необходимо создавать новые и развивать уже существующие службы занятости, биржи труда, осуществляющие посреднические функции на рынке труда, предоставление информации о вакантных рабочих местах с целью снижения фрикционной и структурной безработицы. Можно провести ужесточенную политику

протекционизма, чтобы мотивировать производство создавать конкурентоспособные товары, финансировать слабо развитые районы стран, содействовать мелкому и семейному предпринимательству, что рассматривается во многих странах как важнейший метод обеспечения занятости населения.

Таким образом, проблемы занятости и безработицы достаточно изучены, однако для обеспечения занятости трудоспособного населения, а также для снижения безработицы до социально допустимого уровня давно назрела необходимость в разработке эффективных, практических рекомендаций и решений.

Литература

1. Арбатский Д.В. Проблема занятости и безработицы / Д.В.Арбатский // Экономика и экономическая наука. – 2014. – С.42–45
2. Есиева И.В. Безработица как одна из глобальных проблем современного мира / И.В. Есиева // Экономика, управление, финансы: материалы III междунар. науч. конф. – 2014. – С.124–126.
3. Казанцева М.В. Безработица как социальное явление: проблемы и пути из решения. / М.В. Казанцева, Н.А. Олешкевич // Гуманитарные научные исследования. – 2014. – С.15–20.
4. Климова О.С. Безработица в мире: анализ основных тенденций. / О.С. Климова, А.Е. Егорова // Экономика и экономические науки. – 2014. – С. 111–116.
5. Молденхауэр Н.Н. Слабый экономический рост в мире и повышение уровня безработицы – постоянные спутники экономики будущего. / Н.Н. Молденхауэр // Baltic–Course. – 2013. – 216 с.
6. Павук О.Е. Битва за людские результаты а Латвии вступают в новую фазу. / О.Е. Павук // Baltic–Course. – 2013. – 221 с.
7. CIA World Factbook. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cia.gov
8. Самые востребованные профессии в мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа: edunews.ru
9. Новости Мировой Экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.finbk.ru

Abstract

Antoхи N.N., Bolela E.A.

The impact of structural changes in the global economy at the level of unemployment

The problem of unemployment among the working population in the world. Analyzes the statistics of the world and the European Union in recent years. The level of unemployment of the Big Seven. Installed solutions to the problems of unemployment in terms of restructuring the world economy.

SUSTAINABLE PUBLIC PROCUREMENT IN ACTION

Rovshan Badalov

У статті розглянуто поняття «державних закупівель», проаналізовано порядок розробки політики державних закупівель, а також механізм їх здійснення та на прикладі економіки Азербайджану. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності державних закупівель у Азербайджані.

Formulation of the problem in general terms. Today “through public procurement, governments can “raise the bar” for the respecting of labor and environmental standards by all market operators, thereby improving the “quality of jobs” while facilitating sustainable development.”¹ In this publication, the term “sustainable public procurement” is hereafter understood as “public procurement as a perfect instrument of sustainable development” since the SPP (Sustainable Public Procurement) involves many issues that the sustainable development has to deal with.

In developing public procurement policy, Governments are concerned with creating the best value for money considerations such as price, quality, availability etc. Efficient public procurement policy means that public institutions have achieved purchasing higher quality goods and services at lower prices from the best suppliers. European Union experience proves that up to 10 per cent of public expenditure can be saved by applying open and transparent procedures into public procurement.

The nature of the public purchasing is determined by the needs of the population. To perform its functions the government is using the resources, material goods and non-material services. Purchase of goods, works and services for delivery to the consumer sector in different markets is the basis for determining the essence of public procurement.

¹ ITC ILO – Master in Public Procurement Management for Sustainable Development – About the Programme
<http://lamp.itcilo.org/masters/proc/index.php?id=114>

Statement of the problem. Organization and management of procurement is aimed at obtaining the right materials at the right moment in time, in the right quantity, right quality, to the right place, from the right supplier, and of course, for the right cost. Public procurement impacts the economy in a significant way by generating demand and consumption. Public procurement, ideally, is an effective and efficient tool of economic management that is to ensure free and fair competition and to achieve the best value for money, cost reduction and leadership. Traditionally, one of the main powers of the government in the economic life of any country is a system of public purchasing, procurement of works, acquisition of goods and services for different public needs. Governments which often are the biggest consumers in the country (public procurement accounts for between 8-30% of the GDP, 13-17% in OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) countries, 16% in the EU, 14% in the UK (United Kingdom), 10% in Switzerland, 20% in Japan), by activating its levers of state regulation, can steer the market in a particular direction. Likewise, if bound by the good practices to apply, the government can have a positive impact on private purchases. In addition, the governments can harness its purchasing power to advance conceptions of sustainable development into public procurement. Therefore it is regarded as an instrument of economic regulation.

Sustainable procurement is not just a new fashion. Sustainable procurement is a key indicator of government's commitment to sustainable development. SPP is a policy tool that fosters competition, global integration and good governance. This way taxpayers' money is not spent by procuring entities having in mind not only how to follow "six rights"² but at the same time how to pursue other objectives which are worth to be considered in both protecting the environment and respecting the fundamental social rights. The lowest price alone is not a sole and a final indicator for the procuring entities to gain economy, efficiency and effectiveness. Sustainability here is an important ingredient of effectiveness. As such, the best value for money can be attained by promoting social and environmental objectives.

Public procurement is called sustainable if it integrates criteria and specifications that consider the environmental and social considerations, namely that seek efficient and optimal use of the limited resources. Actually, gaining the best value for money at the end of the day is still the major concern.

² *of the right material in the right quantity, of the right quality, at the right time, at the right price, from the right supplier, to the right place.*

Environmental considerations are about the environment, climate, ecology, sustainability, i.e. the green procurement, which opts for the preservation of natural resources (air, water, soil, energy), respecting the carrying capacity of ecosystems, biodiversity, reducing the pollution and the ecological footprint, in other words, thinking about the impacts on the environment that the product or service has during its life-cycle. Specifically, the most common environmental considerations are: reduction of greenhouse gas emissions and air pollutants; use of renewable resources; improved energy and water efficiency; reduced waste, including toxic and hazardous substances, and support for reuse and recycling. Social considerations are about the ethical/social aspects, in other words, thinking about the challenges linked to the effects of the public procurement on issues such as inequality in the international distribution of the resources, poverty eradication, life conditions, labor conditions, human rights (gender and ethnic equity), ageing population in the developed world, mobility problems due to urbanization and fair trade.

The main material of the research. The initiative on sustainability reform can have effective outcomes if proper vision and mission are formulated within a relevant Action Plan in view of renovating the existing procurement laws and by-laws and setting forth the policy based on the general principles of SPP. The process of formulating the Action Plan shall be based on the findings from the current status analysis in the field of sustainability (or from the surveys of performance in public procurement), examination of the legislation in force, market readiness analysis stakeholder analysis, problems analysis, objectives analysis, alternatives analysis and the selection of the final plan of actions. In particular, the priority sectors of SPP and the product groups shall be identified and the enforcement thereupon shall be in place by the government ensuring that all public agencies follow the sustainability criteria to be developed for the priority groups. The Action Plan shall start with the statement of government's decision explaining that the SPP is the only way of achieving the efficient, transparent, fair and effective public procurement. Furthermore, the Action Plan shall trigger the analysis of strengths, weaknesses, opportunities and risks for the implementation of the sustainable public procurement throughout the procurement cycle from the tender notice to the notice of award and the contract management.

The Action Plan on SPP can be developed in 5 stages: identifying the needs, drawing up the technical specifications, choosing the suppliers, awarding the contract, and managing the contract.

The needs identification stage is the most important point where the sustainability issues shall be considered. The obligations of the procuring authorities shall be defined as to substantiate the decision on the need to prefer more environmentally friendly product or service to the existing products or services.

Once the decision is taken on what product or service needs to be purchased, this shall be transferred into the technical specifications.

The technical specifications which encompass the sustainability considerations shall include the environmental performance criteria, designed-for-all requirements (including the handicapped people), safety or dimensions, design and cost methods, quality assurance procedures, testing and test methods, and inspection and commissioning requirements, which are altogether form the part of employers' requirements.

The technical specifications shall bear on the following:

- equal treatment of all tenderers, so that no competitive advantages for certain tenderers or barriers to international trade arise;
- the best interest of the procuring authority is ensured;
- generic and competition-driven technical specifications, and no brand name is indicated;
- the use of sustainably sourced materials specified;
- water consumption minimized;
- transport impacts decreased;
- pollution reduced;
- use of renewable energy;
- use of recycled materials and materials which can easily be recycled or reused or recycled at the end of their life;
- other relevant features which may be identified by the procuring authority as appropriate.

The suppliers shall be chosen in respect of fair treatment principle. The same criteria shall be applied to all potential suppliers. Suppliers may be rejected if they have been found guilty of a criminal offence, concerning their professional conduct, or they have been found guilty of a grave professional misconduct. Environmental issues will be considered in both of the cases.

As far as the large contracts are concerned, the potential suppliers shall be requested to fill in a pre-qualification questionnaire to demonstrate that they can take a serious commitment to standards in the field of environment. The suppliers shall be required to share with the procuring authority the information related to their environmental technical competence in order to conclude on

their historical experience in the implementation of similar contracts and failure thereof, for example in the construction of submarine waste water outfalls. Again, it is important that the suppliers are treated fairly and the evidence asked for in the questionnaire is directly related to the subject matter of the contract.

The contract establishes the framework within which the relationship between the employer/procuring authority and the contractor/supplier is administered. The conditions of the contract are used for setting environmental and/or sustainability targets and measuring the contractor's performance against the technical specifications and, per se, the contract. In order to ensure sustainability, the employer and the contractor have to work together on continuous improvement of performance.

The Action Plan shall also stand for leadership, comprehensive spending review, planning of procurement activities, accountability, raising the procurement standards, market engagement and innovation, monitoring and reporting, remedies, measurement tools and techniques, and the capacity building.

Conclusions. The need for SPP in the Republic of Azerbaijan – It comes from the widespread and continuously growing demand of including sustainability criteria in the procurement cycle and technical specifications. Moreover, the introduction of SPP Action Plan has a number of positive implications for Azerbaijan. The Action Plan can push the government's priorities toward the diversification of the economy, transfer of innovation and technologies. The policy concentrated on SPP can give an impetus to green production and use of environmentally friendly technologies. The repercussions of the SPP for the Government of Azerbaijan will include economic and social benefits. The Government thus will create for itself the additional instruments to achieve numerous targets expressed in terms of saving resources when the life cycle cost of products are considered; raising the awareness of environmental issues; energy efficiency; helping establish high environmental performance standards for goods and services; providing incentives to the supply of innovative products; and improving the quality of life.

A challenge for the government is to attain the SPP by enforcing the mandatory quantitative and qualitative shift in the current practice of public procurement. The targets should be set for short and long terms while the Action Plan should be developed for 3 years with the breakdown of activities on an annual basis.

The objectives and priorities of the sustainable public procurement in Azerbaijan shall take into account the local conditions, but also be stringent to

accomplish the expectations. The integration of economic objectives with environmental and social considerations is the only manner in which the SPP can be achieved.

A variety of studies, books and experiences of the EU Member States on sustainable public procurement demonstrate there are many different tools, activities and policies which play an important role in carrying out and implementing green and social public procurement. As the international experience implies, it is not sufficient to have an adequate legislation on SPP in place in order to guarantee the implementation of SPP. Both commitment and support to the production and supply of green products are necessary for the realization of SPP strategies and action plans. However the importance of commitment reflected on specific papers at the level of central government or higher level relating to green public procurement (GPP) cannot be exaggerated in promoting and driving the GPP activities. It shall be emphasized that the influence of procurement structures has a key role in determining both the character of the approach to take and the success of such approaches. It shall also be stressed that implementing the GPP is possible irrespective of whatever the current system is.

Bibliography

1. Закон Азербайджанской Республики о «Государственных Закупках», 245-ПQ, 27 декабря 2001.
2. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: “Public procurement for a better environment” {SEC(2008) 2124}{SEC(2008) 2125}{SEC(2008) 2126}, COM (2008) 400 final, 2008.
3. Cathy Berry. The Sustainable Procurement Guide: Procuring Sustainably Using BS 8903 / Cathy Berry, British Standards Institution, 2011.
4. Christopher H. Bowis. EU Public Procurement Law / Christopher H. Bowis, Edward Elgar Publishing Limited, 2007.
5. Khi V. Thai (ed.), International Handbook of Public Procurement / Khi V. Thai (ed.), CRC Press, 2009.
6. Nicola Dimitri, Gustavo Piga, Giancarlo Spagnolo (eds.), Handbook of Procurement / Nicola Dimitri, Cambridge University Press, 2008.
7. Roberto Caranta and Martin Trybus (eds.), The Law of Green and Social Procurement in Europe / Roberto Caranta and Martin Trybus (eds.), DJØF Publishing, 2010.

8. Sue Arrowsmith and Peter Kunzlik (eds.), *Social and Environmental Policies in EC Procurement Law: New Directives and New Directions* / Sue Arrowsmith and Peter Kunzlik (eds.) Cambridge University Press, 2009.

Abstract

Rovshan Badalov

Sustainable public procurement in action

Over the past half century functions of states / governments increased substantially, in particular in the industrialized countries. Hence sustainable development has become a key milestone against the global challenges which requires: implementation of comprehensive measures to boost the national wealth; promoting life and health conditions; diminishing unequal distribution of income; and eradicating extreme poverty and hunger.

УДК 339.13:658

**УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЄЮ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Бондаренко С.А.

Визначено сутність управління екологізацією інноваційного розвитку на національному та регіональному рівні, згідно положень національної парадигми сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні. Висвітлено інструменти формування системи управління екологізацією інноваційного розвитку на регіональному рівні в контексті адміністративно-територіальної реформи, основними з яких є: виділення екологічно-інноваційної діяльності як стратегічного пріоритету розвитку регіону; передача відповідним органам місцевого самоврядування функцій і повноважень організаційно-господарського характеру; ефективне інституційне забезпечення екологізації інноваційного розвитку регіону; дієві механізми реалізації державної (регіональної) екологічно-інноваційної політики.

Постановка проблеми. В умовах високої непередбачуваності та невизначеності економіки України довгострокове планування і виділення домінант розвитку стає надзвичайно складним завданням. Проте, цілком зрозуміло, що розвиток в умовах сьогодення неможливо уявити без інновацій.

В світлі революційних перетворень в Україні змінюється відношення до ідеї сталого розвитку, потребує доповнення положення національної політики сталого розвитку, яка має спиратися на прозорі та ефективні регуляції та механізми імплементації положень міжнародних угод та конвенцій. Крім того значно змінилися умови та засади гарантування природно-техногенної та екологічної безпеки, оскільки у суспільстві спостерігається поглиблення кризових соціально-економічних та політичних процесів.

Сталий розвиток держави, безумовно, має бути пов'язаний з поступовим просуванням до більш високого технологічного укладу. Забезпечуючими засобами економічного розвитку держави є введення у господарський обіг таких продуктів інтелектуальної праці, як знання, технології, науково-технічні розробки, відповідні умови для їх комерціалізації та досягнення соціально-економічного ефекту. Тому

перехід до інноваційної моделі розвитку економіки поступово стає імперативом державної політики як національного, так і регіонального рівня. В цьому сенсі актуальним є встановлення ефективного правового регулювання відносин у сфері інновацій в екологічній політиці, економіко-організаційного реформування системи управління інноваційним розвитком. Важливим в процесі реформування системи регіонального управління та розбудови місцевого самоврядування стає створення системи управління екологізацією інноваційного розвитку, забезпечення її функціонування відповідними дієвими механізмами для втілення в реалії взаємодію держави та суспільства, а також взаємодію з різними елементами соціальної системи.

Особливої актуальності набуває розробка і адаптація до специфіки регіонів інституціональних засад управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні.

Проте на сьогодні в Україні не сформовано інструментарій управління екологічними інноваціями, не розроблено дієвих механізмів регулювання та державного стимулювання інноваційних розробок в природокористуванні за умови децентралізації, на що спрямована дана стаття.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних основ інноваційного розвитку та формування механізму інноваційного розвитку здійснили такі провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Александров В.В., Александрова В.П., Амоша О.І., Бойко Є.І., Геєць В.М., Захарченко В.І., Ілляшенко С.М., Кузьмін О.Є., Мединської В.Г., Пересада А.А., Петрович Й.М., Продіус І.П., Санто Б., Твісс Б., Фатхутдінов Р.А., Черваньов Д.М., Чумаченко М.Г., Чухрай Н.І., Шерер Ф., Шумпетер І., Яковлев А.І. та ін. Зважена наукова позиція щодо вирішення проблем екологізації інноваційної діяльності на різних рівнях знайшла своє віддзеркалення в працях: Андрєвої Н.М., Балацького О.Ф., Буркинського Б.В., Веклич О.О., Громової О.М., Мельник Л.Г., Паламарчук В.А., Прокопенко О.В., Садченко О.В., Степанова В.М., Харічкова С.К., Хвесик М.А., Хлобистова Є.В. та ін. Однак, незважаючи на достатньо глибокі та вагомні наукові здобутки у цій сфері, проблема формування регіональної системи управління екологізацією інноваційного розвитку у контексті сталого розвитку за умови адміністративно-територіальної реформи в Україні залишається невирішеною. Це обумовлює необхідність поглиблення концептуальних основ управління екологізацією інноваційного розвитку у системі трансформації відносин в економічній системі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Процес екологізації економіки, який спирається на інноваційну платформу, має носити системний характер. У сучасному розумінні «інноваційний розвиток» трактується як парадигма економічного, соціально-політичного та іншого розвитку суспільства.

Управління регіональним розвитком, з позиції об'єктивних закономірностей управління загалом – сукупність принципів, методів, форм і засобів цілеспрямованого впливу на соціально-економічні процеси, які відбуваються у регіоні.

Головною метою нинішніх трансформаційних перетворень є побудова децентралізованої моделі організації влади, яка була б спроможна в умовах ринкової економіки результативно та ефективно впливати на процеси соціально-економічного і культурного розвитку територій, забезпечувала б якісний рівень надання управлінських послуг населенню (на рівні європейських стандартів) та була б здатна до самовдосконалення і саморегуляції. Для формування основ політики управління екологічними інноваціями в регіональному аспекті існують значні труднощі і проблеми, пов'язані як з теоретико-методологічною базою, зі стратегічними цілями і завданнями на державному рівні, так і з їх практичною реалізацією на місцевому рівні. Значні труднощі обумовлені тим, що процес управління слабо структурованими системами, якою є екологічна система, за рахунок традиційних методів неможливий. Так, вектор державного управління у напрямку інноваційної діяльності практично орієнтовано на галузевий принцип, з реалізацією по лінії відповідних міністерств і відомств. Завдання полягає в збалансованому поєднанні галузевого та територіального підходів у процесі управління природокористуванням на засадах екологічної безпеки. Для цього важливим є інноватизація процесу управління природокористуванням з урахуванням регіональних аспектів. Впровадження екологічних інновацій, які визнано індикатором сталого і зрівноваженого розвитку в умовах конкуренції, є одним з інструментів, що сприяє впровадженню європейських стандартів у економіку регіонального природокористування. Актуальним стає створення власної регіональної інфраструктури інноваційного розвитку регіону для забезпечення оптимізації проходження етапів процесу від фундаментальних розробок до технологічного втілення та впровадження у виробництво екологічних інновацій.

Завдання просування екологічних інновацій мають стати найбільш пріоритетними для регіональних органів управління. Необхідно розробити механізми стимулювання (у тому числі економічного) для просування

екологічних інновацій і закріпити правила у відповідних нормативно-правових актах.

Мета і завдання статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування системи управління екологізацією інноваційного розвитку на регіональному рівні в контексті адміністративно-територіальної реформи.

Для досягнення мети необхідно вирішення таких завдань: визначити сутність екологізації інноваційного розвитку; визначити зміст, функції та структуру системи управління процесом екологізації інноваційного розвитку на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток на сьогодні є єдиною можливою напрямком, здатним вивести країну із кризового становища. Адже розвиток економічної системи, що заснований на інноваціях, має такі переваги, як «забезпечення економічного зростання без пропорційного збільшення споживання сировинних ресурсів, формування умов, за яких інвестування у творчий та науковий потенціал суспільства стає надзвичайно вигідним» [6].

Інноваційна модель має стати домінуючою. При цьому інноваційними домінантами для умов України, згідно положень національної парадигми сталого розвитку України, виділено наступні [5]:

– Формування адекватної національним інтересам системи господарювання за метапринципом «від індивідуалізму – до корпоративізму». В основі корпоративізації покладено гармонізацію корпоративних інтересів. При цьому висуваються особливі вимоги до інноваційних методів управління системою. Предметом інноваційного пошуку виділено засоби поєднання двох напрямків управління: з одного боку, «управління процесом розвитку повинне забезпечувати безболісний контакт з фінансово орієнтованими системами господарювання, з іншого – спрямовуватися на формування екологічно орієнтованого типу господарювання» [5].

– Капіталізація з позиції управління процесом відтворення вартостей, що носить системний характер. Процес капіталізації ресурсів вважається інструментом забезпечення ефективного використання стратегічного потенціалу, зокрема природних ресурсів, території України в досягненні мети їх відтворення й навіть самовідтворення. Умовою забезпечення розвитку регіону є використання найдоступнішого капіталу, який необхідно нарощувати, формуючи конкурентоспроможні ланцюги створення вартості [5].

– Формування розвинутого інституційного середовища з метою

«розвитку ринку і трансформації методів впливу держави на процес переходу до забезпечення інноваційного розвитку» [5].

Умовою забезпечення виділених інноваційних доміант є «цілеспрямоване формування особливого інституційного середовища», яке буде здатне сприяти досягненню компромісу між інтересами сторін корпоративних відносин: з одного боку, національних (держава в її геополітичному середовищі), з іншого – конкретний регіон з його відповідними інтересами і ресурсно-економічними умовами. Очікуваним результатом оновлення інституційного середовища має стати «активізація співпраці влади, бізнесу та суспільства на основі ідеї взаємного рівноправного партнерства [10]

Процес екологізації регіону, в загальному розумінні, представляє собою послідовне впровадження нової техніки і технології, нових форм організації виробництва, прийняття управлінських та інших рішень, які дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів регіону з одночасним збереженням природного середовища та його поліпшенням на різних рівнях. На думку деяких дослідників [1, 2, 7, 9], на сучасному етапі розвитку суспільства стає необхідним розширення екологічних пріоритетів основних напрямів інноваційної політики: впровадження інновацій в екологічне оздоровлення і відродження природного потенціалу; розвиток інноваційного екологічного підприємництва, створення екосоціотехнопарків; постійне удосконалювання систем екологічного управління; формування еколого-інноваційного потенціалу регіонів і відповідних інноваційних інфраструктур.

Важливого значення набуває інноваційна діяльність як основа сталого розвитку регіону. Особливо це актуально і необхідно і для процесів екологізації економіки, виділення екологічно-інноваційної діяльності як стратегічного пріоритету, яка представляє собою цільову діяльність по впровадженню в життя новацій і нововведень екологічної направленості.

За визначенням Прокопенко О.В., екологізація інноваційного розвитку – це зміни у соціо-еколого-економічній системі, що відбуваються в результаті неухильного і послідовного створення, впровадження та поширення екоінновацій в усіх сферах діяльності, які спрямовані на підвищення екоконструктивного та зменшення екодеструктивного впливу на навколишнє природне середовище, сприяють зростанню її соціальної та еколого-економічної ефективності та забезпечують її сталий розвиток [7].

Екологічні інновації є кінцевим продуктом екологічно-інноваційної

діяльності по створенню, використанню і впровадженню у виробництво еколого-орієнтованого нововведення, що реалізуються у вигляді екологічних товарів (виробів або послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, що сприяють розвитку і підвищенню соціально-економічної ефективності функціонування суб'єктів господарювання, забезпечують ресурсно-екологічну безпеку, мінімізацію впливу на навколишнє середовище і охорону навколишнього середовища.

Нами визначено такі ознаки екологічних інновацій:

1) потенційні ознаки інновацій характеризують їх здатність запобігати негативному впливові на довкілля, ліквідувати цей негативний вплив, або ж його спричиняти у навколишньому середовищі;

2) функціональні ознаки – специфічні властивості, яких набула система за рахунок наперед заданих параметрів, таких як екологічність, безпечність, низький рівень екологічного ризику, – забезпечуються вдосконаленням організаційної структури управління інноваційними процесами через спрямування їх в новому, еколого-економічному напрямку;

3) масштабні ознаки – охоплюють широку сферу, що включає різноманітну продукцію, процеси, маркетингові підходи, організації та інституції, і тому не обмежуються тільки технологічними аспектами;

4) новаційні ознаки – створення нового або оновленого продукту інноваційної діяльності за ступенем змін – можуть бути поступальними (відбуваються внаслідок невеликих, поступових змін у продукції та процесах), адаптивними (пов'язаними з серйозними змінами в існуючій продукції та процесах) і радикальними (заснованими на зовсім нових продуктах і процесах);

5) ознаки унікальності – інновація повинна мати під собою інноваційний процес, має бути відмінною і важко копіюваною, повинна давати відчутний соціо-економіко-екологічний ефект.

В залежності від сфери впровадження екологічних інновацій, вони бувають [1, 2, 3, 4, 8, 9]:

1) технічні (екологічні інноваційні продукти, технології);

2) організаційні (інноваційні форми і методи організації діяльності, направлені на зниження екологічної безпеки);

3) економічні (залежно від значимості в економічному розвитку – базисні, поліпшуючі та псевдо інновації);

4) соціальні (форми і методи впливу на екологізацію виробництва і споживання).

Безперечно, екологічні інновації, як і будь-які інші, передбачають

зміни в техніці, технології, управлінні, правовій системі з тією лише різницею, що їх результати спрямовані на попередження і зменшення негативного впливу на довкілля. Головна вимога до екоінновацій – результат роботи повинен бути цілісним, тобто реалізація інноваційного типу розвитку повинна бути пов'язана з вирішенням соціо-економіко-екологічних проблем і сприяти екологізації економіки. Процес екологізації економіки має бути системним, регульованим, інтегрованим в ринкове середовище. Тому бізнес-спільнота може бути природним і ефективним партнером і союзником органів державного управління, науки та громадськості в досягненні поставлених цілей.

Технології, які дозволяють ефективно вирішувати екологічні проблеми, які є комплексними і досить складними, вимагають не тільки інноваційних інженерних ідей, а й інноваційних підходів в управлінні та організації життя суспільства. Саме на такий підхід має орієнтуватися екологічна політика України як на національному, так і на регіональному рівні. Тому для розуміння місця сучасних екологічних інновацій у розвитку економіки регіонів України слід враховувати як науково-технологічні, так і адміністративні («управлінські») інноваційні рішення.

Враховуючи курс держави на децентралізацію управління, акцент в системі планового управління раціональним природокористуванням робиться на територіальний підхід. Безпосередніми виконавцями завдань, які пов'язані із впровадженням на практиці екологічних інновацій, є місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування регіону. Їх діяльність полягає у створенні умов для стимулювання та спрямування дій суб'єктів підприємницької діяльності різних форм власності відповідно до виділених пріоритетів та завдань.

Урядом України підготовлено та затверджено Концепцію реформи місцевого самоврядування. Планується зміна діючої моделі системи територіальної організації влади, наближення її до європейських засад і стандартів, зокрема приведення у відповідність до Європейської хартії місцевого самоврядування.

Відповідно до Закону України від 16 жовтня 2012 року № 5456-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні», відбувається процес приведення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність до вказаного Закону в рамках передачі повноважень від територіальних органів центральної виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони

навколишнього природного середовища, до обласних державних адміністрацій.

Адміністративна реформа істотно розширює права місцевих органів влади у сфері планування і управління природокористуванням. Завдання тут полягає в тому, щоб надані місцевим Радам права використовувались ефективно, поєднуючи в собі територіальні і галузеві підходи та інтереси. З цією метою планується реформування системи адміністративно-територіального устрою на основі створення правових, економічних та організаційних умов для формування територіальних громад, які б володіли матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування. Заходи трансформації місцевих державних адміністрацій (від місцевих органів виконавчої влади загальної компетенції до контрольно-наглядових органів у структурі виконавчої влади) плануються шляхом вилучення у них та передачі відповідним органам місцевого самоврядування функцій і повноважень організаційно-господарського характеру. Ці адміністрації матимуть функції виконавчої влади тільки з питань, що не можуть бути передані органам місцевого самоврядування (громадська безпека, ліквідація наслідків стихійного лиха, боротьба зі злочинністю, управління об'єктами державної власності тощо).

Особливої уваги приділяється створенню повноцінної територіальної громади з чітким розмежуванням повноважень як між різними органами місцевого самоврядування, так і між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, спираючись на принцип субсидіарності. На принцип субсидіарності спирається організація влади й управління з розподілом повноважень, при якому рішення приймаються на найбільш наближеному до громадян рівні.

Для успішної реалізації управління екологічними інноваціями необхідно «інституційне закріплення» цієї мети. Ефективне інституційне забезпечення екологізації інноваційного розвитку регіону має охоплювати повний цикл інноваційного процесу: від розробки інноваційної стратегії до реалізації інноваційного продукту. Важливо при цьому обійтися без збільшення бюрократичного апарату. Елементи інституційного середовища сприяння екологізації інноваційного розвитку регіону включають:

- суб'єкти інституційного забезпечення інноваційної діяльності в сфері природокористування та охорони навколишнього середовища;
- законодавчу та нормативно-правову базу;
- програмні документи у сфері інноваційної діяльності;
- інноваційну інфраструктуру.

Основні механізми реалізації державної політики в галузі розвитку інноваційної екологічної діяльності [1, 2, 4, 7, 8]:

- формування цілісної системи організаційно-правових, економічних та інших норм стимулювання, підтримки та регулювання інноваційної екологічної діяльності;

- збільшення частки позабюджетних ресурсів по мірі виконання етапів інноваційних проектів;

- розвиток внутрішнього ринку інноваційної екологічної продукції;

- залучення організацій малого та середнього бізнесу до участі в цільових програмах та інноваційних проектах;

- формування у підприємців мотивації до розвитку інноваційної екологічної діяльності;

- формування економічних показників у сфері еколого-інноваційної діяльності для оцінки рівня і динаміки комерціалізації науково-технічних розробок;

- розробка критеріїв вибору пріоритетів державної політики в галузі розвитку регіональної еколого-інноваційної системи та виявлення на стадії проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт потенційних можливостей для виробництва конкурентоспроможної інноваційної продукції.

Для сприяння екологізації інноваційного розвитку в регіонах створюються спеціалізовані адаптивні організаційні структури [3], в числі яких розрізняють і інноваційні центри. В межах регіону можливо створення екологічної проектно-інноваційної організації, покликаної привести всі заявлені екологічні проекти в єдину систему, знайти кошти на реалізацію проектів, підготувати життєздатні інженерні проекти з уже готовою технічною документацією, залучити до цієї тематики інтерес суспільства, держави, комерційних організацій, залучити до вирішення екологічних проблем широке коло учасників – школярів, студентів, науковців, комерсантів, підприємців, держслужбовців і т.п. Створення такої організації дозволить істотно просунутися у вирішенні екологічних проблем регіону, дозволить широко розповсюдити сучасні екологічні проекти та ідеї серед громадськості за допомогою організації екологічної освіти та екологічного туризму, привернути до вирішення екологічних проблем увагу держави, бізнесу.

Для регіонів України можна запропонувати схему, коли цей напрям курирує один з віце-губернаторів – той, хто відповідає за стратегічні завдання в регіоні. Необхідно розробити механізми стимулювання (у тому числі економічного) для просування екологічних інновацій і прийняти відповідні законодавчі та нормативні акти.

При цьому для всіх без винятку органів виконавчої влади необхідно ввести індикативні показники екологічної модернізації, які повинні в обов'язковому порядку використовуватися в процедурах прийняття рішення з найважливіших питань: від сільського господарства і лісокористування до освіти і культури.

Необхідно розробити процедури постійної співпраці прикордонних регіонів в області екоінновацій на регулярній основі, закріпити їх організаційно. Розробити не тільки програму дій, а й індикативну «програму результатів» (наприклад, до такого-то терміну досягти поліпшення таких-то показників по впливу на навколишнє середовище, щодо збільшення частки відновлюваних ресурсів в енергозабезпеченні, по зміні частки несировинних секторів у ВРП і т.д.).

Найближчим часом доцільно створити спільний веб-ресурс, на якому сусідні регіони України представляли б інформацію про стан і динаміку якості навколишнього середовища територій і акваторій за заздалегідь узгодженим форматом і переліком показників.

Наприклад, в Японії існує ефективна система інформаційної підтримки трансферу екологічних технологій. Результати досліджень комерційних фірм, університетів та громадських організацій, що займаються розробкою «Зелених» технологій, представлені на офіційних сайтах або ж систематизуються в базах даних на сайтах екологічних організацій, де після списку технологій обов'язково дається список авторів і посилання на домашні сайти (компаній або університетів) для докладнішого знайомства з технологіями. Прикладом може служити база «Нові екологічні технології 21 століття» [11] та ін.

Важливо розробити процедури міжрегіонального узгодження інтересів і вирішення потенційних конфліктів. Потенційні конфлікти можливі на різних рівнях взаємовідносин між суб'єктами господарювання. Що стосується екологічної складової потенційних конфліктів, то це стосується, по-перше, інтересів національного (регіонального) рівня та підприємств, по-друге, інтересів сусідніх регіонів та навіть сусідніх держав. Для виявлення потенційно можливих конфліктів необхідно розробити і періодично переглядати систему показників еко-інтенсивності для підприємств різних галузей. Показники еко-інтенсивності в найзагальнішому сенсі відображають питому величину негативного впливу на навколишнє середовище (наприклад, забруднень, руйнування ландшафтів, знищення або скорочення видів і популяцій і т.д.) в розрахунку на одиницю кінцевого результату (кінцевої продукції, внеску у ВВП, зростання доходів на душу населення, зайнятості тощо). В якості забруднень можуть розглядатися різні

забруднюючі речовини, гази, відходи виробництва.

Висновки. Таким чином, процес екологізації інноваційного розвитку потребує формування належної системи управління. Особливо важливим є розробка дієвих механізмів регулювання та державного стимулювання інноваційних розробок в природокористуванні за умови децентралізації. На даний час, в контексті реформування адміністративно-територіального устрою України, найбільш доцільно активний державний вплив спрямовувати за такими напрямками як розробка і впровадження в державне управління інноваційних механізмів раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. Основним завданням стає інституційне забезпечення указанного процесу за рівнями управління.

Отримані результати у подальших дослідженнях стануть основою для розробки науково-методичних засад та практичних рекомендацій щодо економічного обґрунтування екологічно спрямованого інноваційного розвитку в регіональному аспекті як основи прийняття управлінських рішень на різних рівнях управління.

Література

1. Александров І. О. Стратегія сталого розвитку регіону: монографія / І. О. Александров, О. В. Половян, О. Ф. Коновалов, О. В. Логачова, М. Ю. Тарасова ; за заг. ред. д.е.н. І. О. Александрова / НАН України. Ін-т економіки пром-ті. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – 203 с.
2. Буркинский Б.В., Степанов В.Н, Харичков С. К Экономика-экологические основы регионального природопользования и развития : [монография] / Б.В. Буркинский. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины. – 2005. — 575 с.
3. Касьяненко Т.В. Комплексний підхід до наукового обґрунтування екологічно спрямованого інноваційного розвитку на різних рівнях управління / Прокопенко О.В., Касьяненко Т.В. //Актуальні проблеми економіки. - 2013. - №1. - С.98-105
4. Маркетингові аспекти управління інноваційним розвитком: монографія / за ред. д.е.н., професора С.М.Ілляшенка. – Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2014. – 480с.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б.Є.Патона. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 72 с.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. :

НІСД, 2013. – 576 с.

7. Прокопенко О.В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: [монографія] / О.В. Прокопенко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 395 с.

8. Рогоцкая С. Об устойчивом развитии и эко-инновациях: новые возможности [Электронный ресурс] — Режим доступа — URL:<http://www.newsland.ru/news/detail/id/678725/>

9. Садченко Е.В. Принципы и концепции экологического маркетинга: монография / Е.В. Садченко. – Одесса: Астропринт, 2002. – 400 с.

10. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів / М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.

11. New Environmental Technology Transfer in the 21st Century. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nett21.gec.jp/gec/database/> (дата обращения: 06.05.2013).

Abstracts

Bondarenko S.

Greening innovation management development: regional analysis

The essence of management ecologization of innovative development at national and regional level, under the provisions of national paradigm of sustainable development in a decentralization of power in Ukraine. Deals with the formation of management tools ecologization of innovative development at the regional level in the context of administrative-territorial reform, the main ones are: selection of eco-innovation as a strategic priority of the region; the transfer of the relevant local government functions and powers of organizational and economic nature; effective institutional support greening innovative development of the region; effective mechanisms of realization of state (regional) eco-innovation policy.

УДК 339.9 (470)

НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Боярчук А.І., Гудзь М.В.

Наданні концепції глобалізації у сучасній соціально-економічній теорії. Наведені позитивні і негативні наслідки впливу глобалізації на розвиток української економіки.

Постановка проблеми. Стратегічною метою економічної політики України на сучасному етапі є підтримка стабільних темпів економічного зростання держави. Як свідчить світовий досвід, оптимальним шляхом для досягнення швидкого економічного зростання є розвиток відкритої ринкової економіки. Однією з головних тенденцій відкритої ринкової економіки є глобалізація.

Аналіз досягнень та публікацій. Глобалізація як конкурент інтернаціоналізації все частіше привертає увагу різних дослідників. Питанню вивчення глобалізаційних процесів та різноманітних її моделей в сучасному світі присвятили увагу такі вчені, як У. Андерсон, Д. Белл, О. Білоус, У. Бек, Дж. Гелбрейт, П. Друкер, Б. Літера, Ю. Макогон, Дж. Сакс, Дж. Томпсон, Е. Тоффлер, Т. Фрідман, Е. Шилс та інші.

Мета дослідження. Дослідити розвиток глобалізації, який підкаже як ефективно використовувати увесь потенціал України в майбутньому з урахування світових тенденцій.

Викладання основного матеріалу дослідження. Термін «глобалізація» (англ. globalization, від лат. globus – куля, земна куля, глобус) означає процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усєї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн [1].

Поняття «глобалізація» стали вводити з 1996 р., і сигналом до цього послужила XXV сесія Всесвітнього економічного форуму в Давосі, де проводилася дискусія навколо теми «Глобалізація основних процесів на планеті». Після Давоського форуму термін «глобалізація» завдяки

зусиллям засобів масової інформації перестав виглядати екзотичним, а криза 1997-1999 рр., поставивши глобалізацію в центр дискусій про перспективи всієї цивілізації, зробив цей термін чи не найпопулярнішим.

Як зазначає І. Валлерстайн, «хоча сьогодні стало модним говорити про глобалізацію як про феномен, що відноситься до 70-х р. ХХ ст., по суті транснаціональні товарні ланцюжки добре відомі з тих часів, коли система лише зароджувалася, і набула глобального характеру ще в другій половині ХІХ ст. Зрозуміло, прогрес технологій відкрив можливості транспортування величезної кількості товарів на значні відстані, але я ризикну припустити, що структура і функціонування товарних ланцюжків не зазнали в ХХ ст. кардинальних змін, і такі навряд чи стануться навіть під впливом так званої інформаційної революції» [2, с. 82].

Під глобалізацією дослідник Р. Робертсон розуміє свого роду «стискування» світу і посилення взаємозалежності усіх його частин, що супроводжується усе більш поширеним усвідомленням цілісності, єдності світу [3, р. 8]. Таким чином, в концепції Р. Робертсона виділяється, з одного боку, об'єктивний процес розширення взаємодії між різними регіонами світу, а з іншого боку – відображення цього процесу у свідомості людей.

У. Бек осмислює глобалізацію як політизацію, де ступінь інтеграції світового суспільства стає основою переорієнтації і реорганізації політичного простору. Глобалізація має на увазі світове суспільство без світової держави і без світового уряду, де не існує жодної гегемоністської влади і жодного міжнародного режиму. У новій глобальній ситуації «ексклюзивна протиставленість один одному за зразком націй змінюється інклюзивною протиставленістю ніш, місць, «провінцій» світового суспільства» [4, с. 194-195].

У роботах М. Уотерса [5] глобалізація трактується як сукупність тенденцій, що ведуть до детериторіалізації соціального, обумовленої експансією символічних обмінів. Фундамент теорії глобалізації, згідно з М. Уотерсом, утворює концепція відношення між соціальною організацією і територіальністю.

У наукових пошуках 1990-х рр.. дослідники звертали увагу на розвиток тенденцій глобалізації, що зумовили й різноманітні парадигми розуміння цього явища. Серед них, на думку голландського дослідника Я. Пітерса, виділяються:

- «зіткнення цивілізацій» – це фрагментація світу неминуча через існуючі цивілізаційні відмінності, що кореняться в культурній (у першу чергу в расових і національних особливостях) диференціації;

- «макдональдизація» – це гомогенізація культур, здійснювана транснаціональними корпораціями, відбувається під прапором модернізації (вестернізації, європеїзації, американізації і т.д.);

- «гібридизація» – це спектр міжкультурних взаємодій, що приводять до взаємозбагачення і до виникнення культурних традицій [6, с. 15].

Проте розвиток глобалізації, поза сумнівом, ставить питання – чи адаптовані ресурси людства до цього процесу, чи досить підготовлені соціальні і економічні структури, культура і самі люди, і чи не будуть такі інтенсивні зміни для них травматичні?

Прискорення темпів глобалізації призвело до виникнення у світі опозиційного до неї політичного руху антиглобалізму. Антиглобалісти звинувачують глобалізацію в збільшенні соціальної нерівності, зниканні традиційного суспільного устрою (зокрема доморобництва) й деградації довкілля. Невдоволення глобалізацією характерне як у розвиткових, так і в економічно розвинених країнах. Перенесення виробництва з країн Заходу в Третій світ через дешевшу робочу силу призводить до ліквідації робочих місць і безробіття у світі Першому. Наприклад, на Середньому Заході США глобалізація виробництв і їхня оптимізація спричинила зниження конкурентоспроможності місцевих підприємств промисловості та сільського господарства, знижуючи цим якість життя їхніх працівників [1].

Значна частина дослідників пов'язує економічну глобалізацію з процесами інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні економічні відносини, та формуванням відносно єдиного культурного процесу під впливом стандартизації освіти та взаємодії широких мас населення у міжнародних контактах. Основні риси, які характеризують глобалізацію світової економіки:

- поглиблення міжнародного поділу праці з його переходом від спільного к специфічному і єдиному;
- перевищення темпів росту міжнародного товарообігу над темпами росту обсягів світового виробництва;
- зростаюча лібералізація міжнародної торгівлі, виражена у відкритті національних ринків товарів і послуг шляхом поступового зняття торговельних обмежень і бар'єрів;
- випереджуюче зростання руху капіталу у відношенні до руху товарів;
- інформаційно-технологічний переворот в засобах телекомунікацій на базі електроніки, кібернетики, супутникових систем зв'язку;
- посилення впливу транснаціональних корпорацій;

- концентрація і централізація капіталу на підставі процесів злиття і поглинення компаній і банків;
- розвиток інтеграційних тенденцій на регіональному, субрегіональному і міжрегіональному рівнях;
- зростання ролі наднаціональних органів у світовій політиці та економіці [7].

В Україні є достатні умови для того, щоб активно інтегруватися в загальноцивілізаційні світові процеси. Сильною категорією є торгівля: показник відкритості для торгівлі вище середнього, а також високий відсоток торгових надходжень (експорт + імпорт) у ВВП (111%, тоді як середній показник в індексі становить 99%). Проте позитивний ефект від цих показників нівелює оцінка «нижче середнього» через тарифні і нетарифні бар'єри, зручності для міжнародної торгівлі і розрахункові обмеження. Третій рік поспіль Україна залишається на 44 місці у загальному рейтингу глобалізації світових економік з 60 країн світу. Показники, які покращилися – це: приріст прямих інвестицій (внутрішніх і зовнішніх, % ВВП) з 0,7% (при середньому показнику для індексу 3,6%) до 4,1% (при середньому показнику 4,5%); розвиток туризму (внутрішній і зовнішній, у розрахунку на 1000 осіб населення), з 202 (при середньому показнику 857) до 938 (при середньому показнику 1308). У той час як за прогнозами вчених в 2013 р. приріст глобального ВВП складе лише 4%. Дослідження індексу рівня глобалізації знову пророкує продовження процесів глобалізації – як у цьому році, так і надалі, аж до 2015 р. [8].

Пріоритетними напрямками розвитку економіки України в умовах глобалізації можна вважати:

- активізацію руху капіталу;
- інформаційно-технічну революцію;
- розвиток інтеграційних тенденцій;
- реструктуризацію економіки;
- системну ринкову трансформацію;
- сприяння руху факторів виробництва;
- формування відкритої економіки;
- інтеграцію підприємств до світових комунікаційних мереж;
- активізацію участі в роботі міжнародних організацій та інтеграційних угруповань [9].

Висновки. Характеризуючи різні концепції глобалізації можна зробити висновок, що найчастіше розглядається розвиток світової капіталістичної системи, її культурним і політичним процесам. З іншого боку, глобалізація визначається декількома різними чинниками: екологічними, культурними, економічними, політичними і суспільно-

цивільними. Які, в свою чергу, піддаються розшифровці і розумінню тільки з урахуванням їх взаємно залежностей.

Проведені дослідження показали, що вплив глобалізації на національну економіку України досить складний та суперечливий. Існують як позитивні, так і негативні сторони.

Забезпечення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів за рахунок приєднання країни до загальноприйнятих у світі регулятивних норм також є однією із позитивних сторін, оскільки сучасному становищу держави не позаздриш. Іноземні інвестори не довіряють політичній та економічній нестабільності в країні і тому забирають свої капіталовкладення, а це негативно впливає на розвиток виробничої промисловості [9].

Позиція, яку зараз підтримує Україна може призвести до збільшення можливостей входження країни до великих міжнародних коопераційних проектів, що в перспективі можуть забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності та розширити можливості більш вільного доступу до зарубіжних ринків за рахунок зменшення тарифних і нетарифних перешкод.

Але для України стратегічно важливою метою має стати стимулювання структурних реформ усередині країни, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі, що є стратегічно важливою метою [10].

Література

- 1.Глобалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація>
- 2.Валлерстайн, И. Конец знакомого мира. Социология XXI века / И. Валлерстайн. – М : Логос, 2003. – 368 с.
- 3.Robertson, R. Globalization: Social theory and global culture / R. Robertson. – London: SAGE Publications., 1992.
- 4.Бек У. Что такое глобализация? (Ошибки глобализма – ответы на глобализацию) / Пер. снем. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
- 5.Waters, M. Globalization/M. Waters. – London: Routledge, 1995.
- 6.Денчев К. Феномен антиглобализма : учеб. пособ. для вузов / К. Денчев. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 218 с.
- 7.Біленька Н. Пріоритети і напрямки розвитку економіки України в умовах глобалізації / Н. Біленька // Економіка України в умовах посилення глобалізаційних процесів: виклики і перспективи : матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції (Львів, 15-16.05.09). – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – С. 15-16.

8.Украина заняла 44-ю позицию в рейтинге глобализации мировых экономик [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/business/economics/1311330-ukraina-zanyala-44-yu-poziciyu-v-rejtinge-globalizacii-mirovyh-ekonomik>

9.Малащук Д.Вплив інтеграційних зв'язків на конкурентоспроможність Української економіки / Д. Малащук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 3. – С. 32-38.

10.Чувардинський О. Зовнішня політика України в умовах Світової Економічної інтеграції й глобалізації / О. Чувардинський // Економіка та держава. – 2006. – № 2. – С. 36-39.

Abstract

Boiarchuk A.I., Gudz` M.V.

Consequences of globalization for the Ukrainian economy

Conceptions of globalization are presented in modern socio-economic theory. The positive and negative consequences of globalization are distinguished on development of the Ukrainian economy.

УДК 332.132:352:711.437(1-22)

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Бурова О. Б.

Розглянуто сутність поняття «диверсифікація», визначено її види та особливості. Наведено переваги розвитку диверсифікації економічної діяльності сільських громад як в регіонах України, так і в розвинутих країнах світу.

Постановка проблеми. Процеси соціально-економічних реформ в аграрній сфері України, створюють необхідність диверсифікації, зокрема розвитку нетрадиційних видів сільськогосподарського виробництва, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки населення як країни в цілому, так і її сільських територій зокрема. Відтак, диверсифікація економічної діяльності сільських громад найближчими роками стане вирішальним чинником ефективного використання та зміцнення їх ресурсного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, поширення підприємницької ініціативи, забезпечення сільського населення робочими місцями, формування нових напрямів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, надходження до бюджету, охороною навколишнього природного середовища, збереження унікальних культурних цінностей, традицій, створення належних умов для гідного життя селян тощо.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що останнім часом багато уваги приділяється проблемам розвитку малого підприємництва та несільськогосподарським видам виробництва. Значний внесок у ці питання внесли такі вчені: В. Андрійчук, Н. Герасимчук, О. Єрмаков, М. Ігнатенко, Н. Морозюк, О. Павлов, Б. Пасхавер, В. Терещенко, В. Ткачук, В. Юрчишин та ін. Проте багатогранність проблеми розвитку диверсифікації економічної діяльності сільських громад в контексті різноманітності її видів зумовлює необхідність її подальшого дослідження.

Мета дослідження – визначити роль та особливості диверсифікації економічної діяльності сільських громад.

Викладення основного матеріалу дослідження. Термін «диверсифікація» походить від латинських слів *diversus*, що означає різний, віддалений, і *fadere* – робити [3, с. 344]. Як економічний термін «диверсифікацію» почали застосовувати в західній економічній науці та практиці досить давно, й означає він освоєння нових напрямів виробництва, розширення асортименту продукції, завоювання нових ринків збуту продукції, зниження ризику, покращення фінансового та економічного стану підприємства, більш повне завантаження його виробничих потужностей, завдяки чому деякі фірми перетворюються на багатогалузеві комплекси. При цьому створюється діапазон таких видів діяльності, які не пов'язані з основним виробництвом. Так, можна виділити дві моделі поєднання сільськогосподарської діяльності з іншими видами діяльності. У першій моделі сільське господарство поєднується з переробною сферою і реалізацією, у другій – з наданням різноманітних послуг (туристичні, виховні, культурні, екологічні, транспортні та ін.) [2, с. 96].

Як відомо, сільськогосподарське виробництво є одним із найбільш ризикованих видів підприємницької діяльності. Це підтверджують такі фактори як: сезонність виробництва, залежність від погодних та кліматичних умов, тривалий період обороту капіталу, велика складність зміни асортименту продукції та технології, ряд інших причин. Між тим, диверсифікація діяльності сільських громад, як вважають вчені [1, с. 84; 4, с. 153; 8, с. 25], є інструментом зниження існуючих ризиків (рис. 1).

Уточнимо, що традиційна сільськогосподарська диверсифікація передбачає переробку сільськогосподарської продукції, тобто завданням є додавання цінності сільськогосподарській продукції з подальшою організацією збуту готових продуктів. Інші види діяльності можуть включати переробку продукції лісництва та зміну виробничої галузі [1].

Диверсифікація через виробництво нетрадиційної продукції – це вирощування нетрадиційних сільськогосподарських культур та тварин. Агроекологічна диверсифікація передбачає екологічне чисте виробництво м'яса, молока, фруктів та овочів, а також діяльність зі збереження ландшафтів і виробництво добрив. Найбільш поширені види діяльності у групі диверсифікації шляхом виробництва несільськогосподарської продукції та надання послуг – це будівництво, надання транспортних та побутових послуг, а також туризм (сільський зелений, агро-, екотуризм).

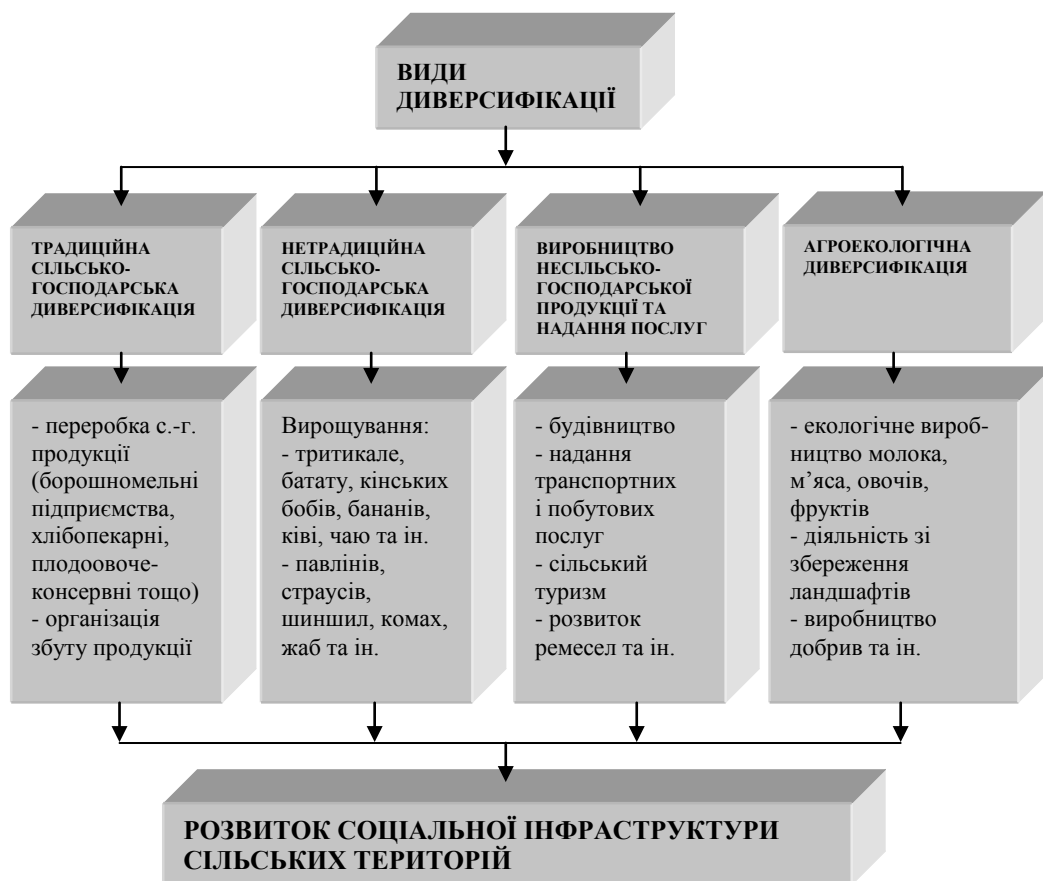

Рис.1. Види диверсифікації економічної діяльності сільських громад

З огляду на вищевикладене диверсифікація сільських територіальних соціально-економічних систем передбачає:

- освоєння нових видів діяльності, зокрема несільськогосподарських;
- освоєння виробництва нових видів продукції шляхом ефективнішого використання соціально-економічного потенціалу громади;
- розширення можливостей господарюючих суб'єктів на доступних ринках, у т. ч. в межах громади, шляхом поліпшення якості основної продукції або виробництва супутніх до неї товарів і послуг;

– пошук і вихід на нові ринки збуту територіальних громад із новою продукцією [7, с. 71].

Основними факторами, що зумовлюють вибір громадою розвитку диверсифікації є:

– створення нових робочих місць, привабливих для жителів громади;

– новий вид діяльності або продукції може мати синергичний або/та мультиплікативний ефект;

– поліпшення якості надання жителям громади послуг об'єктами соціального обслуговування;

– можливість збільшення рівня фінансових ресурсів громади;

– полегшений вихід на зовнішні ринки, зокрема світові;

– краще залучений або використаний ресурсний потенціал громади [7, с. 72].

Пріоритетами підтримки сільськогосподарської диверсифікації мають бути фактори соціального характеру, такі як сільська зайнятість та розвиток малого бізнесу на селі, зокрема таких його видів як сільський зелений туризм, роздрібні магазини та кафе, підприємства первинної переробки сільськогосподарської продукції та її підготовки до промислової переробки, млини, крупорушки, пекарні, виробництво макаронів, виробництво олії (як на основі використання соняшникового насіння, так й інших культур), м'ясо- та молокопереробні підприємства, видобування та пакування мінеральної води, виробництво меблів, будівництво, пошиття і ремонту одягу та взуття, цехи з консервування рибної та овочевої продукції, виробництво комбікорму, ремонт сільськогосподарської техніки [6].

Для розвитку диверсифікації сільськогосподарської діяльності Південний регіон України, зокрема Херсонщина, має всі підстави, тобто наявний ресурсний потенціал сільських територій. Вона характеризується унікальним для степової зони комплексом природно-кліматичних умов і наявністю рекреаційного потенціалу. Клімат, просторі піщані пляжі (протяжність морських пляжів перевищує 200 км), наявність лікувальних грязей, термальних джерел сприяють розвитку рекреаційної діяльності різного напрямку. В організації відпочинку, зокрема дитячого, особлива роль належить водним об'єктам. Можливість займатися різноманітними видами спорту, рибалкою, мікрокліматичний комфорт (наявність півроку теплих сонячних днів), естетична дія берегових мальовничих ландшафтів

– все це сприяє тому, що водойми цілком можна вважати природними оздоровницями [5].

Прикладом успішної диверсифікації є розвинені країни. У Західній Європі 95 % створеної додаткової вартості в сільській місцевості отримують за рахунок несільськогосподарської діяльності. Крім того, в цих країнах за допомогою кооперації оптимізована система збуту. Часто фермер є водночас членом кількох кооперативів, які діють у різних сферах. Характерним щодо цього є приклад Швеції, в якій система сільськогосподарської кооперації охоплює практично все фермерство. Кожний фермер є водночас членом 4-5, а то й більше кооперативів. Майже 90 % селянських господарств об'єднані в кооперативи в Австрії, Франції та інших країнах. Більшість фермерів США також користуються послугами кооперативів [7, с. 71].

Висновки. В контексті цього, диверсифікація сільськогосподарського виробництва має багато економічних та соціальних переваг. Однак, сільські території України сьогодні зорієнтовані на аграрну модель розвитку. Між тим політика Європейського союзу щодо розвитку сільських територій орієнтується на зменшення їх залежності від аграрного виробництва та поширення несільськогосподарських видів діяльності, які здійснюють м'який вплив на довкілля (сільський та екологічний туризм, переробні галузі, народні промисли, кустарне виробництво, природоохоронна та заповідна справа).

Література

1. Василенка Н. І. Диверсифікація виробничої діяльності сільського населення Львівської області / Н. І. Василенка // Економіка АПК. – № 3. – 2010. – С. 84–90.
2. Герасимчук Н. А. Розвиток підприємництва на селі шляхом організації співпраці малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств / Н. А. Герасимчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 96–101.
3. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К.: ВЦ «Академія»; Тернопіль: Академія народного господарства, 2000. – Т. 1. – 864 с.

4. Єрмаков О. Ю. Розвиток сільського туризму як важливий напрям диверсифікації аграрної економіки / О. Ю. Єрмаков // Таврійський науковий вісник. – 2008. – Вип. 58. – С. 153–156.
5. Ігнатенко М. М. Соціально-економічний розвиток сільських територій: [монографія] // за ред. д.е.н., проф. члена-кореспондента НААН Даниленка А. С. – Херсон: Айлант, 2010. – 238 с.
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. Режим доступу: офіційний web-сайт <http://minagro.gov.ua>.
7. Морозюк Н. В. Диверсифікація як одна із складових стратегії формування самодостатності сільських територіальних громад / Н. В. Морозюк, Є. А. Князев // Біоресурси і природокористування, 2014. – Т. 6. – № 5-6. – С. 70–73.
8. Ткачук В. І. Європейська парадигма сільського туризму в умовах диверсифікації сільської економіки / В. І. Ткачук // Вісник Житомирського НАЕУ. – 2010. – № 1. – С. 25.

Abstract

Burova O.B.

The necessity of development of the economic diversification of rural communities in Ukraine

The essence of the concept of «diversification» is defined kinds and features. The advantages of the development of the economic diversification of rural communities in the regions of Ukraine and in the developed world.

УДК 65.014.1

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Бутенко І.А., Курносова А.В.

Розглянуто методичні підходи до оцінки ефективності системи управління персоналом та можливість їх застосування кадровими службами вітчизняних підприємств. Виділено показники діяльності служби управління персоналом функціонального та стратегічного рівня і запропоновано підхід до класифікації та відбору ключових показників ефективності управління персоналом підприємства.

Постановка проблеми, її зв'язок з науковими та практичними завданнями.

Виконання вимог міжнародних стандартів якості на вітчизняних промислових підприємствах неможливо без формування суттєво нового рівня кадрового менеджменту. При цьому, з огляду на специфічні кризові умови ринкової економіки в Україні, виникає необхідність у підвищенні ефективності системи управління персоналом. Як нам відомо, управління персоналом – це багатогранний і складний процес, що носить системний характер і тому припускає комплексне вирішення кадрових проблем, впровадження нових й удосконалення наявних форм і методів роботи. Величезну значимість для кожного підприємства має розробка адекватної методики оцінки, що дозволить виявити слабкі позиції в області управління персоналом і дати рекомендації з підвищення ефективності його діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна наукова література пропонує ряд теоретико-методологічних підходів до проблеми оцінки ефективності системи управління персоналом на підприємствах. Серед дослідників, що приділяли увагу цій проблемі варто виділити таких авторів, як Б.І. Беккер, Р.У. Биттию, А.П. Долгих, Дж.М. Іванцевич, Л.В. Карташова, А.А. Лобанов, Ю.Г. Одегов, Д.Ульрих, Д. Філіпс, Я. Фитценц, М.А. Хьюзлід, та ін. У світовій практиці процедури оцінювання кадрового менеджменту почали застосовувати в 1970-і роки, популярними вони стали до кінця 1990-х. Розмаїття підходів до прийняття рішень у системі управління персоналом обумовлює необхідність системи

показників, що відбиває різні сторони трудового потенціалу (чисельність персоналу, професійно-кваліфікаційна структура, освіта, стан здоров'я тощо), вимірювання яких у ході управління має бути здійснене при мінімумі витрат [1, с. 182]. Однак й дотепер подібні методи викликають багато суперечок, як у теоретиків, так й у практиків бізнесу. Загальноприйнятої методики визначення ефективності відділів з управління персоналом (HR-служб) поки не розроблено.

Цілі статті (постановка завдання). З метою вирішення проблеми оцінки ефективності системи управління персоналом підприємства нами поставлено наступні завдання:

- дослідити методичні підходи до оцінки ефективності системи управління персоналом підприємства, розглянути можливість їх застосування кадровими службами вітчизняних підприємств;
- виділити аспекти ефективності реалізації заходів щодо управління персоналом підприємства;
- розглянути показники діяльності служби управління персоналом функціонального та стратегічного рівня;
- запропонувати підхід до класифікації та відбору ключових показників ефективності служби управління персоналом підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Відомі теоретики в області персонального менеджменту Дж.М. Іванцевіч й А.А. Лобанов визначають оцінку ефективності управління персоналом як «систематичний, чітко формалізований процес, спрямований на вимірювання витрат і вигід, пов'язаних із програмами діяльності управління персоналом і для співвіднесення їх результатів з підсумками базового періоду, з показниками конкурентів і з цілями підприємства» [2, с. 274].

В економічній теорії ефективність (E) визначається як функція досягнутих результатів (P_D) і витрачених на це ресурсів (S).

$$E = f(S, P_D) \quad (1)$$

Ефективність реалізації заходів щодо управління персоналом багатоаспектна і являє собою взаємозв'язок декількох ефектів:

- економічного (дозволяє оцінити вплив заходів кадрової політики на кінцеві фінансові й економічні результати діяльності підприємства);
- функціонального (пов'язаний з ростом ефективності функціонування системи управління персоналом);
- соціального (зростання рівня задоволеності персоналу різними аспектами трудової діяльності, поліпшення клімату в колективі, зміна

ціннісної структури тощо).

На нашу думку, аналіз системи управління персоналом і його вплив на ефективність діяльності підприємства повинен включати проведення наступних видів аналізу: аналіз існуючої системи управління персоналом; аналіз роботи кадрової служби; аналіз оцінки ефективності використання персоналу; аналіз ефективності діяльності підприємства; аналіз показників результативності і якості праці.

У закордонній практиці поширення одержали такі методи, як експертна оцінка, метод бенчмаркінгу, оцінка віддачі інвестицій у персонал, методики Д. Філіпса й Д. Ульріха, HR-метрики, система ключових показників ефективності (КПЕ) і ін.

Метод експертної оцінки полягає в проведенні опитування керівників підрозділів, ціль якого – з'ясувати їхню думку про роботу менеджерів з персоналу в компанії. Достоїнства даної методики в простоті реалізації й відсутності необхідності залучати додаткові ресурси. Недолік – неминучий суб'єктивізм в оцінках.

При використанні методу бенчмаркінга показники діяльності HR-служб порівнюються з аналогічними даними інших компаній, що працюють на ринку. На думку деяких консультантів, дана методика, незважаючи на її популярність, не є досить точною, оскільки порівнюються компанії з різною специфікою діяльності. Також фахівці вважають, що на Україні метод бенчмаркінгу застосовувати поки складно, оскільки він вимагає великих витрат. Так, наприклад, у Європі участь у проекті обходиться в 8-10 тис. євро для кожної компанії.

Метод оцінки віддачі інвестицій застосовується для оцінки віддачі, що отримує компанія на кожен рубль інвестицій, вкладених у персонал. Виділяються наступні різновиди методу:

1. «Проста» віддача від інвестицій (Simple HR ROI), що розраховується за формулою:

$$ROI = \frac{R-I}{I \cdot 100\%}, \quad (2)$$

де *ROI* – віддача від інвестицій, %;

R – отриманий прибуток;

I – зроблені витрати.

2. Методика Д. Філіпса [3] складається з наступних показників:

– оцінка інвестицій у кадрову службу (розраховується як відношення витрат служби персоналу до операційних витрат підприємства);

– показник витрат по управлінню персоналом на 1 співробітника (розраховується як відношення витрат служби персоналу до кількості співробітників організації);

- показник відсутності на робочому місці (розраховується як сума прогулів і позапланових звільнень співробітників);
- показник задоволеності співробітників (визначається відсоток працівників, задоволених своєю роботою, за допомогою методів анкетування або опитування);
- показник єдності й згоди в організації (підраховується на основі статистичних даних по продуктивності й оцінці ефективності праці).

3. Методика Я. Фітц-енца [4]. Результативність служби персоналу визначається через оцінку ефективності інвестицій у людський капітал і розраховується за наступною формулою:

$$HCROI = \frac{R - I - (O + L)}{(O + L)}, \quad (3)$$

де *HCROI* – коефіцієнт окупності інвестицій у людський капітал;

R – отриманий прибуток;

I – зроблені витрати.

O – оплата праці;

L – пільги й компенсації

Передбачається, що при ефективному використанні всіх видів витрат на співробітників служба персоналу може впливати на величину даного коефіцієнта.

Оцінка інвестицій у людський ресурс і кадровий відділ застосовується в деяких західних компаніях як самостійна методика, але може бути й одним з показників у системі ключових показників ефективності (КПЕ).

У методиці Д. Ульріха [5] пропонується п'ять способів вимірювання ефективності HR-служби:

1) Показник продуктивності на одиницю сировини, одного працівника або одиницю зарплати. Подібним чином можна оцінити процедури, що розвиваються.

2) Показники швидкості бізнес-процесів. Наприклад, проходження різних процедур або технологічного циклу в порівнянні з іншими компаніями. По суті, це різновид бенчмаркінгу, з усіма недоліками, що має ця методика.

3) Витрати при проведенні спеціальних програм й ініціатив – аналог ROI.

4) Навички працівників, лояльність, моральний клімат у колективі. Параметри оцінюються за допомогою анкетування, тестування або інтерв'ю.

5) «Організаційні можливості» – ще одна модифікація бенчмаркінгу. Тут порівнюється швидкість бізнес-процесу до нововведень і після. Ульріх думає, що HR-служба повинна управляти змінами в компаніях.

HR метрики (HR Metrics) – це числові показники, що дозволяють оцінити управлінські процеси в організації, а також ефективність управління персоналом у цілому [6].

У практиці управління персоналом використовують різні групи метрик:

- загальні статистичні дані, що характеризують людські ресурси, які знаходяться у розпорядженні компанії;
- показники, якими оцінюється якість людських ресурсів й ефективність їх використання – метрики HR-ефективності;
- метрики для оцінки ефективності діяльності окремих співробітників/ підрозділів;
- метрики для оцінки ефективності діяльності самої HR-служби.

Списки показників управління персоналом почав розробляти Я. Фітценц в Інституті Саратоги (США). Спочатку вони стосувалися тільки до процесів (функціям) управління персоналом. Ці показники, приклад яких представлений у табл. 1, знаходять сьогодні широке застосування в багатьох компаніях, де система управління персоналом будується за функціональним принципом.

Таблиця 1

Деякі показники діяльності служби персоналу по основних функціях

Функції	Показники
Управління витратами на персонал	Загальний ліміт витрат на персонал і бюджети постатейно
	ФОП у структурі собівартості
	Витрати за найом персоналу
Мотивація	Число порушень трудової дисципліни
	Розмір мінімального сукупного доходу працівника (у відношенні до прожиткового мінімуму, споживчого кошику й середньої зарплати по регіону)
	Інтегральний показник задоволеності персоналу працею
	Інтегральний показник лояльності
	Рівень знань про компанію
Добір і навчання	Відсоток вакансій, заповнених за рахунок співробітників компанії

	Середній термін заповнення вакансій
	Наявність профілів компетенцій на посаді
	Наявність корпоративної моделі компетенцій
Оцінка персоналу	Наявність положення про оцінку і його виконання
	Рівень оцінки топ-менеджерів
Розвиток персоналу	Наявність і виконання програми розвитку персоналу
Кадровий резерв	Відсоток співробітників, що звільнилися, із числа кадрового резерву; відсоток участі резервістів у програмах розвитку персоналу

Надалі дана методика розвивалася у бік вимірювання ефективності служб персоналу як на стратегічному, так і на функціональному рівнях. У таблицях 2-3 наведені дані зі звіту Інституту Саратоги про найпоширеніших в 2004 р. у міжнародних компаніях показників управління персоналом (HR-metrics).

Таблиця 2

Деякі показники управління персоналом функціонального рівня

Показники	Формула розрахунку
Вартість добору персоналу (Cost per Hire)	$CPH = \text{Реклама} + \text{PR-заходи} + \text{Рекрутингові й ін. агентства} + \text{Робота з вузами} + \text{Оплата приїзду кандидатів} + \text{Оплата рекомендацій співробітників} / \text{Кількість закритих вакансій}$
Час закриття вакансій по категоріях (Time to Fill)	$TTF = \text{кількість днів} / \text{Кількість закритих вакансій}$
Плинність кадрів (Turnover Rate)	$TR = \text{Кількість звільнених за період} / \text{Середньооблікова}$
ФОП в обороті компанії (Total Earnings in Revenue)	$TER = \text{ФОП} / \text{Оборот}$

Таблиця 3

Деякі показники управління персоналом стратегічного рівня

Показники	Формула розрахунку
Оборот на одного співробітника (Revenue per Employee)	$RPE = \text{Оборот} / \text{Чисельність персоналу}$
Додана вартість на людський капітал (Human Capital Value Added)	$HCVA = \text{Прибуток} - (\text{Витрати} - \text{Зарплати й Премії}) / \text{Чисельність персоналу}$
Повернення на інвестиції в людський капітал (Human Capital Return on Investment)	$HCROI = \text{Прибуток} - (\text{Витрати} - \text{Зарплати й Премії}) / \text{Зарплати й премії}$

Загальні витрати на персонал (Employee cost factors)	ECF = Загальні витрати на персонал/Оборот
---	--

На стратегічному рівні вони спрямовані на оцінку внеску служби персоналу в ефективність бізнесу; на функціональному – відбивають пріоритетність окремих функцій HR-підрозділу (у табл. 2 два показники відносяться до вимірювання ефективності добору). Виділення саме їх у якості найважливіших для багатьох організацій свідчить про складну ситуацію на ринку праці із залученням висококваліфікованих фахівців.

Система ключових показників ефективності (КПЕ) служби персоналу використовується для оцінки ефективності як самої функції управління людським ресурсом, так і фахівців відділу. Ця система припускає наявність кадрової стратегії й «дерева цілей». Саме на основі завдань співробітників, як правило, і формується перелік ключових показників. Далі, кожен працівник служби персоналу разом з керівником складає особистий оцінний лист, що включає набір КПЕ, їх вага й планові значення. За результатами досягнення показників проводиться (щомісяця або щокварталу) оцінка фахівця, визначається розмір змінної частини оплати праці.

У закордонній і вітчизняній літературі в цілому наведені порядку 500 показників оцінки діяльності HR-служб. Їх класифікація наведена на рис. 1.

Рис. 1. Класифікація показників ефективності служби управління персоналом.

Керівництво підприємства повинне проаналізувати, які з них найбільш коректні й щонайкраще підходять конкретного підприємства.

Висновки і перспективи подальших розвідок

Слід зазначити, що всі наведені методики мають свої обмеження, що утрудняють їх застосування, наприклад, суб'єктивність і трудомісткість експертних оцінок, обмеженість зовнішньої інформації при бенчмаркінгу, велика кількість внутрішніх і зовнішніх факторів (організаційних і ринкових), що впливають на економічну ефективність підприємства, різні підходи до формування критеріїв оцінки.

Тому для оцінки ефективності служби персоналу найкраще використовувати комплексні методики, адаптовані для конкретного підприємства. Вибір методів оцінки персоналу для кожного конкретного підприємства є унікальною задачею, вирішити яку може тільки керівництво самого підприємства (можливо за допомогою професійних консультантів). Система оцінки має враховувати й відбивати ряд факторів – стратегічні цілі підприємства, стан зовнішнього середовища, організаційну культуру й структуру, традиції підприємства, характеристики зайнятої у ній робочої сили.

Процедура оцінки допомагає менеджерам виявити й скорегувати слабкі місця в управлінні персоналом, а також сфокусувати HR-персонал на вирішенні насущних проблем. Вимірювання віддачі від інвестицій в HR-службу дозволяє оцінити тенденції й в управлінні всього підприємства. Тому, незважаючи на те, що процедури оцінки ефективності системи управління персоналом є досить трудомісткими і витратними, ефект від їх впровадження й наступної оптимізації роботи співробітників HR-підрозділів, може виявитися значно вище, ніж від впровадження технологій й одержання додаткових кредитів.

Література

1. Одегов Ю.Г. Управление персоналом, оценка эффективности : учебное пособие для вузов / Ю.Г. Одегов, Л.В. Карташова. – М. : Изд-во «Экзамен», 2002. – 256 с.
2. Иванцевич Дж.М. Человеческие ресурсы управления : основы управления персоналом / Дж.М. Иванцевич, А.А. Лобанов. – М. : Дело, 2004. – 484 с
3. Phillips J. Measuring ROI: Fact, Fad or Fantasy? / J. Phillips // The Best of Measuring & Evaluation Learning, December, 2010. – P.31–35. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.ddiworld.com/DDIWorld/media/articles/Best-of-TD-Measuring-and-Evaluating-Learning.pdf>

4. Фитц-енц Я. Рентабельность инвестиций в персонал. Измерение экономической ценности персонала / Я. Фитц-енц. – М. : Вершина, 2009. – 320 с.

5. Беккер Б.И. Измерение результативности работы HR-департамента : люди, стратегия и производительность / Б.И. Беккер, М.А. Хьюзлид, Д. Ульрих / Пер. с англ. – М. : ООО «И.Д.Вильямс», 2007. – 304 с.

6. Долгих А.П. «HR-метрики» / А.П. Долгих [Электронный ресурс]- Режим доступа : <http://hrm.ru/hr-metriki>

7. Грэхем Х.Т. Управление человеческими ресурсами : учеб. пособие для вузов / Х.Т. Грэхем, Р. Беннетт ; пер. с англ. / Под ред. Т.Ю. Базарова и Б.Л. Еремина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 598 с.

8. Гутгарц Р.Д. Эволюция подходов к проблеме управления кадрами предприятия / Р. Д. Гутгарц // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 5. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/press/management/2001-5/08.shtml>

Abstract

Butenko I.A., Kurnosova A.V.

Methodical Approaches to assess the effectiveness of the enterprise's personnel management system

This article examines the methodical approaches to assessing the effectiveness of the management staff and the opportunity to use it in the activity of personnel services domestic enterprises. Indicators of activity of HR service at the functional and strategic level was allocated. The approach to classification and selection the key performance indicators of personnel management was proposed.

УДК (330.43+334.722)338.49

СТРУКТУРНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Бутенко А.І., Шлафман Н.Л.

У статті проаналізовано і виявлено диспропорції у розвитку підприємницького сектора України та виявлено чинники, що сприяють підвищенню диспропорційності розвитку підприємницького сектора в Україні (правові, політичні, економічні, фінансові, соціальні й організаційні).

Розвиток малого і середнього підприємництва, як важливий сегмент сприяння насиченості ринку товарами та послугами, створення нових робочих місць і зменшення безробіття, має бути одним з основних напрямів роботи влади у процесі модернізації вітчизняної економіки. Однак, на протязі всього часу трансформації економіки країни, поглиблюються відтворювальні диспропорції³ її розвитку, які й призвели до масштабної соціально-економічної кризи. Така диспропорційність характерна і для підприємницького сектора (ПС) як частини вітчизняної економіки.

Дослідження структури ПС показало, що частка малого підприємництва (як підприємств, так і фізичних осіб) складає 98-99% на протязі всього періоду розвитку підприємництва в Україні, а частка обсягу реалізованої ними продукції в загальному обсязі не перевищує 15-16% [1]. Це свідчить про те, що малі підприємницькі структури, які в розвинених економіках перетворюються на середні і великі, в Україні, або так і залишаються малими, або припиняють діяльність взагалі, тобто немає їх розширеного відтворення. Тобто існує структурна асиметрія підприємницького сектора.

Дослідження галузевої структури ПС свідчить, що частка підприємницьких структур виробничих видів економічної діяльності (промисловість, будівництво, сільське, лісове та рибне господарство)

³ Під диспропорціями розуміється порушення узгодженості, відповідності взаємопов'язаних економічних процесів і показників, що характеризують функціонування і розвиток окремих галузей і виробництв, протікання стадій відтворювального циклу.

складає біля 14% загальної кількості, а частка торговельних – біля 50%; частка підприємницьких структур, які займаються професійною, науковою та технічною діяльністю, – біля 5,5%. Іншими словами, за попередні роки гіпертрофований розвиток отримав спекулятивний (фінансово-посередницький) сектор економіки, що забезпечує непорівнянний з реальним виробництвом рівень доходів та практично не створює доданої вартості. Адже фінансово-посередницькі види діяльності приносять високу прибутковість, при цьому відносно низько ризиковані, а діяльність реального сектору економіки – виробничого - має зворотне співвідношення, тобто вона відносно низькодохідна, з рентабельністю не вище 5-6%, але відносно ризикована. Якщо порівняти структуру підприємницького сектору України з аналогічною структурою розвинутих країн, то можна побачити, що обробна промисловість займає в Німеччині - 25%, Китаї – 43%, Японії – 23% [2], адже обробні галузі є основою технологічного розвитку. Навпаки, частка торгівлі складає, відповідно, 12,4%, 9,5%, 13%.

Зберігається критично високий ступінь диспропорційності щодо нерівномірності та дисбалансу структури джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Розрахунки показують критично високий рівень диспропорційності, нерівномірності та дисбалансу структури фінансових результатів по видах діяльності промислових підприємств у 2012-2013 роках, що свідчить про кризовий стан і високий ступінь ризику та нестабільності економіки країни в цілому та інноваційної діяльності, зокрема. Більш того, у 2013 р., порівняно з 2012 р., ситуація значно погіршилась і для того, щоб здолати технологічну відсталість внаслідок диспропорцій, що склалися в інноваційному підприємстві (інноваційна складова нашої економіки - менше 4%, в Нікарагуа - 5%, в Китаї - 28%, в Сінгапурі - 50%) [3], необхідно сформувати ефективну систему управління структурними перетвореннями з урахуванням чинників, що обумовлюють існування існуючої структури господарського комплексу, особливо промисловості.

Такий висновок підтверджується даними Світового банку: у 1996-2011 рр. показники росту продуктивності праці (ВВП на одного працюючого) в Україні були нижчими, ніж у сусідніх країнах. Внаслідок цього у 2012 р. рівень продуктивності праці в Україні становив лише 16% від відповідного показника у США. Ще гірша ситуація із показниками росту сукупної факторної продуктивності: у 2006-2011 рр. вони були нижче нуля. Раніше, у 1996-2005 рр., показник росту сукупної факторної

продуктивності становив лише 1,7% на рік [4]. Такі низькі показники свідчать про те, що ріст продуктивності праці в Україні, в основному, відбувається за рахунок капітальних інвестицій, а не завдяки «чистому» підвищенню продуктивності праці через залучення висококваліфікованих кадрових ресурсів, використання передових методів ведення бізнесу та швидкі темпи запровадження інноваційних технологій.

Зростання споживання в останнє десятиліття відбувалось при збереженні низької конкурентоспроможності продукції вітчизняного виробництва. Такий дисбаланс стимулював подальше зростання імпорту, темпи якого значно перевищували темпи зростання вітчизняного виробництва.

В умовах економічної кризи, падіння вартості національної валюти, посилення бідності населення така галузева структура підприємницького сектора, скоріше, заважає економічному розвитку. Адже продаж імпортованої продукції, крім того, що автоматично призводить до інвестування економік інших країн, а не власної, сприяє подальшому зростанню безробіття (внаслідок підвищення цін, що призводить до падіння попиту та скорочення робочих місць у цих видах діяльності), а також подальшого зростання бідності населення. Обсяг ВВП, промислового та сільськогосподарського виробництва, рівень інвестицій впали, різко скоротилися транспортні потоки, реальні доходи населення зменшилися, зросло безробіття і посилилися інфляційні тенденції. При цьому глибина спаду в промисловості більше, ніж у сільському господарстві, що дозволяє зробити висновок про деіндустріалізацію виробництва, зниження його ефективності. Це стало основним чинником падіння доходів населення, а, відповідно, і споживання, зафіксованого зменшенням роздрібного товарообігу: падіння обсягу за січень-листопад 2014 року на 7,5% (тоді як у відповідному періоді 2013 р. він зріс на 9%, а 2012 р. – на 8,6%) [1].

Важливим чинником асиметрії розвитку реального сектора економіки в Україні є невідповідність і розбалансованість ринку освітніх послуг: підготовка фахівців не відповідає вимогам ринку праці, ні за переліком спеціальностей, ні за кількістю. В даний час, у зв'язку зі структурними диспропорціями, загострилася проблема дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці.

При цьому найбільш важливими для підприємницького сектору є галузеві та професійно-кваліфікаційні диспропорції. В результаті перерахованих диспропорцій на ринку праці виникає критична ситуація,

коли, з одного боку, не задовольняються потреби підприємств у кваліфікованій робочій силі, стримується зростання обсягу продукції та послуг, знижується конкурентоспроможність підприємницьких структур; а, з іншого боку, з'являються певні верстви незайнятого населення, в тому числі молодь, наростає соціальна напруженість в суспільстві, недовикористовується трудовий та інтелектуальний потенціал країни.

Галузеві диспропорції складаються під впливом різних темпів ринкових перетворень в економіці, промисловості та сфері послуг. Наприклад, у 2013 р. потреба підприємств і організацій у кваліфікованих робітниках з інструментом і робітниках з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин становила майже 32% від всієї потреби в кадрах, а кількість учнів ПТУ з 1991 р. зменшилася вдвічі (з 644 тис. до 390 тис. осіб). Таким чином, існує певний дисбаланс між підготовкою ВНЗ кадрів для економіки та наявною потребою. Це підтверджують і дані про те, що біля 18% випускників ВНЗ не знаходять роботи за спеціальністю і стають безробітними. Так, у 2012 році - 93 тис. випускників різних навчальних закладів (19% від загальної кількості) стали на біржу праці одразу після закінчення навчального закладу. З них: 6,3 тис. - випускники середніх загальноосвітніх шкіл; 33,4 тис. осіб - випускники професійно-технічних навчальних закладів; 52,9 тис. осіб - випускники вищих навчальних закладів. Тобто 1,6 млрд. грн. (близько 200 млн. \$) бюджетних коштів (в цінах 2013 р.) витрачені неефективно.

Диспропорція між структурою, обсягами і профілями підготовки кадрів у навчальних закладах професійної освіти і структурою попиту на робочу силу - одна з причин, що формують дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці. Рішення проблеми узгодження структури та обсягів підготовки кадрів з потребами економіки в цілому та підприємницького сектора зокрема (як необхідної умови збалансування попиту та пропозиції робочої сили) обумовлює необхідність оптимізації взаємодії закладів освіти з ринком праці. Це питання теж вимагає рішення та розробки методичних рекомендацій щодо усунення диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці.

Соціальний потенціал підприємництва в Україні також погіршується внаслідок значного збільшення бідності населення (яка визначає обмеженість доступу значної частини населення нашої країни до ресурсів розвитку: якісних послуг освіти й охорони здоров'я, можливості успішної соціалізації молоді, тощо, а отже – реалізації власного підприємницького

потенціалу). Ця тенденція є результатом існуючих диспропорцій у розподіленні національного доходу:

– в *оплаті праці*: індекс Кейтця⁴ у вересні 2014 р. був 33,78% і зменшився порівняно з вереснем 2012 р. на 2%, що свідчить про збільшення диспропорцій;

– у *споживанні благ*:

- харчування – недостатність коштів для щоденного споживання недорогих продуктів харчування, для придбання за потребою нового одягу та взуття для дітей, для споживання страви з м'ясом, курятиною, рибою (або їх вегетаріанським еквівалентом) через день – частки домогосподарств десятого дециля, які потерпали від цих проявів позбавлень, були у 45–14 разів менші, ніж серед домогосподарств першого дециля, та у 53–15 разів менші, ніж серед домогосподарств, середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць яких були нижчі прожиткового мінімуму. Крім того, у 2014 р. майже у 13% населення середньодушові еквівалентні загальні доходи на місяць нижчі прожиткового мінімуму. А, як показує аналіз вартісної структури прожиткового мінімуму, в Україні основна частина витрат приходить на групу продовольчих товарів –50,5%, тоді як у розвинутих країнах питома вага цих витрат складає 10-15%, зокрема у США - 9%, у Канаді - 11 %;

- медичні послуги – у 2014 р. кожне п'яте домогосподарство повідомляє, що, через недостатність коштів, не змогло дозволити собі скористатися необхідними платними послугами лікаря (крім стоматолога) у медичному закладі, зробити аналізи, обстеження, процедури, призначені лікарем, оплатити життєво необхідну хірургічну операцію або лікування в стаціонарі, а також не змогли купити призначені лікарем ліки та медичне приладдя;

- освіта – у 2014 р. зросла на 1 % і досягла рівня 6% частка домогосподарств, які не мали коштів для отримання членом домогосподарства будь-якої професійної освіти.

Важливим чинником підтримки диспропорцій у розвитку підприємницького сектору є високий рівень економічної несвободи (у тому числі – монополізації економіки). Так, дослідницький центр Heritage Foundation, який щорічно, з 1995 року при підтримці Wall Street Journal

⁴ Індекс Кейтця (Kaitz index) - співвідношення мінімальної і середньої зарплати штатного працівника. У країнах Західної Європи цей індекс використовують як один з показників ефективності боротьби з бідністю. Міжнародна організація праці рекомендує підтримувати індекс не нижче 50%, а Євросоюз - не нижче 60%.

визначає індекс економічної свободи, аналізуючи «обсяг урядового втручання і наявність перешкод для виробництва», у 2013 р. оцінив економічну свободу України лише на 46,3 балів зі 100 можливих. Враховувалися такі показники як: захист прав власності (30), свобода від корупції (23), свобода від уряду (29,4), податкова свобода (78,2), свобода бізнесу (47,6), свобода трудових відносин (49, 9), грошова свобода (71), свобода торгівлі (84,4), інвестиційна свобода (20), фінансова свобода (30). Таким чином Україна посіла 161-е місце в рейтингу зі 177 держав, приєднавшись до групи «деспотичні країни» (0-49,9) [5].

Отже, в країні не вдалося повністю здійснити економічні перетворення, не створені конкурентне середовище та ефективний механізм інвестиційної діяльності, практично не стимулюється розвиток виробничого підприємництва. Немає ефективної системи державної підтримки та захисту національних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках. Продовжується витік вітчизняних капіталів за межі країни. Стан національної валюти відрізняється нестійкістю, схильністю до небезпечних коливань курсу, що прискорюють інфляцію, основним методом боротьби з якою залишається практика обмеження попиту.

В Україні не сформовано цілісної вітчизняної системи фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва як складової частини механізму державного регулювання економіки на основі єдиної нормативно-правової й організаційно-методичної бази з жорстким державним моніторингом та регулюванням. Сьогодні можна говорити про наявність лише окремих елементів державної фінансової підтримки малого бізнесу, не об'єднаних у систему. На ринку функціонує сукупність розрізаних фінансових організацій, що пропонують малим підприємствам різні кредитні послуги. Так, зокрема, в Україні фактично відсутні: нормативно-правова база мікрокредитування, як одного з ефективних джерел фінансування малого й мікропідприємництва (включаючи підприємців-фізичних осіб), адекватні організаційно-правові договірні форми, придатні для використання в схемах розподілу кредитного ризику (гарантійні фонди, страхування кредитних пулів тощо). Як банками, так і небанківськими фінансовими установами, практично не використовується надання таких фінансових послуг, як залучення коштів населення й організацій, випуск власних акцій, облігацій, сертифікатів, продаж страхових полісів, здійснення кредитування, лізингових і факторингових операцій, дуже мало реалізованих інвестиційних проектів і

програм з великим підприємництвом та державою (у межах державно-приватного партнерства).

У податковій політиці переважає фіскальна спрямованість: у 2013 р. авансові внески з податку на прибуток приватних підприємств перевищили суму податку на прибуток, сплачену приватними підприємствами за результатами діяльності, майже у 3 рази (24,2 млрд. грн. проти 64,1 млрд. грн., відповідно), за 10 місяців 2014 р. таке перевищення склало 2,2 рази (14,05 млрд. грн. проти 6,29 млрд. грн., відповідно).

Таким чином, проведене дослідження дозволило виявити такі диспропорції у розвитку підприємницького сектора:

- структурна асиметрія: частка малого підприємництва (як підприємств, так і фізичних осіб) складає 98-99%, а частка обсягу реалізованої ними продукції в загальному обсязі не перевищує 15-16%;

- превалювання у галузевій структурі торгівлі та послуг (50%), а також дуже низька частка виробничих видів діяльності (14% сумарно промисловість, будівництво, сільське, лісове та рибне господарство);

- критично високий ступінь диспропорційності щодо нерівномірності та дисбалансу структури джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств;

- диспропорція між структурою, обсягами і профілями підготовки кадрів у навчальних закладах професійної освіти і структурою попиту на робочу силу;

- розширення населення за доходами, причому «новими бідними» стають працездатні особи; зростання соціальної нерівності, обумовлене в т.ч. і зростанням диспропорцій в оплаті праці; асиметрія інфляційного навантаження на різні верстви населення (на чверть вища на бідних); зміна ринкового попиту на товари та послуги;

- асиметрія податкового навантаження;

- переважання частки споживчого кредитування над кредитуванням реальної економіки.

Виявлені диспропорції призвели до зниження рівня підприємницької активності⁵, який поступово знижувався, починаючи з 2006 р., але різко впав за 10 місяців 2014 р.

⁵ Розрахований за формулою $I = K_{np}/K_{зар}$, де K_{np} – кількість суб'єктів підприємництва, що припинили свою діяльність, а $K_{зар}$ – кількість зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності

Отже, можемо виділити чинники, що сприяють підвищенню диспропорційності розвитку підприємницького сектора в Україні:

- правові: недосконала та нестабільна нормативна-правова база;
- політичні: недоліки чинної соціально-економічної політики, орієнтованої переважно на аграрний характер реальної економіки;
- економічні: високі тарифи і ціни на продукцію та послуги природних і локальних монопольних структур; нестабільність і фіскальний характер системи оподаткування, наявність податку на внутрішнє споживання (ПДВ), що робить не вигідним технологічне виробництво в промисловості, стимулюючи експорт сировини та напівфабрикатів; зростання тарифів за оренду землі, транспортні послуги, тощо;
- фінансові: практична відсутність системи самофінансування (кредитні спілки, товариства взаємного страхування); практична відсутність кредитування банками реальної економіки, в т.ч. жорсткі вимоги до малих підприємницьких структур з надання гарантій повернення кредиту через відсутність тривалої кредитної історії і підвищених ризиків; відсоткові ставки за кредитами, що значно перевищують рівень рентабельності виробничих підприємств; відсутність доступу до іноземних інвестиційних, кредитно-фінансових ресурсів;
- соціальні: відсутність справедливої системи трудових відносин та соціального захисту підприємців і працівників, відповідної ринковим вимогам; знеособленість страхових фондів (внески поступають не на персоналізовані рахунки платника, а до загального фонду);
- організаційні: недостатньо ефективна інституційна інфраструктура державної і регіональної підтримки (неефективність і незабезпеченість фінансовими ресурсами програм підтримки малого та середнього підприємництва, низька роль об'єднань підприємців у їх розробці); наявність адміністративних бар'єрів (труднощі при реєстрації, закритті, сертифікації, ліцензуванні, отриманні інших дозвільних документів); численні перевірки різних контролюючих органів.

Література:

1. За даними Державної служби статистики: www.ukrstat.gov.ua
2. Бечвая М.Р., Масыч М.А. Причины и условия возникновения деформаций в экономике промышленного сектора // Вестник Томского гос.

ун-та. – 2012. – № 4(20). – С. 9.

3. За даними <http://www.segodnya.ua/economics/enews/v-ukraine-proizvoditelnost-truda-v-4-raza-nizhe-chem-v-evrope-523994.html> Phaal R. (2011). Public-Domain Roadmaps [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://www.ifm.eng.cam.ac.uk>

4. World Bank Group. 2014. Opportunities and challenges to private sector development in Ukraine [Група Світового банку. 2014. «Україна: Проблеми та перспективи розвитку приватного сектору». Січень 2014 року].

5. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/state/2013/12/18/248280_ekonomicheskaya_svoboda_vs.html

Abstract

Butenko A.I., Shlafman N.L.

Structural imbalances of Ukraine business sector

The article analyzed and revealed disparities in the development of the business sector in Ukraine and found the factors that contribute to the unbalanced development of the business sector in Ukraine (legal, political, economic, financial, social and organizational).

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Гавриш О.О., Савченко-Марущак М.С.

Розглянуто проблему технологічної модернізації економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності та ефективності, а також основні напрями державної політики, що мають здійснюватися з метою вирішення цієї проблеми.

Постановка проблеми. Динаміка та темпи економічного зростання держави у значній мірі обумовлені ефективністю її економічної структури. Інтенсивний розвиток більшості країн Заходу в чималому ступені пояснюється глибокими структурними перетвореннями, що забезпечили загальний підйом виробництва та інші якісні зміни. Водночас вітчизняна економіка характеризується неефективною структурою з високою ресурсо- та енергоємністю виробництва, надмірним екстенсивним розвитком сировинних галузей, низьким рівнем інноваційності. Тому одним з пріоритетів реформування України визначено модернізацію економічної структури.

Аналіз досягнень та публікацій. У вітчизняній науковій літературі із малою періодичністю розкриваються проблеми конкурентоспроможності економіки України та ефективної структури економіки. Зокрема варто відмітити таких вчених, як В. Бодров, О. Вільчинський, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горбатенко, П. Єщенко, Я. Жаліло, В. Семиноженко, Л. Федулова, М. Шарко та ін.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження проблематики процесу формування ефективної структури економіки України в контексті підвищення її конкурентоспроможності та ефективності, а також виділення основних напрямів державної політики, що має здійснюватися з метою вирішення існуючих проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед складових, які визначають напрямки реалізації національних конкурентних переваг, особливе місце належить економічному потенціалу країни. В Україні у минулому було створено досить потужний виробничий потенціал і розвинуту виробничу інфраструктуру, але внаслідок особливостей функціонування народного господарства в системі колишнього союзного поділу праці негативні процеси, що мали місце у відтворенні виробничого апарату, спричинили невідповідність національного промислового комплексу потребам розбудови економіки в умовах незалежної держави.

Це сталося насамперед тому, що економіка не інтегрована необхідною мірою у світогосподарські процеси технологічного і науково-технічного розвитку. Причина полягає в низькому технологічному ступені переробки сировини, застарілості виробничих фондів, несприйнятті нововведень та низькій інноваційній активності національної індустрії. В результаті продукція українських підприємств є неконкурентоспроможною на світових ринках значною мірою через її недостатньо високу якість та відсутність розгалуженої системи вивчення кон'юнктури ринку, а також через незадовільну маркетингову діяльність. Як наслідок, до останнього часу структурні зрушення в економіці відбувались стихійно, за рахунок вимушених змін у цінових співвідношеннях та під впливом неузгоджених і суперечливих макроекономічних регуляторів. Це сприяло поглибленню кризи, різкому зростанню частки галузей проміжного продукту та істотному зменшенню частки галузей, що виробляють кінцевий продукт.

Найбільші деформації структури промисловості проявилися у зростанні частки проміжного продукту, зокрема електроенергетики — у 3,78 разів, чорної металургії — в 2,13 разів, скорочення частки кінцевого продукту, зокрема машинобудування у 2,11 разів, легкої промисловості — у 7,25 разів [1]. В економіці посилилася тенденція виробництва для виробництва, домінування проміжного продукту, що призвело до критичного стану пропорцій сукупного попиту та пропозиції.

Глибоку деформацію у розвитку виробничого апарату України спричинили такі фактори: знецінення основного капіталу порівняно з вартістю готових виробів; кризове скорочення заощаджень фізичних та юридичних осіб, що вкрай зменшило ємність внутрішнього ринку; збільшення розриву між ціною праці та ціною товарів широкого вжитку; переміщення центру грошово-кредитних та податкових важелів із сфери виробництва у сферу обігу; несумісність макроекономічних регуляторів зі

структурно-технологічними особливостями української промисловості; різке випередження зростання цін на енергоносії відносно цін на більшість інших товарів. До основних особливостей виробничого апарату країни відносяться також технологічній неоднорідності, диференціації технічного рівня взаємодіючих ресурсів і технологій, низькому ступені поєднання взаємодіючих технологій.

В сучасних умовах мова повинна йти про реструктуризацію, модернізацію виробничого потенціалу, про поєднання макроекономічних регуляторів і промислової політики, розвиток конкурентоспроможних промислово-технологічних систем п'ятого і шостого технологічних устроїв, модернізацію суміжних виробництв, стимулювання швидкого освоєння сучасних технологій в галузях кінцевого продукту — легкій, харчовій промисловості тощо, захист внутрішнього ринку і заохочення експорту високотехнологічної промислової продукції.

Особливу увагу сьогодні слід звертати на завоюванні зовнішніх ринків у сферах, де Україна нагромадила передовий технологічний і потужний виробничий потенціал, зокрема в освоєнні космосу, матеріалознавстві, будівництві нафто- і газопроводів, літакобудуванні, чорній металургії, виробництвом і експортом зерна. Для збереження і технологічного відновлення життєво важливих галузей української економіки, зокрема нафтопереробки, металургії, випуску мінеральних добрив, хімічних волокон, суднобудування й інших.

Для базових галузей економіки, зокрема чорної металургії, автомобільної, хімічної, харчової, легкої промисловості, які поки що не мають можливостей для швидкого створення конкурентоспроможної продукції, важливим є освоєння діючих у світі технологій за принципом надолужуючого розвитку; для аерокосмічної, суднобудівної промисловості, важкого і енергобудування, інформаційних технологій тощо характерною буде стратегія інноваційного прориву на основі селективної державної підтримки, виходу на передові позиції у світі, швидкого освоєння нових поколінь науково-технічної і споживчої продукції.

В умовах асоційованого членства в ЄС загальним завданням є кардинальне підвищення технологічного рівня продукції, створення і впровадження системи машин, здатних комплексно вирішувати економічні, екологічні та соціальні проблеми народного господарства, оновлення виробничого комплексу.

Пріоритетними завданнями в реалізації цієї політики повинні стати:

- освоєння виробництва продукції, що збільшує незалежність держави від імпорту;
- перехід до створення й організації виробництва систем машин, здатних забезпечити комплексне вирішення завдань економічного і соціального розвитку на принципово новому рівні, насамперед в агропромисловому комплексі;
- стимулювання розвитку наукомістких галузей: мікроелектроніки, авіакосмічної, автомобільної, мікроелектроніки і т.п.;
- прискорення розвитку легкої промисловості, машино і приладобудівних галузей, орієнтованих насамперед на задоволення потреб споживчого ринку, харчової промисловості і т. ін.;
- становлення і розвиток в Україні галузей інформаційних і програмних технологій;
- адаптація виробництва до активного ринкового попиту;
- санація і перепрофілювання безперспективних виробництв;
- розширення продажу технологій та бази експортного сектору промисловості;
- переоснащення підприємств для виробництва імпортозамінної продукції.

В умовах модернізації народного господарства України постає структурна політика держави. За роки ринкового реформування в структурі економіки України відбулися негативні зміни, які свідчать про деіндустріалізацію народного господарства, істотні міжгалузеві деформації. Зокрема, найбільші відмінності показників промислової структури України від світових полягають у надзвичайно низькій частці машинобудування, яка є основою науково-технологічного прогресу, а також легкої промисловості. Водночас питома вага паливно-сировинного комплексу є занадто високою, що знижує ефективність економіки. Взагалі в 2003-2014 рр. частка паливно-сировинних галузей зросла з 23,3 до 61,2 %, а частка машинобудування та металообробки, навпаки, скоротилась більш як у 2 рази; галузей соціальної спрямованості — в 2,2 рази [2].

На початку ХХІ ст. оновлення основних фондів уповільнилося, як ніколи. Середньорічний коефіцієнт введення основних фондів скоротився з 5,3 до 1,2 %, а випуск продукції машинобудування, призначеної на заміну застарілої та зношеної техніки, скоротився багатократно. В сучасній українській економіці найбільшого спаду та втрати конкурентності зазнали нафтохімічна промисловість, галузі військово-промислового комплексу, машинобудування та металообробки, вугільна

промисловість, сільське господарство. Їх піднесення без прямого втручання держави неможливе.

Як свідчить міжнародний досвід, прискорений розвиток обробної промисловості обумовлює високу траєкторію економічного розвитку. В зв'язку з цим пріоритетними є завдання нарощування виробництва високотехнологічних виробів, передусім технічно-складних товарів народного споживання, медичної, комп'ютерної техніки, легкових автомобілів тощо, які найбільшою мірою стимулюють внутрішній попит, закладають сталий фундамент підйому особистого кінцевого споживання і мотивації економічної поведінки домашніх господарств. У базових галузях промисловості, традиційних для України, виробництві чорних металів та хімічної продукції пріоритетами у підвищенні конкурентоспроможності є поглиблена переробка сировини та комплексне використання відходів виробництва з тим, щоб підвищити вихід кінцевої продукції, забезпечити максимальне використання природних копалин.

На думку українських економістів головним ресурсом підвищення конкурентоспроможності є зниження енергоспоживання, оскільки Україна належить до енергодефіцитних країн і водночас має високий рівень енергоспоживання. За рахунок власних джерел вона задовольняє свої потреби в паливно-енергетичних ресурсах менш ніж на 50 %. Вітчизняній промисловості притаманні високі рівні енергомісткості виробництва продукції внаслідок її недосконалої структури — великої питомої ваги енерговитратних галузей і технологій та їх застарілості. Згідно статистичних даних питомі витрати енергоносіїв на виробництво основних видів промислової продукції в Україні в 3—5 разів вищі, ніж у розвинених країнах світу, і продовжували протягом останніх років збільшуватися.

Сьогодні найбільшим споживачем електроенергії є чорна металургія (25,3 %). Разом з кольоровою металургією, нафтогазовою, вугільною промисловістю та власне електроенергетикою ці галузі використовують 41,4 % внутрішнього виробництва електричної енергії. Водночас галузі обробної промисловості, що випускають продукцію виробничого та невиробничого кінцевого споживання, використовують лише 17,7 % внутрішнього виробництва електричної енергії [3].

Про суперечність енергоспоживання та довгострокових завдань прискореного економічного розвитку з одночасним підвищенням конкурентоспроможності свідчить такий приклад. У 2014 р. чорна металургія випустила продукції на 16,050 млрд. дол. США.

При цьому експорт чорних металів становив 13794 млн. дол. США. 86 % від продукції галузі спрямовано на зовнішній ринок. За рахунок чорної металургії сформовано 40 % загального експорту країни та лівова частка валютної виручки. Водночас 50 % експорту чорної металургії становила сировинна продукція: напівфабрикати — 30 %, чавун — 6 % і брухт чорних металів — 17,5 % [4].

Розв'язання завдань формування ефективної структури економіки можливе лише на основі здійснення державної політики підвищення конкурентоспроможності української економіки.

Висновки.

Таким чином, стратегія активізації економічного розвитку держави повинна передбачати вдосконалення діючої правової бази, реалізацію заходів щодо поліпшення методичної, організаційної, інформаційної та інших складових функціонування соціально-економічної сфери, вибір раціональних альтернатив і загальнонаціональних пріоритетів розвитку економіки, а також створення цілісної соціально-економічної системи, що забезпечуватиме ефективну взаємодію державних органів управління всіх рівнів і підприємницького сектору економіки з метою використання позитивних досягнень науки та технологій.

Література

1. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення : аналіт. доп. / [О.В. Собкевич, А.І. Сухоруков, В.Г. Савченко, С.Л. Воробйов та ін.] ; за заг. ред. Я.А. Жаліла.; НІСД. – К., 2011. – 112 с.
2. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Техніка, 2014. – С. 213.
3. Супрун Н.А. Ефективний корпоративний сектор – основа конкурентоспроможності національної економіки / Н.А. Супрун // Вісник Інституту економіки та прогнозування : Науково-практичний журнал. – К. : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007 – С. 83–85.
4. Офіційний сайт журналу кореспондент [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3456276-v-ukraini-prybutok-chornoj-metalurhii-vpade-na-13-14-eksperty>

Abstract

Gavrish O.O., Savchenko-Maruschak M.S.

Formation of highly economic structure of the main task of modern Ukraine

We consider the problems of the process of technological modernization of Ukraine's economy in the context of increasing its competitiveness and efficiency, as well as key areas of public policy that should be applied to solve the existing problems of the subject.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Горячук В.Ф., Жиленко-Паламарчук І.О.

В статті розглянуті питання історичних витоків та етапів формування інституціоналізму. Здійснено порівняльний аналіз неокласичного та інституціонального напрямів економічної теорії.

Вступ. Зростаюча складність економічних процесів, кризові явища в економіці, розуміння неможливості вирішення економічних проблем в рамках неокласичної теорії усе це обумовлює пошук нових підходів до розвитку економіки та суспільства. Особливу актуальність в цьому контексті має дослідження інституціоналізму, його історичних витоків та етапів формування. Необхідне подальше проведення порівняльного аналізу інституціоналізму та неокласичної теорії.

Виклад основного матеріалу. Інституціоналізм зародився на рубежі XIX і XX століть у США, де у гострій формі виникли нові соціально-економічні проблеми, що були пов'язані із перебудовою ринкового механізму: відбувся перехід від економіки вільної конкуренції до ринкової моделі недосконалої конкуренції. Монополізація призвела до обмеження вільної конкуренції та негативно позначилася на економіці країни. Малі і середні підприємства не змогли витримати конкуренцію з трестами та ставали неплатоспроможними. Влада США, у 90-х роках XIX ст. почала здійснювати активні законодавчі антимонопольні заходи.

Поняття «інститут» є базовим для теорії інституціоналізму і позначає певний звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, а також закріплення їх у вигляді закону або організації. Ідеологи інституціоналізму відносили до інститутів як соціальні і політичні, так і економічні явища: держава, родина, приватна власність, корпорації, система грошового обігу і т. ін. При цьому поняття «інститут» мало відповідне ідейне навантаження: воно означало прагнення до розширення предмета економічної науки, включення в аналіз неекономічних явищ.

Історичні передумови зародження інституціоналізму були зумовлені перебудовою в ринковій системі під впливом монополізації економіки, соціальними протиріччями, збільшенням масових суспільних організацій та рухів, втратою безсумнівності неокласичної теорії про самостійність

конкурентного ринку та невтручання держави, а також її неспроможністю роз'яснити не прості процеси, що відбуваються в економіці індустріальних країн [1].

Значний вплив на зародження інституціоналізму здійснила німецька історична школа. Огюст Конт (1798-1857) запропонував методи спостереження, порівняння, експерименту та історичного аналізу, які стали головними у інституціональних дослідженнях. Німецький економіст Фрідріх Ліст (1789-1846) одним з перших використовував історичне обґрунтування, політичні, правові і соціальні інститути. До продуктивних сил він відносив політичні та соціокультурні інститути. Б. Гільдебранд (1812-1878), відкидав уявлення про індивіда як людини, яка вільна від впливу суспільних факторів і автономне прагне до досягнення максимальної особистої вигоди. Він зазначав, що людина це суспільна істота, продукт цивілізації та історії, і його потреби, освіта і ставлення до речових цінностей, так само як і до людей, змінюються географічно та історично, розвиваються разом зі всією освіченістю людства. Представники німецької історичної школи розглядали господарство як одну з частин соціального життя і, як наслідок, вважали необхідним облік різноманітних позаекономічних чинників - етичних, психологічних і правових [2].

Засновками інституціоналізму вважаються Т. Веблен (1857–1929), та Д. Коммонс (1862–1945). Перший започаткував традицію тяжіння до соціологічних методів аналізу, до пояснення поведінки людини відповідно до правил. Він вважав, що завданням економістів є вивчення норм, звичаїв, звичок, а також їхньої еволюції, для того щоб пояснювати рішення, які приймають економічні агенти в різний час і в різних обставинах. Д. Коммонс створив правовий варіант інституціоналізму. Для нього інституції – це, насамперед, норми права. Багато уваги він приділив такій правовій і економічній категорії, як угода. Особлива форма угоди - відносини праці і капіталу [3].

Відомий український вчений-економіст М.І. Туган-Барановський радив в економічній політиці вступати у тісний зв'язок з етикою, яка має надавати їй «керівні ідеї», зокрема центральною ідеєю політики повинна стати етична ідея верховної цінності людської особистості [4]. Проскурін П.В. стверджує, що інституціоналізм – це концепція економічної теорії, яка в економічній системі синтезує роль соціальних, правових, організаційних, політичних, етичних, ментальних та економічних інститутів у процесі їхнього функціонування [5]. На думку Баскіна А.С. це один з напрямків в економічній науці, який досліджує політичну

організацію суспільства, а саме такі інститути як право, мораль, держава, звичаї і т. ін. [6].

Можна виділити два етапи формування інституціоналізму:

1. Класичний інституціоналізм (становлення у першій чверті ХХ ст., основні представники - Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл).

2. Нова інституціональна теорія або неінституціоналізм (становлення у 60-70 роках ХХ ст., основні представники - Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт).

Головними ознаками класичного інституціоналізму є:

1. Широке визначення предмету економічної теорії, прагнення до інтеграції з іншими суспільними науками. Економічна теорія не повинна вивчати виключно економічні відносини, потрібно звертати увагу на увесь набір умов та чинників, що здійснюють вплив на господарське життя: правові, соціальні, психологічні, політичні, моральні, етичні та історичні.

2. Ступінь розвитку інститутів розглядається як основна детермінанта розвитку економіки та суспільства (принцип інституційного детермінізму).

3. Рівновага в системі можлива тільки за умов соціального контролю над економікою, що сприяло б ефективному застосуванню усіх переваг ринкового механізму, нівелюванню його недоліків. Ринок не є нейтральним та універсальним механізмом розподілу ресурсів.

4. Підтримка антимонопольної політики держави, увага до дій профспілок і держави із захисту інтересів індивідів.

5. Відмова від аналізу економічних відносин з позиції так званої економічної людини. Необхідно досліджувати не дії окремих членів суспільства, а спільні, скоординовані дії організацій і державних органів. Характеристики індивідів виводяться з характеристик інститутів, а не навпаки [1-3, 7-10].

В економічній науці ХХ століття домінувала неокласична теорія. Основними її положеннями є поняття «економічної людини», яка прагне максимізувати дохід та мінімізувати витрати, самостійність ринкового механізму та невтручання держави, вільна конкуренція, яка забезпечує справедливий розподіл доходів та раціональне використання ресурсів. [7]. Але вона не могла пояснити цілий ряд процесів, які відбувалися в реальній економіці. Представники інституціоналізму вважали, що ця теорія ґрунтується на нереалістичних передумовах і обмеженнях та застосовує моделі, які неадекватні економічній дійсності, абстрактні і надмірно формалізовані.

Інституціоналісти критикували дії механізму автоматичного встановлення рівноваги в економіці і висували питання про важливість

втручання держави в економіку ще до появи кейнсіанства. Якщо на думку неокласиків, вся економіка зводиться до ринку і всі суспільні відносини є ринковими, то класичні інституціоналісти ділять економіку на ринок та не ринок, досліджуючи те і інше як сферу дії інститутів, вивчають взаємодію ринків та інститутів, ринкових та неринкових сил.

Нова інституціональна теорія (неоінституціоналізм) пов'язується з іменами лауреатів Нобелівської премії у галузі економіки Р. Коузом і Д. Норттом. Неоінституціоналізм виходить з двох загальних посилок. По-перше, що соціальні інститути мають значення і, по-друге, що вони піддаються аналізу за допомогою понять і методів економічної науки.

Для стандартних неокласичних моделей були характерні спрощені уявлення, згідно з якими взаємодія економічних агентів здійснюється без витрат і непорозумінь. Вони не враховували особливостей інституційного середовища, припускаючи, що трансакційні витрати є нульовими, що права власності чітко розмежовані і надійно захищені, що контракти є повними, тобто враховують будь-які, як завгодно віддалені події, і підлягають неухильному виконанню. Фактично це занурювало економічний аналіз в інституційний вакуум, перетворювало інститути в нейтральний фактор, не вартий спеціальної уваги. Неоінституціоналізм відмовляється від такого спрощеного підходу, підкреслюючи, що насправді трансакційні витрати завжди позитивні, що права власності ніколи не бувають повністю визначені і абсолютно надійно захищені, що будь-які контракти є неповними, а їх учасники схильні до порушення взятих на себе зобов'язань.

Дуже точно з питання трансакційних витрат висловився один їх основоположників неоінституціоналізму Р. Коуз: «Добробут людського суспільства залежить від достатку товарів і послуг, а це, в свою чергу, залежить від продуктивності економічної системи. Адам Сміт пояснив, що продуктивність економічної системи залежить від спеціалізації (він назвав це поділом праці), але спеціалізація можлива тільки у тому випадку, якщо існує обмін, і чим нижче витрати обміну (трансакційні витрати), тим більше буде спеціалізація, і тим вище продуктивність системи. Але витрати обміну залежать від інститутів, які існують в країні: від її системи права, політичної системи, соціальної системи, системи освіти, культури і так далі. Фактично, це ті інститути, які управляють економічною системою, і саме вони представляють інтерес для економістів, які вивчають «нову інституційну економіку» [11].

Ісландській економіст Трайн Еггертсон сформулював «узагальнену теорему Коуза» - «якщо інституційні витрати невеликі, то економіка завжди буде розвиватися за оптимальною траєкторією незалежно від

наявного в ній набору інститутів» [12]. При відсутності інституційних витрат оптимальний набір «правил гри» складався б скрізь и завжди так, що будь-який застарілий інститут нічого не варто було б замінити новим, більш ефективним. У подібному випадку, як показують неоінституціоналісти, технічний прогрес и накопичення капіталу (фізичного и людського) автоматично и повсюдне забезпечували б економічне зростання [12]. Така «наївна», або «оптимістична» модель, що неефективні інститути завжди витісняються ефективними, які забезпечують зменшення трансакційних витрат, переважала на початкових стадіях розробки нової інституціональної теорії.

Визнання трансакційних витрат призвело до перегляду тези про доступність інформації, до розуміння, що господарські суб'єкти мають неповну і недосконалу інформацією, відкрило нові напрямки економічного аналізу, наприклад, дослідження контрактів [2].

Неоінституціоналізм спирається на принцип «методологічного індивідуалізму», який визнає реально діючими учасниками соціального процесу не групи чи організації, а індивідів. Суб'єкт займає перше місце в аналізі інститутів, що є схожим з неокласичною теорією. Згідно з цим принципом, колективні спільності (наприклад, фірми або держава) не володіють самостійним існуванням, окремим від складових їх членів, і тому повинні пояснюватися з погляду цілеспрямованої індивідуальної поведінки. Завдяки такій установці в центрі уваги неоінституціоналістів виявляються відносини, що складаються усередині економічних організацій, тоді як в неокласичній теорії будь-які організації розглядалися просто як «чорний ящик» [12].

Неоінституціоналістами здійснено перегляд тези про нейтральність розподілу і специфікації прав власності. Дослідження в цьому напрямку послужили відправним пунктом для розвитку таких напрямків неоінституціоналізму, як теорія прав власності та економіка організацій [2].

Для характеристики поведінки економічних агентів в рамках неоінституціонального аналізу важливими є поняття обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки (перше було введено Генрі Саймоном [13], друге - Олівером Вільямсоном [14]). Якщо в неокласичній теорії людина розглядається як гіперраціональна істота, то неоінституціоналізм підкреслює обмеженість людського інтелекту: знання, якими володіють люди, завжди неповні, їх рахункові і прогностичні здібності не безмежні, для здійснення логічних операцій потрібні час і зусилля. Тому рішення економічних агентів є раціональними лише до певних меж, які задаються неповнотою доступної

ім інформації та обмеженістю їх інтелектуальних можливостей. Опортуністична поведінка визначається як переслідування власного інтересу, що доходить до віроломства (self-interest-seeking with guile), включаючи будь-які форми обману або порушення взятих на себе зобов'язань, для яких в неокласичній теорії не знаходилося місця.

Неоінституціоналізм істотно розширив поле економічних досліджень, поширивши використання принципів мікроекономічного аналізу на багато соціальних явищ, які традиційно вважалися лежачими поза сферою компетенції неокласичної теорії.

На думку відомого англійського філософа І. Лакатоса, будь-яка теорія складається з незмінного жорсткого ядра та змінної захисної оболонки. Припущення жорсткого ядра являються основною сутністю наукової школи, відмова від них означає перехід до іншої школи. Захисна оболонка складається з допущень, які використовуються в економічному аналізі залежно від розвитку наукової дискусії і ходу історії [15].

Принцип методологічного індивідуалізму, раціональний вибір (максимізуюча поведінка), рівновага як основна характеристика економічної системи – це ознаки «жорсткого ядра» неокласики, без яких не створюється жодна модель економічного аналізу в цій теорії.

"Захисна оболонка" неокласичної теорії складається з допущення про ринковий механізм як єдиний значущий інститут економічної системи та допущення що права власності залишаються незмінними та чітко визначеними; інформація є повністю доступною і повною; індивіди задовольняють свої потреби за допомогою обміну, що відбувається без витрат, з урахуванням первісного розподілу.

Неоінституціоналізм залишає "жорстке ядро" неокласики незмінним, однак "захисна оболонка" поповнюється новими для економічного аналізу факторами, що раніше були зовнішніми відносно неокласичної теорії — ідеологія, норми і правила поведінки, закони тощо [7].

Неокласична теорія розглядала два види обмежень: фізичні - породжувані рідкістю ресурсів; технологічні – відображають рівень знань та практичних навиків економічних суб'єктів. Але, не береться до уваги інституціональне середовище. Відповідно до цієї теорії, всі ресурси розподілені та знаходяться в приватній власності, права власників чітко встановлені та добре захищені. Представники неоінституціоналізму запропонували ще один вид обмежень, які також зменшують економічний вибір. Вони вважають, що економічні суб'єкти діють в певному інституційному середовищі, у сфері трансакційних витрат, існуючих ризиків і невизначеності.

В рамках сучасного неінституціоналізму також здійснюються спроби зміни елементів «жорсткого ядра» неокласіки. В першу чергу, це передумова про раціональний вибір. У неінституціоналізмі класична раціональність модифікується шляхом прийняття припущень про обмежену раціональність та опортуністичну поведінку [13, 14].

Таким чином, відмінності між неінституціоналізмом і неокласичною теорією можна провести в залежності від того, які передумови піддаються заміні або модифікації в їх рамках «жорсткого ядра» або «захисної оболонки» неокласичної теорії.

Висновки. В сучасних умовах обмеженість неокласичної теорії, її неспроможність пояснити сучасні складні явища в розвинутих та перехідних економіках, а також запропонувати шляхи подолання кризових явищ обумовлюють пошук та розвиток альтернативних теорій. В цьому контексті однією з найбільш перспективних є інституціональна теорія.

Література:

1. Історія економічних учень: підручник: у 2 ч. / [В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, П.М. Леоненко та ін.]; за ред. В.Д. Базилевича. – Ч.1. – [2-ге вид.]. – К.: Знання, 2005. – 567 с.
2. Вольчик В.В. Лекції по інституціональній економіці [Електронний ресурс] / В.В. Вольчик – Режим доступу : <http://institutional.narod.ru/lectures/lecture1.htm>.
3. Гусейнов Р.М., Горбачева Ю.В., Рябцева В.М. Історія економічних учень: учебник [Електронний ресурс] / Р.М. Гусейнов, Ю.В. Горбачева, В.М. Рябцева – Москва-Новосибірськ, Издательский Дом ИНФРА-М», 2000. - – Режим доступу : <http://www.bibliotekar.ru/istoria-economicheskikh-ucheniy-3/23.htm>.
4. Туган-Барановський М.І. Основи політичної економії / М.І. Туган-Барановський ; наук. ред., авт. перед. і вступу статті С. М. Злупко. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 628 с.
5. Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень: навч. посібник / П.В. Проскурін. – К.: КНЕУ, 2005. – 372 с.
6. Баскин А.С. Основы экономической теории: курс лекций / А.С. Баскин, О.И. Боткин, М.С. Ишманова. – Ижевск: Издательский дом "Удмуртский университет", 2000. – 123 с.
7. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія: навчальний посібник [Електронний ресурс] / А.А. Ткач. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с. – Режим доступу:

[http://uchebniks.net/book/303-institucionalna-ekonomika-navchalnij-posibnik-
tkach-aa/6-12-instituti.html](http://uchebniks.net/book/303-institucionalna-ekonomika-navchalnij-posibnik-
tkach-aa/6-12-instituti.html).

8. Мамалуй О.О. Основи економічної теорії [Електронний ресурс] / О.О. Мамалуй. – Київ: Юрінком Інтер, 2006. – 479 с. – Режим доступу: [http://westudents.com.ua/glavy/56575--4-nstitutsionalzm-ta-yogo-osnovn-
napryami.html](http://westudents.com.ua/glavy/56575--4-nstitutsionalzm-ta-yogo-osnovn-
napryami.html).

9. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; [пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера]. – М.: Фонд экономической книги “Начала”, 1997. – 188 с.

10. Андрущенко А.М. Економічна теорія: навчальний посібник [Електронний ресурс] / А.М. Андрущенко, А.П. Бурляй, В.С. Костюк. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 520 с. – Режим доступу: http://ebooktime.net/book_21_glava_9_§_2_._Институціона.html.

11. Coase, Ronald The New Institutional Economics // The American Economic Review, Vol. 88, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Tenth Annual Meeting of the American Economic Association. (May, 1998), p. 72.

12. Капелюшников Р.И. Неоинституционализм [Електронний ресурс] / Р.И. Капелюшников – Режим доступу : <http://www.libertarium.ru/10621/>.

13. Simon H. A. Models of Man. (N.Y.: Johnn Wiley& Sons, 1957).

14. Williamson, Oliver E. The economic institutions of capitalism: firms, markets, relational contracting. (N. Y., 1985).

15. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / И. Лакатос. – М.: Медиум, 1995. – 236 с.

Abstract

Goryachuk V.F., Zhylenko-Palamarchuk I.A.

The historical origins and stages of formation of institutionalism

The article examines of the historical origins and stages of formation of institutionalism. A comparative analysis of the neo-classical and institutional trends of economic theory.

**ВИЗНАЧЕННЯ ПІДХОДІВ ДО РЕБРЕНДИНГУ
ПРОМИСЛОВОГО МІСТА**

Гудзь П.В.

Дано на основі аналізу літературних джерел авторське трактування суті і змісту ребрендингу як інструменту маркетингового управління містом. Проведено дослідження практики ребрендингу зарубіжних міст, запропоновано підходи до проведення ребрендингу промислового м. Запоріжжя на основі цільової групи туристів.

Постановка проблеми. У теорії та практиці управління вітчизняними містами як напрямку регіональної економіки усе більш поширеною є підхід, згідно якого місто розглядається як специфічний вид товару, який потребує професійних рішень щодо виробництва (продукування), розподілу (послуг, місць, інвестиційних ділянок), обміну (досвід, успішна практика, товарний обмін) та реалізації (сприятливе середовище проживання та рекреації). Тобто можна зробити узагальнення, що формується суспільний запит на розробку політики міського розвитку, яка має бути спрямована на посилення «конкурентної переваги» міста. Задля її реалізації зарубіжною практикою міського і муніципального менеджменту успішно використовується такий інструментарій як інформаційна політика, підвищення ступеня ідентифікації громадян з територією свого проживання; міський імідж: переосмислення та популяризація міської символіки, брендинг і ребрендинг міста тощо. Це є вкрай важливим для промислових міст, які втрачають своє індустріальне обличчя в системі глобальної економіки та конкуренції і потребують нових ребрендингових рішень.

Аналіз досягнень і публікацій. Вивчення проблематики досліджень, пов'язаних з аналізом сутності бренду міста присвячено ряд наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених: Буднікевич І.М. [1], Візгалов Д.[2], Важеніна І. С.[3], Гудзь М. В.[4], Жердева О.В.[5-6], Лендрі Чарльз [7], Панкрухін А. П. [8], колектив авторів-практиків муніципального управління під керівництвом Соскіна О.І. [9], в яких, переважно, з позицій маркетингу територій висвітлюються технологічні, методичні інструменти ребрендингу англійських, російських і українських

міст. При цьому автори наголошують на тому, що зміст, форми і способи реалізації ребрендингу є новою підгалуззю маркетингової науки та регіональної економіки, що потребує постійного наукового обґрунтування понятійного апарату, методик, прикладних рекомендацій для менеджерів муніципальних органів влади.

Мета дослідження – визначити теоретичні підходи до розробки та впровадження ребрендингу промислового міста.

Викладення основного матеріалу дослідження. Потреба використання маркетингового інструментарію викликається відходом від концепції промислового міста, міста-фабрики до території як сприятливого середовища для бізнесу і проживання, тому найближчим часом розпочнеться епоха жорсткої конкуренції між містами за бюджетні і підприємницькі інвестиції, інформаційні потоки, талановитих викладачів, лікарів, менеджерів і туристів. На основі опрацювання літератури з маркетингу і регіональної економіки встановлено, що бренд міста – це сума всіх матеріальних і нематеріальних характеристик міста, емоцій, викликаних цим містом, а також репутація і спосіб рекламування міста. Проблема визначення бренду полягає в тому, що, для порівняння: на відміну від товарного, корпоративний бренд взаємодіє з понад 10 різноманітними цільовими групами, які висувають до цього бренду абсолютно різні критерії оцінки [10]. Тобто бренд місто має орієнтуватися як мінімум на 5-7 провідних стейкхолдерів міста, а це вже значно розширює коло цільової аудиторії на сприйняття даного інтегрованого бренду як власного. Ребрендинг у маркетинговій концепції життєвого циклу товару розглядається науковцями як черговий, більш високий, етап розвитку бренду міста, своєрідне «друге дихання» розвитку його іміджу, обличчя. За своїм змістом - це маркетинговий інструмент зміни ідеї, унікальності бренду, рестайлінг візуальних ідентифікаторів бренду: рестайлінг логотипу, фірмового стилю, символіки та інших атрибутів бренду, зміну цільової аудиторії міста. При цьому рестайлінг – це незначна зміна зовнішнього та внутрішнього образу міста.

Практика використання ребрендингу, як показує досвід європейських промислових міст, може бути успішною і стати тією стратегією розвитку, що подає місту як організації новий етап життєвого циклу замість перспективи занепаду. Тому багатьом містам, особливо промисловим, довелося в буквальному сенсі винаходити себе заново. Приклад британського міста Бірмінгем, який за останні 30 років перетворився з депресивного промислового центру у фінансовий і

розважальний центр з переважною в економіці сферою обслуговування, є одним із багатьох свідчень успішною практики ребрендингу.

Ребрендинг допомагає вирішити такі завдання:

зламати усталені стереотипи ідентифікації міста при згадці;

запропонувати нові дестинації, що дозволяє виділятися із загальної кількості одно типовим міст;

відтворити у свідомості споживачів привабливий образ, що викликає довіру;

зосередити позитивні емоції, пов'язані з містом;

сформувати нову групу постійних споживачів (туристи, інвестори), які асоціюють з новим брендом свій спосіб життя (прихильники бренду).

Для успішного ребренду старопромислового міста Запоріжжя необхідний наступний комплекс дій: переосмислення та популяризація міської символіки, залучення місцевої громади для генерації брендингових ідей, партнерство з місцевими рекламними і дизайнерськими фірмами для просування міських культурних брендів і багато іншого.

У концепції напрямків роботи також слід відзначити «державне сприяння просуванню брендів українських міст та регіонів. Під цим насамперед мається на увазі просування регіональних товарів і послуг, але останнім часом фахівці в сфері маркетингу схиляються до переконання того що саме українські міста з оновленим обличчям – комунальною (автошляхи, інженерні комунікації), сервісною (індустрія гостинності), рекреаційною (спортивною, оздоровчою), інформаційною (засоби телекомунікацій, зони вільного мобільного зв'язку) інфраструктурою, а не їхні товари є кращими брендами країни. На користь цього переконання наведемо кілька аргументів:

1. Бренд міста завжди різноманітний, і в цьому його перевага. Місто – це його видатні городяни і унікальна історія, архітектурний вигляд і місцеві товари.

2. Місто – найстійкіший з усіх видів брендів, він мало схильний до політичних та економічних ризиків. Бренд країни асоціюється з брендом уряду, тому схильний до змін через політичну кон'юнктуру. Корпоративні бренди, як правило, швидше старіють, обходяться дорожче і, найголовніше, з великими труднощами завойовують статус загальнонаціональних.

3. Брендинг і ребрендинг міст – це загальнонаціональний проект, яким гарантована потужна низова підтримка. Він буде позитивно

сприйматися місцевими і регіональними властями. Чи підтримає його і місцевий бізнес, оскільки будь-який корпоративний бренд має місце виробництва. При правильній організації в просування ідеї будуть залучені найширші верстви населення, що забезпечить її громадянську легітимність.

4. Розвиток ідеї «міста – національні бренди» вирішить кілька важливих для держави завдань. Зокрема, підтвердить, що Україна - це не тільки Київ, розвінчавши установлений в світі стереотип.

Бренд міста важко створити, але і важко зруйнувати. Наприклад, бренд Лос-Анджелеса, Нью-Йорка і Лас-Вегаса в світі яскравіше і позитивніше, ніж імідж США в цілому. Франція не представляється без Парижа. В Україні є бренди міст, що працюють на благо всієї країни. Наприклад: Алушта в Криму – відомий кліматичний курорт має 4 виноробних заводу, які виробляють понад 20 популярних марок вин; Буковель в Івано-Франківській обл. – Гірськолижний курорт України, який завдяки розвиненій інфраструктурі, хорошему станом трас відповідає кращим гірськолижним курортам Європи і багато інших.

Наприклад, Стокгольм, Сеул, Токіо нині – це міста, які стали синонімом прогресу розвитку території як комплексного соціально-економічного, культурно-технологічного прогресу, що знаходить відображення у сприятливому для життя та діяльності середовищі, високому рівневі життя, унікальній архітектурі та сучасному дизайні. Все це стає можливим на основі широкого використання сучасних технологій, креативних рішень, а вони, у свою, чергу є результатом залучення творчих особистостей у молодих сферах економіки – інформаційних, комунікативних, сервісних тощо. У цьому контексті викликає захоплення вибудувати у Дубаї перший у світі адміністративний будинок на основі технологій промислового друку виробів і деталей будинку у форматі 3D.

І все ж, як високо не оцінювати технологічний й креативний бік ребрендингу сучасного міста, оскільки ребрендинг є наслідком впровадження позиціонування, а це вже, як зазначається фахівцями, є довгостроковим проектом, що базується на стратегічному підході [10].

Стратегія базується на ефективних кадрах, реалізації людського потенціалу. Економічне життя, свідками та учасниками якого ми є, вказує на глибокі метастази в управлінні економічним розвитком регіонів та наслідками господарювання. Статистичні тренди показують деформацію структури економіки та падіння обсягів і якості економічного розвитку:

валова додана вартість у 1991 р. складала 36 % ВВП, а в 2001 р.- 27,1 %. Машинобудування та металообробка у загальному обсязі промислової продукції у 1991 р. складала 26,4, а в 2011 р. – 11,6 %, легка промисловість відповідно – 12,3 % і 0,7 %. Частка високотехнологічної продукції складає (5 і 6 технологічні уклади) 4,1 % [11, с.559]. Особливо загрозливою \ ситуація в старопромислових регіонах Донбасу, Подніпров'я, де зношеність основних фондів в реальному секторі складає загрозливу межу, за якою – економічний обвал.

У цих умовах актуальною є економічна стратегія розвитку держави та регіонів хоча б на ближчі 10-15 років, в основі якої має лежати розуміння тенденцій, що відбуваються у світі, а саме структурні зміни сукупного капіталу в економіці провідних країн, приєднатись до яких у межах вільного ринку Євросоюзу так прагне Україна (табл.1).

Ніби продовжуючи пояснення цих тенденцій у зростання ролі людського потенціалу і сфери послуг один із світових гуру в галузі менеджменту Пітер Друкер правомірно вважає, що нині провідним основним капіталом є знання кожного окремого працівника, оскільки працівники розумової праці володіють своїми засобами виробництва, тобто знаннями - як абсолютно портативним і надзвичайно містким видом основного капіталу [13, с.82].

Таблиця 1

Структурні зміни сукупного капіталу в західних країнах, % до загального підсумку [12, с.42]

Елементи сукупного капіталу	1800 р.	1860 р.	1913 р.	1950 р.	1973 р.	Кінець 1990-х рр.
Фізичний капітал	78-80	77-79	67-69	52-53	43-44	31-33
Людський капітал	20-22	21-23	31-33	47-48	56-57	67-69

Тобто нарощування інвестицій у людину, що навчається, і людину працюючу означає вкладення, які не тільки сприяють накопиченню даного «основного капіталу», але й формують стратегічний потенціал економіки регіону, країни. Звісно, інвестиційні процеси мають носити характер

перманентних інвестицій на розширеній основі, що відображає розширений тип суспільного відтворення.

Зміну світогляду у використанні людського потенціалу у тому числі для реконструкції міського середовища, ребрендингу міст тощо образно представлено в Національній стратегії Республіки Південна Корея для створення креативного класу на період 2015-2020 рр.: «Кожен інженер маж стати художником!».

Змістовніше існуючих підходів у літературі на особливості створення такого персоналу з новими якостями вказує колектив московських і київських професорів у спільній монографії, а саме: а) довготривалість відтворювального обороту у 12-20 років, що вп'ятеро перевищує тривалість обороту фізичного капіталу; б) більш високий рівень ризику і невизначеності; в) інтегральний соціально-економічний ефект; г) залежність інвестиційної віддачі від тривалості життя людини; в також обумовлені обсягами і формами капіталовкладень, з одного боку, історичними, ментальними, національними і культурними традиціями народу, до якого вони належать, а з іншого, індивідуальними інтересами людини, її світоглядом, відповідальністю і загальним рівнем культури [14, с.119].

В Україні найбільш ефективним є політика ребрендингу міст Львова, Харкова. З точки зору туристичного брендингу, Запоріжжя – місто, в якому є все: розвинена інфраструктура, пам'ятки, багата історія, архітектура. Місто користується стабільним інтересом як у іноземних, так і у внутрішніх туристів.

Слід зазначити, що бренд Запоріжжя як і інші українські бренди є рентоорієнтованим, тобто орієнтованим на своєрідну історичну «ренту», регулярно отримується з вже наявних пам'яток та історії, що не вимагає особливої креативної роботи. Туристичні автобуси, екскурсійні програми та маршрути, таксі, готелі, форма гідів і багато іншого – повинні бути вирішені якщо не в єдиному стилі, то об'єднані загальним фірмовим рішенням (до прикладу як у Франції торгова марка «Лазуровий берег» уособлює єдиний товарний стиль в обслуговуванні туристів). Сьогодні в Запоріжжі всі ці елементи розрізнені, хаотичні, випадкові і позбавлені пізнаваності.

Туристична інфраструктура Запоріжжя в іміджевому плані вкрай роздроблена і не пов'язана загальним брендом, що може бути подолано

введенням постійних елементів в різноманітність міських комунікацій, на що вказують результати дослідження основних профілів іміджу Запорізької області (табл. 2).

З аналізу витікає, що консолідована робота територіальної громади міста та області над реалізацією профілів іміджу стає найважливішим фактором ефективного розвитку території.

Запоріжжя відчуває ряд проблем, пов'язаних зі слабким розвитком та використанням сучасних комунікативних технологій. Ресоціалізація спальних районів і розташованих там промислових об'єктів з їх архітектурою проводиться за допомогою сучасного мистецтва і культурних проектів, коли старі і недіючі фабричні будівлі віддаються під центри та музеї сучасного мистецтва. Ця практика вже давно поширена в Європі і приносить свої плоди: заводська околиця стає місцем, в якому концентрується культурне життя, проводяться міжнародні заходи та події, що цікаво людям.

Туристичний бренд Запоріжжя можна істотно підсилити, зробити більш цілісним і впізнаваним. Для цього необхідно вирішити проблему комунікацій бренду. Наступним напрямком політики ребрендингу м. Запоріжжя має стати комплексна робота з навігаційною та інформаційною системами міста, які також повинні бути вирішені в єдиній стилістиці бренду. Прикладом є система транспорту Лондона, яка побудована на основі традиційного символу лондонської підземки і уніфікує всі транспортні мережі в єдину візуальну систему, з можливістю її подальшого розширення. Це діючий приклад практичної реалізації комплексних стратегій по створенню нових глобальних комунікацій, за допомогою яких можна більш якісно розвивати муніципальні структури.

Таблиця 2

Характеристика основних профілів іміджу Запорозької області

Профіль іміджу	Характеристика профілю іміджу	Опис профілю іміджу
1	2	3
Бізнес-імідж (економічний)	Економічний потенціал Інвестиційний клімат Ділова активність	<i>Усталений, вимагають модернізації.</i> Старопромисловий і сільськогосподарський регіон с переважним розвитком металургії, машинобудування, енергетики, володіє великим потенціалом для росту індустрії туризму і рекреації. При втраченому іміджі області, як території с конкурентною металургією і автомобілебудуванням, місто економічно позиціонується, як центр моторобудування цивільних і воєнних літальних приладів, потужний світовий суб'єкт виробництва спеціальних сталей різноманітного призначення.
Офіційний імідж (політичний)	Офіційний статус Ефективність регіонального управління	<i>Недооцінений. Низький рівень використання регіональної атрибутики.</i> Герб Запорозького краю зображено на малиновому полотнищі, що свідчить об історичних коріннях козацтва, вільнодумстві і туристичній привабливості області. Бердянськ – перше місто в Україні, де проваджена система управління якістю ІСО на муніципальні управлінські, адміністративні і організаційні послуги

Профіль іміджу	Характеристика профілю іміджу	Опис профілю іміджу
Соціал. імідж (соціальний)	Регіональний громадський уклад і соціальні процеси	<i>Низька соціальна активність соціуму, уповільнені соціальні процеси.</i> Інтеграція багатонаціонального регіонального соціуму (етап козацтва, етап освоєння Дикого поля європейськими промисловцями, етап соціалістичних будівництв - архітектурних облік соціалістичних міста Запоріжжя). Імідж пролетарського міста.
Геоімідж (географічний)	Освоєння просторового потенціалу	Стримується низькою активністю європейської інтеграції країни і розвитком інфраструктури авіатранспорту, морського пасажирського транспорту. Регіон, що має високий транзитний потенціал (північ-південь: Москва - Сімферополь, захід-схід: Рені - Ростов). Прикордонний і морський регіон. Території, які мають різноманітні ландшафти і природні ресурси: озера, водосховища, Дніпро і малі річки, в яких водиться багато видів риби, запаси лікувальних природних ресурсів.
Культурно-історичний імідж	Культурно-історичний потенціал	Знаходиться в стадії розробки і активації. Центр українського козацтва. Багата культурно-етно-історична спадщина (більше двох тисяч пам'яток національних культур болгар, німців-менонітів, чехів, греків, євреїв, українців, росіян, вірмен, татар, кочівників-ногайців)

Профіль іміджу	Характеристик а профілю іміджу	Опис профілю іміджу
Медіаімідж (інформаційний)	Рівень розвитку інформаційних технологій та інформатизації суспільства	Відсутність інформатизації міського простору. Мається інтелектуальний потенціал розвитку інформаційних центрів (інженерна наука, лабораторії, промислові кластери, телекомунікації). Перспектива позиціонування обласного центру, як виставкового та ярмаркового центру військово-промислових розробок.
Турімідж (туристичний)	туристичний потенціал	Нереалізований туристичний (острів Хортиця, козацтво) та рекреаційний потенціал туризму (більше 100 км узбережжя Азовського моря є неосвоєними рекреаційними угіддями). Великі можливості для розвитку самих різних видів туризму (екскурсійного, курортного (цілорічного), промислового, археологічного, сільського)

Висновки. За результатами проведеного дослідження визначено науково-практичні підходи до ребрендингу промислового міста:

перехід від рентоутворювальних брендів до креативних, в основу яких покладено мистецькі, культурологічні, творчі підходи; позиціонування території, що потребує відтворення та відновлення, ресоціалізація спальних і виробничих (заводських) районів міста;

брендинг острова Хортиця як туристичного центру національного і міжнародного значення.

Напрямок подальших досліджень має стати організаційно-економічне та техніко-економічне обґрунтування проєктів створення оновленого бренду міста на основі означених напрямків брендингу.

Література

1. Буднікевич І.М. Формування стратегій муніципального розвитку: маркетинговий підхід / І.М. Буднікевич // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб-к. наук. праць. – Вип. 592. (Економіка). – Чернівці: ЧНУ, 2012. – С.21-29.
2. Важенина И.С. Имидж как конкурентный ресурс региона / И.С. Важенина, С.Г. Важенин // Регион: экономика и социология. – 2006. – №4. – С.72-84.
3. Визгалов Д. Главный ресурс Москвы – культура / Денис Визгалов // Независимая газета. – 2009. – № 15 (21 января).
4. Гудзь М.В. Науково-методичні підходи до розробки плану маркетингу курортного міста / М.В. Гудзь, П.В. Гудзь // Економічні науки, серія: „Економіка та менеджмент”. Луцький національний технічний університет [збірн. наук. праць]. – Луцьк, 2008. – Вип. 5 (18). – Ч.1. – С.131-151.
5. Жердева О. Роль маркетинга в идентификации территорий / О. Жердева // Маркетинг в России и за рубежом. – 2006. – №2(52). – С.120-126.
6. Жердева О.В. Методы и приемы маркетингового анализа территории // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2006. – № 2 (62). – С. 110-119.
7. Лэндри Ч. Креативный город. – Пер. с англ. М.: Издательский дом «Классика-XX1», 2005. – 399 с.
8. Панкрухин А.П. Муниципальное управление: маркетинг территорий / А.П. Панкрухин. – М.: Логос, 2002. – 64 с.
9. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / за заг. ред. О.І. Соскіна. – К.: Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2011. – 80 с.
10. Томас Шевчик, Arthesia: Москве нужно поумнеть, а не прибавлять квадратные километры. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rbcdaily.ru/world/562949987267481>.
11. Статистичний щорічник України за 2011 рік : Стат. зб./ Держстат України. – К.: Август Трейд, 2012. – 819 с.

12. Щетинин В. Человеческий капитал и неоднородность его трактовки / В.Щетинин// МЭиМО. – 2001. – № 12. – с.40-46.
13. Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке.: Пер. с англ.: Изд дом «Вильямс», 2004 .- 272 с.
14. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / под науч. ред. проф. Д.Лукияненко, А.Поручника, В.Колесова. - К.: 2013.- 466 с.

Abstract

Gudz P.V.

Prescribe the rebranding industrial city

Is given based on the analysis of the literature author interpretation essentially rebranding and content management as a tool for marketing the city. A study of the practice of rebranding foreign cities, proposed approaches to industrial rebranding of Zaporizhzhya city - based target groups of tourists

УДК 656.615(477)

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ МОРСЬКИХ ТОРГОВИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ

Жилін М.

У статті розглядаються проблеми функціонування і розвитку портової системи України. Обосновани шляхи підвищення ефективності їх діяльності. Морські порти, розвиток портових потужностей організаційні аспекти.

Актуальність проблеми. Морський транспорт визнаний найбільш економічним і екологічно безпечним, що є дуже важливим у сучасних умовах з урахуванням процесу екологізації, якій набуває глобального значення. Наявність в Україні морських торгових портів відкриває перед нею перспективи для розвитку портового господарства, оскільки вони забезпечують взаємозв'язки між державною і світовою транспортною системою. Однак, за роки незалежності України її портове господарство зазнало істотних змін та потребує державної підтримки та проведення ефективного реформування. У зв'язку з вищезазначеним, не виникає сумнівів щодо актуальності даного напрямку дослідження.

Постановка проблеми. Морські порти як в Україні, так й у всьому світі є постійними і надійними джерелами доходів у транспортній галузі, навіть враховуючи той факт, що портові збори і податки сьогодні є дуже високими. При цьому морські порти мають досить низькі акордні ставки при перевалці вантажів, хоча енергетична складова вантажних операцій має позитивну тенденцію. Доволі низька конкурентоспроможність морських торгових портів України, яка виражається у відносно низьких показниках їх завантаження в порівнянні з конкурентами, обумовлює проведення досліджень їх сучасного стану, яке дозволить виявити ключові проблеми, які гальмують розвиток портового господарства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам становлення та розвитку портового господарства України присвячено багато наукових праць, як з боку вітчизняних вчених, так з боку практиків даної сфери діяльності. Так, аналіз морських торгових портів України та дослідження проблем і перспектив їх розвитку відображено у наукових роботах Ігнатенка Є.В., Боняра С.М., Затулко А.В. та ін. [1-3]. Питанням щодо

інвестування у морські порти України присвячені праці Ковалевич В.Н. [4]. Кластерному підходу щодо розвитку портового господарства багато уваги приділено у наукових дослідженнях Козирь Б.Ю. [5]. Стратегічне управління морським сектором економіки розглядається у статтях Степанова О.Н., Передерієва Є., Кібік О. та ін. [6-8]. Ці вчені роблять значний внесок у дослідження ключових питань та вирішення гострих проблем морського сектору національної економіки. Однак, з метою підвищення ефективності функціонування портового господарства України виникає необхідність у подальших наукових дослідженнях, особливо – у проведенні аналізу сучасного стану морських торгових портів країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах відбувається трансформація морських портів – фактично вони стають акваторіями та спеціалізованими територіями, а не державними підприємствами, як раніше. Тобто проводиться «портова» реформа», яка охоплює різні аспекти морського господарства України, а саме:

- змінюються теоретико-наукова складова морського сектору національної економіки – з'являється нове поняття «портовий оператор», який прирівнює державні та приватні стивідорні компанії. Причому число портових операторів може коливатися від 1 (Білгород-Дністровський порт) до 13 (Одеський порт) і навіть 17 (Миколаївський порт). Так, наприклад, за даними Адміністрації морських портів України (АМПУ) кількість морських операторів у 2013 р. становила близько 95 [9];

- відбуваються зміни при проведенні аналізу результатів роботи морських торгових портів, що відображається в їх групуванні в портові оператори. При цьому знижується необхідність в здійсненні аналізу певних підприємств. Це ускладнює процес оцінки ефективності роботи конкретного суб'єкту, який надає відповідні послуги морського сектору;

- перетворюється механізм формування рейтингу морських портів на основі кардинальних змін щодо надання та обробки статистичних даних. Так, рейтинг морських портів України за вантажообігом за останні два роки наведений у табл.1.

Таблиця 1

Рейтинг морських портів України за вантажообігом за 2013-2014 роки

Місце у рейтингу	Назва порту	Кількість операторів	Вантажообіг, млн. т.		Відхилення	
			2013 р.	2014 р.	Абсолютн	Віднос

гу					е, млн. т.	не, %
1	Південний	10	43,42	47,43	+3,89	9,24
2	Одеський	13	23,20	24,60	+1,40	6,03
3	Миколаївський	≤ 20	20,30	20,80	+0,50	2,46

*Розраховано на основі [10-11]

Як видно з табл.1, перше місце у рейтингу займає морський порт Південний (43,42 млн. т.) з його 10 операторами, з яких найбільший – це група компаній «ТІС», на частку якої припало в 2013 р. майже половина загального вантажообігу морського порту (21, 4 млн. т.). Друге та третє місця у даному рейтингу займають Одеський та Миколаївський морські порти. Доцільно докладніше розглянути цих лідерів.

1. Найкрупніший на сьогодні в Україні порт Південний є найбільш глибоководним, тому що приймає і обробляє великотоннажні судна не тільки типу Panamax, але й типу Capesize. При цьому порт володіє серйозним технічним та структурним потенціалом для забезпечення найвищих норм вантажопереробки не тільки серед інших портів України, але і портів регіону.

За даними [9-10] в морському порту Південний в 2014 р вантажообіг склав понад 47 млн. т. та показує новий рекорд виробничих показників всіх морських терміналів, що здійснюють свою діяльність в акваторії. Обсяг експортних вантажів склав 36,86 млн. т., що характеризує збільшення на 14,6 % щодо показників 2013 р. Обсяг імпорту склав 4,97 млн. т., що відображає зростання на 18,4 % щодо попереднього року. Важливо відзначити, що в 2014 р. приріст обсягів спостерігався, зокрема, по зернових, нафтовим, рудним, масляним і контейнерним вантажам. Основна номенклатура вантажів в Південному порту це руда і зерно. Перевалка зерна в порту в 2014 р. збільшилася на 48 %, тобто до 9,1 млн. т, а руди – на 9,2 %, тобто до 24,3 млн. т. Крім того, в порівнянні з іншими великими портами, Південному вдалося збільшити перевалку контейнерів на 17,5 %, тобто до 54 тис. TEU.

Вищезазначені можливості та результати діяльності роблять порт Південний найбільш привабливим для вантажовласників, оскільки дозволяють обробляти з досить великою швидкістю найбільш економічно вигідні суди з погляду вартості перевезення в перерахунку на одну тунну перевезеного вантажу. Плани розвитку порту Південний передбачають будівництво нових причалів, що спеціалізуються на переробки

залізорудної сировини, а також проведення масштабних днопоглиблювальних робіт з метою здійснювати завантаження суден типу Capesize до максимальної опаді.

2. Одеський порт – один з найбільших портів Чорноморсько-Азовського басейну, розташований в північно-західній частині Чорного моря на перетині історично сформованих торгових шляхів Сходу і Заходу. Порт є одним з лідерів за обсягами перевалки вантажів серед портів України і найбільшим пасажирським портом на Чорному морі. Потужності Одеського порту дозволяють щорічно перевалювати більше 14 млн. т. сухих і 24 млн. т. наливних вантажів. Згідно з планом розвитку Одеського порту (проект USAID ЛІНК), найбільшу увагу буде приділено розвитку контейнерних перевезень, а саме, планується збільшити контейнерну пропускну спроможність порту на 10 % [11]. Щодо результатів діяльності, то у 2014 р. Одеський порт збільшив вантажообіг на 6,1 %, тобто до 24,6 млн. т. Як і в порту Південний, однією з основних номенклатури вантажів для Одеського порту є зерно, перевалка якого за 2014 р. зросла на 24,9 %, тобто до 6,7 млн. т. Крім того, збільшилася перевалка чорних металів – то на 87,9 %, тобто до 4,4 млн. т., металопродукату – на 91,1 %, тобто до 4,3 млн. т., а також нафтопродуктів – на 72,7 %, тобто до 3,1 млн. т. [10].

3. Миколаївський порт – один з найстаріших в країні, і сьогодні він є бюджетоутворюючим підприємством регіону, входить в п'ятірку найбільших морських портів держави і включений в список підприємств, що мають стратегічне значення для економіки України. Навігація в порту триває цілий рік. Акваторія порту є гарною якірною стоянкою для суден великого тоннажу, у період льодової кампанії здійснюється льодова проводка буксирами порту. Миколаївський порт за підсумком 2014 р. перевалив 20,8 млн. т. вантажів, що на 2,5 % більше, ніж в 2013 р. Збільшення відбулося за рахунок наливу, а саме нафтопродуктів і масла (підвищення на 26,8 %, тобто до 2,3 млн. т.), зерна (збільшення на 2,8 %, тобто до 6,9 млн. т.), вугілля (зростання на 47,5 %, тобто до 2,2 млн. т.), а також метала (підвищення на 13,8 %, тобто до 3,4 млн. т.) і металопродукату (збільшення на 9,2 %, тобто до 3,1 млн. т.). На фоні збільшення обсягів перевалки руди в порту Південний, Миколаївський порт по цій номенклатурі вантажу показав падіння на 13,5 %, тобто до 4 млн. т. [10].

Загальний обсяг перевалки вантажів в морських портах України (без урахування портів Криму та стивідорів Севастополя) за підсумками 2014 р. склав 142,79 млн. т., що на 4 % більше, ніж за звітний період 2013 р. Разом з тим, якщо враховувати порти Криму, то перевалка 2014 р. скоротилася на 2,5 % до 144, млн. т., в порівнянні з 2013 р. Основними

вантажами лідируючих морських портів України виступають зерно, руда та метал. Через військових дій на Донбасі перевалка вугілля в портах скоротилася. Крім того, Україна єдина країна в усьому Чорноморському регіоні, яка скоротила перевалку контейнерів [11].

За даними АМПУ [9] державними портовими операторами за останній місяць 2014 р. перевалено 4,15 млн. т. вантажів, що складає 30,2 % від загального обсягу. Перевалка вантажів приватними портовими операторами через всі причали склала 69,7 % загального обсягу перевалки або 9,55 млн. т., з яких через причали АМПУ – 4,93 млн. т. Перевалка експортних вантажів склала 9,71 млн. т., що на 7 % нижче, ніж у грудні 2013 р. Імпортних вантажів перевалено 1,6 млн. т. (збільшено на 7,2 %), транзитних вантажів – 1,81 млн. т. (менше на 15,8 %), каботажних – 0,58 млн. т. (зростання на 325%).

З метою здійснення більш повного дослідження сучасного стану портового господарства України проведений аналіз вантажообігу морських портів країни за напрямками перевезень, який наведений у табл.2.

Таблиця 2
Аналіз вантажообігу морських портів України за напрямками перевезень

Напрями перевезень	Вантажообіг морських портів України по роках, млн. т.			Темп зростання / зниження вантажообігу, 2014 р. / 2012 р., %
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Експорт	98,26	100,12	103,10	104,93
Імпорт	16,85	17,97	15,93	94,54
Транзит	38,78	27,22	20,34	52,45
Каботаж	6,75	2,91	3,46	51,26
Взагалі	160,64	148,22	142,80	88,89

*Розраховано на основі [9-10]

Аналіз даних табл.2 свідчить про таке:

1. Експорт вантажообігу морських портів України поступово збільшується впродовж 2012-2014 рр., темп зростання у 2014 р. по відношенню до 2012 р. склав близько 5 %.

2. Ситуація з імпортом вантажообігу морських портів є нестабільною головним чином через складну ситуацію у країні та зниження позитивного іміджу України як надійного партнера в міжнародних відносинах.

3. Загальні обсяги вантажообігу морських портів України свідчать про доволі негативну динаміку (зниження обсягів понад 10 % у 2014 р. по відношенню до 2012 р.), яка відображає економічну та політичну кризу на фоні воєнних дій на сході країни.

Також слід зазначити, що українські порти постійно втрачають російський і казахський транзит. Більше половини транзитних вантажів приходять в порти або йдуть з портів в напрямку російського кордону. Частка транзиту в перевалці в 2014 р. склала 20,7 млн. т. (14 %), порівняно з 2013 р., що характеризує падіння на 24 %. Враховуючи протекціоністську політику Росії відносно своїх портів, можна очікувати продовження цієї динаміки.

Також доцільно провести аналіз вантажообігу морських портів України за видами вантажів, який наведений у табл.3.

Таблиця 3

Аналіз вантажообігу морських портів України за видами вантажів

Вид вантажу	Зростання (> 100) або зниження (< 100) вантажообігу, 2014 р. / 2012 р., %			
	Експорт	Імпорт	Транзит	Каботаж
Наливний	126,34	248,75	54,71	9,03
Сипучий	158,84	172,58	55,58	219,97
Товарно-штучний	84,93	96,27	58,75	137,22
Взагалі	134,28	170,02	55,71	171,48

*Розраховано на основі [9-10]

Аналіз даних табл.3 дозволяє зробити висновки щодо збільшення експорту та імпорту наливних та сипучих вантажів з одночасним зниженням товарно-штучних. При цьому, за усіма видами вантажів спостерігається зростання обігу, окрім транзиту.

Важливо відзначити, що відбувся перерозподіл обсягів у структурі перевезень контейнерів. Частка навантажених контейнерів в загальному контейнерообігу зросла до 82,5 %. Девальвація гривні, яка до кінця 2014 р. склала майже 90 %, призвела до падіння реальних доходів населення і зменшення купівельної спроможності, що спричинило за собою скорочення імпорту навантажених контейнерів.

Поряд з аналізом статистичних даних доцільно визначити ключові проблеми, які стають перед морськими портами України сьогодні та потребують вирішення, головним чином за рахунок реформування портового сектору національної економіки.

1. Корупція в галузі. Індекс протидії корупції на 2014 р., який розраховується організацією Transparency International, показує, що умови для проведення довгострокового бізнесу в Україні незадовільні. Рейтинг України залишається практично незмінним – 26 балів зі 100. Україна посіла 142-е місце серед 174 країн, охоплених цим глобальним дослідженням. Вона залишається в групі високого ризику разом з Коморських островів, Угандою, Бангладеш і Папуа [11]. Для усунення корупції необхідно прийняти низку відповідних заходів, а саме: негайний розгляд та подальше затвердження Верховною Радою України законопроектів, спрямованих на поліпшення державного регулювання портового бізнесу; забезпечення реальних дій створеного Національного антикорупційного бюро України щодо транспортного комплексу країни, особливо морського сектору.

2. Фактичне відсторонення органів місцевого самоврядування від проведення реформ щодо розвитку портів. А створення АМПУ з юридичною адресою в Києві призвело до сплати податків в центр, хоча більша їх частина повинна залишатися на місцях. Тому, доцільно, відповідно світовому досвіду, здійснити перерозподіл повноважень, відповідальності і фінансових ресурсів між центром і регіонами. Такий підхід до децентралізації державного управління дозволить істотно підвищити рівень відповідальності органів місцевого самоврядування, звільнить міністерства і відомства від виконання значного обсягу невластивих функцій.

3. Незадовільний стан наукових організацій морської галузі, який призведе до втрати одного з найпотужніших наукових морських потенціалів, яким володіла раніше Україна. Головним чином науці потрібна стабільна матеріальна та фінансова підтримка з боку держави.

4. Проблема розвитку державних стивідорних компаній (ДСК). Сьогодні в Україні існує потужний портовий комплекс, що включає 13 морських портів, здатних переробити до 230 млн. т. вантажів на рік. Як, відмічалось раніше, за 2014 р. морськими портами України було перероблено 143 млн. т. За цим показником Україна знаходиться на одному рівні з такими розвинутими країнами, як Бельгія, Греція, Данія, Мексика, Німеччина, Норвегія, Саудівська Аравія, Туреччина, Швеція. При цьому третина українських портових потужностей знаходяться ДСК, знос основних фондів яких становить понад 80 %. Щорічно ДСК втрачають вантажопотоки на користь приватних стивідорних компаній і терміналів. Так, якщо в 1991 р. ДСК перевантажували 100 % вантажів, то в 2008 р. частка ДСК в загальному обсязі становила вже 54 %, а в 2014 р. – тільки 34 %. Така негативна динаміка загрожує підвищенням рівню

безробіття у галузі [11]. Вирішити цю гостру проблему можливо за рахунок залучення приватних інвесторів у розвиток державної інфраструктури морських портів.

5. Не сприяння інвестуванню в об'єкти державної форми власності. Для вирішення цієї проблеми необхідно здійснити низку кроків, а саме:

- удосконалити систему управління державними підприємствами з урахуванням світового досвіду;

- прийняти Закон України «Про концесії в морських портах України», що дозволить залучити інвесторів, здатних забезпечити інвестиції протягом довгострокової експлуатації власності (проект вже розроблений АМПУ) [9];

- внести відповідні зміни до Законів України «Про морські порти України» та «Про управління об'єктами державної власності», що дозволить залучити інвесторів, зацікавлених у здійсненні інвестування в індивідуальне майно державної власності, що підлягає будівництву чи реконструкції (проект вже розроблений АМПУ) [9].

6. Спрощення процедур оформлення вантажів контролюючими органами в пунктах пропуску через державний кордон в морських портах, яка не тільки не дозволяє нарощувати вантажну базу, а й призводить до втрати існуючих вантажопотоків. За рівнем ефективності логістики Україна знаходиться на 61-му місці з 160 країн, на рівні Кіпру, Єгипту чи Сербії, яка не має виходу до моря [11].

АМПУ розроблено законопроект, спрямований на докорінні зміни внутрішньо портової логістики, а саме:

- спрощення оформлення суден; стимулювання аналітичної роботи шляхом надання коректної інформації митним органам;

- введення відповідальності контролюючих служб за безрезультатно проведені огляди; впровадження принципу мовчазної згоди;

- приведення переліку документів, пропонованих на прихід суден відповідно міжнародних конвенцій;

- введення принципу попереднього оформлення вантажів з використанням технологічного транспорту до заїзду транспортних засобів перевізників у порт;

- контроль вагових параметрів вантажів з метою збереження дорожнього господарства;

- розширення системи електронного єдиного вікна шляхом подальшого впровадження інформаційної системи портового співтовариства [9; 11].

7. Спрощення операційної діяльності державних підприємств морського сектору економіки. Однією з причин неефективної діяльності державних підприємств є надмірний регуляторний тиск. Для вирішення цієї проблеми необхідно внести зміни до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» та Господарський кодекс України з метою спрощення процедури затвердження фінансових планів (скасувати процедуру погодження Кабінетом міністрів України фінансових планів підприємств, що є суб'єктами природних монополій та підприємств з чистим доходом понад 50 млн. грн.). Слід також прийняти проект постанови КМУ «Про внесення змін до постанови КМУ від 12 липня 2005 р. № 557», яке спростить процедуру проведення експлуатаційних днопоглиблювальних робіт. Це дасть можливість АМПУ своєчасно підтримувати заявлені глибини для забезпечення безпеки мореплавання і можливості обслуговування сучасних суден [9; 11].

Однак, на фоні існуючої низки проблем портового господарства є позитивні моменти, наприклад те, що АМПУ у 2015 р. інвестує близько 1 млрд. грн. на днопоглиблювальні роботи в морських портах України. За підсумками 2014 інвестиції склали близько 900 млн. грн.

Висновки. Таким чином, у результаті проведено дослідження можна зробити такі висновки:

1. Важливим моментом для науковців, так і для практиків є трансформації наукової складової щодо морського сектору економіки – з'являється нове поняття «портовий оператор», який прирівнює державні та приватні стивідорні компанії. Ця зміна призведе до перетворень щодо аналізу галузі, формуванні рейтингу портів, тощо.

2. Відповідно аналізу рейтинг морських портів України за вантажообігом за останні два роки наведений виявлені лідери морського господарства: Південний, Одеський і Миколаївський порти та визначено їх технічні можливості щодо подальшого розвитку портового сектору.

3. Проведений аналіз вантажообігу морських портів України за видами вантажів та за напрямками перевезень свідчить про нестабільну ситуацію у країні та як, наслідок, зменшення відповідних показників.

4. Виявлена низка проблем, яка характеризує сучасний стан морських торгових портів України та підтверджує гостру необхідність впровадження ефективних і своєчасних реформ морського господарства. Вирішення визначених у роботі ключових проблем морських торгових портів сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності та інтенсивному розвитку морського господарства України.

У подальших дослідженнях планується особливу увагу приділити кластерному підходу щодо розвитку портового господарства України.

Література

1. Ігнатенко Є.В Територіальна організація та сучасний стан портового господарства України / Є.В. Ігнатенко // Геополітика и екогеодинамика регіонів: науч. жур. – Симферополь: КНЦ, 2014. – Вып. 2, Т. 10, – С. 553-559.
2. Боняр С.М. Аналіз роботи морських торговельних портів України / С.М. Боняр, Я.Р. Корнійко // Водний транспорт: зб. Наук. пр. – Київ : КДАВТ, 2012. – Вип. 3 (15). – С. 109-114.
3. Затулко В.А. Проблеми та перспективи розвитку морських портів України / А.В. Затулко // Ефективна економіка, 2010. – № 3 (Електронне наукове видання).
4. Ковалевич В.Н. Про інвестиції в морські порти України / В.Н. Ковалевич // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип.190, Т.3. – С.870-876.
5. Козырь Б.Ю. Кластерные системы в проектах развития морских торговых портов Украины / Б.Ю. Козырь // Управління розвитком складних систем: наук. журн. – Київ, 2011. – № 6. – С. 99-103.
6. Степанов О.Н. Стратегическое управление развитием морского порта. [Монография]. – Одесса : Астропринт, 2009. – 323 с.
7. Передерієв Є. Морський сектор має стратегічне значення у сфері міжнародної торгівлі / Є. Передерієв // Підприємництво, господарство і право: наук. журн. – Київ, 2008. – № 7. – С.73-75.
8. Kibik O. The strategy of development of the enterprise of port activity / O. Kibik, A. Kravchenko // Економічні інновації: зб. наук. пр. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2012. – Вип. 50. – С. 217-224.
9. Офіційний сайт журналу АМПУ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.uspa.gov.ua>
10. Переробка вантажів у морських (річкових) портах (причалах) України у 2014 році / Статистичний бюлетень. – Київ – 2015. – 70 с.
11. Офіційний сайт журналу «Порти України» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://portsukraine.com>

Abstract

Zhilin M.

Research the current state of commercial seaports in Ukraine

The problems of functioning and development of the port system Ukraine. Obosnovany ways to improve their performance. Sea ports, the development of port facilities organizational aspects.

УДК: 336.71

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Журавльова Т.О., Назаркіна Л.І.

У статті розглянуто проблеми управління кредитним ризиком. Банківський кредит є головним джерелом забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств. У процесі кредитування, банки піддаються внутрішнім і зовнішнім ризикам, якими потрібно керувати з метою їх мінімізації.

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форми власності та сфери господарювання. Незважаючи на те, що кризові явища в економічній системі практично підірвали фінансову стійкість більшості вітчизняних підприємств, внаслідок чого різко скоротилась кількість надійних фірм-позичальників (на фоні падіння прибутковості банківських операцій), кредитні операції залишаються головним видом активних операцій комерційних банків, у які вкладається переважна більшість залучених банками ресурсів. У процесі кредитування комерційні банки піддаються внутрішнім і зовнішнім ризикам, якими потрібно керувати з метою їх мінімізації. У даній статті досліджуються проблеми управління кредитним ризиком.

Кредитування є найважливішим напрямком здійснюваних банком активних операцій. Питома вага кредитного портфеля складає, як правило, більше 50% активів банку. Відповідно до методичних рекомендацій НБУ «... кредитний ризик — це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком, або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [5].

Із кредитним ризиком пов'язані всі види діяльності банку, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника.

Кредитні операції приносять 2/3 всього прибутку, тобто є найбільш дохідними, але й найбільш ризикованими. Це спричиняється необхідність ретельного вивчення теорії й практики кредитного ризику, обумовлює актуальність теми.

Аналіз досліджень і публікацій. Розробленню теоретичних аспектів управління кредитним ризиком присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних науковців: Вітлінський В.В., Кох Т.У., Лексис В., Мороз А.Н., Панова Г.С., Примостка Л.О., Редхед К., Хьюс С., Роуз П., Синки Дж. та інші.

Метою даної статті є аналіз сутності ризику банківських операцій та формування концепції стратегії кредитного ризику.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному виді ризик - це невизначеність настання небажаної події. Ризик присутній практично в будь-якій банківській операції в дію непередбачуваності дій конкурентів, зміни стратегії діяльності суб'єктів банківської діяльності, а також ряду зовнішніх факторів і умов. Кредитний ризик - це лише одна грань широкого спектра ризиків, з яким банк зіштовхується у своїй діяльності.

У сучасній вітчизняній і закордонній банківській практиці немає однозначного тлумачення поняття «кредитний ризик». Так, наприклад, Панова Г.С. кредитний ризик визначає як «...ризик неповернення кредиту й відсотків по ньому» [6]. Схоже визначення пропонує Мороз А.Н.: «...банк зіштовхується із кредитним ризиком, тобто ризиком несплати позичальником основного боргу й відсотків, які належать кредиторів» [4].

Вітлінський В.В. пропонує визначати кредитний ризик як «...сукупність імовірнісних небажаних подій при здійсненні фінансових договорів, суть яких полягає в тім, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за договором зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися наявними способами захисту» [1].

Неоднозначне трактування цього поняття в сучасній вітчизняній та іноземній економічній літературі створює необхідність визначити сутність кредитного ризику. Насамперед, необхідно визначити кредитний ризик як економічний ризик. Однак на відміну від процентного,

фінансового, юридичного й іншого видів економічних ризиків, кредитний ризик має певні специфічні риси, які виділяють його із загальної системи елементів, які формують економічний ризик. Найважливішою відмінною рисою кредитного ризику є те, що це ризик, пов'язаний із рухом кредиту.

Виходячи із загальноприйнятого розуміння кредиту як форми руху позиченої вартості, представляється важливим підкреслити, що цей рух на практиці приймає вид: а) позички й б) позики. Причому розглядати ці два різних прояви кредиту необхідно як єдність протилежностей, два різновиди одного цілого. Саме тому необхідно розглядати кредитний ризик комерційного банку в широкому втримуванні з обліком його депозитного ризику.

Отже, на категоріальному рівні (рівні керування кредитом як економічною категорією) ризик по залученню депозитів на зворотній основі й ризик, пов'язаний із наданням позичок являє собою дві сторони одного процесу - руху позиченої вартості.

В. Лексис відзначав, що «з економічної точки зору варто розрізняти внесені позички, куди ставляться, насамперед, банківські вклади (депозити) – грошові суми, які передаються банкам не просто для зберігання, але й для використання їхніми банками, які зобов'язуються повернути рівновелику суму вкладникові...З погляду банку, внески по суті їсти просяться позичками, тому що банк привселюдно повідомляє про свою готовність до прийому депозитів, і в його інтересах бажати можливо більшого їхнього «надходження»»[3].

Керування кредитним ризиком на макроекономічному рівні припускає з'ясування взаємозв'язку таких понять як банківський і кредитний ризик. Банки управляють кредитним, процентним, валютним ризиком. Разом із тим варто помітити, що кредитний ризик не завжди можна розглядати як складовий елемент банківського ризику, оскільки кредитний ризик - це ризик різноманітних кредитів (не тільки банків, але й кредитних кооперативів, будівельних суспільств, ломбардів, кас взаємодопомоги та ін.). Якщо ж говорити тільки про банки, то банківський ризик, як узагальнююче поняття, представляє сукупність елементів: депозитний ризик, кредитний ризик, процентний ризик, валютний ризик і т.п.

Таким чином, будучи невід'ємним елементом банківського ризику, кредитний ризик комерційного банку повинен розглядатися не, а з

урахуванням впливу, взаємозумовленості всіх його елементів. Кредитний ризик на макроекономічному рівні, звичайно, розуміється як банківський ризик. Кредитний ризик на мікроекономічному рівні розглядається, як правило, як ризик конкретного банку в області керування кредитним процесом.

Слід зазначити, що макроекономічний підхід не дозволяє досить повно оцінити роботу конкретного комерційного банку з погляду організації його кредитних взаємин із клієнтами. Тому сьогодні особливого значення здобуває оцінка кредитного ризику кожного комерційного банку.

Використовуючи діалектичний метод, можна трактувати поняття кредитного ризику подвійно й із погляду його об'єктивності. Кредитний ризик, будучи суб'єктивною, надбудовною категорією, має джерело - об'єктивні закони розвитку суспільства. Об'єктивність економічних законів розвитку суспільства визначає суть кредитного ризику. Діалектичний підхід до дослідження суб'єктивності й об'єктивності припускає їхній розгляд у комплексі, як єдність протилежностей.

Дослідження кредитного ризику доцільно вести по двох напрямках - це рівень розвитку, по-перше, об'єктивних основ економічного життя для природного використання можливостей кредитного ризику як регулятора грошово-кредитних і розрахункових відносин банків, і їхніх клієнтів, а по-друге, суб'єктивного підходу до розуміння необхідності й можливості використання кредитного ризику в рішенні реальних проблем економічного життя.

Суб'єктивний підхід до трактування кредитного ризику практично повністю виключає необхідність і можливість об'єктивного аналізу в процесі його використання.

З іншого боку, перебільшення значимості об'єктивних факторів у процесі керування кредитним ризиком, перебільшене підкреслення зв'язків кредитного ризику з базисом, на наш погляд, не доцільно.

Таким чином, кредитний ризик - це об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, що відображає сукупність можливих небажаних подій здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тім, що контрагент банку не зможе виконати взяті на себе зобов'язання, і при цьому не вдасться використовувати наявні способи захисту.

Теоретичні основи розуміння кредитного ризику лежать

насамперед у визначенні сутності таких понять як «кредит» і «ризик», з'ясування їхніх взаємозв'язків і взаємозумовленості.

По-перше, важливо підкреслити, що теоретичною основою визначення ризику взагалі й кредитного ризику, зокрема, є розуміння його як надбудовної категорії. Дійсно, оскільки ризик - це елемент кредитної політики, а політика завжди вважалася надбудовною категорією, то керування ризиком, і сам ризик також, можна вважати надбудовним елементом. Кредит виражає певні виробничі відносини, що дозволяє трактувати його в якості базисної економічної категорії. З іншого боку, надбудова, виконуючи свої соціальні функції, завжди є активною дією, що впливає на базис. Саме ці загальні положення ми вважаємо важливим покласти в основу розгляду ризику як надбудовної категорії.

Перш ніж перейти до характеристики кредитного ризику як абстрактної категорії, необхідно дати визначення кредиту взагалі. У західній економічній літературі під кредитом звичайно розуміють «...довіра, яким користується особа, що взяло на себе зобов'язання майбутнього платежу, з боку особи, що має право на цей платіж, - тобто довіра, що позикодавець робить боржникові» [11].

Можна погодитися з думкою К. Редхеда який підкреслював, що кредит - це категорія соціальна, історично обмежена й повинен вивчатися як явище, що діалектично розвивається [9] .

Аналогічний підхід можна використовувати й при дослідженні сутності кредитного ризику комерційного банку. У зв'язку із трактуванням ризику як надбудовної категорії, у даній статті кредитний ризик розглядається як категорія, що ґрунтується на дослідженні досягнутого рівня розвитку кредитних відносин, і керування їм націлено на вдосконалення цих відносин. Кредит у дію своєї об'єктивності визначає кредитний ризик, оскільки кредитні відносини є об'єктивне основа для появи кредитного ризику конкретного комерційного банку. Але є й зворотна залежність.

Активність кредитного ризику щодо кредиту полягає у тому, що він дозволяє оцінити реальні потреби клієнтів, і реалізувати їх у новій комбінації форм кредиту, що безсумнівно зачіпає й кредит як економічну категорію. Так, оптимальний кредитний ризик, як важливий елемент надбудови, прийнятий банком, стає важливою матеріальною дією, сприяючи розвитку банку, підвищенню ефективності його роботи, і,

навпаки, неадекватна величина прийнятого на себе кредитного ризику, веде до затримки розвитку банку, погіршенню показників його фінансового стану, а те й до його банкрутства.

Таким чином, у результаті дослідження можна зробити висновок, що кредитний ризик - складна багатофакторна категорія, що є основним елементом банківського ризику. Кредитний ризик комерційного банку, як надбудовна категорія, ґрунтується на аналізі досягнутого рівня розвитку кредитних відносин банку із клієнтами й націлений на їхнє вдосконалення й розвиток. Будучи джерелом оцінюваного банком кредитного ризику, кредит служить критерієм його ефективності. Оцінюючи кредитний ризик комерційного банку, необхідно враховувати рівень розвитку суспільства, банківської системи й конкретного банку. Такий підхід, по-перше, розглядає кредитний ризик у широкому втримуванні з позицій банку кредитора й позичальника, по-друге, припускає вивчення кредитного ризику на макро- і мікроекономічному рівнях.

Необхідно, щоб при оцінці кредитного ризику враховувався той факт, що кредитний ризик - об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, а суб'єктивну складову теж необхідно моделювати.

Банкам для того, щоб досягти успішного кредитування — забезпечити повернення наданих позичок та підвищити дохідність кредитних операцій, слід використовувати низку методів управління кредитним ризиком. Вплив на ризик може здійснюватися вибором раціонального способу зменшення ризику з декількох: зниження ризику ; збереження ризику; передача ризику.

Застосування цих методів дасть змогу перекласти частину кредитного ризику на іншу фінансово-кредитну установу зі збереженням прийняттого для себе рівня прибутку, а також ефективніше використовувати ресурси банку.

Методи передачі кредитного ризику полягають у розподілі ризиків між іншими учасниками ринку: банками, підприємствами, будівельними, страховими, інвестиційними, факторинговими та лізинговими компаніями, іншими фінансовими організаціями.

Існують такі методи передачі кредитного ризику: страхування; продаж активів та сек'юритизація; консорціумі та паралельні кредити; договори гарантії та поруки; факторинг та лізинг.

Сутність страхування банківських ризиків полягає в тому, що банк готовий відмовитись від частини доходів, щоб уникнути ризику, тобто він готовий заплатити за це. До страхування кредитних ризиків відносять такі два його види:

- добровільне страхування ризиків непогашення кредитів;
- добровільне страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів.

У сучасній банківській практиці поширений такий спосіб передачі кредитного ризику як продаж кредитів. Банк, керуючись проведеною ним оцінкою кредитного портфеля, може продати певну частину наданих кредитів іншим інвесторам.

Близьким до продажу кредитів є метод сек'юритизація активів. Сек'юритизація активів — перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку (позик та інших активів) у цінні папери для продажу інвесторам.

Про розподіл ризиків ідеться й у тому випадку, коли сума за запланованим або укладеним кредитним договором ділиться на рівноцінні частини між декількома кредиторами.

Крім можливості зменшення наданої суми консорціальні (синдиковані) кредити дають змогу банкам здійснювати кредитування таких позичальників, з якими банки не змогли б працювати поодиночці (поєднання високої прибутковості зі значними ризиками). Лізинговий ризик — це ймовірність можливих втрат, пов'язаних зі специфікою лізингових операцій. Лізингові ризики несуть як лізингодавець, так і лізингоодержувач. Головними причинами ризику лізингових операцій є: якість лізингових договорів; порушення строку поставки обладнання; стихійні лиха та інші події, що спричиняють втрату обладнання. Для лізингових операцій характерні різні види ризику, тому до виконання лізингових операцій банк повинен здійснити відповідну підготовчу роботу з вивчення: стану економіки країни; галузей, у яких може реалізовуватись лізинг; лізингового ринку та його основних тенденцій; з'ясувати попит та пропозицію на певні види майна тощо.

При проведенні факторингових операцій банк-фактор наражається на кредитні, процентні, валютні та ризики ліквідності. При факторингу постачальник, отримавши кошти від банку в рахунок чергової поставки з відстроченням платежу, передає банку право вимоги платежу за цією

поставкою. Таким чином, банк, здійснюючи фінансування поставки й, не маючи постачальника в якості свого дебітора, у разі недоплати цієї поставки покупцем несе збитки, пов'язані з авансованим платежем постачальнику самостійно, беручи на себе кредитний ризик постачальника. Оскільки факторингові операції мають ризиковий характер, то перед укладенням договору фактор повинен детально вивчити фінансово-господарську діяльність клієнта-позичальника. Оцінка фінансового стану підприємства впливає на прийняття фактором позитивного рішення про укладення факторингової угоди. Основним недоліком для фактора є високий ризик цієї операції. Для мінімізації ризику фактор здійснює лімітування кредитної заборгованості постачальника, установлює ліміти відвантаження товарів конкретному платникові, страхує окремі угоди тощо.

Висновки. Таким чином, ризик, яким обтяжений комерційний банк, необхідно аналізувати, урахувати та знижувати до прийнятого (допустимого). Управління ризиками банку має задовольняти дві умови: відповідати загальній ризиковій політиці банку, зорієнтований на оцінку інтегрального ризику; відповідати цілям спеціальної ризикової політики, у межах якої оцінюються політичні, господарські, ринкові ризики, пов'язані із платоспроможністю клієнтури.

Впровадження конкретних методів управління ризиками в практику дасть можливість: поліпшити функціонування банків; поліпшити ефективність усієї системи банківського менеджменту.

Література

1. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку. /Вітлінський В.В., - К., "Знання", 2006 – 320 с.
2. Кох Т.У. Управление банком / Пер.с англ.: в 5-ти кн. – Уфа: Спектр, 2012. – 720 с.
3. Лексис В. Кредит и банки. /Лексис В. - М.: Перспектива, 2003.
4. Мороз А.Н. Банківські операції. /Мороз А.Н., - К.: КНЕУ, 2010. – 603 с.

5. Методичні рекомендації НБУ щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України //kbs.flint.kiev.ua.
6. Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка. /Панова Г.С., - М.: Финансы, 2007. – 356 с.
7. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: постанова Правління Національного банку України від 30.04.2009р. № 259.
8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: /Примостка Л.О. Підручник. - 2-ге вид. К.: КНЕУ, 2009. – 468 с.
9. Редхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками / Пер.с англ. – М.: 2009. – 580 с.
10. Роуз П. Банковский менеджмент/ Пер.сангл.–М.: Дело ЛТД, 2007.– 768 с.
11. Синки Дж. Управление кредитным портфелем / Пер.с англ. – М.: Catallaху, 2004. – 820 с.

Abstract

Zhuravlova T.O., Nazarkina L.I.

Credit risk management concept in the current economic development of Ukraine

Bank credit plays one of the most important roles in stimulating regeneration processes in the economy; it is the main source of monetary resources for economic activity of businesses regardless of the form of ownership or economic sector. Providing bank credit, banks encounter internal and external risks that should be managed and minimized. This article dwells on the problem of managing the credit risk.

УДК 330.52.051

МОДЕЛЬ КРУГООБИГУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ З РИНКОМ КОМЕРЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ

Залюбінська Л.М., Литвиненко К.О.

В роботі проаналізовано місце ринку комерційної нерухомості в народному господарстві, розглянуто взаємозв'язок цього ринку з іншими суб'єктами економічної системи та визначено їх взаємовплив. Це дозволило побудувати модель кругообігу продуктів та доходів з урахуванням діяльності ринку комерційної нерухомості.

Постановка проблеми. Економічне зростання будь-якої країни з ринковою економікою стимулює розвиток ринку комерційної нерухомості. Масштабність проектів, величезна кількість учасників ринку як з боку попиту, так і з боку пропозиції, тривалість циклу створення та обслуговування об'єктів комерційної нерухомості, необхідність значних фінансових та матеріальних ресурсів для входження та існування на даному ринку, - все це свідчить про складність та різноманітність як внутрішніх зв'язків у середині ринку, так і зовнішніх зв'язків з іншими елементами національного господарства.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед вітчизняних та закордонних економістів, праці яких торкаються ринку нерухомості є такі фахівці, як А. Асаул, О. Гриценко, А. Карасьов, Н. Ордуей, Р. Б. Пейзер, А. Б. Фрей, Дж. Фрідман та інші. Проте, найбільш розповсюдженими та дослідженими темами є оцінка вартості нерухомості та інвестиційна привабливість комерційної нерухомості як активу, з точки зору, девелоперів. Поки що не існує спеціальних наукових досліджень, присвячених побудові макроекономічних моделей з урахуванням даного ринку.

Вагоме значення ринку комерційної нерухомості в розбудові національної економіки дає підстави проаналізувати місце даного ринку в народному господарстві країни.

Мета дослідження: побудова моделі кругообігу, яка враховує взаємозв'язок ринку комерційної нерухомості з іншими суб'єктами економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо голова школи фізіократів Ф. Кене вперше в історії економічної думки запропонував загальну схему кругообігу товарів та грошей всередині національного господарства. У 1758 році економіст побудував економічну таблицю, яка відображала процес виробництва, обігу та розподілу річного продукту в народному господарстві та розглядалася як органічне ціле [1; с. 470-471]. Це дало поштовх розвитку економічної думки та виокремило макроекономіку як окрему науку, яка агрегує в собі визначальні елементи економічної системи, досліджує та виявляє взаємозв'язки між ними. Згідно таблиці, в межах річного відтворювального циклу відбувається п'ять актів обігу продукції та грошей, яким передує виплата фермерами земельної ренти. І вже потім відбувається сам процес обігу. З часів Ф. Кене економічна думка зазнала значних перетворень, що позначилися і на модифікації моделі кругообігу. Найбільш спрощеним та розповсюдженим варіантом даної моделі є модель «Кругообігу благ та доходів», запропонована швейцарським економістом Л. Вальрасом [2; с.527], яка не враховує ролі держави в національній економіці.

Велика депресія 30-х рр. ХХ ст. у США відкрила еру кейнсіанського підходу в економіці, який надавав «державі», як економічному суб'єкту, визначальну роль у творенні та регулюванні національної макроекономічної політики. Ці зміни торкнулися й моделі кругообігу, в якій крім домогосподарств та фірм економічним суб'єктом виступає і держава, яка пов'язана з іншими економічними суб'єктами трьома засобами: податками, державними закупками та державними позиками.

Наступні перетворення моделі кругообігу були направлені на її ускладнення та включення все більшої кількості агрегатів. Активний розвиток глобалізаційних процесів та міжнародної економіки збільшив роль міжнародного обігу капіталів і товарів, який часто у моделях ідентифікують як «інший світ».

Загальновизнано, що розвиток ринку нерухомості, не лише комерційної, істотно впливає на національну та регіональну економіки. Активність даного ринку охоплює багато економічних суб'єктів та залежить від багатьох факторів.

Для досягнення мети, поставленої у нашому дослідженні, у моделі кругообігу пропонується врахувати «ринок комерційної нерухомості». У якості базової моделі була взята модель кругообігу з урахуванням діяльності держави, але без міжнародних зв'язків.

Слід зауважити про відсутність сталого визначення та класифікації поняття «комерційна нерухомість». Це можна пов'язати з тим, що будь-яка нерухомість є об'єктом інвестицій, але лише комерційна нерухомість збільшує додану вартість продукції та безпосередньо впливає на зростання ВВП. Завдяки тісній координації між зростанням виробництва і реалізацією товарів та послуг на ринку зростає попит на комерційну нерухомість.

Такий підхід співпадає з думкою американських економістів та власників консалтингових компаній Дж. Фрідмена та Н. Ордуея: «Комерційна нерухомість (commercial property) – це нерухомість, що приносить дохід, використовується під офіси, магазини та послуги; сюди не включені об'єкти публічного та виробничого призначення» [3, С. 14]. Уточнення Дж. Фрідмена та Н. Ордуея відносно того, що об'єкти публічного призначення (тобто готелі та ресторани) не є об'єктами комерційної нерухомості – має вирішальне значення. Це дозволяє точно класифікувати об'єкти комерційної нерухомості. А саме – комерційна нерухомість має лише три сегменти: торгівельна, офісна та складська нерухомості. І ніякі об'єкти виробничого призначення, публічного або житлового використання до комерційної нерухомості не відносяться.

В роботі пропонується дослідити сутність та описати характер взаємозв'язків між ринком комерційної нерухомості з кожним елементом моделі кругообігу, а саме: з домогосподарствами, підприємницьким сектором, державою, ринком ресурсів (факторів виробництва), ринком товарів та послуг (ринок благ) та фінансовим ринком.

1. Ринок комерційної нерухомості та «домогосподарства». Відносини між ринком нерухомості взагалі та «домогосподарствами» носять цікавий характер, адже економісти майже завжди досліджують лише вплив сектору житлової нерухомості, зокрема розглядають його як величезне соціальне благо, значний актив, яким володіють та який використовують домогосподарства для забезпечення свого фізичного проживання, з одного боку, та як «надійний інвестиційний об'єкт», - з іншого. У випадку житлової нерухомості «домогосподарства» визначають попит на ринку. А доходи населення будуть визначати рівень цього

попиту ($\uparrow Y \rightarrow \uparrow S \rightarrow \uparrow D$). Однак на ринку комерційної нерухомості ситуація зовсім інша. «Домогосподарства» в даному випадку лише опосередковано впливають на рівень попиту на даному ринку, адже прямо не виступають покупцями послуг, що надає ринок комерційної нерухомості. З одного боку, саму послугу оренди простору (офісного, складського або торговельного приміщення) використовують підприємства, які очолюють та на яких працюють люди. Кількість та ефективність функціонування цих підприємств буде залежати як від здібностей та мотивації персоналу, так і в значній мірі від інших умов: системи оподаткування, рівня податкового тягаря, рівня розвитку фінансового сектору, легкості та доступності отримання кредиту, загального рівня добробуту населення, рівня заощаджень та інших. Тож з динаміки поведінки домогосподарств, на яку впливають податкова політика держави, монетарна політика, зовнішньоекономічні чинники, формується такий макроекономічний індикатор, як індекс ділової активності ($I_{ДА}$). З іншого боку, «домогосподарства» – це одне з джерел попиту на товари та послуги фірм, що їх надає ринок комерційної нерухомості. Кількісний бік цього попиту опосередковано визначається рівнем купівельної спроможності «домогосподарств» (Рис. 1).

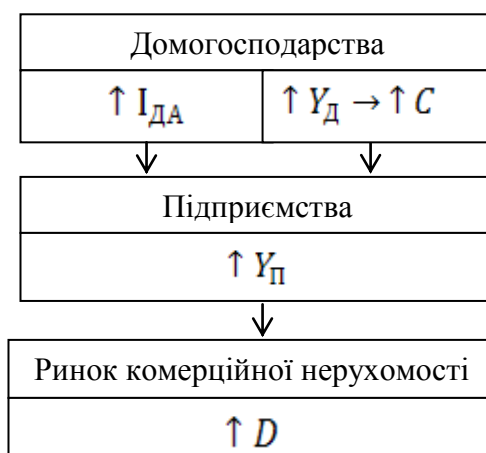

Рис. 1. Ринок комерційної нерухомості і «домогосподарства».

2. В Україні досі розповсюджено використання в якості комерційної нерухомості переоблаштованих об'єктів житлової нерухомості. Варто зазначити, що у розвинутих країнах подібна практика

зведена до мінімуму. Частіше за все власників квартир юридично змушують здійснювати таку діяльність, оформлюючи себе як підприємців з відповідним оподаткуванням. В Україні запровадження такого підходу стимулювало би зростання бази оподаткування завдяки збільшенню кількості СПД (суб'єктів підприємницької діяльності). Крім того, у великих містах розвинутих країн світу об'єкти комерційної нерухомості загалом сконцентровані у спеціальних районах (Down Town, Business Center, Industrial), у яких майже або зовсім відсутні житлові будинки. В Україні ринок комерційної нерухомості може бути об'єктом для інвестування та джерелом доходу не тільки для фірм, а й для «домогосподарств».

3. Ринок комерційної нерухомості і підприємницький сектор. Слід порівняти вплив підприємницького сектору на ринок житлової та комерційної нерухомості. В першому випадку фірми впливають на сектор житла в основному з боку пропозиції: будівельні компанії, величезна кількість підрядників та фірм, що надають допоміжні послуги (інженерні, фінансові, юридичні, брокерські та інші). Ринок комерційної нерухомості відрізняється від інших сегментів тим, що підприємницький сектор на даному ринку виступає і на боці пропозиції, і на боці попиту. Фірми здають в оренду приміщення іншим фірмам і отримують прибуток у вигляді ренти. Орендатор – завжди підприємство. Орендодавець – частіше за все підприємство (дивись п.1), може бути девелопер. Отже як на рівень попиту, так і на рівень пропозиції, будуть впливати одні і ті ж показники, а саме ті, які будуть мати найбільше значення для розвитку підприємницького сектору: рівень доступності ресурсів (матеріальних, фінансових, людських), загальне покращення макроекономічної ситуації та інвестиційного клімату, стимулююча економічна політика держави, тощо. Отже схема взаємозв'язків буде мати наступний вигляд (Рис. 2.).

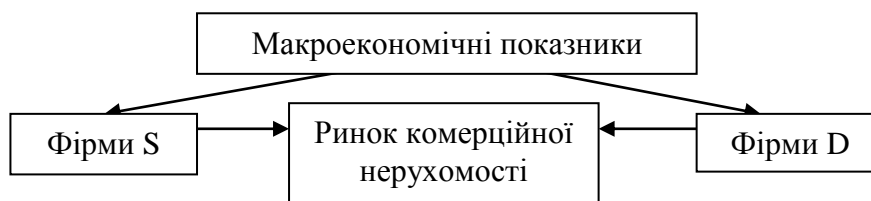

Рис. 2. Ринок комерційної нерухомості і підприємницький сектор.

На структуру попиту у цьому випадку будуть впливати не споживчі уподобання «домогосподарств», як це було б на ринку житла, а уподобання фірм. Вони будуть основані фактично на принципах, подібних для «домогосподарств» на ринку житла: аналіз існуючої пропозиції на ринку, розвиток технологій та зміна тенденцій (демографічних, інфраструктурних, тощо).

Ринок комерційної нерухомості і «держава». Збільшення державою податків на нерухомість та угоди з нею негативно впливає на динаміку попиту на ринку нерухомості як житлової, так і комерційної. Варто зазначити, що весь податковий тягар від оренди об'єктів комерційної нерухомості лягає повністю на орендарів. Іноді сума податку заздалегідь включена у вартість оренди, в інших випадках – орендар самостійно сплачує податок крім орендної плати. Обмеження у сфері будівництва, складність процесу отримання дозволів на будівництво, неефективне зонування в процесі містобудування, недостатній рівень інфраструктури міст, погана демографічна політика – призводять до зниження інвестиційної привабливості ринку комерційної нерухомості, зростанню граничних інвестицій, скорочення числа суб'єктів ринку з боку пропозиції, зниження конкуренції і, як наслідок – зниження обсягу пропозиції об'єктів комерційної нерухомості. З іншого боку, держава здійснює величезний вплив на індекс ділової активності та інші макроекономічні показники, які в свою чергу, як вже було зазначено вище, впливають на рівень попиту з боку підприємств – орендарів. Внаслідок чого схема на Рис. 2. трансформується відповідно до нових взаємовідносин у схему на Рис. 3.

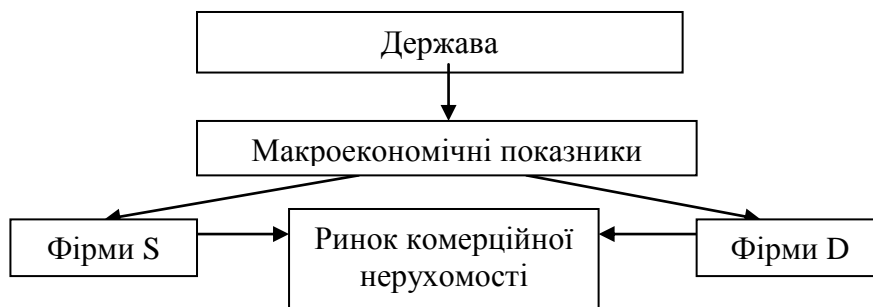

Рис. 3. Ринок комерційної нерухомості і «держава».

Взаємовплив ринків комерційної нерухомості, ресурсів (факторів виробництва) та товарів і послуг (ринок благ) представлено на Рис.4. Ринок факторів виробництва взаємодіє з ринком нерухомості опосередковано через ринок товарів та послуг. Домогосподарства направляють свої ресурси на ринок факторів виробництва. Фірми купують ресурси на даному ринку, а потім на ринку благ виготовляють з них товари та послуги, аби згодом реалізувати їх за допомогою ринку комерційної нерухомості.

Коли зростають споживчі витрати населення («домогосподарств»), збільшується попит на товари та послуги на відповідному ринку. Це в свою чергу призводить до зростання попиту на ринку факторів виробництва (ресурсів). Але варто зазначити, що попит на ресурси буде мати похідний характер, адже буде залежати від продуктивності праці при створенні товару та від ринкової вартості товару, що вироблений за допомогою даного ресурсу. З іншого боку, зростання попиту на товари та послуги буде прямо впливати на зростання попиту на об'єкти комерційної нерухомості, адже фірми будуть прагнути розширювати свою діяльність, відкривати нові філіали, точки продажу та зберігання товарів та послуг. Без успішного функціонування ринку товарів та послуг неможлива діяльність на ринку комерційної нерухомості.

Рис. 4. Ринок комерційної нерухомості, ринок ресурсів і ринок товарів та послуг

Ринок комерційної нерухомості та фінансовий ринок. У згаданих вище моделях кругообігу Кене та Вальраса величина загального обсягу виробництва товарів та послуг в грошовому вимірі дорівнює обсягу споживання (C) та величині грошових доходів домашніх господарств (Y), або $Y = C$. У нашому випадку частину доходу домогосподарства схильні

зберігати (S) у вигляді готівки, вкладів у банк, покупок акцій, облігацій та інших цінних паперів: $Y = C + S$. З іншого боку, фірми витрачають більше, ніж отримують від реалізації продукції, так як крім оплати ресурсів необхідно здійснювати інвестиції. Таким чином, оскільки домогосподарства витрачають менше в порівнянні з величиною доходів, а фірми – більше в порівнянні з виручкою, то в моделі з'являються фінансові ринки.

Під фінансовими ринками розуміють сукупність ринкових інститутів, які направляють потік грошових коштів від власників до позичальників. Вони переміщують значну частину заощаджень, перетворюючи їх в інвестиції. Інша частина переміщується безпосередньо від домогосподарств до фірм шляхом придбання акцій, облігацій тощо [4; С. 11-12]. Рівень розвитку та умови, що пропонує фінансовий ринок буде прямо впливати на підприємницький сектор та домогосподарства. З обох боків до фінансового сектору будуть надходити заощадження, ринок же фінансів слугує джерелом залучення додаткових фінансових ресурсів для обох суб'єктів, а також джерелом доходу з заощаджень (у вигляді відсотків на депозити). На стан фінансового ринку будуть впливати багато факторів, але домінантою впливу з усіх суб'єктів макроекономіки, звичайно, буде «держава». Саме від політики уряду та НБУ буде залежати ступінь доступності фінансових ресурсів, їх вартість та гнучкість системи кредитування. Врахування присутності фінансового ринку та його впливу на ринок комерційної нерухомості представлено на Рис. 5.

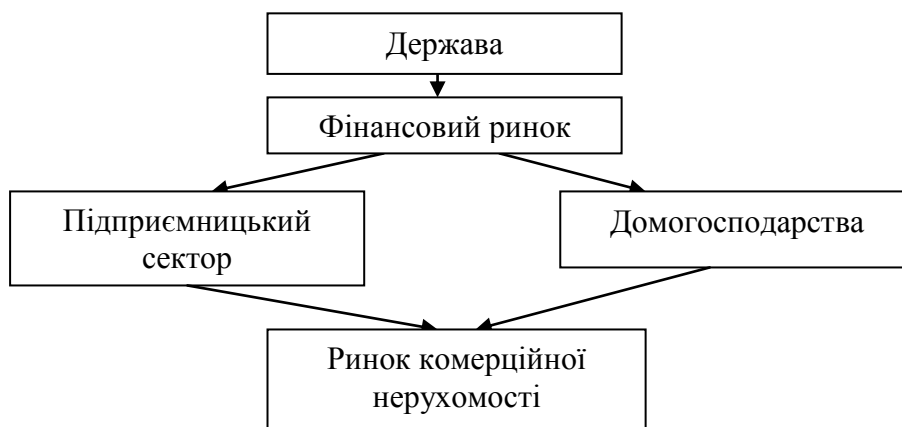

Рис. 5. Ринок комерційної нерухомості і фінансовий ринок.

На підставі проведеного аналізу була побудована макроекономічна модель кругообігу (без врахування іноземного сектору), яка включає такий важливий елемент макроекономічної системи, як ринок комерційної нерухомості і має вигляд, представлений на Рис. 6.

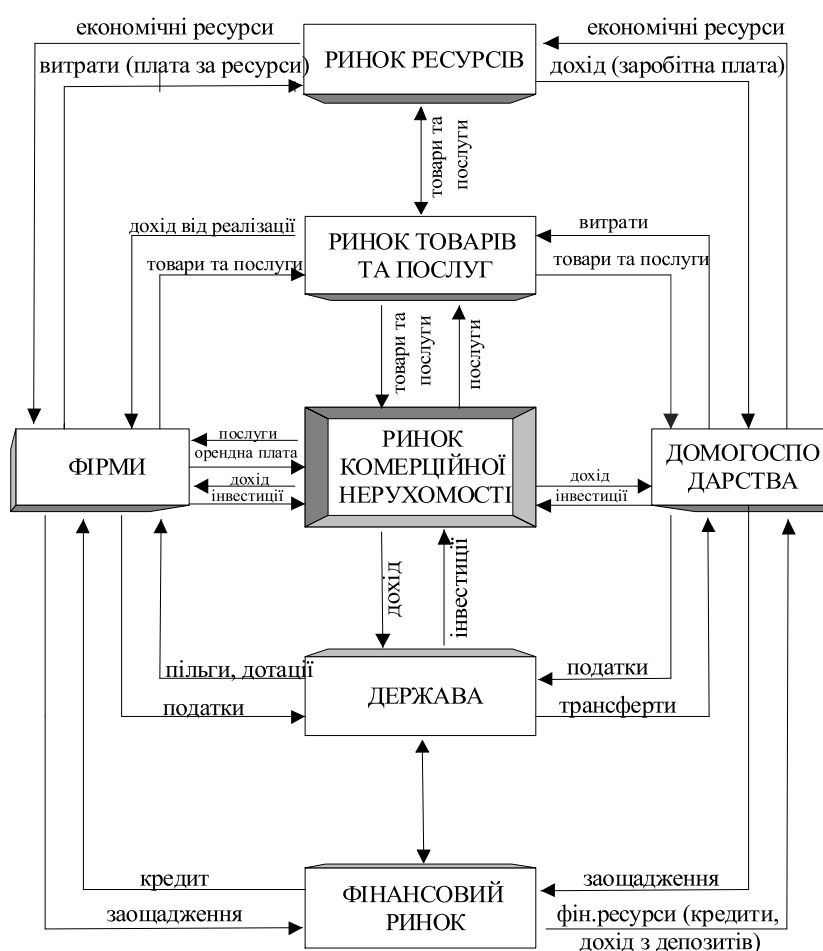

Рис. 6. Місце ринку комерційної нерухомості в моделі кругообігу.

Дана модель визначає місце ринку комерційної нерухомості у моделі кругообігу та включає такі елементи, як фірми, домогосподарства, ринок ресурсів, ринок благ, держава, фінансовий ринок та ринок комерційної нерухомості. Складається з двох кіл: великого та малого. Кожне коло має

два напрями руху матеріальних та фінансових ресурсів, а також враховує внутрішні взаємозв'язки між елементами моделі кругообігу. Сам ринок комерційної нерухомості розташований у центрі моделі, бо саме він є визначальним для даної концепції і не може бути включений у безперервний рух ресурсів по класичному колу, відповідно до визначення.

Висновки. Одним із індикаторів економічного зростання будь-якої країни з ринковою економікою є ефективне функціонування ринку комерційної нерухомості. Він тісно пов'язаний з іншими структурними компонентами економічної системи, внаслідок чого, процеси, що на ньому відбуваються, безпосередньо впливають на економічну кон'юнктуру. В роботі було проаналізовано місце даного ринку в народному господарстві. Розглянуто взаємозв'язок ринку комерційної нерухомості з іншими суб'єктами економічної системи та проаналізовано їх взаємовплив. Визначені зв'язки між ринком комерційної нерухомості та головними суб'єктами макроекономіки, а також уточнено характер цих зв'язків. Це дозволило побудувати модель кругообігу продуктів та доходів з урахування діяльності ринку комерційної нерухомості. Однак не слід перебільшувати ступінь прогнозованості поведінки ринку комерційної нерухомості бо далеко не всі фактори, що мають на нього вплив, піддаються прогнозуванню. Ця невизначеність у випадку ринку комерційної нерухомості може бути навіть більш значної ніж у випадку ринку житлової нерухомості, який досліджував Роберт Шиллер [6, С. 49], та дійшов висновків про неадекватність поведінки учасників цього ринку та вагомий вплив на їх поведінку ірраціональних факторів.

Література

1. Новый энциклопедический словарь / Под общ. ред. акад. К. К. Арсеньева. — СПб.—Пг.: Изд-во Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон, 1914. — Т. 21. — 960 с.
2. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. Пер. с англ., 4-е изд. /М. Блауг. — М.: «Дело Лтд», 1994. — 720 с.
3. Friedman J. P., Ordway N. Income property appraisal and analysis/ Jack P. Friedman, Nicholas Ordway. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1989. — 474 p.
4. Базилінська О. Я. Макроекономіка/ 2-ге видання, випр. — К.: Центр навчальної літератури (ЦНЛ), 2009. — 442 с.

5. Шиллер Р. Иррациональный оптимизм: Как безрассудное поведение управляет рынками / Роберт Шиллер; Пер. с англ. – М.: АЛЬПИНА ПАБЛИШЕР, 2013. 420 с.

Abstract

Zalubinska L.M., Lytvynenko K.O.

Circulation model of national economy and the commercial real estate market

In the article it has been analyzed the commercial real estate market place in the economy, it has been considered the relationship between the commercial real estate market and other subjects of the economic system and has been determined their interaction. This fact allowed to build a model of the circulation of products and revenues which takes into account commercial real estate market activities.

УДК: 338.24.01

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ЕКОЛОГІЧНОГО РИЗИКУ

Зінченко Ю.В.

Розглянуто теоретичні основи аналізу екологічного ризику як базису раціонального природокористування. Показано, що з економічної точки зору екологічний ризик є багатофакторною функцією ймовірностей та збитків у різних видах господарської діяльності. Встановлено можливість управління зазначеними факторами з метою мінімізації негативних наслідків.

Постановка проблеми. Проблема оцінки екологічного ризику у методичному і методологічному відношеннях є однією з найважливіших в теорії і практиці природокористування. Потреба у її вирішенні з'явилася зі зростанням виробничої промислової діяльності, що вплинуло на підвищення техногенного навантаження на навколишнє середовище. Наслідками цього стало збільшення екологічної небезпеки, рівня смертності населення і подекуди незворотні зміни природних екосистем, спричинені надзвичайними ситуаціями, аваріями і катастрофами.

Наразі забруднення довкілля промисловими підприємствами характеризується екологічними, соціальними й передусім економічними збитками, що завдаються не тільки окремому підприємству, але й національному добробуту в цілому. Екстенсивна промисловість призводить до погіршення якості природних ресурсів і виснаження їх запасів, що фактично зменшує цінність національного природного капіталу як економічного активу. Таким чином, виникає необхідність в розробці нових підходів до зниження або цілковитого усунення небезпеки для навколишнього середовища та населення, а також потреба у раціональному підході до використання природних ресурсів. Через це у країнах з розвинутою промисловістю сформувалась нова галузь знань – аналіз екологічних ризиків і управління ними.

В Україні теоретичне підґрунтя аналізу екологічного ризику почало розвиватися порівняно недавно – на початку поточного століття. Втім, з'явилося багато праць, в яких розглядаються різноманітні аспекти дослідження екологічного ризику і різні підходи до його вивчення (часто

інтерпретація екологічного ризику дається з погляду певної науки і тому носить однобічний і вузький характер, що є неприпустимим для визначення такого комплексного поняття). У рамках цієї наукової проблеми варто виокремити економічний підхід до аналізу екологічного ризику як такий, що використовує найширший інструментарій вивчення чинників й джерел екологічного ризику та різноманітну палітру методів щодо його розрахунку (статистичні, аналітичні, експертні). Цей підхід характеризується розрахунками економічних збитків від екологічного ризику, що виконується за системою економічних методів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методичну розробку економічного аналізу екологічного ризику, зокрема питання техногенно-екологічної безпеки, оцінки і управління ризиком, розглянуто в роботах вітчизняних науковців: Н. Андреевої, Е. Арустамова, О. Балацького, О. Веклича, Т. Галушкіної, Е. Гірусова, Н. Деевої, С. Ілляшенко В. Одінця, В. Осипова, Н. Тихомирова, Л. Панжар, Е. Садченко, С. Харичкова та ін. [3, 4, 6, 7, 10]. Однак, наразі побутує суперечливий науковий погляд на теоретико-методичну базу економічної оцінки екологічного ризику: так, відсутні чітке визначення самого поняття «екологічний ризик», критерій його виокремлення, єдина методика економічної, передусім кількісної оцінки екологічного ризику та його складових тощо.

Таким чином, метою наукового дослідження є встановлення загальних закономірностей і процесів, що впливають на виникнення екологічного ризику, його економічну оцінку і управління ним.

Насамперед, слід визначити *основні поняття концепції екологічного ризику* у рамках загальних методів системного аналізу. Теорія екологічного ризику (зокрема, концепції *суспільства ризику* У. Бека [1], *ризик-аналізу* У. Роува [2] та ін.) виникла з розвитком природоохоронного руху 80-х років минулого сторіччя одночасно із зародженням і становленням доктрини сталого розвитку, в основі якої лежить уявлення про збалансоване існування економічних і екологічних цінностей в умовах трикомпонентної системи: суспільство – навколишнє середовище – виробництво.

Ризик (від грец. *risikon* – скеля) – потенційна, кількісно вимірювана можливість несприятливих ситуацій і пов'язаних з ними наслідків у вигляді втрат, шкоди, збитків, наприклад, очікуваного прибутку, доходу або майна, коштів у зв'язку з невизначеністю, тобто з випадковими змінами умов економічної діяльності, у тому числі форс-мажорними обставинами, загальним падінням цін на ринку; можливістю отримання

непередбачуваного результату залежно від прийнятого господарського рішення, дії.

Для господарської діяльності можна виділити не один десяток видів ризиків, які можна систематизувати на основі різноманітних ознак. Важливою для дослідження виступає класифікація ризиків за критерієм виникнення несприятливої ситуації, яку досить детально аналізує Н. Андрєєва. Автор виділяє зовнішні (не підконтрольні підприємству) та внутрішні (контрольовані підприємством) ризики і деталізує їх (рис.1.) [3].

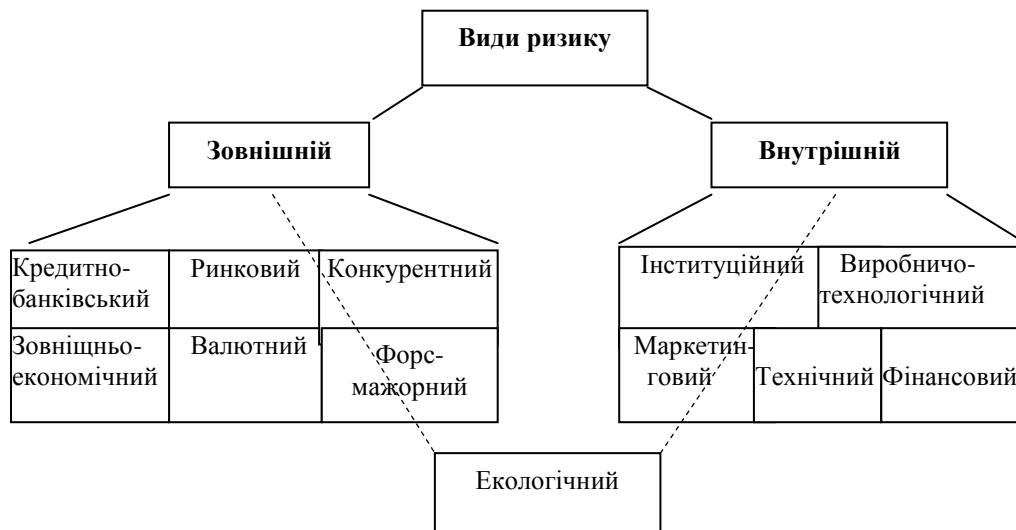

Рис.1. Класифікація ризиків

Особливе місце в цій вищезгаданій класифікації посідає *екологічний ризик*. Хоча автор відносить цей вид ризику до внутрішнього, втім можна вважати, що існує екологічний ризик двох видів: зовнішній і внутрішній. Зовнішній ризик пов'язаний з можливістю екологічних катастроф та лих, діяльністю в умовах забрудненого навколишнього середовища та одержанням збитків у результаті цього. Внутрішній ризик визначається можливістю забруднення довкілля внаслідок діяльності підприємства та виникненням цивільно-правової відповідальності за таке забруднення, результатом якої буде накладення на підприємство санкцій згідно з чинним законодавством.

Екологічний ризик – можливість настання події, що має несприятливі наслідки для навколишнього середовища і яка викликана негативним впливом господарської та іншої діяльності на довкілля,

надзвичайними ситуаціями природного й техногенного характеру. Передусім для підприємства він характеризується втратами у зв'язку з нанесення економіко-екологічних збитків навколишньому середовищу. Екологічний ризик прямо пов'язаний з формуванням прибутку підприємства на стадії врахування інвестиційних ризиків і витрат. Екологічні ризики охоплюють загрози, які можуть виникнути для підприємства внаслідок недооцінки ним ролі та значення екологічних факторів у господарській діяльності, а також загрози, викликані невизначеністю наслідків управлінських рішень [3,4].

Екологічний ризик має певні ознаки - критерії виявлення, які надано на рис.2.

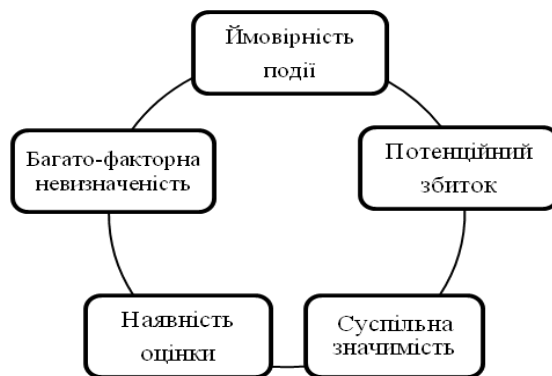

Рис.2.Критерії екологічного ризику

Ймовірність події – ступінь (відносна міра, або кількісна оцінка) можливості її настання внаслідок діяльності підприємства. Ця величина лежить в межах значення від 0 до 1, або від 0 до 100%. Зазвичай, ці граничні значення не реалізуються, оскільки ймовірність щодо рівня 0 означає абсолютну неможливість події, а значення 1 – абсолютну достовірність цієї події. Такі випадки є практично неможливими під час економічної діяльності.

Потенційний збиток. Цей критерій є доволі неоднозначним. Справа в тому, що деякі автори не беруть до уваги критерій збитку, оскільки розуміють під ризиком ймовірність отримання результату, відмінного від очікуваного. Це визначення є надто розмитим і неконкретним, але в цілому не суперечить критерію збитку, оскільки недоотриманий дохід пов'язаний саме якраз зі збитком. Потенційний збиток є квантифікованим, тобто кількісно (вартісно) оцінюваним.

Суспільна значимість. Цей критерій визначає важливу роль суб'єктивного фактору: якщо є бодай один суб'єкт сприйняття ризику (людина, громада, суспільство), то подія не залишиться непоміченою.

Наявність оцінки. Ризик з'являється лише тоді, коли є можливість якісної та/або кількісної оцінки майбутнього негативної події (в іншому випадку – це є загрозою або небезпекою).

Багатофакторна невизначеність. Під цим критерієм розуміють багатоваріантність настання події і її впливів на навколишнє середовище. Невизначеність пов'язується з браком інформації про ризикову подію. У кожному конкретному випадку невизначеність екологічного ризику може бути охарактеризована наступними видами невизначеності [5]: невизначеність, пов'язана із ймовірністю появи тієї чи іншої події (невизначеність даних); невизначеність, яка характеризується якістю інформації про подію; невизначеність, пов'язана зі ступенем впливу тієї чи іншої події (невизначеність наслідків).

Наступним питанням у методології екологічного ризику постає необхідність проведення класифікації екологічного ризику, що обумовлено значною кількістю підходів до типізації екологічних ризиків. Класифікацію екологічного ризику можна провести за характером наслідків, за сферою виникнення, залежно від причин виникнення екологічних ризиків та ін. Наразі автором проведено роботу з узагальнення класифікації екологічного ризику на основі аналізу досліджень низки авторів, зокрема М.М. Радаєва, Б.М. Порфірьєва, Е.О. Арустамова, В.І. Осипова, Ю.І. Артющина, В.В. Аникієва, В.А. Барановського, М.П. Карпенка, Д.А. Манукьяна, М.Г. Фуругяна та ін., результати якої представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація екологічного ризику		
КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РИЗИКУ		
Критерій класифікації	Види екологічного ризику	Примітки
Прийнятність ризику	фоновий ризик	Відносно панування системи ненульового, або прийнятного ризику
	прийнятний ризик	
	гранично припустимий ризик	
	надмірний ризик	

Вплив на людину (антропоцентричність)	індивідуальний	характеризує небезпеку певного виду для окремого індивідуума – ризик смерті або хвороби
	груповий	ризик для групи людей, виражається через залежність між частотою небезпечних подій і числом уражених людей
Суб'єкти ризику (сфера дії ризику)	медико-гігієнічний (соціальний)	ризик для здоров'я людини
	екологічний	ризик дестабілізації навколишнього середовища
	економічний	ризик матеріального збитку
Ступінь реалізації	потенційний ризик	явище небезпеки потенційного порушення відносин живих організмів з навколишнім середовищем
	реальний ризик (фактичний)	виражається через частоту реалізації потенційного ризику за рахунок виникнення надзвичайних ситуацій
Швидкість розвитку	катастрофічний	
	поступовий	
Походження	природний	
	техногенний	
Релятивність	зовнішній	
	Внутрішній (об'єктний)	
Ступінь ймовірності	малоймовірний ризик	рівень ймовірності менше 0,2
	можливий ризик	рівень у межах 0,2 – 0,4
	ймовірний ризик	рівень у межах 0,4 – 0,7
	вельми ймовірний	рівень ймовірності більше 0,7.
Масштаб дій	локальний	
	регіональний	
	національний	
	глобальний	
Характер дій	одномоментний	(разовий і багаторазовий)
	перманентний	(що збільшується)
	кумулятивний	(що зменшується)
	екстенсивний	
Повнота обліку	одинарний	один вид небезпек
	сумарний	декілька видів небезпек
Форма прояву	прямий	
	непрямий	
	повний	
Можливість запобігання(або	ризик з можливим	

управління ризиком)	запобіганням	
	-з частковим запобіганням	
	-з неможливістю запобігання	

Джерел: складено автором

Звичайно, зазначеними у таблиці 1 ознаками ризиків класифікаційна система екологічних ризиків не вичерпується.

Концепція аналізу екологічного ризику для господарської (природоперетворювальної) діяльності включає у себе два тісно пов'язаних між собою елементи: оцінка ризику (Risk Assesment) та управління ризиком (Risk Management). Необхідність оцінки ризику виникла у зв'язку з потребою створення ефективних способів обґрунтування й вибору управлінських рішень щодо регулювання і зменшення негативних впливів на людину і на екосистему в цілому. Таким чином, ці елементи утворюють певні етапи аналізу екологічного ризику, схема алгоритму якого наведено на рис 3 [6,7].

Рис.3. Етапи аналізу екологічного ризику

Оцінка екологічного ризику полягає у науково обґрунтованому аналізі виявлення, встановлення джерел походження, характеру впливу на навколишнє середовище та визначення ступеня небезпеки цього впливу у

вартісному вираженні. Це є фактично економічним підходом до оцінки екологічного ризику, який враховує вартісну складову природних ресурсів: вони пов'язані з поняттям власності і мають грошове вираження в процесі функціонального використання в інвестиційній діяльності підприємства з метою одержання певного прибутку. Таким чином, природне середовище виступає не тільки джерелом природних ресурсів, але й забезпечує можливості виробничої діяльності підприємства, реалізацію цілей інвестиційної діяльності, яка на вході концентрує ресурси (зокрема, природні), а на виході має певний вплив на довкілля (відходи, забруднення води, ґрунтів, атмосфери), який необхідно кількісно оцінити, насамперед, задля компенсаційної практики. Оцінка екологічного ризику поряд із системою комплексного екологічного моніторингу до теперішнього часу є головним змістом проблеми забезпечення екологічної безпеки і входить як обов'язковий елемент до складу обґрунтування проекту будь-якої промислової діяльності.

Етап оцінки екологічного ризику складається з двох підетапів: 1й - ідентифікація ризиків, 2й - вартісна оцінка екологічного ризику. *Ідентифікація ризиків* полягає в багатофакторному системному виявленні і вивченні екологічних ризиків, характерних для даного виду діяльності. При цьому визначаються: наступні фактори небезпеки: які становлять загрозу та їх ранжування за критерієм ризику; суб'єкти, які можуть постраждати; фактори, що впливають на ймовірність реалізації ризику; збитки, в яких виражається вплив ризику на ресурси. На даному етапі процедури оцінки ризику аналіз ведеться на якісному рівні, зокрема за допомогою методу експертних оцінок та аналогії. Слід зазначити, що автором виділені якісний і кількісний види аналізу ризику, причому результати якісного аналізу служать базовою інформацією для здійснення кількісного аналізу, на основі якого проводиться оцінювання ризику і здійснюється його прогнозування.

Наступний підетап - *вартісна оцінка ризику*, або визначення *ціни екологічного ризику* як сукупного ефекту економіко-екологічного збитку для навколишнього середовища від природоперетворювальної діяльності. Вона базується на кількісній оцінці екологічного ризику, а саме, на підрахунку двох вищезгаданих критеріїв, які можуть мати кількісний вираз: ймовірність та потенційний збиток. Будучи незалежними один від одного, вони впливають на рівень ризику як їх добуток Рис.4.

Добуток (або результуюча похідна) на схемі відповідає перетину областей існування цих величин. Отже, чим більшими є ймовірність

настання події та обсяг потенційного збитку, тим більшою є величина ризику. Таким чином, кількісна (вартісна) оцінка екологічного ризику визначається за допомогою даних про ймовірності настання деяких ситуацій та наслідків від них (відповідні величини екологічного збитку).

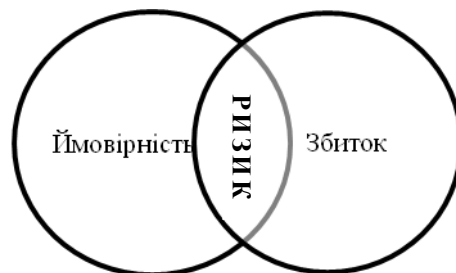

Рис. 4. Ризик як добуток ймовірності події та збитку від неї

Джерело: Агентство з захисту навколишнього середовища (EPA)[8]

З врахуванням дій факторів ризику можна записати наступні формули для його оцінки:

$$R=P*D \quad (1)$$

де R (від англ. Risk – ризик) - вартісний вираз ризику, грн..

P (від англ. Probability – ймовірність) - ймовірність події

D (від англ. Damage - збиток) – вартісний обсяг збитків, грн.

Слід врахувати, що цілому ж екологічний ризик є багатокомпонентним і складається з величин, пов'язаних з подіями, які впливають на різні ресурси навколишнього середовища: атмосферні, водні, ґрунтові, земельні, біологічні тощо. Тому сумарний екологічний ризик слід розглядати як підсумок окремих ризиків для кожного ресурсу:

$$R=\sum Ri= \sum (Pi*Di) \quad (2)$$

де знак \sum - позначення суми,

Pi і Di – частинні ймовірності і збитки від наслідків для кожної події.

Таким чином, для оцінки екологічного ризику природоперетворювальної діяльності підприємства слід розрахувати ймовірність настання негативної події і економічного збитку окремо для кожного ресурсу природного середовища у зв'язку з методичними особливостями цих природних компонентів. При удаваній простоті оцінки ймовірності настання негативної екологічної події і збитку, розрахунки є неоднозначними і вимагають додаткової інформації.

Екологічний збиток - це негативні кількісні і якісні зміни в таких об'єктах, як суспільство, соціальна група, компанія, що наступають в

результаті реалізації екологічного ризику. Виходячи з цього, екологічний збиток слід розглядати, насамперед, не як «біологічне поняття», а як соціально-економічну категорію. Економічний підхід до екологічного збитку розглядає екологічний збиток як збиток навколишньому середовищу, виражений в натуральних показниках (тобто вартісне вираження екологічного збитку).

Наразі, в сучасній теоретичній практиці не існує єдиного методу оцінки екологічного збитку. Втім, можемо виокремити три основні методи кількісної оцінки збитку: метод прямого розрахунку, який базується на порівнянні показників забрудненого та умовно чистого (контрольного) районів; аналітичний метод, заснованих на отриманні математичних залежностей (наприклад, за допомогою багатофакторного аналізу) між показниками стану відповідної економічної системи та рівнем забруднення навколишнього середовища; емпіричний підхід, суть якого полягає в тому, що залежність збитків від рівня забруднення отримана на основі перших двох методів, на окремих об'єктах узагальнюється і переноситься на однорідні досліджувані об'єкти.

Втім, варто зауважити, що існуючі кількісні оцінки екологічного збитку більше підходять для оцінки фактичного, а не потенційного екологічного ризику. Також наразі при оцінці екологічного ризику береться до уваги лише фактор хімічного забруднення довкілля. У той же час існують інші фактори: радіаційний, пиловий, тепловий, біологічний тощо. Наприклад, на певній експериментальній ділянці мають вирощуватись генно-модифіковані культури, при цьому існує ризик потрапляння пилку рослин з цієї ділянки на сусідні. У такому випадку для оцінки ризику слід застосувати контроль не за хімічним, а за генним складом культур і розрахувати вартісне значення ризику.

Ще складнішою є оцінка ймовірності подій, оскільки вона є багатофакторною величиною. Її розрахунок базується на основних положеннях теорії ймовірностей та статистичних даних подій на споріднених підприємствах за близьких умов функціонування.

Етап управління екологічним ризиком слід розглядати як послідовну реакцію на оцінку екологічного ризику і складову частину цілісної системи менеджменту підприємства. Дійсно, напрямок діяльності зі зменшення екологічного ризику може здійснюватися ефективно лише на основі включення його у стратегію розвитку підприємства. *Управління екологічним ризиком* - процедура аналізу ризику, в результаті якої на основі врахування оцінки екологічного ризику приймається рішення про

прийнятність (чи неприйнятність) величини і мінімізації ціни екологічного ризику. Цикл управління ризиком як ітераційний процес базується на можливості здійснення ефективного зменшення ціни екологічного ризику з урахуванням вартості заходів щодо зниження ризику. При цьому вибір тих чи інших заходів, що забезпечують зниження ціни ризику, відповідає принципу оптимізації співвідношень вигоди і збитку, який в міжнародній практиці має назву ALARA (as low as reasonably applicable). Цей підхід передбачає максимально можливе зниження ризику, що досягається за рахунок реально наявних (зазвичай обмежених) ресурсів. Особливість підходу полягає в переважаючій орієнтації не на жорсткі нормативи, а на такі рішення, які є розумнішими з економічної точки зору [9].

Таким чином, стратегічна мета управління ризиком - прагнення до підвищення рівня добробуту суспільства (максимізація матеріальних і духовних благ) за обов'язкової умови: жодна практична діяльність, спрямована на реалізацію мети, не може бути виправдана, якщо вигода від неї для суспільства в цілому є нижчою за викликану нею шкоду (виправданість практичної діяльності).

Слід підкреслити, що саме підхід економічної доцільності до управління екологічним ризиком є основоположним у прийнятті рішень на під етапі, що має назву *аналіз і вибір ефективних методів (інструментів) управління* і виступає зв'язковою ланкою між управлінням і оцінкою ризику. На макрорівні він включає наступні кроки: пошук варіантів зниження ризику; оцінка витрат і ефективності зниження ризику для кожного з варіантів; співставлення варіантів; вибір оптимального варіанту.

Варто зазначити, що, хоча у короткотривалій перспективі у результаті управління ризиком підприємство несе певні витрати і, можливо, недоотримання запланованого прибутку, довгострокові результати розробки та впровадження стратегії підприємства щодо зниження ризику екологічних небезпек, в кінцевому рахунку, матимуть економічні переваги [10]. Вони можуть забезпечити як підвищення стійкості підприємства або його найбільш вразливих до аварії частин, так і довгострокові економічні вигоди. Адже у більшості випадків компанії, які завдали великої шкоди навколишньому середовищу, а тим більше, своєю діяльністю викликали аварії, несуть величезні фінансові втрати і втрачають репутацію. У найгіршому випадку компанія може втратити бізнес або буде змушена закрити підприємство під тиском з боку

громадської думки. Також може знадобитися перепрофілювання підприємства, що спричинить втрату випуску продукції протягом перехідного періоду (до кількох років), що, в свою чергу, може призвести до втрати підприємством своєї частки на ринку. Тим самим, вибір технологій та обладнання, спрямованих на запобігання екологічних аварій, та ефективних управлінських рішень щодо зменшення екологічного ризику в цілому будуть сприяти зниженню числа дрібних аварій і травм (що призводять до втрати часу), і з тим – зростанню виробництва.

Висновки

1. Основними причинами виникнення екологічних ризиків є виробнича діяльність, яка формує антропогенні або техногенні зміни природних об'єктів і чинників. Екологічний ризик має розглядатися як ймовірність втрат для підприємства у зв'язку з нанесення економіко-екологічних збитків навколишньому середовищу.

2. Теоретичні розробки окремих питань аналізу екологічного ризику свідчать про суперечливість наукового погляду на теоретико-методичну базу економічного аналізу екологічного ризику.

3. Аналіз екологічного ризику потребує комплексного підходу, в результаті якого на основі врахування оцінки екологічного ризику приймаються рішення з управління ризиком щодо мінімізації його ціни.

Подальші дослідження в цьому напрямку будуть пов'язані з удосконаленням методології кількісної оцінки екологічного ризику, зокрема його компонентів – ймовірності і збитку. Подальші кроки передбачають адаптацію розробленої моделі для потреб безпосереднього використання конкретними суб'єктами господарювання.

Література

1. Бек У. Суспільство ризику. На шляху до іншого модерну. - М.: Прогресс-Традиція, 2000. – 298 с

2. Rowe W.D. An anatomy of Risk. – Environmental Protection Agency, 1975 - 209 p.

3 Андреева Н.М. Методичні підходи до діагностики та комплексної оцінки ефективності інвестицій в природоперетворювальні проекти: соціо-еколого-економічний аспект: монографія/ Н.М. Андреева, М.В. Барун. – Одеса: Фенікс, 2013. – 124 с.

4. Дєєва Н.Е. Організаційно-економічний механізм управління екологічними ризиками : автореферат. дисертації / Наталія Едуардівна Дєєва . – Дніпропетровськ : Б.в., 2004 . – 19 с.
5. Найт Ф. Понятие риска и неопределенности/ Ф. Найт// Теория и история экономических и социальных институтов и систем. – М., 1994. – № 5. – С. 12 -28.
6. Ілляшенко С.М. Управління екологічними ризиками інновацій / С.М. Ілляшенко, В.В. Божкова – Суми: ВІД «Університетська книга», 2004. – 214 с.
7. Тихомиров Н.П. Методы анализа и управления эколого-экономическими рисками / Н.П. Тихомиров, И.М. Потравный, Т.М. Тихомирова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 350 с.
8. Environmental health risk assessment – Guidelines for assessing human health risks from environmental hazards. – Environmental health risk management, 2012. – 244 p.
9. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 384 с.
10. Сааджан И.А. Страхование экологических рисков: принципы и экономические механизмы / И.А. Сааджан, С.К. Харичков. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2006. – 160 с.

Abstract

Zinchenko Iuliia

Methodological approaches to environmental risk analysis

The theoretical basis of environmental risk analysis as the basis for environmental management is regarded. It is shown that in economic terms the environmental risk is multifactorial function of probabilities and damages in various types of business. The possibility of managing these factors to minimize negative consequences for the environment and production is established.

УДК 664.8:658.589(477.7)

ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КОНСЕРВНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І

Іванченков В.С., Чехович З.В.

Розглянуті перспективи розвитку підприємств плодоовочевої консервної промисловості та механізм стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в сфері консервного виробництва в Українському Причорномор'ї. Запропоновано ряд напрямів, методів і підходів щодо реалізації конкурентних переваг в консервній промисловості на інноваційній основі, на прикладі підприємств Одеської області.

Актуальність. Консерви є одним з найважливіших видів товарів широкого вжитку. Світове виробництво консервів у 2012 р сягнуло за відмітку 150 млрд. доларів США.

В Криму, Миколаївській, Херсонській і Одеській областях виробляють біля 40% всіх плодоовочевих консервів від загальнонаціональних обсягів. Виробництво овочів та фруктів розвинуте також на сході України, зокрема в Запорізькій, Полтавській, Донецькій областях.

Однак світовий ринок ставить нові вимоги щодо властивостей і якості консервної продукції, виникає потреба в інноваційних способах консервування і визначенні механізмів їхнього ефективного впровадження вітчизняними підприємствами в умовах кризи.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми продовольчої безпеки висвітлюються достатньо широко в роботах вітчизняних науковців Власова В.І. [1], Гойчука О.І. [2], Лозинської Т.М. [3], Лукінова І.І. [4], Саблука П.Т. [5] та інших. Але проблеми інвестиційної привабливості підприємств, які повинні забезпечувати цю продовольчу безпеку, механізми забезпечення їхнього інноваційного розвитку висвітлені недостатньо.

В науковій літературі сучасних часів найчастіше розглядається поняття «інвестиційно-інноваційна привабливість». Так Фесенко Н.В. розглядає інвестиційно-інноваційну привабливість підприємства як комплексну характеристику підприємства, що відображає наявність переваг об'єкта інновації за рахунок сукупності взаємодіючих елементів різних рівнів складності та організації, які є підставою для ухвалення рішення щодо доцільності здійснення або залучення інвестицій [6].

З іншого боку Рожелюк В. та Хархут Н. визначають інвестиційно-інноваційну привабливість підприємства як узагальнене уявлення про економічний суб'єкт, що відображає потенційні можливості підвищення його вартості за рахунок розробки і ефективності використання в його діяльності нових і удосконалення існуючих продуктів, послуг, процесів на основі можливих інвестиційних ресурсів [7].

Також є думка, що інвестиційно-інноваційна привабливість підприємства є комплексною кількісно-якісною характеристикою генерованих сукупних можливостей та обмежень (ризиків), які визначають систему взаємозв'язків факторних компонент із метою активізації інвестиційно-інноваційних процесів на підприємстві, спрямованих на його соціально-економічний розвиток і підвищення конкурентоспроможності [8].

На наш погляд всі вищевказані підходи до трактування привабливості передбачають наявність зовнішнього інвестора та потенційного підприємства, на базі якого планується здійснювати інноваційні перетворення.

Крім того проблемні аспекти формування та зміцнення інноваційного потенціалу активно досліджуються іноземними і вітчизняними вченими, про що, зокрема, свідчать наукові публікації С. Осборна [9], М. Т. Коса [10], Г. Баженова [11], О. Васюхіна [12], Ю. Шипуліної [13], І. Федулової [14], Н. Чухрай [15] та ін.

Виклад основного матеріалу.

В Україні склалася певна спеціалізація у виробництві плодоовочевих консервів. Переробні підприємства Центру і Заходу виробляють в основному фруктові консерви, а Південний район спеціалізується на виробництві овочевих, в тому числі томатних консервів. Близько 16% сумарного обсягу української овочевої консервації займає також продукція консервних підприємств Одеської області, Миколаївської - близько 7%. Основними виробниками цих регіонів виступають ПРАТ Виробниче об'єднання «Одеський консервний завод», який виробляє 70 % загальнообласного обсягу овочевих консервів, а також Компанія «Сандора» і ЗАТ «Вознесенський консервний завод» в Миколаївській області.

Особливе місце в консервній галузі завжди займало виробництво плодоовочевих консервів для дитячого харчування. Ця продукція має велике соціальне значення, оскільки раціональне харчування є важливим чинником збереження здоров'я дітей та їх гармонійного розвитку.

Основними виробниками консервів в Україні є наступні підприємства: компанія «Чумак», яка займається консервуванням овочів, виготовленням соків та інших видів плодоовочеконсервної промисловості; група компаній «Верес», яка займається консервуванням овочів за особливою

технологією - консервування «по-домашньому»; ВАТ Виробниче об'єднання «Одеський консервний завод» (торгова марка «Господарочка») – виготовляє овочеві та плодови консерви, соки, пюре, кетчупи, халву та риби консерви; ТОВ «Ніжинський консервний комбінат», яка виготовляє консервацію, соуси, соки, соління; ВАТ «Вінницький консервний завод» – займається виготовленням ікри, варення, джемів, повидла, овочевих консервів, рибних та м'ясних консервів, томатних соусів та кетчупів; компанія «Сандора» - займається виготовленням найрізноманітніших соків з плодів та ягід; ПРАТ «Одеський консервний завод дитячого харчування», що входить у великий соковий холдинг «Вітмарк – Україна». Його соки в білій упаковці займають більше 14 % сокового ринку України. Дочірнє підприємство «ВКС – Соки» виготовляє соки та продає їх за доступними для споживача цінами; консервний завод «Іллічівський»; «Вінні» – займається виготовленням соків з натуральних продуктів (Табл. 1.).

Таблиця 1

Виробництво плодоовочевих консервів в Одеській області, тис. т. [16]

Види плодоовочевих консервів	Роки								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Соки фруктові та овочеві, нектари	70,3	70,3	111,8	146,4	204,1	221,5	193,3	202,1	211,5
у тому числі соки (крім апельсинового) натуральні	50,1	51,1	61,3	75,8	112,2	119,3	59,5	82,2	99,3
- з них сік томатний	6,8	7,8	18,9	19,7	11,3	17,2	18,1	19,3	21,2
Овочі консервовані натуральні	12,5	14,5	24,0	24,0	29,9	20,2	24,8	26,9	28,2
у тому числі									
- томати консервовані, цілі або розрізані на частини	0,1	0,1	0,1	0,2	-	-	-	-	-
- пюре томатне не консервоване	1,3	1,3	1,2	0,5	4,6	0,1	0,2	0,6	0,8
- пюре томатне консервоване	9,2	9,2	16,8	13,3	14,5	9,0	11,8	12,5	13,0
- капуста квашена, горох, боби, спаржа, маслини, кукурудза цукрова консервовані	-	-	0,1	2,1	3,0	4,2	6,8	7,0	8,2
- овочі та суміші овочеві інші, не заморожені	3,9	3,9	5,3	7,5	7,3	6,9	5,9	6,3	7,9
Овочі, фрукти, гриби, горіхи, консервовані з доданням оцту чи оцтової кислоти	0,8	0,8	1,4	3,7	3,7	2,1	4,3	4,7	5,1
- у тому числі огірки, томати	0,6	0,6	1,4	3,6	3,7	2,1	4,2	4,7	5,1
Джеми, желе фруктові, пюре та пасти фруктові чи горіхові	6,0	6,0			3,8	3,4	1,8	3,1	8,9

Як показують дані цієї таблиці основними видами продукції є овочеві та плодові консерви, пюре, варення, соки, що вказує на необхідність розширення асортименту за рахунок, наприклад, сушених та заморожених овочів та фруктів.

Економічна ефективність галузі в Україні зумовлюється рядом умов макро- і мікро- зовнішнього, а також внутрішнього маркетингового середовища підприємства. В останні роки політичні умови в нашій країні характеризувалися нестабільністю, відсутністю захисту інтересів товаровиробників з боку держави, її інертним ставленням до розвитку різних форм власності та господарювання. Крім того, на діяльність підприємств галузі згубно впливають нестабільність фінансової системи, а також погіршення демографічної ситуації, яке проявляється, зокрема, в підвищенні частки громадян пенсійного віку і скороченні працездатного населення.

Негативний вплив науково-технічних факторів у галузі проявляється в тому, що більшість її підприємств увійшли в ринкові умови з вкрай фізично зношеними і морально застарілими основними фондами. В 1999 р. їх зношення становило в середньому 40-50%, а в 2008 – 62 % [17]. Відсутність інвестування та технічного переоснащення заводів, їх фінансова неспроможність самостійно оновлювати основні фонди тільки ускладнює ситуацію. Процес заміни фондів ускладнюється ще й тим, що на устаткування вітчизняного походження припадає лише 47%. За відсутності валютних коштів технічне переоснащення більшості підприємств галузі практично виключається, що ускладнює інноваційні процеси.

Аналізуючи тенденції розвитку підприємств консервної промисловості слід визначити, що велике значення має вплив природних факторів. Так, роки, неврожайні для томатів або іншої овочевої та садової продукції, спричиняють дефіцит відповідної сировини, що вимагає додаткових зусиль для її залучення з інших регіонів і, зрештою, призводять до зростання витрат виробництва.

Ефективність діяльності консервних підприємств великою мірою залежить від їх взаємодії з суб'єктами і факторами мікроекономічного середовища. Зокрема, постачальники сировини та матеріальних ресурсів значною мірою зумовлюють ритмічність їх роботи, обсяг виробничих затрат, якість продукції тощо. Вирішальним фактором розвитку і розміщення плодоовочеконсервної промисловості є сировинний. Це пояснюється передусім тим, що овочі та фрукти зберігаються недовго і є малотранспортабельними.

Останнім часом до числа найважливіших факторів розміщення харчової промисловості входить екологічний фактор. Загальне

забруднення довкілля, яке посилюється, змушує виробника приділяти підвищену увагу як якості сировини, так і санітарно-екологічним умовам виробництва харчових продуктів.

Особливо вплив екологічного фактору відчувається в умовах, коли споживачі консервної продукції вимагають від виробника не тільки високої якості переробки, але й використання екологічно чистої сировини.

За період з 1991р. та до цього часу в Одеській області збудовано та реконструйовано п'ять консервних заводів, які було введено в дію, потужністю: Одеський консервний завод - 75,0 муб. (мільйонів умовних банок); Одеський завод дитячого харчування - 62,0 муб.; Вінницький консервний завод - 35,0 муб.; Кодимський консервний завод - 19,9 муб.; Іллічівський консервний завод - 19,4 муб.

На сучасному етапі розвитку рослинництва сільгоспвиробниками застосовуються різні хімікати для удобрення ґрунту, що негативно впливає на здоров'я людини. Виробники ж сировини пропонують використовувати різного роду стимулятори росту, «прискорювачі» росту, обпилювачі тощо. А усі ці засоби забруднюють продукцію і, одночасно, впливають на український ринок консервної продукції. Наразі інвестиції треба спрямувати на впровадження технологій з виробництва екологічно чистої продукції. Впровадження в практику функціонування плодовоовочеконсервної промисловості принципів екологічно чистого виробництва є стратегічним напрямом державної та регіональної політики.

Підприємства харчової промисловості є джерелами впливу на довкілля. Реалізація природоохоронних програм стикається як з техніко-технологічними і фінансовими проблемами, так і з організаційно-економічними і нормативно-правовими протиріччями. Таким чином, головним питанням стратегічного розвитку підприємств плодовоовочеконсервної промисловості є:

- удосконалення теоретичних і науково-методичних підходів до планування, впровадження і управління реалізацією інноваційних проектів;

- розробка методів інтегральної оцінки інноваційного рівня підприємств як інформаційної основи визначення пріоритетних і економічно ефективних напрямів державного фінансування інноваційних заходів,

- розробка механізму стимулювання інноваційної діяльності.

Для реалізації такої стратегії необхідно реформувати систему господарських мотивацій фінансово-господарської діяльності. На сьогоднішній день проблема забезпечення ефективності виробництва

повинна розглядатися не лише з позиції отримання стабільного прибутку, а і з позиції забезпечення потреб споживача в екологічно чистому інноваційному продукті харчування, а також інноваційне вдосконалення виробництва має бути націлене на економію витрат. Ця мета досягається за рахунок впровадження ресурсозберігаючих технологій та використання комплексної переробки сировини. Економії витрат можна досягти і за рахунок зниження витрат від транспортування сировини.

Окремо слід зупинитись на технологічних особливостях виготовлення консервної продукції:

1. Технологічний процес консервного виробництва тісно пов'язаний з наявністю великої кількості відходів: фруктові вижимки, плодови кісточки, насіння. Питома вага відходів в галузі складає в середньому 25-40 % маси перероблюваної сировини [18]. Відходи містять у собі цінні харчові речовини, а тому можуть використовуватись на даному підприємстві як нова сировина чи напівфабрикати, переробляються для виготовлення інших харчових і технічних продуктів або реалізовуватись іншим підприємствам. Продуктами переробки відходів є халва, олійні кісточкові масла, повидло, джеми тощо.

2. Технологічні процеси в консервній галузі є водоемними. Вартість водозабезпечуючих фондів в загальній вартості основних фондів консервних підприємств в середньому складає 25 %. Тому ще одним джерелом економії є запровадження водо економних технологій.

3. Характерною особливістю технології плодоовочевих підприємств є послідовне виготовлення різних видів продукції на тому ж самому обладнанні, причому сировина і способи її переробки різні.

4. Технологічний процес виробництва консервів характеризується безперервністю, крім незначних перерв для миття апаратів невеликою тривалістю, як правило зміною, тому незавершене виробництво відсутнє.

5. Особливістю плодоовочевих консервних підприємств є і те, що вони технологічно попередільні, тобто продукція переробляється на цілому ряді послідовних стадій (переділів) виробництва: інспекція сировини, сортування, миття, механічна обробка, бланшування, фасування, укупорка, стерилізація, етикетування і пакування.

6. Важливою особливістю консервного виробництва є комплексний характер плодоовочевої сировини, з якої можна виготовити декілька видів як основної, так і побічної продукції і одночасно одержати придатні для використання відходи - вторинні матеріальні ресурси. Комплексна переробка сільськогосподарської сировини значною мірою впливає на організацію обліку витрат, оскільки при виготовленні декількох видів продукції з вихідної сировини виникає проблема прямого віднесення

матеріальних витрат на собівартість продукції.

7. Різноманітна технологія переробки сільськогосподарської сировини та великий асортимент виготовлюваної консервної продукції обумовлює використання різноманітних видів тари для її розфасовки. Солоні та квашені овочі пакуються в бочки, сушені овочі та фрукти - в мішки, різноманітні консерви - в жерстяну та скляну тару. Крім того, сучасні вимоги до зовнішнього вигляду продукції зумовлюють потребу використання одноразових видів тари, виготовленої за зразками передових закордонних підприємств. Різноманітність видів тари і способів пакування обумовлюють застосування різних облікових і калькуляційних одиниць і впливають на процес формування собівартості консервної продукції.

Усі вищеназвані особливості дозволяють зробити наступні **висновки щодо стратегічних орієнтирів для підприємств консервної галузі на інноваційний розвиток**, який передбачає:

- комплексний підхід до переробки сільськогосподарської сировини;
- розширення асортименту продукції за рахунок інноваційної продукції;
- запровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій;
- використання інноваційних логістичних схем;
- створення ефективної системи нагляду за якістю продукції.

З вищенаведеного зробимо висновки щодо інституційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств консервної галузі:

- необхідність інноваційних перетворень у галузі виробництва плодоовочевих консервів продукції не є пріоритетною ні в одній із досліджуваних програм та стратегій розвитку;
- державна інноваційна політика неузгоджена та фрагментарна, що показує аналіз законодавчих актів щодо інноваційного розвитку;
- відсутність державної інноваційної політики щодо підтримки розробки та випуску безпечної, екологічної та органічної продукції;
- відсутність інформаційної бази щодо потреби в трансфертах технологій та наявності винаходів та ноу-хау в галузі технологій виробництва продукції консервної промисловості;
- зменшення кількості наукових співробітників та науко-технічних структур, які займаються інноваційними розробками;
- нереалізованість державних інноваційних програм, у зв'язку із відсутністю фінансування;
- відсутність дієвої системи контролю за розподілом і витрачанням державних коштів, виділених за інноваційними програмами;
- відсутність ефективної системи трансферу технологій;

- відсутність дієвої системи пільгового оподаткування інноваційних процесів;

- відсутність дієвої системи стимулювання інвестування коштів в інноваційні процеси на підприємствах консервної галузі.

Як бачимо, інституційне забезпечення інноваційного розвитку харчової промисловості України в цілому, і консервної галузі конкретно, є недостатнім і потребує подальшого розвитку.

У зв'язку з цим та враховуючи особливості організації інноваційної діяльності на консервних заводах ***пропонуються такі дії зі сприяння інноваційного розвитку консервування в Україні:***

- розробити Програму інноваційного розвитку переробної плодоовочевої галузі харчової промисловості, яка б передбачала технічне переоснащення та модернізацію технічного потенціалу, підвищення якості кадрового потенціалу, визначала принципи державної політики щодо стимулювання та підтримки інноваційних перетворень, сприяння створення агровиробничих інноваційних утворень (кластерів та технологічних платформ) тощо;

- внести зміни до Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобальних викликів, а саме передбачити в ній заходи стимулювання випуску органічних продуктів харчування, в т.ч. продуктів сушіння та заморозки;

- внести зміни до Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, а саме передбачити формування Єдиної інформаційної бази щодо наукових інноваційних розробок у консервній галузі виробництва шляхом проведення повного техніко-технологічного аудиту інноваційного рівня технологій за рахунок державних коштів;

- розробити та затвердити на державному рівні механізм сприяння процесу інвестування державних та приватних коштів в інноваційний продукт харчової промисловості з передбаченням в ньому стимулюючих заходів для новаторів безвідходних та енергозберігаючих технологій, технологій переробки відходів та випуску органічної продукції та лікувальної продукції;

- розробити та затвердити на державному рівні дієвий механізм стимулювання наукової інноваційної діяльності;

- передбачити заходи щодо сприяння створення на території Одеської області компактного розміщення бізнес – кластерів з переробки сільськогосподарської сировини з розвиненою інфраструктурою та інших форм кооперації виробничих підприємств з сільгоспвиробниками та науково-технічними інноваційними центрами, які створюються з метою активізації інноваційної діяльності;

- внести зміни до Податкового кодексу України щодо стимулювання інноваційних перетворень. Пропонуємо передбачити наступні податкові пільги:

- суму оподаткованого прибутку, зменшити на 50 % прибутку, отриманого від реалізації інноваційної продукції;

- суму оподаткованого прибутку зменшити на 100 % прибутку, отриманого від реалізації органічної інноваційної продукції (наприклад отриманої за технологією сушіння або заморозки, виготовленої із органічної сировини);

- суму коштів, витрачених на розвиток власної інноваційної діяльності, включати у вартість витрат при визначенні оподатковуваного прибутку в розмірі 100 %;

- суму коштів, направлених на інноваційний розвиток інших підприємств, або на розвиток інноваційних інфраструктур, включати у вартість витрат при визначенні оподатковуваного прибутку в розмірі 50%.

Вітчизняні науковці визначають, що конкуренція в сучасних умовах «це вже не «продукт проти продукту», «ефективність про неефективності», ..., а «нелінійна» інновація проти «лінійної» [11].

Висновок лежить на поверхні: для того, щоб гідно конкурувати на світовому ринку, необхідно пропонувати покупцю інноваційний продукт.

Об'єктом дослідження в даній статті є діяльність підприємств консервної галузі, продуктом якої є консервна продукція (консерви).

В сучасному уявленні за видами основної сировини консерви ділять на такі групи:

- консерви овочеві (натуральні консерви, соки, закусочні консерви, обідні консерви, консерви для дитячого харчування, дієтичні консерви, томат-продукти, маринади й соління;

- консерви м'ясні (консерви з м'яса й м'ясопродуктів, консерви м'ясо-рослинні (м'ясо-рослинні на бобових культурах, з м'яса із крупами, з м'яса з макаронними виробами, м'ясо овочеві), консерви рослинні з жиром, консерви із птаха й дичини, маринади з м'ясопродуктів;

- консерви рибні (натуральні (у т.ч. консерви в бульйоні й у желе), у томатному соусі (з обсмаженої риби, з відварної риби), консерви рибні в маслі (з риби обсмаженої, з риби копченої (у т.ч. шпроти), з риби підсушеної (сардини, сайра), з риби відварної), паштети й пасти, рибо-рослинні, з китового м'яса, з м'яса ракоподібних (краби, креветки, раки), ікорні товари, пресерви в герметичній тарі, не стерилізовані;

- консерви молочні (згущені із цукром (молоко, кава, вершки, маслянка), згущені без цукру, сухі (сухе молоко, сухі вершки), стерилізовані, дитячого дієтичного харчування);

- консерви плодово-ягідні (компоти плодови і ягідні; соки (натуральні, із цукром, концентровані), стерильні пюре, соуси й пасти, варення, джем, повидло, желе й сиропи, консерви для дитячого харчування, маринади (у герметичній тарі, пастеризовані).

Інновації в консервній галузі промисловості – це продуктові, процесові, маркетингові, організаційні, інтелектуальні та інфраструктурні інновації, які є абсолютно новими або суттєво вдосконаленими, запровадження яких вирішує поставлені цілі ефективного розвитку підприємства, забезпечує його конкурентні переваги та гарантує високу якість, екологічність та безпеку споживання харчових продуктів.

Моніторинг ринку консервної продукції показує, що основна частка в споживанні припадає на соки (20 %), натуральні овочеві консерви (20 %), закусочні овочеві консерви (17 %), рибні консерви (21 %), м'ясні консерви (22 %) [14; 15] (табл.2).

При цьому в Одесі ці показники становлять відповідно 23 %, 20 %, 12 %, 28 % та 17 %.

Необхідно відзначити, що наведене дослідження не охоплює молочні консерви та розглядає плодови консерви лише в частині соків.

Таблиця 2

Частка аудиторії споживання консервованої продукції [15]

Міста	Консервовані продукти та частка аудиторії споживання (%)					Разом
	Соки	Натуральні овочеві	Закусочні овочеві	Рибні консерви	М'ясні консерви	
Київ	25	18	15	25	17	100
Одеса	23	20	12	28	17	100
Донецьк	16	16	22	22	24	100
Дніпропетровськ	17	22	20	18	23	100
Львів	18	24	13	17	28	100
Харків	20	21	20	16	23	100
РАЗОМ	20	20	17	21	22	100

Можна виділити наступні напрями досліджень інноваційного напрямку в консервній галузі:

1. Прогресивні технології для виготовлення нових оздоровчих харчових продуктів (високовітамінні рослинні добавки з використанням азотних технологій та криогенної технології).

2. Інноваційні технології виробництва харчової продукції масового споживання нового покоління (нові плодово-ягідні наповнювачі за технологією структурованої продукції з капсульною структурою з використанням монотропного гелеутворення).

3. Моделювання рецептур харчових продуктів оздоровчої та лікувальної дії.

4. Безвідходна переробка м'ясної сировини з використанням ультразвуку.

5. Розробка прогресивних енерго- та ресурсозберігаючих процесів.

В таблиці 3 пропонуються різні види інноваційних продуктів з визначенням їх властивостей.

Таблиця 3
Види інноваційних продуктів консервній галузі [19]

Види інноваційних продуктів	Властивості	Найменування інноваційних продуктів
1.Натуральні плодовоовочеві продукти з використанням інтенсифікуючих технологій	Відрізняються збереженням вітамінного складу, смаку та кольору, подовженими термінами зберігання	- фруктові та овочеві порошки з натуральної сировини - пасти з дикорослої сировини (бузина чорна, слива японська, обліпіха, кизил, глід) - цукати з плодів та овочів - фруктові та овочеві пасти - соуси з натуральних плодів підвищеної біологічної цінності - свіжозаморожені фрукти та овочі

2. Використання біо-деградуємого комбінованого пакувального матеріалу з природних компонентів	Здатний біорозкладатися у природних умовах	
3. Харчові біологічно активні добавки, які використовуються у лікувальному та профілактичному харчуванні	З використанням інноваційної кріотехнології, нанотехнології та кріогенного обладнання виробництва БАД	
4. Дієтичні добавки на основі вторинної м'ясної сировини		Гемовітал, Калгем
5. Сушені харчові продукти швидкого приготування	Сушіння зі змішаним теплопідводом та рециркуляцією повітря. Скорочує тривалість сушіння зі збереженням вітамінного складу, смаку, кольору, запаху, низький вміст вологи	Сушена картопля, сушені трави, порошок виноградної вичавки, сушені дикорослі плоди та ягоди
6. Заморожені напівфабрикати для перших страв	Відсутність ароматизаторів, барвників, консервантів, подовжений термін зберігання	Суміш овочів високого ступеня готовності
7. Технологія ікр'яної продукції з капсульною структурою	Використання технології іонотропного гелеутворення	Альтернативний ікр'яний продукт
8. Енерго та ресурсозберігаючі технології	Використання безвідходної технології	томатний соус та лечо
	Використання інтенсифікуючої технології зі зниженими енерговитратами	Порошкоподібний напівфабрикат на основі грибів та овочів
9. Вилучення з нетрадиційної рослинної сировини		Ароматичні та біологоактивні речовини вишні, винограду, малини тощо

Потреба використання інноваційної моделі розвитку окремих галузей вимагає більш детального розгляду факторів, які впливають на ефективність інноваційної діяльності.

Показники інноваційної діяльності у харчовій галузі України значно поступаються аналогічним показникам Європейських країн. Найбільші показники активності у харчовій галузі мають такі країни, як Нідерланди (62 %), Австрія (67 %), Німеччина (69 %), Данія (71 %), Ірландія (74 %) [20].

Розвиток галузей харчової промисловості, що призводить до зростання конкурентоспроможності, як показує на сьогоднішній день світовий досвід, представлено за трьома сценаріями [21]:

- забезпечення конкурентних переваг за рахунок дешевих ресурсів (національна сировина та енергоресурси, людські ресурси);
- модернізація виробничого процесу з використанням найчастіше запозичених, ніж власних, науково-технічних досягнень;
- суттєва активізація інноваційної діяльності яка призводить до інноваційного прориву, який передбачає виробіток нових ідей, їх розповсюдження та використання у власному виробництві.

Розвиток за рахунок першого сценарію дозволяє підприємствам не тільки утриматись на світовому ринку, а навіть розширити свою присутність на ньому. Але за це необхідно сплатити певну ціну: країна стає сировинним придатком, її розвиток залежить від кон'юнктури світового ринку, має місце нерозвинений внутрішній ринок, забруднюється навколишнє середовище, використання дешевої робочої сили призводить до зниження добробуту населення.

Однак використання першого сценарного підходу все ж таки дозволяє досягнути зростання ефективності діяльності за рахунок зниження витрат. Нажаль, такий спосіб є короткостроковим, оскільки неможливо тривалий період часу тримати певний рівень цін на ринку за рахунок дешевої сировини або низького рівня оплати праці. Треба пам'ятати, що ресурси, як сировинні так і людські, є вичерпними.

Другий сценарій дозволяє активізувати промислову діяльність, забезпечити випуск конкурентоспроможної продукції та знизити залежність країни від імпорту продуктів харчування, розширити асортимент продукції внутрішнього ринку та можливості міжнародної співпраці. Але використання чужих інновацій та політика «наздоганяючої» модернізації виробництва не дозволяє зробити економічний прорив та перейти із статусу периферійного виробника до вищої ліги. Рух господарської діяльності за другим сценарієм вже вимагає додаткових фінансових вкладень, які пов'язані із модернізацією виробничих фондів. В умовах відсутності власних джерел фінансування для розвитку такого сценарію необхідна суттєва державна підтримка в галузях цільового фінансування та кредитування. Та навіть в умовах пільгового кредитування підприємство навряд досягне високого рівня

ефективності. Як правило, витрати повністю покриваються доходами, рівень рентабельності невисокий.

Вважаємо, що в структурі фінансової підтримки інноваційної діяльності українських підприємств пріоритет слід надавати саме бюджетному фінансуванню. Кредитування в Україні характеризується низьким використанням кредитних важелів, що пояснює низьку частку кредитів в загальному обсязі інноваційної діяльності [22].

Третій сценарій характеризується активізацією інноваційної діяльності, зростанням ролі інформаційних технологій, розвитком інноваційної інфраструктури. Розробка інноваційного продукту дозволяє зробити певний стрибок економічної ефективності. Незважаючи на витрати, пов'язані із розробкою та просуванням нового продукту, фінансовий результат, як правило, достатньо високий. При цьому гарантується стабільність отримання прибутків тривалий період часу. Однак для того, щоб даний сценарій запрацював, необхідно забезпечити державну підтримку розвитку галузей, які формують основу економічних знань, а саме:

- розвиток комп'ютерних мереж;
- розвиток природоохоронних технологій;
- створення нових матеріалів;
- створення нових засобів захисту рослин;
- розробка нових джерел енергії.

На прийняття рішення щодо використання будь-якого сценарного розвитку впливають різні групи факторів: підприємницьке середовище, якість державних інституцій, науково-технічний прогрес [23].

Висновки: Виходячи з вищенаведеного, вважаємо, що на сповільнення інноваційної діяльності впливають такі фактори:

- загальний спад виробництва в Україні;
- незадовільна динаміка структурних перетворень в Україні;
- низький технічний стан виробничих потужностей;
- ресурсна обмеженість;
- відсутність власних та запозичених джерел фінансування;
- відсутність державної підтримки.

Консервна галузь повинна перейти на інноваційну модель розвитку.

Для цього, на наш погляд, необхідно застосувати таку стратегію інноваційних перетворень, яка б не тільки створювала сприятливі умови для зростання конкурентоспроможності підприємства - інноватора консервної галузі, але й забезпечувала певний баланс між різними суб'єктами інноваційної діяльності: держави, підприємства консервної

промисловості, сільгоспвиробника, організацій інноваційно-інституційного забезпечення та суспільства в цілому.

Література

1. Власов В.І. Глобальна продовольча безпека / В.І. Власов. – К.: ІАЕ, 2001. – 506 с.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія / О.І.Гойчук. – Житомир, Полісся, 2004. – 348 с.
3. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: монографія. – Х.: Вид-во ХарРІНАДУ „Магістр”, 2007. – 272 с.
4. Лукінов І.І. Про стратегію трансформування АПК та забезпеченні продовольчої безпеки України / І.І.Лукінов, П.Т. Саблук // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 62-81.
5. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білоус, В.І. Власов. – К.: ННУ ІАЕ, 2008. – 632 с.
6. Фесенко Н.В. Інвестиційно-інноваційна привабливість підприємств АПК / Н.В. Фесенко // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) [Електронний ресурс]. Полтавський університет економіки і торгівлі. – 2013р.- 21 с. – Режим доступу: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/45/769/14477.html>
- 7.Рожельюк В, Хархут Н. Аналіз інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства / В. Рожельюк, Н.Хархут // Економічний аналіз. Випуск 2(18), 2008. – С.275-278.
- 8.Шара Є.А. Інвестиційно-інноваційна привабливість регіонів України за умов інтеграційного розвитку / Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.наук: спец. 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка [Електронний ресурс]. Донецький інститут економіки промисловості. – 2012р.- 21 с.
9. Osborne S. P. The once and future pioneers? The innovative capacity of voluntary organisations and the provision of public services: A longitudinal approach / Stephen P. Osborne, Celine Chew, Kate McLaughlin // Public Management Review. – 2008. – Vol. 10, N 1. – P. 51-70.
10. Кос Т. Factors impacting the innovative capacity in large-scale companies / Tufan Koc, Cemil Ceylan // Technovation. – 2007. – Vol. 27, N 3. – P. 105-114.

11. Баженов Г. Е. Инновационный потенциал предприятия: экономический аспект / Г. Е. Баженов, О. А. Кислицына // Вестн. Томск. гос. ун-та. – 2009. – № 323. – С. 222-228.
12. Васюхин О. В. Концептуальный подход к формированию и развитию инновационного потенциала предприятия / О. В. Васюхин, Е. А. Павлова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 3. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/109-9163>.
13. Шипуліна Ю. С. Управління розвитком інноваційного потенціалу промислових підприємств / Ю. С. Шипуліна // Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія ; за заг. ред. С. М. Ілляшенка. – Суми : Університетська книга, 2005. – С. 174-231.
14. Федулова І. В. Стратегічні напрями розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств / І. В. Федулова // Науковий вісн. Волинськ. нац. ун-ту ім. Л. Українки. – 2010. – № 5. – С. 65-69.
15. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове і логістичне забезпечення : монографія / Н. Чухрай. — Л. : НУ"Львівська політехніка", 2002. — 315 с.
16. Статистичний щорічник Одеської області за 2010 рік. – Одеса : Головне управління статистики, – 2011. – 540 с.
17. Скляр Л.Б. Проблеми екологізації діяльності підприємств харчової промисловості / Л.Б. Скляр // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. Одеса, 2010. – Вип. 40. – С. 394-397.
18. Какутич Е.Ю. Устойчивое развитие и экологическая безопасность общества в экономических трансформациях. Монография / Е.Ю. Какутич // под редакцией проф. Е.В. Хлобыстова.– Симферополь. Предприятие Феникс, 2010. – 585 с.
19. Пятницкая Г., Григоренко О., Найдюк В. Інноваційний потенціал розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні. - Товари і ринки. 2013. №2. С.29-43. <http://tr.knteu.kiev.ua/files/2013/16/4.pdf>
20. Мамочка А.Ю. Інноваційний розвиток харчової промисловості в Україні // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2012. – №1. – С. 216-220.
21. В.М. Хобта, Г.О. Комар. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%A1%D0%9B%D0%90%D0%92%D0%98%D0%9A/econpr_2009_1_16.pdf
22. Мазейкіна О. О. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства [Текст] / О. О. Мазейкіна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics

and Intellectual Property : збірник наукових праць / ПДТУ. – Маріуполь, 2010. - Т. 1. - С. 213-217.

23 Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с. - <http://library.if.ua/books/4.html>

Abstract

Ivanchenkov V.S, Chehovich Z.V.

Prospects of innovative development of canning industry in Ukrainian Black Sea regions

Prospects of development of fruit and vegetable canning industry and mechanism of stimulation of investment and innovation in the field of canning in the Ukrainian Black Sea region are discussed. A set of trends, methods and approaches for realization of competitive advantage in the canning industry on the innovative basis on the example of Odessa region's enterprises is proposed.

СУЧАСНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Ільченко С.В.

Стаття спрямована на визначення основних сучасних тенденцій на світових ринках транспортних послуг та відокремлені першочергові та необхідні напрямки впровадження цих підходів у щоденну практику функціонування та розвитку українських транспортних мереж. Обґрунтовані найважливіші дії щодо впровадження необхідних перетворень та запропоновані конкретні підходи щодо їх розв'язання.

Відновлення світового виробництва, повільне зростання реального ВВП, розширення випуску продукції, стабільне споживання, зовнішній попит тощо – ключові критерії зростання світового товарообміну. Враховуючи той факт, що на сьогодні, виходячи з даних Держкомстату України щодо зовнішньої торгівлі з країнами світу, найбільш активно українська торгівля відбувається із країнами Європи та Азії, та на тлі певних торгівельних складностей із Російською Федерацією та політичною нестабільністю, постає необхідність концентрування уваги на тих напрямках вантажопотоків, які можуть бути потенційно залучені українськими перевізниками та закріплені ними на певну перспективу.

Проблемам стану національної транспортної системи на сучасному етапі розвитку світового господарства присвячені труди провідних українських науковців та фахівців транспортної галузі [2-7]. Тим не менш ці проблеми не розв'язуються, більш того, за останні досліджувальні періоди їх накопичилось критична кількість. Потребують термінового вирішення питання, пов'язані з усіма видами транспорту національної транспортної системи. Так само це стосується і підприємств супутнього напрямку, які за різними обставинами, на жаль, практично втратили свою виробничу базу та висококваліфікованих фахівців. Тому **метою** цієї статті обрано визначення найважливіших напрямків оздоровлення транспортної галузі та обґрунтовано конкретні підходи щодо їх здійснення.

Незважаючи на падіння темпів економічного зростання в Україні (у частинні промислової продукції на 9,4% в цілому за січень-жовтень 2014 р. у порівнянні з відповідним періодом минулого року), існують усі передумови розвитку вантажної роботи транспортної системи країни, перш за все, за

рахунок сільськогосподарської продукції (темпи приросту якої у січні-жовтні 2014 р. до 2013 р. склали 7,5% в цілому по країні) та товарів, які транзитом минають територію України.

Проте наявність вантажної бази лише одна зі складових включення української транспортної системи до світових мереж. Важливим є також стан національних транспортних мереж та виконання вимог світового співтовариства щодо їх функціонування.

Ціллю розвитку сучасної світової транспортної системи є її здатність сприяти торгівлі у динамічній світовій економіці, функціонування як єдиного цілого і розробка політики під поняття "транспортного планування".

Крім того, аналіз стану портів під час загальносвітової рецесії показав, що порти та стивідорні компанії, які прагнуть до диверсифікації своєї ділової діяльності, в змозі успішно долати й глобальні, й локальні економічні труднощі, у той час як ті компанії, що залежать від одного або невеликого числа типів вантажів, із великою часткою ймовірності зазнають збитків. Також у результаті змінення структури вантажообробки у портах стало вочевидь, що обробка контейнерів, на відміну від інших напрямків роботи портів, скоріш за все, буде зберігати стабільність навіть у дуже несприятливій обстановці. Таким чином, у найближчій перспективі саме порти із розвинутими контейнерними терміналами будуть являтися ключовими джерелами розвитку всієї національної транспортної системи.

Приймаючи до уваги той факт, що в Україні, починаючи із червня поточного року, було запроваджено змінення існуючої портової системи (процес складний та незбалансований,) та враховуючи факт падіння обсягів, у першу чергу, транзитних вантажопотоків (*додаток 1*), вважаємо за необхідне звернути увагу на гостру необхідність консолідації зусиль та координації діяльності всіх учасників логістичних ланцюжків, підвищення ефективності взаємодії різних видів транспорту та сприяння їх інтеграції.

Нажаль створене законодавчо-правове підґрунтя для здійснення необхідних дій не відповідає потребам щодо отримання бажаного результату. Що мається на увазі. Сьогодні усі країни євразійського простору загальними зусиллями намагаються створити високоякісні клієнтоорієнтовані транспортні продукти. У першу чергу це стосується:

- створення сприятливих умов для розвитку транспортного бізнесу;
- робота щодо організації та здійсненню перевезень вантажів у складі контейнерних поїздів («Східний вітер», «Слов'янський експрес», «Меркурій», «Вікінг», «1484», «Балтика - Транзит», «Рига - Афганістан», «Балтійський вітер», «Монгольський вектор», «Брест – Актобе»,

контейнерні спец. потяги щодо постачання автокомплектуючих із заводів-виробників на автозбірні заводи тощо);

- розробка Робочою групою Міжнародного комітету по залізничному транспорту питань застосування уніфікованої накладної ЦИМ/СМГС у залізнично-морському сполученні;

- ефективне управління перевезеннями, у тому числі за рахунок спрощення митних процедур и впровадження новітніх технологій;

- формування єдиного інформаційного простору.

Про важливість та затребуваність останніх пунктів свідчать наступні данні: ще у 2006 р. Асоціацією операторів по міжнародному документообігу на залізницях (АЕД) було розроблено інформаційно-сервісну систему «Контейнерна біржа». В 2011 р. АЕД розробила та впровадила функціонал по інформаційному забезпеченню перевезень через Словаччину, що дозволило поєднати у єдиний ланцюг електронного документообігу співробітників Москви, українських представництв, працівників Словаччини та вантажовідправників з Італії та Австрії. Результат: формування та оформлення документів на контейнерні потяги у Словаччині по проектах Fiat та BMW виконуються у менші терміни та вищої якості.

З метою підвищення конкурентоспроможності євразійських залізничних маршрутів за рахунок використання нових інформаційних технологій в межах ТСМ ведеться робота по реалізації пілотного проекту «Електронний потяг». Відправлення контейнерного потягу за маршрутом (з листопада 2012 р.) КНР – Чехія транзитний термін склав всього 16 діб, за маршрутом (з грудня 2012 р.) Китай – Європа (Лодзь) – 13 діб. Тобто інноваційні рішення мають певні вигоди:

- максимальна реалізація потенціалу всіх учасників логістичних ланцюгів;

- налагодження ефективної взаємодії між постачальниками транспортних послуг та їх клієнтами;

- сприяння спрощенню формального аспекту вантажоперевезень;

- суттєве скорочення термінів постачання вантажів та витрат на переоформлення накладних з одного транспортного права на інше;

- забезпечення своєчасності та регулярності постачання вантажів за рахунок організації руху «електронного вантажного потягу» за жорсткими нитками графіку;

- забезпечення гарантій безперешкодного просування вантажів за рахунок попередньої перевірки електронних документів на прикордонних станціях;

- розширення спектру інформаційних послуг, забезпечення безперервного моніторингу перевезення на усьому шляху прямування;
- надання необхідної інформації від перевізника в обмін на передання достовірної попередньої інформації щодо планованих перевезень тощо.

Нажаль сучасні українські законодавчі акти, так само як і проекти законів, наприклад проект Закону України "Про залізничний транспорт України", жодної уваги не приділяють вищезгаданім аспектам хоча б у формальному вигляді. Хоча для розробки та впровадження в Україні безпаперових технологій при міжнародних перевезеннях існують певні передумови, а саме:

- наявність у країнах ЄС, СНД, АТР правової та технічної бази, а також досвіду впровадження юридично значущого електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису (ЕЦП);

- наявність міжнародного транспортного права щодо використання електронних перевізних документів: а) ст. 7, § 14 УМЗВС (Угода про міжнародне залізничне вантажне сполучення) «Договір перевезення може бути оформлений електронною накладною»; б) гл. 22, розділ Г «Електронна накладна» «Руководство по накладной ЦИМ/СМГС»;

- наявність типових «Угод щодо електронного обміну даними», рекомендованих ОСЗ та МСЗ всі учасникам перевізного процесу щодо впровадження без паперових технологій міжнародного перевезення вантажів;

- наявність у вантажовідправників та експедиторів, національних перевізників та контролюючих органів, включаючи митницю, корпоративних інформаційно-технологічних систем (ІТС) для оформлення документів, включаючи використання електронних цифрових підписів;

- наявність міжнародного телекомунікаційного середовища (мережі Інтернет, корпоративні мережі передавання даних перевізників та митних органів) та міжнародного стандарту (UN/EDIFACT) для організації інформаційної взаємодії різномірних національних ІТС з метою створення наскрізних інформаційних технологій в межах єдиного інформаційного простору.

Практика свідчить, що з метою прискорення процесу використання електронних перевізних та супровідних документів можливо застосовувати комбінований документообіг. При такій схемі електронні документи можуть супроводжувати вантажне відправлення та передаватися між відповідними учасниками логістичного ланцюгу як в електронному вигляді, так і на паперових носіях.

Тобто впровадження сучасного підходу та приєднання до загального інформаційного простору є технічно та законодавчо здійсненним. Вкрай важливим залишається питання легітимності електронного підпису за межами України. Більш того, приймаючи до увагу факт формування Митного союзу та безпосередню потребу українських перевізників у використанні залізничної інфраструктури країн – членів цього союзу, у найближчі та першочергові плани якого входить завдання щодо створення Єдиного розрахункового центру, питання формування національного інформаційного простору, визначення та правове закріплення правил накладення електронного підпису на супровідні перевізні документи та легітимізація е-підпису повинні складати один з важливих пріоритетів роботи всієї транспортної системи країни. Щодо роботи українських залізниць у якості цільових пріоритетів важливо відокремити такі:

- вдосконалення нормативно-правової бази:
- затвердження правил перевезення у складі контейнерних поїздів;
- вдосконалення нормативно-правової бази щодо міжнародних перевезень.
- підвищення якості перевізної роботи:
- вдосконалення простого документообігу;
- дотримання розкладу руху;
- регулярність сервісу.
- розвиток інфраструктури:
- перегляд та оптимізація інфраструктурних обмежень швидкості;
- модернізація та будівництво нових контейнерних терміналів.
- тарифне регулювання:
- конкурентоздатний тариф;
- стабільність тарифної політики;
- стабільність терміну дії тарифів до 2-3 років;
- встановлення тарифів на контейнерні перевезення на вагон та, у майбутньому, на контейнерний потяг.
- змінення технологій:
- обґрунтоване та технічно можливе підвищення швидкості;
- оновлення рухомого складу;
- впровадження сучасної інформаційної системи.

Приєднання України до перевезень по міжнародних транспортних коридорах (що на сьогодні критично втрачається, у першу чергу завдяки політичним факторам) забезпечить участь національної транспортної системи і, відповідно, усіх безпосередніх та суміжних учасників перевізного процесу, у міжнародному розподілі праці та процесі економічного співробітництва із світовою спільнотою.

ВИСНОВКИ

Зупинимося на першочергових стратегічних завданнях розвитку української транспортної системи, найважливішими з яких повинна стати інтеграція у глобальну транспортну систему, розвиток міжнародної взаємодії, активне розширення географії перевезень та сприяння залученню вантажної транзитної бази.

У якості недоліків, які потребують вирішення, слід відмітити відсутність оперування адаптованою до нових умов роботи регуляторної моделі, у тому числі:

- відсутність механізму гарантованого забезпечення рухомим складом вантажовідправників, що є особливо актуальним в умовах піку сезонних перевезень, наприклад, сільськогосподарських вантажів;

- відсутність нової технології управління вагонними парками різних власників, що, зокрема, призводить до зниження ефективності використання інфраструктури загального користування в умовах множинності операторів із різноспрямованою логістикою вагонопотоків;

- відсутність у вантажовідправників та операторів інструментів довгострокового прогнозування рівня вартості послуг за поданням рухомого складу в умовах ринкового ціноутворення на данні послуги із урахуванням ринкової інфраструктури.

Вирішення цих питань залежить від тісної взаємодії усіх учасників перевізного процесу – вантажовідправників, операторів, перевізників та власників інфраструктури.

З метою підвищення ефективності, конкурентоздатності, комерційної привабливості транспортних мереж та реалізації перспективної лінійки транспортних продуктів необхідне виконання таких дій:

- організація ланцюгів постачань;
- створення механізму оперативного автоматизованого погодження перевезень по накладних ЦИМ/СМГС;

- тарифікація перевезень не за контейнер, а за контейнерний потяг або вагон, завантажений контейнерами, у межах угод між зацікавленими сторонами;

- формування конкурентоздатної наскрізної тарифної ставки по всьому маршруту прямування;

- створення єдиного інформаційного простору на залізничному транспорті та у портовій системі, координаційна взаємодія цих інноваційних транспортних продуктів з метою активної інтеграції всіх учасників перевізного процесу та легітимізація електронного підпису у країнах-партнерах.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матеріали щодо щорічних засідань міжнародної асоціації КСТП. [Електронний ресурс] — Режим доступу до документа: <http://icctt.com/>
2. The transport geography of logistics and freight distribution / [Hesse M. and Rodrigue J. P.] // Journal of transport geography — 2004. — Vol. 12, № 3. — P. 171 — 184.
3. Лифар В. В. Розвиток транспортного комплексу України як передумова формування регіонального транзитного потенціалу [Текст] / В. В. Лифар // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності / ПДТУ. — Маріуполь, 2010. — Т. 3. — С. 64 — 69.
4. Пащенко Ю. Є. Оцінка можливостей залучення додаткових транзитних вантажопотоків через Україну / Ю. Є. Пащенко // Залізничний транспорт України. — 2007. — № 5. — С. 33 — 37.
5. Пирожков С. Проблеми реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС і формування СЕП / С. Пирожков, Д. Прейгер, І. Малярчук // Економіка України. — 2005. — № 3. — С. 4 — 19.

Abstract

Pchenko S.

Contemporary forms of market transport services.

The article aims to identifying the main trends in the global markets of transport services and highlighted the priorities and direction of the necessary implementation of these approaches in the everyday practice of functioning and development of Ukrainian transport networks. Proved the most important steps for the implementation of necessary reforms and propose concrete approaches to address them.

УДК 662.767.2

БІОПАЛИВНИЙ СЕКТОР ЕНЕРГЕТИКИ: ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТА РЕГІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ

Кісеоларь М.Г.

У статті розкрито теоретичні і практичні аспекти формування біопаливного сектору, який відповідає принципам екологічності, сталості, відновлювальності. Окреслено перепони, засади й потенційні можливості розвитку біопалива в Україні.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття людство відчуло низку кризових явищ (екологічних, фінансових, паливних та ін.), які стали закономірними наслідками так званої «коричневої» економіки. В її основі лежить екстенсивний тип економічного зростання, який з одного боку дозволяє швидко освоїти природні ресурси, однак з іншого - внаслідок їх нерационального використання відбувається швидке виснаження ресурсів та забруднення навколишнього середовища.

«Коричнева» економіка характеризується високими викидами вуглецю, відсутністю зацікавленості у вирішенні соціальних проблем, високою ресурсомісткістю, зокрема, енергомісткістю.

Як показала світова практика, довгострокова орієнтація на «коричневе» господарювання веде до тупикових економічних ситуацій і загрожує безпечному існуванню та сталому розвитку багатьох країн, у тому числі України.

Процес поступового пошуку більш ефективних моделей економічного розвитку змусив теоретиків і практиків звернутися до «зеленої» економіки. Однак протягом кількох десятиліть «зелена» економіка розглядалася переважно не як цілісна економічна модель, яка формує нову парадигму розвитку і відповідні політичні процеси, а скоріше як набір окремих технологічних інновацій, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище [1].

Поштовхом до переосмислення ролі «зеленої» економіки стало у 2008 році проголошення ООН (ЮНЕП) *Глобального зеленого нового курсу (ГЗНК)* [2], який змусив країни світу долучитися до широкомасштабних розробок стратегічних орієнтирів «озеленення». ЮНЕП розглядає «зелену» економіку як модель розвитку, яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість, істотно знижуючи

при цьому ризики для навколишнього середовища і його збіднення. Головним принципом функціонування «зеленої» економіки є забезпечення розвитку в межах того обсягу ресурсів, який доступний людству на певному етапі життєдіяльності. [3].

Таким чином, «зелена» економіка виступає особливою, інноваційною системою економічних відносин, розвиток якої підпорядкований ідеї сталого розвитку за рахунок забезпечення відновлюваності ресурсного потенціалу усіх сфер соціально-господарського життя. Зокрема це стосується енергоресурсної складової, в основі якої має бути ширше впровадження енергоефективних технологій, методів «чистого виробництва», використання відновлювальних джерел енергії. У цьому ключі розвиток сектору біопалива став пріоритетним, на який в рамках Глобального зеленого нового курсу рекомендовано сфокусувати увагу [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування біопаливного сектору розглядають в своїх роботах провідні українські вчені - В.М. Геєць, Г.Г. Гелетука, Г. М. Калетнік, М.Ю. Коденська, Т.О. Осташко та ін. Теоретичними розробками «зеленої» економіки і її впровадження в Україні займаються відомі вітчизняні науковці - Б.В. Буркинський, Т. П. Галушкіна, Л.Є. Купінець, Н.І. Хумарова та ін.

Проте незважаючи на значний науковий інтерес і вагомій розробки піднятих проблем, залишається чимало питань, які потребують наукових досліджень, зокрема визначення ролі біопалива в системі «зеленої» економіки, інструменти розвитку і потенційні регіональні можливості даного сектору в Україні.

Основні результати дослідження. Україна поступово долучається до впровадження «зеленої» економіки, роблячи невеликі, але впевнені кроки назустріч глобальній тенденції гармонійного існування економіки, соціуму та екології:

- Підписано міжнародні декларації ЮНЕП і ООН, стратегічні документи міжнародних Конференцій та Самітів (Конференції і Світовий саміт ООН, Всесвітній економічний форум, РІО +20 ...)

- Розроблено цілі розвитку тисячоліття для України;

- Затверджена Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р.;

- Прийняті Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року р.

- Допрацьовується Концепція впровадження в Україні більш чистого виробництва, розробляються «Стратегія розвитку більш чистого

виробництва на період до 2020 року» та «Національний план дій з розвитку більш чистого виробництва на період з 2013 до 2016 року».

Втім, розвиток біопалива в Україні знаходиться на початковому етапі і поки що не розглядається як важливий елемент «зеленої» економіки і джерело диверсифікації енергетичного балансу (складає лише 0,7%). Хоча, як показує світовий досвід, він є сферою, яка продукує високу додану вартість, хоча і потребує значних інвестиційно-інноваційних вкладень [3]. Втім, в Україні існують передумови для зміни ситуації (Таблиця 1):

Таблиця 1.

Фактори розвитку біопалива в Україні

Природні	<p>Наявність великого обсягу біологічної сировини, яка потребує переробки і утилізації</p> <p>Значний енергетичний потенціал в результаті переробки біомаси: біоетанол - 2,6 млн. т. у.п., біодизель - 1,2 млн.т.у.п., біогаз - 36,8 млрд. куб.м., тверде паливо - 40,3 млн.т. у.п.</p>
Економічні	<p>Величезні фінансові витрати на імпорт традиційних енергоресурсів</p> <p>Біопаливо, хоча і потребує значних інвестиційно-інноваційних вкладень, продукує велику додану вартість</p> <p>Створення нових робочих місць</p> <p>Розвиток інших секторів економіки (зокрема, сільського господарства)</p> <p>Створення високоякісних добрив для потреб сільського господарства як побічний результат переробки біомаси</p>
Фінансово-фіскальні	<p>Звільнення від сплати податку на прибуток компаній з виробництва альтернативної електроенергії</p> <p>Звільнення від сплати імпортних мит і ПДВ при імпорті обладнання</p> <p>«Зелений тариф» на електроенергію, вироблену з біомаси (12, 39 євр.ц./кВт.ч.)</p>

Політичні	<p>Необхідність формування енергоне­залежності України як частини суверенітету країни</p> <p>Лояльність міжнародних фінансових організацій до проєктів «зеленої» енергетики (можливість залучення фінансових ресурсів на пільгових умовах)</p> <p>Виконання Україною взятих на себе енергетичних і екологічних зобов'язань як майбутнього асоційованого члену ЄС, імплементація міжнародних директив, стратегій тощо</p>
Екологічні	<p>Необхідність формування енергоне­залежності України як частини суверенітету країни</p> <p>Лояльність міжнародних фінансових організацій до проєктів «зеленої» енергетики (можливість залучення фінансових ресурсів на пільгових умовах)</p> <p>Виконання Україною взятих на себе енергетичних і екологічних зобов'язань як майбутнього асоційованого члену ЄС, імплементація міжнародних директив, стратегій тощо</p> <p>Скорочення викидів парникових газів</p> <p>Переробка біологічних відходів (сміття, гною, стоків тощо)</p> <p>Відповідність принципам сталого розвитку і «зеленій» економіці, відновлювальність біомаси як ресурсу для енергії</p> <p>Україна належить до найзабрудненіших та екологічно проблемних країн - рівень навантаження на природне середовище в 4-5 разів перевищує аналогічні показники в інших країнах.</p>

Таким чином, незважаючи на те, що в Україні поступово формується сприятливе інституційне середовище для виробництва біопалива, однак існує цілий комплекс проблем, які гальмують або недостатньо стимулюють розбудову даного сегмента економічної діяльності. Серед яких можемо виділити наступні:

- недосконалість законодавства і відсутність стимулюючих інструментів, які б розвивали сектор біопалива;
- низький рівень гармонізації з європейським законодавством;

- не сформованість ринку біопалива і належної інфраструктури;
- політичні розбіжності у вирішенні енергетичних питань;
- відсутність вимог з сертифікації сировини, профільних норм і стандартів відповідно до вимог ЄС;
- мала запланована частка біоенергетики в Оновленій енергетичній стратегії України до 2030 р.;
- відсутність національної і регіональної біопаливної стратегії;
- продовження практики субсидування внутрішніх цін на природний газ для населення та ЖКГ тощо.

Також варто виокремити питання неефективної політики уряду щодо біопаливної сфери, яка передбачає нарощування виробництва біопалива (біоетанолу, біодизелю) за рахунок продовольчих культур (пшениці, кукурудзи, цукрового буряку, соняшника). Це відбувається у той час, коли ЄС зменшує виробництво і споживання біопалива першого покоління як такого, що загрожує продовольчій безпеці і у довгостроковій перспективі суперечить принципам сталості «зеленої» економіки. Наразі, новою світовою тенденцією стає пошук можливостей використання і вдосконалення технологій біопалива другого (целюлозного) і третього (водоростевого) покоління, які не конкурують за ресурси землі і ефективніше вирішують проблеми парникових газів.

Регіони України мають досить високий потенціал виробництва біопалива. Зокрема, перспективність у цьому напрямку показує Причорноморський регіон. Це насамперед пов'язано зі значним рівнем розвитку аграрного сектору, який продукує великий і різноманітний об'єм біомаси: відходи тваринництва і птахівництва, сільськогосподарські відходи (залишки продовольчих культур, виноградарства), вирощування продовольчих і технічних біопаливних культур тощо.

Проведені дослідження свідчать, що потенційні об'єми біогазу, який може бути отриманий з гною великої рогатої худоби, свиней, овець, кіз і декількох основних видів птахів тільки Одеській області дорівнює 2549,9 млн. м, що в перерахунку на енергетичний еквівалент становить 5099,8 млн. кВт.год [4].

Побічна сільськогосподарська біомаса, вторинні відходи, енергетичні культури можуть активно впроваджуватись для вирощування рідкого біопалива другого покоління і твердого біопалива (пелетів, гранул тощо). В Причорноморському регіоні активно розвивається вирощування енергетичних сільськогосподарських культур, в першу чергу ріпаку. Також однією з основних енергетичних культур регіону виступає очерет, який знаходиться у великій кількості у дельті Дунаю (тут найбільші

очеретяні плантації у світі). Наукові розробки показали перспективність заготівлі очерету для виробництва паливних брикетів (втім заготівля повинна суворо регламентуватися для усунення негативного впливу на водно-болотні екосистеми дельти Дунаю) [5].

В Причорноморському регіоні сформувалися природно-кліматичні умови для вирощування водоростей і виробництва з них біопалива третього покоління. Допоміжну функцію у виробництві водоростей можуть відігравати і чисельні електростанції регіону (скидне тепло ТЕС здатне покрити до 77 % потреб у теплі, необхідному для вирощування водоростей).

Таким чином, стрімкий науково-технічний розвиток біопаливного сектору економіки диктує нові завдання, які необхідно вирішити заради того, щоб забезпечити поступальний розвиток ринку біопалив у нашій країні та конкурентоспроможність створюваної продукції.

Висновки

1.«Зелена» економіка є особливою інноваційною системою економічних відносин, розвиток якої підпорядкований ідеї сталого розвитку за рахунок забезпечення відновлюваності ресурсного потенціалу усіх сфер соціально-господарського життя, зокрема це стосується енергоресурсної складової.

2. Біопаливо як інноваційний фактор розвитку енергетики на засадах сталості і відновлюваності проголошено ООН пріоритетним сектором «зеленої» економіки. Він відповідає умовам розвитку «зеленої економіки»: створює і збільшує природний капітал землі, формує передумови стійкості господарювання, відновлення ресурсів.

3. Наразі, розвиток біопаливного сектору в Україні знаходиться на початковій стадії, хоча існують беззаперечні можливості його зростання, зокрема, природно-ресурсний потенціал, фінансово-економічні фактори, науково-інноваційна складова, актуальність вирішення екологічних питань тощо.

4. Функціонально-базисними передумовами становлення «зеленої» економіки і активізації розвитку виробництва біопалива має насамперед бути формування інституційних умов і впровадження ефективних стимулів для здійснення інвестицій у природний капітал, енергозбереження та відновлювальні джерела енергії.

5. В регіонах України сформувався потужний природно-ресурсний потенціал біомаси, доступний для розвитку біопаливного сектору і задоволення локальних енергетичних потреб.

Література

1. Буркинський Б.Г. "Зелена" економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні : монографія / Б.В. Буркинський , Т.П. Галушкіна , В.Є. Реутов . - Одеса : ШРРЕД НАН України ; Саки : ПП " Підприємство" Фенікс " , 2011. - 348 с.
2. Глобальный зеленый новый курс. Режим доступу: <http://www.unepcom.ru/images/greenecomony/greennewdeal.pdf>
3. Гончарук Т.В. Виробництво біопалива як підсистема формування «зеленої економіки»/ Економічний форум. – №4. – 2013. – С. 4-8.
4. Бінковська Г. В. Відходи тваринництва та птахівництва як сировина для виробництва біогазу в Одеській області / Г. В. Бінковська , Т. П. Шаніна // Вісник Одеського державного екологічного університету. - 2013. - Вип. 15. - С. 28-34.
5. Михайлюк О.Л., Калашникова О.Є. Енергетична безпека України в Чорноморському регіоні. Режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/articles/453/>

Abstract

Kiseolar M.G.

Biofuel energy sector: factors of development and regional possibilities

In the article the theoretical and practical aspects of the biofuel sector development as a part of «green» economy are shown. Main obstacles and potential of regions of Ukraine for industrial production of biofuels are stated.

**CROSS-BORDER CLUSTERS AS THE FORM OF
TRANSPLANTATION OF INSTITUTIONS INTO ECONOMIC AREA
OF POSTMODERNITY**

Kovalenko Sergei I.

Досліджено механізм трансплантації інститутів мережевої економіки як необхідний чинник зростання конкурентоспроможності євро регіонів в умовах євроінтеграції України. На основі інституційного підходу обґрунтовано, що постіндустріальна економіка еволюціонувала в систему взаємодіючих інститутів формують новий економічний простір постмодерну в транскордонному вимірі. Розглянуто сутність та внутрішні взаємозв'язки транскордонного кластеру як чинника зростання конкурентоспроможності євро регіону.

Formulation of the problem in general terms.

Postmodernity is called an epoch of disappointed modernization, when the reality disappears and network structures forming virtual economic area come to the fore. The development of economics of postmodernity takes place as a result of transition from centralized system of economic area control to pluralism, and further transition from vertical hierarchical layers to horizontal networks. This process is identified by western scientists as “quasi integration”. The justification of theory and methodology of the regional science is closely connected with the development of postindustrial paradigm in the evolution of all sides of life in the European region including economical as well as social aspects. One of the current trends of the postmodern society development is the growing role of network communication. Network resources become a new source of competitive benefits of the periphery regions and as a matter of fact change not only the system of factors of accommodation, but also the structure of the economic area itself. In much measure, the implementation of cluster of the business organization in cross-border dimension contributes to the development of network structure of economic area, enhancing its unity and

integrity. International experience of the developed countries conclusively proves not only the effectiveness, but also inevitable consistent pattern of emergence of different kinds of cross-border network clusters.

According to the European practice, the border is the main deterrent of the boundary regions development. In this respect one of the main aims of boundary cooperation is the neutralization or cushioning of the negative effects of the borders [1, p. 4].

Information technologies resulted in the network society. Sophistication of the economic area accompanied with bifurcations inevitably leads to its self-organization. In the network society due to information technologies new connections are developed. They cause blurring of boundaries and conventions and as a result there appears a great amount of opportunities in the form of bifurcations such as electronic commerce, virtual communities, virtual enterprises, creation of cyber cities-states. Network economy is super-transparent and super-fast. But the most important thing is that it creates favorable conditions to import effective institutions forming new kinds of economic area organization.

Analysis of research and publications of recent years show great interest towards the problems of competitive capacity of boundary regions. The possibility of using market instruments in the process of clusterization is studied in the works of M. Porter [2 - 4], G. J. Bolt, J. Tolonado, P. Doyle, F. Kotler, H. Lay, J.-J. Lambin, A. Toffler, etc. The experience of the developed countries proves that improvement of the economics competitiveness can be reached only through transition to the innovative model of the development, the ultimate target of which is to raise the well-being of the people by means of speedup of economic growth.

Michael Porter in his work “The Competitive Advantage of Nations” comes to the conclusion that when the investment policies are being worked out emerging economies must aim at the development of interrelating industrial clusters on the ground of primary and secondary spheres. The approach to the evaluation of competitiveness of the region can be defined with the help of the concept of competitive advantage of the country, offered by M. Porter [3, p. 146].

In the works of J. Shumpeter [5, p. 182], K. Arrow, R. Nelson and S. Winter the problems of market structure organization and competitive development are studied as the factors of increasing innovation activity of economic systems. The scholars investigated the mechanism of market parties

integration, formation of new innovation structures with the aim to create the product, technological and organizational innovation. Other representatives of the institutional economics (O. Williamson, R. Coase, W. Nordhaus, F. Hayek) contributed to the solving of the given problem. In their research studies the scholars:

1) paid attention to the disadvantages of information that was the obstacle of mutually beneficial actions, the difference between explicit knowledge (which is codified) and implicit (tacit) knowledge;

2) focused on the study of the influence of transaction expenses on the advantages of various organizational forms preeminence. In modern scientific literature industrial regions, holdings, technological platforms, territorial-production complexes (TPC) that educate the regions, etc. are referred to spatial forms of industrial integration network. In the course of time the concept “industrial region” has evolved into the analysis of transformation of distinctive characteristics, that was worked out by A. Marshall, G. Becattini, O. Williamson [6, p. 211].

At present there exist various hybrid forms of cross-border quasi-integration such as clusters, business associations, strategic alliances, various network-societies, etc. They are the associations of the European regions economic entity with steady long-term relations between them and delegation of control on management of the general operations without any legally-issued transfer of the right to property.

The relevant topic is widely reflected in the works of many Ukrainian scientists: M. Dolyshni, V. Hayets’ [7, 8], Yu. Makohon [9], S. Maksymenko, P. Bielenki, N. Mikula [10], etc. Their scientific research results are connected with the study of spatial development and cooperation of the boundary regions in terms of the EU functioning, applying the corresponding experience for Ukraine.

Previously unsolved aspects of the problem.

One of the most important priorities of the Ukrainian regional economic policy has become the realization of the possibilities of each boundary region to overcome the crisis and providing the development of the economics by improving the quality of economic area. Such approach fully concerns the boundary regions in which the process of globalization and European integration brings the external economic factors to the forefront. Under their influence there occurs a transformation of the boundary regional economy which is connected with its structural changes, with the search of new forms of

economic area organization and with the competitiveness improvement of the region.

Nowadays the task is to work out the theory and methodological principles of strategic planning of the creation and development of cross-border cluster systems in different sectors of economy by taking into account their potential role as a purpose accomplishing and problem solving system focused on the solving the tasks of the modernization of the Ukrainian periphery regions.

Nonetheless, it is necessary to point out that the mechanisms of formation of cross-border cluster systems in Ukraine are not investigated practically. That is why it is necessary to investigate the topic. As Academy Fellow V. Hayets' states, there are no methodological approaches to the evaluation of economic effectiveness of the cluster formations in different spheres of economic activity, especially for the potential development of the regional formations as structurally integral and original territory administration units [8, p. 10].

Statement of the problem.

The task of the article is to work out the methodological approach to the usage of cluster forms of quasi integration for transplantation the institutes of cross-border economic area in conditions of network economy formation of postmodernity.

The main material of the research.

The European region as quasi-corporation is a great subject of property (regional and municipal) and economic activity. In this case the European regions become participants of competitive struggle at the markets of goods, services, funds (protection of the trademark of local products, investment rating). The European region as economic entity cooperates with national and transnational corporations.

Ukraine tries to implement an institution of cross-border cooperation by means of its transplantation from the most developed environment into less developed one. Thus, the state tries to speed up the institutional development, but there emerges the risk of rejection and dysfunction of transplanted institutions [10, p. 166].

In the translation of Douglas North's book "Institutions, Institutional Change and Economic Performance", in which the theoretical framework of institutions is developed, there are two concepts – "institution" and "organization". "Institution" is defined as the rules of play in the society, or, to

be more precise, restrictions invented by people, which direct the cooperation of people in a certain way. They form incentives in the process of the human exchange – political, social or economic. The institutional change determines the way by which people are determined in the course of time. Institutional restrictions can be official – the rules invented by people (legislation), and non-official – in the form of customs and code of behavior. Institutional restrictions embrace not only the prohibition of doing something, but also the conditions on which it is allowed to carry out certain activities, that is they form the basis on which human interaction is performed [11, p. 11, 12].

Like institutions, organizations also form human interaction. Organizations embrace political authorities (political parties, the Senate, city council, regulatory agency), economic bodies (firms, family farms, cooperatives, trade unions), public authorities (schools, universities, vocational training centers) and are established on this institutional basis. They are made of a group of individuals connected with each other by the common desire to achieve certain goals [11, p. 13].

But, if from English the word “Institution” is translated as – 1) establishment, 2) something established (law, custom, system), 3) organized society, establishment, office, institution, etc., in the Ukrainian language it also corresponds to the term “institution”¹.

Institutions identify opportunities in the society, but organizations are created in order to use these opportunities. Institutional changes occur with the help of the created symbiosis between “the rules of the play” and institutions (organizations) which were developed under the influence of the incentive structure created by the institutions and under the influence of feedback, when people realize their status and react to the changes in the amount of opportunities. Usage of the term “institutional changes” concerns the cases when the changes of organizations (structures) realizing (providing) “rules of the play” are meant.

Transplantation is the process of transferring the institutions, which developed in any other institutional environment.

Any process of transplantation includes three main stages:

- 1) choice of the transplant and the strategies of transplantation;
- 2) creation of the transplantation infrastructure; creation of auxiliary and intermediate institutions;

¹ Note. In Russian the translation of Douglas North’s book sounds as: Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М.: 1997.

3) implementation of activities which facilitates adaptation of economic agents for new institution.

During the transplantation of the institution there appears a new scope of opportunities for the economic agents. There appear a wide range of strategies embracing new institutional and, in particular, legislative limits. Some of the strategies remain within those limits, other involve their violations. Transplantation is aimed at the change of the old equilibrium. The adoption of the new institution by the agents and its stable functioning depend on the transplantation expenses and on the value of transaction costs of the transplanted and the current standard of behavior. The expenses in their turn are controlled by the institutional structure and the cultural environment of the recipient country, macroeconomic situation, and mechanisms of coordination, impetus, inertia and education [12].

If the transplantation is successful the period of positive adaptation of the institution to a new institutional or cultural environment is relatively short: the institution plays the same role in the recipient country as in the donor-economics. Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary transplanted the institution of cross-border cooperation from the Western Europe and beneficially use its opportunities.

This process began in all the countries almost simultaneously (and in Ukraine as well), but, it can be pointed out that all the Central and East European countries in this question are one step ahead. Unlike Ukraine, the main aim of the above mentioned countries – to integrate into European Union – is achieved, and not the least role was by played the institution of cross-border cooperation as the proving ground for testing and adaptation of the European legislation, tools increasing the role of the regions, adaptation of financial support mechanisms. In Ukraine the development of the institution of cross-border cooperation was a bit slowed down and its functions were distorted.

V.M. Polterovich determines three types of dysfunction of new institutions: 1. Atrophy and degeneration. 2. Activation of alternative institutions and rejection. 3. Institutional conflict. 4. Paradox of transfer [12, p. 5-9]. It is useful to clearly imagine the strategy of transplantation for the dysfunctions not to appear.

In recent times a number of researchers stated that the most useful is the strategy of “growing” the institutions [13]. This strategy provides for the possibility of using the institution “from the past” of the donor country at any stage of its development. It is assumed that spontaneous evolution of

transplanted institution will – directly or indirectly – contribute to the creation of the form adequate to the conditions of the recipient country. The “growing” allows the simultaneous transplantation of some variants of the institution and their co-existence (competitiveness) with the same institutions of the recipient and, to our opinion, the possibility of correction of the transplantation process.

It is also useful to state that the institution of the cross-border cooperation may not be the institution of high priority, but it is one of the closest institutions to the individual citizen, to all the spheres of his vital activities in a boundary, periphery region. On the basis of this institution it is possible to test and adapt all the new mechanisms and instruments of socio-economic, political, ecological, cultural, educational and spiritual life of the population, transplanting all these from the most developed environment with the corresponding compliance with the technology and the chosen aim. Thus, one more role of the international cooperation of the regions is determined as ground for testing and adaptation of the European legislature, instruments for enhancing the role of the regions, adaptation of the financial aid mechanisms. This role covers all types of international cooperation of the regions and is widely used by the countries of Central and Eastern Europe in the process of transplantation of the institutions of cross-border cooperation.

The countries of Central and Eastern Europe had another significant incentive, which was supported by practically all the significant political forces – their return to Europe, faster integration into the main European institutions. The enforcement to harmonize their legislature with the European one left them fewer opportunities for institutional improvisations and made them be more consistent and rigid while rebuilding disciplinary mechanisms designed to protect new “rules of the play”.

Cluster strategy of the cross-border cooperation provides for the forming of geographically localized cluster unions of the boundary regions around foreign companies-innovators, the network agents of which (the manufacturers of innovative products and services, suppliers, the infrastructure objects, research centers, universities) cooperate on the basis of competitiveness and cooperation, generating synergy effect, mutually supporting each other and strengthening competitive advantages either of the companies themselves or of the cluster in general. Clusters are inevitably associated with the networks which are formal and informal organizations and which simplify information and technologies exchange and promote coordination and cooperation between the members of the clusters.

Cross-border clusters cover the neighboring boundary territories of the adjacent countries, which include institutions and firms located on the both sides of the borderline. That is why cross-border clusters can be determined as groups of independent companies and associated institutions which are geographically concentrated in the *cross-border region*; cooperate and compete; specialize in different branches, connected with general technologies and skills and which complement each other and as a result it enables to get synergetic and network effects, diffusion of knowledge and skills [14, p. 407].

Within a cluster there is created an additional economic effect which strengthens competitive advantage of the region. Enterprise not included into the cluster gets an additional synergetic effect by means of resource sharing (technologies and expenses strategy), market infrastructure (total sales) and fields of activities (synergy of management planning). The importance of the synergy strategy lies in the fact that it helps to get higher profitability of production in case if enterprisers-members of the cluster cooperate, than when it is managed separately [15, p. 145]. Synergetic effect is the increasing of efficiency as a result of connection, integration, arrangement of single parts within a complex system by means of the so-called positive systemic effect (effect of emergence) where the effect of cooperation between the participants of the union inside the integral system exceeds the sum of the effects of the activity of each participant separately (independently) [16, p. 29].

Investigating the problem of competitive capacity, M. Porter singled out three main advantages of the clusters. Firstly, they increase productiveness, making all the specialized resources and work available, facilitating access to information, institutions, public goods. Secondly, clusters stimulate higher rates of emerging new business-formations by converting workers of the operating companies into new entrepreneurs. Thirdly, they increase the capacity of the firms to innovate with the help of more rapid diffusion of technological knowledge.

The unique capacity of cluster to accelerate the diffusion of innovations helps to determine them as innovative economic agglomeration or as the area of high innovative activity. Any cluster is a network structure with the ideology of competitive cooperation (or co-competition) under which the development incentives created by the participants of the network are connected with the intensification of cooperation in mutually profitable direction. The network model organization of the economic area of the country becomes more advanced in contemporary conditions. On this model there are organized regions which were actively involved in the global system of exchanging goods,

finances, labour power, technologies and information. They represent the network of independent, but at the same time interchangeable enterprises. The enterprises specializing on the producing this or that good are concentrated on one territory which connects the branch with the given region, but does not lead to its centralization. Enterprises cooperate on the basis of agreements on cooperation or sub-contracting relationships. One part of the enterprises brings their production at the market, all the others perform operations on demand of the group of enterprises which initiated the given production. In general, all the enterprises located on a certain territory of the country create a network of cooperation and interaction or network cluster. The basic component of the cluster theory is a group of *institutional theories* determining the economy as the system of cooperating institutions. In this case the cluster itself can be defined as a modern institution combining in different proportions a system of formalized and non-formalized relations of either its participants between themselves or the cluster with its external environment. Besides, synergetic effect emerging as a result of cooperation of enterprises within a cluster is explained largely by the transaction cost savings in obtaining information, specification of property right, reduction of cost value, etc. Thus, R. Coase's theory of transaction expenses in addition to the non-classical theory is mostly applied to the explanation of synergetic effect and evaluation of the effectiveness of cluster development. In the narrow sense in the report made by European Commission, the global network economy is defined as environment in which any company or individual located at any point of economic system can easily and with minimal cost contact with any other company or individual concerning cooperation, for trade, to exchange ideas and know-how or just for pleasure. In the broader sense the emergence of network economy is connected with the development of information technologies which results in evolution of modern economic systems, development of non-market regulation mechanisms and network organizational structures. On the whole there appears a sort of non-branch economics predominantly based on horizontal relations.

For the development of the postmodernity economics virtual resources of development are important: information, innovations, infrastructure (communications), knowledge, skills and institutions of postindustrial society. To the recent trends of preserving competitive advantages of cross-border regions are referred: formation of postindustrial development institutions – the instruments of decision-making (clusters, holdings, associations, etc.) and increasing knowledge-intensity of production and consumption. In modern context of economic growth it is necessary to reach a new level of institutional

development – network institutions of decision-making. For cross-border region it means the usage of new concepts “trans-region context, atmosphere, environment”, intangible factors of cross-border culture, traditions, values in the given region. What was considered on default everywhere the same and what could be ignored in the era of new economics, becomes the source of competitive advantage. Economy of knowledge as a constituent part of the postmodernity economics now rests not on natural resources, but on human capital and that is why it opens the question before regional politics about the formation of the environment for reconstruction and development of human and natural resources on the both sides of the border.

Knowledge and information become key source of productivity and competitiveness of these two determinative factors of any economics. New network economics is organized around information networks having no centre and is based on the constant cooperation between the nodes of these networks no matter if they are local or global. Network forms of organization provide considerable flexibility of the firms, individuals and countries, enabling them to constantly adapt to the whirl-like change of the conditions of capital, demand and technologies. The only rule is the absence of any rules. Even if there are any, they use the majority of networks.

Conclusions and recommendations for further development.

Thus, in modern postindustrial paradigm of regional development the priority of the main factors of location is being considerably transformed and it changes the functions of periphery territory: from the physical basis - the location of material (related to resources) factors of production it is being transformed into the environment for the development of human capital assets, innovations and the insuring of self- development of the European region:

1. A new postmodernity reality is defined as the combination of postindustrial production and network structure of the economic environment that presupposes the transplantation of the institutions by means of self-organizing of hybrid network clusters on the both sides of the border becoming the factor of cohesion and free circulation of the capitals in the European regions. The competitiveness in the new mode of production is determined by the rate of innovation and the capacity to continuously upgrade.

2. In the modern economic theory the dichotomy “integration – disintegration” is supplemented by one more category – “quasi integration”, and the dichotomy “firm – market” is expanded by the category “hybrid”. Using the criterion of the resources control, the quasi integration can be

determined as the process of taking over the behavior of formally independent companies with no control over their property.

3. A key feature of the cluster as the form of quasi integration is its geographical location, which reflects the concentration on the limited territory of the interconnecting companies, specialist providers and service providers, which compete and cooperate at the same time. Many specialists define clusters as practically an only one source of investments and innovations. Clusters are still considered to be some theoretical construction which practically does not have any tangible shape and positive externalities. But in the long-term future these quasi integration forms will become the main motivation of the innovative development.

References

1. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 травня 1980, м. Мадрид). Текст українською мовою.— Рада Європи. 35 с.
2. Porter M. E. Clusters and competition: new agendas for companies, governments, and institutions // Porter M. E. On Competition. Boston, MA: Harvard Business School Press, 1998.
3. Porter M. The Competitiveness Advantage of Nations. - London: Macmillan, 1990.
4. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. N.Y., 1980.
5. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Йозеф Шумпетер; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
6. Williamson O. The Economic Institutions of Capitalism. –New York: Free Press, 1985. – 450 p.
7. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. -1008 с.
8. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена // Економіст.- №10. – 2008. – С.10 -11.
9. Макогон Ю.В., Ляшенко В.И. Формы и направления

межрегіонального трансграничного співробітництва: Монографія, изд. 2-е, исп. и допол./ -Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. -512 с. - С. 176-177.

10. Мікула Н.А. Проблеми трансплантації інституту транскордонного співробітництва в Україні // Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ. – Сб. научн. тр. Донецк-Мариуполь: ДонНУ, 2004. - С.166-169.

11. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. І.Дзюб. – К.: Основи, 2000. – 198 с.

12. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. 1999. Т. 35. Вып. 2.

13. Полтерович В.М. Технология трансплантации экономических институтов. // Экономическая наука современной России – 2001. - № 3. – 25 с.

14. Коваленко С.И. Стратегия трансграничной кооперации ЕС как фактор глобальной экономической безопасности / С.И. Коваленко // Міжнародна економічна політика. Спец. випуск. - Частина 1: Науковий журнал Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. - Київ: КНЕУ, 2012. – С. 405 – 411.

15. Коваленко С.І. Транскордонний кластер як форма просторового розвитку євро регіонів / С.І. Коваленко // Вісник соціально-економічних досліджень. Зб. наук. пр. №3 (50), Частина II Одеського національного економічного університету. – Одеса: ОНЕУ, 2013. – С. 140-147.

16. Войнаренко М.П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів // Економіст. - №10. – 2008. – С. 27-30.

Abstract

Kovalenko S.I.

Cross-border clusters as the form of transplantation of institutions into economic area of postmodernity

The mechanism of transplantation of network economics institutions is studied as the necessary growth factor of competitive capacity of the European regions in terms of European integration. By means of institutional approach it is justified that postindustrial economics evolved into the system of interlocking

institutions, forming a new economic area of postmodernity in cross-border dimension, in which such virtual resources of development are necessary as: information, innovations, ways of communication, knowledge and other institutions of postindustrial society. The subject and internal connections of cross-border cluster is investigated as the growth factor of competitive capacity of the European region in terms of tightening the integration process and the necessity of enhancement of the role of peripheral regions economics under cross-border cooperation.

It is concluded that a new postmodern reality lies in the combination of postindustrial production with the network construction of economic area, involving transplantation of the institutions by means of self-organization of hybrid network clusters on both sides of the border that becomes the factor of integration and free circulation of the funds in the European regions.

УДК УДК 314.7:37(477)

ЗДОБУТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ В ДЕРЖАВНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ГРЕЦІЇ

Корецький М.Х., Elias S. Spyriades, Корецька С.О.

Останнім часом все більше абітурієнтів з України хочуть навчатися саме в Європі. У статті розглянуто альтернативні шляхи здобуття вищої освіти українськими абітурієнтами. Диплом отриманий в європейському університеті оцінюється набагато вище наших, завдяки чому можна знайти престижну роботу, а згодом отримати ПМЖ в будь-якій країні світу. Додому ж їх може повернути тільки гідна зарплата, доступність житла, поліпшення соціальних послуг та зацікавленість самої держави в освіченому поколінні.

Постановка проблеми. Проблема, яка розглядається нами, сьогодні замовчується на всіх рівнях: науковців, освітян, Міністерств, Комітетів Верховної ради України, Адміністрації Президента. Якось незручно назвати речі своїми іменами. Міністерство освіти і науки України, народні депутати, приймаючи прогресивні закони [1, 2], в той же час не розглядають проблеми сьогодення, реалії навчання та викладання в наших навчальних закладах. Чого тільки варта вимога щодо знання іноземної мови здобувачами вчених звань та наукових студентів? Проблему, над розв'язанням якої ми працюємо – це навчання іноземних студентів в Україні, та друга частина – навчання українських випускників в навчальних закладах Європи та світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми освіти та освітньої міграції в Україні досліджувалися у наукових працях О. Власюка, І. Гнибіденка, О. Грішнєвої, Т. Драгунової, Е. Лібанової, О. Піскуна, С. Пирожкова, О. Позняка, І. Прибиткової, Л. Семів, Л. Янковської, О. Хомри, Р. Патори, та інших.

Мета даного дослідження. Визначити мотиви різкого збільшення виїзду студентів на навчання за кордон та розробити мотиваційні заходи (мотиви) їх повернення після навчання в Україну.

Викладення основного матеріалу. Недопустимість зусиль по збільшенню першої частини та зменшенню другої – показує сьгоднішня статистика на публічні заходи, які проводило Міністерство з університетами на щорічних виставках «Освіта та наука України», які вже давно перетворилися в місце вручення призів «Гран-прі», та можливість представлення нових здобутків нашим випускникам. Бо відверто ніхто не може сказати – що років 30 – 40 крокуємо на місці. Замінюємо назви ВНЗ, відкриваємо та закриваємо нові програми, споримо за терміни підготовки тощо.

У другу сторону – заходи, які проводять міжнародні компанії (наприклад, «STUDY UA»), європейські університети, до яких увага збільшується з боку випускників та їх батьків в геометричній прогресії. З кожним роком все більше українських школярів та студентів цікавляться освітніми можливостями в інших державах. Перспектива набути цінний досвід та знання, ознайомитись з культурою іншої країни та підвищити власну конкурентоздатність на міжнародному ринку праці видається вкрай привабливою для української молоді. Тобто, наша молодь, голосує «ногами» за європейські та світові університети. 41 тисяча українських студентів навчається в закордонних університетах (15 тисяч – у Польщі, 9 тисяч – у Німеччині, 5 тисяч – в Росії, 2 тисячі – у Канаді, 2 тисячі – у Чехії). Погано це чи добре? Що це вимивання «мозків», виїзд незворотній найкращих, які вже не повернуться до України? Чи це – наша надія на безповоротні зміни в нашій державі, це той локомотив, який в подальшому виведено нашу державу (з мінімальною заробітної платою в 43 долари США) від рівня африканських на рівень Європейських стандартів, на рівень держав, в яких вони здобудуть освіту? Ми поділяємо другу думку. Ще 2 роки тому назад, перший заступник Міністра освіти і науки України Суліма Є.М. пробував заборонити нашим студентам їхати до Європи. Але сьогодні вже немає Суліми Є.М. у Міністерстві, а 37% українських студентів вчиться за кордоном у польських вищих, 42% студентів-іноземців у Польщі – це вихідці з України [3].

Як показує світовий досвід, країни-лідери світового розвитку є одночасно і лідерами за кількістю студентів, які виїжджають вчитися за кордон. Найбільше вчиться за кордоном китайських студентів (всього 694 тисячі чоловік, з них 226 тисяч у США, 22 тисячі – у Японії, 88 тисяч в Австралії), на другому місці – Індія (190 тисяч чоловік, з них 93 тисяч у США, 22 тисяч у Великій Британії, 16 тисяч – в Австралії), 118 тисяч

студентів з Німеччини (28 тисяч – в Австрії, 25 тисяч у Нідерландах, 14 тисяч – у Великій Британії), 124 тисяч студентів з Північної Кореї (68 тисяч у США, 24 тисячі – в Японії, 7 тисяч в Австралії). Той же В'єтнам, колись один з лідерів за кількістю студентів, які навчалися у Радянському союзі, сьогодні не розглядає ні Україну, ні Росію – в якості держави, де можна отримати якісну освіту. 54 тисяч В'єтнамських студентів вчиться в інших країнах – 15 тисяч студентів у США, 12 тисяч – в Австралії, 5 тисяч – у Франції.

Серед Іранських студентів, незважаючи на всі проблеми між Іраном та США, на першому місці – США і вчиться 8 тисяч чоловік, 8 тисяч – вчиться у Малайзії, 4 тисячі – у Канаді (всього – 52 тисяч чоловік). І все менше їх їде вчитися до України (на першому місці серед іранських студентів були медичні університети, але за 20 років вже дійшли до того рівня що українські дипломи не визнаються за якістю підготовки в Ірані.) А вже Україну вибрали в якості країни навчання – 63 тисячі іноземних студентів, в тому числі 13 тисячі з Туркменістану (або 20% всіх іноземних студентів в Україні), 10 тисяч з Азербайджану, 4 тисячі – з Індії, 3 тисячі – з Нігерії, 3 тисячі – з Грузії. В більшості своїй – серед пріоритетів в них є отримання документа про освіту, можливість більш вільного життя, ніж на Батьківщині, практично єдина можливість за рівнем їх знань вчитися в університеті. Низька якість підготовки, як приклад туркменських студентів, призвела до того, що в Туркменістані вже не визнаються заочні дипломи Українських університетів.

Цю паралель – рівень підготовки туркменських студентів, що навчаються в Українських вищих, можна провести до українських студентів, що навчаються у Польщі.

Студентів за кордон штовхає загальне неблагополуччя у країні. До того ж, в освіті склалися певні ніші: якщо багаті студенти традиційно навчаються у Великобританії та США, то не такі заможні можуть дозволити собі Чехію чи Польщу. Тож масштаби еміграції лише зростатимуть.

Хоча навчання навіть у Польщі недешево (від 1200 до 3000 євро за рік), а у Великобританії цей показник сягає 20 тисяч доларів. Наразі українцям доступні численні стипендії та гранти.

Польща – створила одні з найкращих умов для вступу та навчання українських випускників – вступ без ЗНО і додаткових іспитів, невисокі вимоги до знання польської мови при вступі, достатньо комфортні умови в процесі навчання та подальшої легалізації у Польщі. Але серед наших

українських студентів, що навчаються у Польщі, на відміну від Туркменських в Україні, можна виділити дві групи – перша, менша – це студенти з високим рівнем підготовки та можливостями, які самостійно поступають (вимушують) на провідні факультети найкращих державних університетів Польщі, і друга – значно більша за чисельністю – ті які більшості мають проблеми з ЗНО, а також ті, хто не сприймає корумпованості українських вчителів. Ця друга група, якраз проходить підготовку в недержавних, приватних вищих навчальних закладах зі спеціальностей та напрямків соціальних, економічних, управлінських. І якщо українські приватні ВНЗ на протязі 3-5 років завершають своє існування, то українські студенти рятують польську приватну освіту.

Однак, найкращі умови вступу та навчання в польські університети, не по кишені багатьом українським батькам. Тому можливість здобути освіту в інших країнах безкоштовно обговорюється як серед студентів, так і серед батьків, які прагнуть бачити своїх дітей випускниками престижних європейських університетів. Вибираєте країну для отримання якісної вищої освіти? Зверніть увагу на Грецію. Навчання в державних університетах країни для іноземних студентів безкоштовне, включаючи харчування та проживання.

Вищі навчальні заклади Греції докладають великих зусиль, щоб студенти під час навчання здобували не тільки знання, але і практичні вміння та навички. Навчання передбачає проходження практики у провідних фірмах і організаціях Греції та інших країн ЄС. Велика увага приділяється прикладним дослідженням, а також творчій і артистичній діяльності студентів, за що вони можуть отримувати додаткові стипендії.

Грецькі університети беруть участь у програмах обмінів Socrates / Erasmus, також мають двосторонні угоди обміну з багатьма іншими ВНЗ Європи, завдяки чому студенти мають можливість там навчатися, стажуватися й таким чином отримати дипломи двох європейських ВНЗ.

Навчання в Греції - це не тільки якісна безкоштовна європейська освіта, а й вільне переміщення по Євросоюзу під час навчання з правом на офіційну роботу в будь-якій країні. Освіта в Греції дає чудову можливість пізнати культуру, побачити історичні пам'ятки, насолодитися багатим природним середовищем.

На сьогодні українські абітурієнти мають реальну та доступну можливість вибору між європейською освітою без корупції в Греції та освітою в Україні. А також відкрити для себе світ нових можливостей.

Переваги навчання в Греції:

- зарахування до ВНЗ проводиться на підставі безкоштовного конкурсу атестатів, без здачі іспитів, і не вимагає твоєї присутності в Греції;
- до твоїх послуг - понад 600 факультетів державних вузів Греції, де нескладно підібрати спеціальність до душі;
- надходження у вуз гарантовано за рахунок того, що подавати документи відразу в декілька навчальних закладів. Якщо за середнім балом атестата ти не пройдеш конкурс в один вуз, то в запасі ще кілька варіантів;
- знання грецької мови на початковому етапі не потрібно: його ти вивчиш на мовних курсах при ВНЗ, вже будучи його студентом;
- триразове харчування, проживання (у більшості випадків - з другого курсу), медичну страховку та обслуговування, комплект навчальних матеріалів на весь період навчання оплачує ВНЗ. Також надається право пільгового проїзду в громадському транспорті;
- навчання в Греції - підстава для отримання студентського виду на проживання, який дає право вільно переміщатися по Європі без віз;
- у перший рік навчання можна змінити факультет, якщо ти раптом зрозумієш, що помилився з вибором спеціальності;
- під час навчання можна працювати в грецьких компаніях;
- ти зможеш претендувати на отримання стипендії за досягнення певних успіхів у навчанні;
- за бажанням ти можеш взяти участь в одній з програм студентського обміну, або пройти стажування у європейській компанії в період навчання у вузі;
- грецькі дипломи визнаються в усьому світі, включаючи Україну.

Висновки. На сьогоднішній день, українські студенти мають змогу отримати вищу освіту за кордоном на безоплатній основі в ряді Європейських країн, де навчання в університетах державною мовою є безкоштовним для іноземців. Серед них Швеція, Норвегія, Німеччина, Австрія, Чехія та Греція. Незважаючи на те що умови вступу різняться залежно від обраної країни та, інколи, навчальною напрямку й університету, спільною вимогою до абітурієнту, які планують здобути вищу освіту у зазначених вище державах безкоштовно є знання державної мови. Зазвичай у переліку вимог для подачі документів для вступу до вищих навчальних закладів цих Європейських країн зазначається, що ступінь володіння мовою має бути достатнім для навчання в університеті.

Достатньо високі вимоги до мовної підготовки у Німеччині, Австрії, Чехії. Мовне питання в таких країнах як Швеція та Норвегія є менш гострим.

Найбільш відкритою, комфортною для навчання українських студентів по програмам безкоштовного навчання студентів-іноземців в державних університетах є Грецька республіка. Грецька мова, мова Аристотеля, Сократа, Піфагора – є праматір'ю багатьох мов, в тому числі і української.

Університетські традиції в країні, якій 5000 років, є непорушними на протязі сторіч. 600 факультетів 48 державних університетів Греції поділені по 5 напрямків, серед яких є актуальними для нашої країни напрямки технічних, технологічних наук, охорони здоров'я.

Як показує практика, охочих виїжджати за кордон багато. Інша справа, що людей треба мотивувати повертатися назад в Україну. Є приклад Японії та Китаю, де люди виїжджають і повертаються, і це позитивно відображається на розвитку країни. Однак зараз увага влади до цієї ініціативи знизилася. Необхідно щоб держава переймалася цим питанням.

Основними заходами, на нашу думку, що спрямовані на повернення після навчання є: стимулювання працедавців пропонувати роботу студентам після навчання за кордоном; фінансування початку власної справи для студентів після навчання за кордоном (спрощена реєстрація, податкові пільги) тощо.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1991. - № 34. - ст. 451 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

2. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-УІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2014. - № 37-38, ст.2004 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

3. Кількість українських студентів у Польщі зросла вдвічі. – Режим доступу: <http://viza.vn.ua/liczba-ukrainskich-studentow-w-polsce-wzroslo-dwukrotnie.html>

4. Лібанова, Е. М. Теоретико-методологічне забезпечення розвитку трудового потенціалу просторових форм організації українського суспільства [Текст]: рецензія / Е. М. Лібанова // Регіональна економіка. 2013. № 4. С. 188 - 189.

Abstract

Koretskyi M., Elias S. Spyriades, Koretska S.O.

Getting a European education in the public universities in Greece

In recent years, more students from Ukraine want to study in Europe. The article considers alternative ways of obtaining higher education of Ukrainian students. The diploma obtained at the European University is valued much higher than our own, allowing you to find a prestigious job, and then obtain permanent residence in any country of the world. Home they can return only decent wages, affordable housing, improvement of social services and the interest of the state in an enlightened generation.

УДК 338.45:623.483

**ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ
В ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Купінець Л. Є., Обнявко Т. С.

Визначено джерела екологічного забруднення військово-промислового комплексу (ВПК) країн Північного Причорномор'я. Проведені дослідження спроможності ВПК України до впровадження екологоорієнтованих проектів та екологічних інновацій. Здійснена оцінка потенціалу екологізації ВПК в контексті стратегічних цілей секторального розвитку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними задачами. Діяльність ВПК будь якої країни у мирний час або під час військових дій несе ризики та загрози впливу воєнно-техногенних факторів на навколишнє середовище [4,с.94]. Національний ВПК України – один з найпотужніших в світі, він має повністю замкнутий цикл виробництва та ремонту стрілецької та легкої піхотної зброї, автомобільної та бронетанкової техніки, майже всіх видів ракетної техніки, радіоелектронних систем, транспортних літаків [5]. Водночас функціонування оборонних підприємств, військових частин та інших складових підрозділів ВПК впливає не менш потужно на навколишнє середовище. Незважаючи на загрозу забруднення довкілля та потенційний ризик екологічних катастроф контроль військової діяльності та виробництва військової продукції не проводиться; програми щодо екологізації військового виробництва та функціонування військових частин відсутні.

Аналіз досягнень та публікацій. У радянській економічній науці прикладні економічні дослідження оборонного комплексу, як правило, були секретними. Суттєво просунули економічні дослідження у військовій сфері праці сучасних російських та українських вчених – В.В. Барабанова, С.Ф. Вікулова, Ю.І. Ситника, Є.Ю. Хрусталева, С.М. Чумаченка С.І. Харченко, Ю.В. Шишкова, А.В. Щедрина, та інших. Але, незважаючи на наявність публікацій і досліджень, що стосуються проблем ВПК, аспекти

екологізації військового виробництва та функціонування військових частин залишаються не вирішеними і потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення напрямів та характеристик стратегічного розвитку підприємств ВПК, орієнтованих на екологізацію військового виробництва та функціонування військових частин. У відповідності до мети основними задачами дослідження мають стати:

- визначення вектору розвитку національного ВПК в координатах екологізації;
- проведення порівняльних зіставлень та оцінок ВПК України з аналогічними секторами країн Північного Причорномор'я;
- обґрунтування напрямків екологізації ВПК України та виділення комплексу дій національного та регіонального рівнів щодо екологізації ВПК.

Викладення основного матеріалу. В Північному Причорномор'ї зосереджені значні об'єкти не тільки ВПК України, але й Молдови, Румунії і Болгарії, діяльність яких, навіть у мирний час, несе значну загрозу навколишньому середовищу і обумовлює необхідність пошуку шляхів її зменшення. Втім були спроби посилити екологічну політику в складі Збройних сил України (ЗСУ). Так з 2001 року діє Центр військової екології Міністерства оборони України. Одним з головних завдань цього Центру в сучасних умовах є супроводження та реалізація Програми реабілітації територій, забруднених внаслідок військової діяльності.

Проведені аналітичні зіставлення показників розвитку складових ВПК дозволили визначити його профіль в кожній із країн. Майже всі з названих країн Північного Причорномор'я підтримують дієздатність ВПК та його складових – сухопутних та бронетанкових військ, військово-повітряних та військово-морських сил, підприємств оборонно-промислового комплексу.

Проте в Україні склалася найбільш складна ситуація. У зв'язку з надзвичайно великою щільністю об'єктів ВПК в Північному Причорномор'ї, підвищеною військовою активністю під впливом геополітичних факторів, зростанням загроз збройних конфліктів та техногенних катастроф, існує проблема щодо зменшення екологічної небезпеки від впливу ВПК кожної країни в регіоні та спрямування розвитку складових національного ВПК в напрямку усунення та попередження техногенних катастроф та забруднень довкілля.

ЗСУ за роки незалежності втратили увагу держави щодо підтримки їх боєздатності. Наявні озброєння і військова техніка більш ніж за двадцять років застаріли. Так, у 2012 році питома вага озброєнь та

військової техніки із терміном експлуатації понад 20 років склали 92%, а з терміном використання до 10 років – лише 1,2% (табл. 1) [1,с.19].

Таблиця 1

**Загальні терміни експлуатації озброєнь і військової техніки (ОВТ)
Збройних Сил України**

Показник	До 10 років	До 15 років	Від 15 до 20 років	Від 20 до 25 років	Понад 25 років
Розподіл ОВТ у відповідності до терміну експлуатації, %	1,2	1,8	5,0	38,7	53,3

Тобто рівень озброєнь та стан оборонної промисловості давно не відповідає вимогам часу, зокрема і в контексті впливу на довкілля. Але враховуючи продовження військових дій в Україні, необхідність поновлення військового потенціалу країни, діяльність оборонно-промислових підприємств країни буде активізовано.

Так державний концерн «Укроборонпром», що об'єднує головні оборонно-промислові підприємства країни, з липня 2014 року по липень 2015 рік випустив і модернізував 3,936 тис. одиниць озброєння. В минулому 2014 році «Укроборонпром» передав армії 767 одиниць військової техніки. Згідно з оголошеними планами концерну, у 2015 році заплановано випуск 40 танків «Оплот», а в 2016 році вихід на рівень виробництва 100-120 одиниць в рік. Також у поточному році концерн планує випустити 150 машин «Дозор-Б», модернізувати БМП-1 і надати на озброєння ЗСУ нову бойову машину піхоти на базі танка Т-64 [3].

З радянських часів ігноруються екологічні загрози від арсеналів боезапасів, баз та складів пального, від виробничої діяльності оборонних підприємств та комунальних стоків військових містечок. Практично на всіх складах паливно-мастильних матеріалів і військових АЗС відбувається забруднення нафтопродуктами ґрунтів та водних об'єктів. Більшість пунктів для миття автотранспорту в військових гаражах не мають системи очищення.

Кораблі ВМС як України, так й інших країн Північного Причорномор'я (які були у минулому членами Варшавського договору) будувалися без урахування екологічних нормативів, тому вони не обладнані системами очищення лляльних та побутових вод. Ще до окупації Криму було встановлено, що з кожного корабля Чорноморського

флоту в головній базі – Севастопольській бухті за добу скидається в море від 2,5 до 6 м³ лляльно-баластних вод та нафтопродуктів [2, с.19]. До цього треба додати забруднення від напівзатоплених та іржавіючих військових кораблів.

Повсякденна діяльність ВПК України в мирний час складалася з функціонування оборонних підприємств та з проведення навчань, випробовувань, спеціальних робіт, господарської діяльності військових частин ЗСУ, а з весни 2014 року сучасною реальністю стало ще й ведення бойових дій.

Екологічний стан на Сході України потребує оцінки, хоча її зробити досить тяжко. Але є досвід бойових дій в колишній Югославії, які привели до страшних екологічних наслідків, що пов'язані з руйнуванням сховищ палива, нафтопереробних та хімічних підприємств, пожежами від вибухів, а саме:

- з виділенням в атмосферу великої кількості небезпечних газоподібних продуктів горіння, що мають тривалий канцерогенний, мутагенний і тератогенний вплив (порушення ембріонального розвитку), вихлопних газів мобільної бойової техніки – літаків, танків, бронемашин тощо, а також димів пожеж, викликаних бомбардуванням складів боєприпасів, міст, житлових будівель, промислових об'єктів та лісів.;

- із забрудненням токсикантами водою, ґрунтових вод та родючих ґрунтів;

- із знищенням лісів, посівів сільськогосподарських культур, порушенням шляхів міграції птахів [6, с. 3-4].

В Причорноморському регіоні внаслідок посилення геополітичної напруги також зростає ризик техногенних катастроф, пов'язаних із збереженням озброєння. Так в 4 км від українсько-молдовського кордону, зберігається майже 22-26 тис. тонн боєприпасів бувшого СРСР. Майже 60% цих боєприпасів прострочені для використання і транспортування, а їх можливий вибух може бути порівняний з вибухом ядерної бомби потужністю 10 кілотонн, яка була скинута на Хіросіму у серпні 1945 року.

Стратегічна мета розвитку вітчизняного ВПК полягає в ефективному використанні потенціалу його складових для реалізації пріоритетів військово-політичної та економічної безпеки країни, формування місця національного ВПК у міжнародному розподілу світового ринку озброєнь, усунення та попередження техногенних катастроф і забруднень довкілля як вектору орієнтації на досягнення європейських стандартів якості та безпеки життя населення.

Незважаючи на певні розбіжності між країнами Північного Причорномор'я, які пов'язані з національними особливостями ринкових

трансформацій ВПК, належністю до військово-політичних блоків, традиціями і способами господарювання, природними характеристиками, бізнес-кліматом та прозорістю бізнес-середовища, існують загальні проблеми секторального розвитку, що об'єднують ці країни в пошуку шляхів переходу до екологічно орієнтованого напряму розвитку. Саме такі специфічні риси наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка спроможності ВПК країн Північного Причорномор'я до впровадження екологоорієнтованих проектів та екологічних інновацій

Сучасні специфічні риси ВПК України та інших країн Північного Причорномор'я	Фактори протидії процесам екологізації ВПК
1. Результати ринкових секторальних зрушень	
<p>Низька фінансово-економічна стійкість та ефективність підприємств ВПК, скорочення їх бюджетного фінансування. Застарілі енергетичні технології у військовому виробництві, відсутність мотивації підприємств ВПК до економії ресурсів та збереження довкілля. Непрозорі відносини в формуванні оборонної програми та у військовій логістиці.</p>	<p>Низька платоспроможність, що заважає впроваджувати новітні технології. Недостатня інвестиційна привабливість окремих оборонних підприємств. Відсутність необхідних оборотних коштів та бюджетного фінансування на заходи з захисту довкілля. Відсутність програм підвищення екологічної свідомості військово-службовців і працівників військових виробництв та несформованість відповідної екологічної культури</p>
2. Особливості виробництва продукції ВПК	
<p>Невідповідність виробничого потенціалу ВПК світовому науково-технічному рівню, включаючи екологічні стандарти. Залежність програми виробництва від бюджетного фінансування підприємств ВПК. Широке використання екологічно небезпечних речовин, що руйнують озоновий шар, відсутність необхідних захисних заходів щодо екологічно небезпечних відходів виробництва, зменшення рівня шуму, хвильового забруднення, понадприроднього теплового впливу, електромагнітних випромінювань від</p>	<p>Відсутність цілеспрямованої регуляторної політики відносно ВПК. Недосконала структура споживання паливних ресурсів, потреба в яких в підприємствах ВПК та військових частинах головним чином здійснюється за рахунок імпорту палива є висока енерго- та ресурсоємність військового промислового виробництва, що багаторазово перевищує енерго- та ресурсоємність економік розвинених країн. Відсутність інноваційних сучасних технологій локалізації, зберігання та утилізації екологічно небезпечних відходів; впровадження автоматизо-</p>

військових виробництв. Відсутність мотивації у оборонних підприємств та військових підрозділів до дотримання агроекологічних вимог, недостатній рівень екологічної освіти персоналу підприємств та військовослужбовців.	ваних систем управління безпекою військової продукції з дотриманням екологічних норм. Відсутність механізмів стимулювання виробників на виробництво екологічно безпечних озброєнь та військової техніки (ОВТ) та впровадження механізмів державного контролю дотримання екологічних норм у виробництві ОВТ.
3. Техніка, технології та інфраструктура	
Високий рівень зношеності основних фондів, низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, застосування техніки, що не відповідає екологічним нормативам, висока питома вага застарілих технологій, порушення технологічних режимів, відсутність необхідної виробничої інфраструктури, нерозвиненість системи військової логістики; висока частка промислових комплексів із незамкнутим технологічним циклом, значна питома вага шкідливих відходів та викидів.	Використання застарілих та зношених виробничих фондів оборонних підприємств. Недостатність ефективних засобів очищення промислових стічних вод, промислових та транспортних викидів у атмосферу; маловідходних, енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; засобів утилізації відходів тощо. Нестабільна конкурентоспроможність продукції внаслідок незавершення процесів адаптації ОВТ до стандартів НАТО.

Джерело: складено авторами на підставі [1, с. 57-61]

Загальний підхід до стратегічних пріоритетів розвитку українського ВПК у зв'язку з потенційними напрямками секторальної екологізації наведений у таблиці 3.

Таблиця 3

Оцінка потенціалу екологізації ВПК в контексті стратегічних цілей секторального розвитку

Стратегічні цілі розвитку ВПК	Напрямки та заходи екологізації
Збільшення обсягів виробництва військової продукції з урахуванням вимог до забезпечення екологічної	Відновлення військового виробництва та розробки нових видів ОВТ Посилення контролю над процесами забруднення земель, атмосфери, водних ресурсів, ерозійних процесів під впливом ВПК; впровадження заходів щодо збереження та примноження біологічного різноманіття на полігонах, навчальних центрах, підприємствах та інших територіях розміщення об'єктів ВПК; оптимізація навантажень на елементи природного середовища з боку ВПК за рахунок

<p>безпеки держави та можливості реалізації експортного потенціалу</p>	<p>зменшення використання екологічно небезпечних речовин, що руйнують озоновий шар, застосування необхідних захисних заходів щодо екологічно небезпечних відходів виробництва, зменшення рівня шуму, хвильового забруднення, понадприродного теплового впливу, електромагнітних випромінювань від військових виробництв; зменшення питомої ваги свинцю у боєприпасах.</p> <p>Зменшення кількості персоналу військових виробництв та науково-дослідних установ, що контактують з джерелами шуму, хвильового забруднення, понад природного теплового впливу, електромагнітних випромінювань.</p> <p>Залучення органів державної влади і громадських організацій до підтримання екологічної рівноваги в місцях дислокації та функціонування підприємств ВПК.</p> <p>Розробка соціальної політики на підприємствах ВПК, орієнтованої на підвищення значущості людських ресурсів як основного ресурсу підприємства.</p> <p>Забезпечення інноваційного розвитку</p> <p>Перехід до інноваційних сучасних технологій комплексної переробки сировини, локалізації, зберігання та утилізації екологічно небезпечних відходів; впровадження автоматизованих систем управління якістю та безпекою військової продукції, що дозволяють оптимізувати витрати ресурсів, з повним дотриманням екологічних норм; розробка механізмів стимулювання виробників на виробництво екологічно безпечних ОВТ; впровадження дієвих механізмів державного контролю дотримання екологічних норм у виробництві ОВТ.</p> <p>Інноваційне оновлення виробничих фондів та інфраструктури підприємств військової економіки, створення і розвиток нових видів енергії і енергетичних технологій у військовому виробництві.</p> <p>Здійснення конверсії військового виробництва та впровадження новітніх технологій у виробництво цивільної продукції.</p>
<p>Зменшення негативного впливу діяльності підрозділів ЗСУ</p>	<p>Впровадження заходів щодо нівелювання негативного впливу на довкілля військових підрозділів</p> <p>Застосування необхідних захисних заходів щодо екологічно небезпечних відходів виробництва, зменшення рівня шуму поблизу аеродромів, хвильового забруднення, понад природного теплового впливу, електромагнітних випромінювань від військових навчань на полігонах, стрільбищах, від діяльності навчальних центрів, військових містечок тощо.</p> <p>Зменшення кількості військовослужбовців, що контактують з джерелами шуму, хвильового забруднення, понадприродного теплового впливу, електромагнітних випромінювань.</p> <p>Розробка та впровадження екологічно сприятливих планів</p>

	<p>проведення військових навчань та екологічного менеджменту військових полігонів та стрільбищ.</p> <p>Обладнання стрільбищ кулевловлювачами для утилізації використаних боєприпасів.</p> <p>Будівництво закритих звукоізолюючих тирів.</p> <p>Обладнання приміщень поблизу аеродромів шумоізоляцією.</p> <p>Заміна органічного палива при опаленні житлових будинків та споруд військових частин газовим паливом для зменшення викидів вуглекислого газу.</p> <p>Економія пального та зменшення шкідливих викидів військових кораблів та автотранспорту за рахунок відповідного налаштування двигунів, впровадження техніки плавного стилю водіння, покращення технічного обслуговування.</p> <p>Залучення органів державної влади і громадських організацій до підтримання екологічної рівноваги в місцях дислокації військових формувань.</p>
<p>Нормативне регулювання захисту довкілля від впливу ВПК</p>	<p>Стан складових підрозділів ВПК</p> <p>Відмова від парадигми економічного зростання та впровадження парадигми сталого розвитку.</p> <p>Забезпечення комплексного екологічного моніторингу підрозділів ВПК; запровадження екологічного моделювання впливу ВПК на екосистеми.</p> <p>Створення ефективного механізму відповідальності військового керівництва, керівництва підприємств ВПК за заподіяння шкоди навколишньому середовищу.</p> <p>Розробка законодавчого забезпечення підвищення ефективності функціонування підприємств ВПК, що буде сприяти випереджаючому розвитку виробництв нового технологічного рівня та активізації інноваційної діяльності.</p> <p>Стратегічне управління розвитком ВПК</p> <p>Формування системи перспективних регламентів, стандартів і норм, що передбачають підвищення відповідальності за нераціональне і неефективне витрачання енергоресурсів в підрозділах ВПК.</p> <p>Розробка наукової військово-екологічної політики до розвитку всіх складових підрозділів ВПК.</p> <p>Розробка регіональної екологічної політики в місцях розташування підрозділів ВПК.</p> <p>Розробка соціальної політики на підприємствах ВПК, орієнтованої на підвищення значущості людських ресурсів як основного ресурсу підприємств, військових частин та інших підрозділів ВПК.</p> <p>Залучення органів державної влади і громадських організацій до підтримання екологічної рівноваги в місцях дислокації військових формувань та функціонування підприємств ВПК.</p> <p>Створення системи боротьби з тіньовою економікою у ВПК.</p>

<p>Запровадження найбільш ефективних засобів виробництва і технологій</p>	<p>Техніка Організація вітчизняного виробництва спеціальних технічних засобів, що застосовуються при впровадженні технологій захисту від речовин, що руйнують озоновий шар, для збору, зберігання та утилізації шкідливих відходів виробництва, для зменшення рівня шуму, хвильового забруднення, понад природного теплового впливу, електромагнітних випромінювань від військових виробництв та діяльності військових підрозділів; зменшення питомої ваги свинцю у боєприпасах.</p> <p>Технології Створення та впровадження інноваційних наукомістких екологозахисних технологій; розроблення рекомендацій для всіх складових ВПК з метою зниження екологічних ризиків. Посилення впровадження енергоефективних технологій, що підвищить конкурентоспроможність підприємств ВПК у глобальному виробництві та знизить негативний вплив на навколишнє середовище. Забезпечення використання захисних споруд для перешкоджання забруднення атмосфери внаслідок діяльності ВПК. Розробка системи заходів для запобігання деградації земель внаслідок функціонування складових підрозділів ВПК та проведення військових навчань та маневрів. Забезпечення використання захисних споруд для перешкоджання забруднення атмосферних, водних земельних та інших ресурсів у складових підрозділах ВПК. Розробка системи заходів для утилізації боєприпасів та військової техніки.</p>
<p>Удосконалення регуляторної політики у секторі ВПК</p>	<p>Розробка програм розвитку ВПК та контроль їх виконання Розроблення сценаріїв довгострокового та поточного розвитку ВПК на основі концепції сталого розвитку; планування, прогнозування і контроль розвитку складних окремих складових ВПК, екологічної безпеки регіонів і країни в цілому; впровадження адаптованих механізмів екологічного управління ВПК.</p>

Джерело: розроблено авторами з використанням [1, с. 57-61; 16].

Реалізація означених напрямків екологізації повинна суттєво підвищити рівень секторальної екологізації ВПК, конкурентоспроможність оборонних підприємств та продукції, яку вони виробляють, полегшить доступ країни до міжнародних ринків ОВТ, забезпечить зайнятість, створення нових робочих місць в Україні та передумов запобігання бідності, активізувати політику екологізації економіки в цілому.

Висновки.

1. Секторальну екологізацію ВПК України слід розглядати як складову національного та міжнародного екологічного регулювання, реалізація якого можлива лише за умови формування в країнах єдиного світогляду та визначення єдиного для всіх вектору подальшого екологоорієнтованого розвитку.

2. ВПК України потребує більш масштабного використання потенціалу екологізації та створення нової моделі економічного зростання, що реалізує еволюційний процес розвитку без руйнування навколишнього середовища.

3. Реалізація потенціалу екологізації залежить від цілеспрямованої економіко-правової, техніко-екологічної організаційної та освітньої діяльності. Тому для збереження національного природно-ресурсного потенціалу під впливом діяльності ВПК необхідно розробити систему заходів, які при певних витратах забезпечать захист та відновлення природних систем. Враховуючи значимість ВПК для України в сучасних умовах зовнішньої загрози та збройного конфлікту на східному кордоні, потрібно сформувати стратегічне бачення забезпечення екологічної безпеки із залученням до формування спільного погляду на проблему всіх зацікавлених організацій, враховуючи їх міру відповідальності та мотивацію до екологоорієнтованого господарювання.

Література

1. Біла книга 2012: Збройні Сили України: Щорічник / Міністерство оборони України; Роб. група: А. Бабенко та ін. Голова роб. групи О. Олійник. – К.: Міністерство оборони України, 2013. – 74 с.

2. Гидролого-гидрологический режим Севастопольской бухты и его изменения под воздействием климатических и антропогенных факторов / Иванов В.А., Овсяный В.И., Репетин Л.Н., Романов А.С., Игнатьева О.Г. / МГИ НАН Украины. – Севастополь: МГИ НАН Украины, 2006. – 90 с.

3. За минулий рік «Укроборонпром» збільшив випуск і модернізацію озброєнь в 36 разів <http://economics.unian.ua/industry/1098579-za-minuliy-rik-ukroboronprom-zbilshiv-vipusk-i-modernizatsiyu-ozbroen-v-36-raziv.html>

4. Напрямки вдосконалення природоохоронної діяльності в Збройних Силах України: Науково-методичний посібник / За ред. О.С. Лисенка, С.М. Чумаченка, Ю.І. Ситника. – ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. – 424 с.

5. Поспелов А. Оборонно-промышленный комплекс Украины: реальный или теоретический потенциал // Одесские известия. – 4 жовтня 2014 р.

6. Судо М.М. Экологические и социальные последствия силового решения югославского конфликта // Россия в окружающем мире: 2000 (Аналитический ежегодник). – М.: Изд-во МНЭПУ, 2000. – С.1-20.

Abstract

Kupinets L.E., Obniavko T.S.

Ecological aspects of Military-Industrial Complex of Ukraine in the Black Sea region

Identified sources of environmental pollution MIC countries of the North Black Sea coast. The research capacity of the MIC ecologically Ukraine for implementation of projects and environmental innovation. The estimation of ecologization` potential of MIC in the context of the strategic objectives of the Sector.

УДК :33.027-621.311.18:620.92

ОБГРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Куруцова Е.С.

Визначено економічні, економіко-екологічні та соціальні збитки від аварії атомної електростанції в Японії та розвиток атомної енергетики в розвинених країнах світу. Проаналізовано розвиток відновлюваних джерел енергії в країнах ЄС та в Україні. Визначено передумови розвитку сонячної енергетики в Україні та основні інструменти її впровадження.

Постановка проблеми. Альтернативна енергетика є однією з найбільш перспективних галузей, що динамічно розвиваються, а потенціал відновлюваних джерел енергії значно перевищує світові енергетичні потреби. Кількість сонячної енергії, яка досягає поверхні Землі щогодини більше, ніж енергетичні потреби людства на цілий рік. З метою виконання Угоди з Євросоюзом [1] та необхідності створення енергоефективного суспільства, що здатне повністю забезпечити свої потреби за рахунок поновлюваних джерел енергії, необхідно створення економічних, організаційних, фінансових, нормативно-правових умов для переходу на альтернативні види енергетики. Головна роль в створенні цих умов належить державному управлінню, спрямованому на поступову відмову від атомної енергетики на користь відновлювальної.

Природно-географічні та кліматичні умови, що має у своєму розпорядженні Україна, технічний та кадровий потенціал дають змогу розвивати альтернативні джерела енергії та впроваджувати відповідні проекти. Одним з напрямів безпосередньої участі держави у впровадженні альтернативних джерел енергії є фінансова участь держави у розробці та реалізації проектів. Держава може управляти розвитком енергоресурсів не тільки на рівні законодавчих інститутів, а і виступати в якості фінансового партнера в реалізації енергопроектів з суб'єктами різних форм власності та отримувати дохід від їх впровадження, а також організувати розробку і реалізацію проектів переведення державних закладів на більш екологічну енергетику.

Фінансове партнерство в розробці та реалізації проектів з альтернативної енергетики принесе дохід у державний бюджет, знизить викиди парникових газів в атмосферу, покращить екологічний стан довкілля, створить додаткові робочі місця та сприятиме створенню енергонезалежності держави.

Аналіз досягнень та публікацій по темі дослідження. Наукові дослідження у сфері технічного забезпечення переходу на альтернативні види енергії знайшли відображення у роботах зарубіжних та українських вчених [2-14]. Принципи енергозбереження та переходу на відновлювальні джерела енергетики знайшли відображення у нормативних актах України [3-4], Постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики [5-6]

В Україні з 2008 року Указом Президента від № 895/2010 «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку» передбачене сприяння залученню інвесторів до реалізації пріоритетних для держави проектів, прискорення відновлення економіки та переходу до її сталого зростання, опрацювання питання щодо сприяння держави у реалізації в Україні проектів альтернативних джерел енергії. Комітетом з економічних реформ пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку були розглянуті і підтримані такі проекти як "Нова енергія" (проекти, що передбачають використання альтернативних джерел енергії або диверсифікацію постачання енергоносіїв в Україні) [7]

В угоді України з Євросоюзом передбачено «розвиток та підтримка відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони навколишнього середовища, а також альтернативних видів палива, зокрема стале виробництво біопалива і співробітництво у сфері нормативно-правових питань, сертифікації та стандартизації, а також технологічного і комерційного розвитку» [1 розділі 5, главі 1, ст. 338].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У всіх законодавчих документах та існуючих публікаціях акцент зроблено на аспекти розвитку альтернативної енергетики в цілому, недостатньо уваги приділяється конкретним питанням впровадження відновлювальної енергетики з урахуванням географічної і соціальної складових та якості економіко-екологічного обґрунтування.

Мета і завдання статті. Метою статті є обґрунтування перспективних напрямів розвитку альтернативних джерел енергії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Атомна катастрофа у Японії, м. Фукусіма, АЕС «Фукусіма Daiichi» у 2011 році сталася в часи стрімкого розповсюдження атомної енергетики по всьому світу.

Аварія стала найбільшою за останні 25 років після катастрофи на Чорнобильській АЕС. Сталася множинні вибоки радіації в атмосферу і морську воду. Із зони в радіусі 20 кілометрів від станції було евакуйоване 140 тисяч чоловік. Більшість з них продовжують жити в тимчасовому житлі. Ряд районів через високий рівня зараження визнані непридатним для проживання. Повна ліквідація аварії, у тому числі демонтаж реакторів, займе близько 40 років. Додаткові витрати бюджету Японії на паливо у 2013 році в зв'язку з призупиненням роботи ядерних реакторів склали більше \$ 35200 млн. Японія вимушена була повідомити про дефіцит торгового балансу у \$ 112 млрд. протягом року, в основному, прямо або побічно через необхідність додаткових витрат на паливо. Паралельно японські споживачі енергії зіткнулися з підвищенням тарифів на електроенергію протягом останніх трьох років. В результаті більш широкого використання викопного палива викиди вуглекислого газу (CO₂) у Японії також зросли за останні три роки. Викиди від виробництва електроенергії склали 36,2% від загального обсягу викидів CO₂ в країні[5]

Виходячи з існуючого досвіду аварій на АЕС, визначимо їх основні економічні, екологічні та економіко-екологічні наслідки:

- зниження енергетичної безпеки країни;
- залежність від імпорту викопного палива під час очікування дозволу на перезапуск ядерних реакторів;
- вплив на дефіцит торгового балансу;
- зростання обсягів викидів парникових газів від використання викопного палива;
- економіко-екологічний збиток від забруднення атмосфери та морської води радіаційними викидами;
- соціо-економіко-екологічний збиток від радіаційного забруднення;
- витрати держави на евакуацію населення та надання їм житла (було евакуйоване більше 140 тисяч чоловік);
- виведення з господарського обігу територій країни;
- витрати на демонтаж реакторів.

В свою чергу ситуація в Японії змусила Європейську Комісію ініціювати перевірки безпеки роботи атомних електростанцій в Європі. Крім того, ряд політичних партій в Європі озвучили ідеї припинення експлуатації АЕС, апелюючи до подій у Фукусімі. Навіть успішна і високотехнологічна атомна енергетика Японії не упоралася з

екстремальними умовами, що призвело до природної катастрофи та підірвало довіру до «мирного атома» в країнах Євросоюзу.

Уряди кількох країн - таких, як Італія, Німеччина і Швейцарія, - тут же оголосили про плани відмови від програм розвитку атомної енергетики. Через п'ять днів після стихійного лиха Держрада КНР заморозила видачу дозволів на нові проекти по спорудженню АЕС і видала наказ про проведення всеосяжних перевірок надійності і безпеки всіх атомних електростанцій, що будуються та знаходяться в експлуатації.

У жовтні 2014 року Федеральний уряд Швейцарії вирішив не заміщати новими атомними потужностями п'ять ядерних енергоблоків після закінчення терміну їх експлуатації. Таким чином до 2035 року атомна енергія буде повністю виключена з енергобалансу Швейцарії. Комітетом з питань довкілля, просторового планування та енергетики Національної ради оголошено про завершення розробки проекту енергетичної політики "Енергетична стратегія-2050". Втілення без'ядерного плану в життя повинно розпочатися в 2015 році і буде проходити в три етапи, проміжними точками яких стануть 2020, 2035 і 2050 роках. Відмову від атомної енергетики запланувала і Бельгія в планах якої поступове виведення реакторів з експлуатації.

Реакцією на аварію на АЕС "Фукусіма-І" лідерів країн Євросоюзу стала домовленість довести частку відновлюваної енергії до 2030 року до 27% в енергетичному кошику. На саміті в Брюсселі було ухвалено рішення скоротити викиди парникових газів в атмосферу на 40% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року [8,11].

Крім того, частка "неекологічних" вугілля в енергобалансі Німеччини (що відмовилася від розвитку атомної енергетики після аварії на АЕС "Фукусіма" в Японії) неухильно зростає. За даними німецького аналітичного агентства Fraunhofer Institute (ISE) за дев'ять місяців 2013 року, частка вугільних електростанцій в генерації електрики збільшилася, в той час як вироблення електроенергії газовими електростанціями і вітряними турбінами знизилася. За даними аналітиків Platts, в 2013 році частка вугілля в енергетичному балансі Німеччини, швидше за все, перевищила 50%. До 2015 року Німеччина планує запустити кілька нових вугільних електростанцій загальною потужністю 7,3 ГВт [9,13].

Таблиця 1

Структура використання первинних джерел енергії в ЄС, % [4]

Показники	1990	2000	2005	2010	2020	2030
Тверде паливо	27,3	18,8	17,7	17,2	17,4	16,7
Нафта	37,9	38,0	36,7	36,4	35,7	35,3

Газ Відновлювальні джерела енергії (ВДЕ)	17,9	23,0	24,6	24,9	25,7	25,7
Атомна енергія	12,3	14,2	14,2	13,2	11,3	10,3
Відновлювальні джерела енергії (ВДЕ)	4,6	6,0	6,8	8,3	9,9	12,0

Приведені дані свідчать, що традиційні джерела енергії наближаються до незворотного виснаження, що в свою чергу призводить до їх подорожчання; - відновлюванні джерела енергії (вітроенергетика, сонячна енергетика, малі ГЕС, вироблення біопалива із органічної сировини власного виробництва) навпаки збільшують свою питому вагу в енергобалансі в країнах ЄС. Ці структурні зміни в енергобалансі країн ЄС та ряд інших причин змушують більшість розвинених країн формувати свої енергетичні стратегії, спрямовані на розвиток альтернативної енергетики. Дане питання є актуальним і для України, оскільки рівень споживання енергоносіїв в Україні є практично втричі більшим, ніж у країнах ЄС. Для виробництва одного й того ж продукту українські підприємства споживають втричі більше енергії, ніж звичайні європейські компанії [10]

Електроенергетика є базовою галуззю України, яка забезпечує потреби в електроенергії держави і може виробляти значний обсяг для експорту. Загальна потужність електрогенеруючих станцій в 2005 р. становила 52,0 млн.кВт, з яких потужність теплових електростанцій (ТЕС) та теплоелектроцентралей (ТЕЦ) становила 57,8%, атомних електростанцій–26,6%,гідроелектростанцій(ГЕС) та гідроакумуючих (ГАЕС)–9,1%, блок-станцій та інших джерел–6,5% [10]. Дані щодо прогнозного балансу електроенергетики України наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Прогнозний баланс електроенергії в Україні до 2030 року,
млн.кВт*г (базовий сценарій)**

Показники	2005	2010	2015	2020	2030
А.Пропозиція - всього Темпи приросту до попереднього періоду, % у тому числі:	185236	210200	251000	307000	420100
1). Електростанціями загального користування у тому числі: ТЕС та ТЕЦ, ГЕС* та ГАЕС, АЕС	176592	200290	239450	294100	404600
2). Блок-станціями та іншими джерелами у відсотках* до загального виробництва у	8644 4,7%	9910 4,7%	11550 4,6%	12900 4,2%	15500 3,7%

тому числі**:					
Б. Попит - всього	185236	210200	251000	307000	420100
I Споживання електроенергії (брутто)	176884	198850	231000	287000	395100
<i>Темпи приросту до попереднього періоду, %</i>	-	12,3%	16,2%	24,2%	37,7%
1.1. Споживання електроенергії (нетто)	151849	175550	208500	262900	363200
<i>Темпи приросту до попереднього періоду, %</i>	-	15,6%	18,8%	26,1%	38,2%
у тому числі: Промисловість, Сільгоспспоживачі, Транспорт, Будівництво, Комунально-побутові споживачі та інші непромислові споживачі, Населення.					
1.2. Витрати електроенергії на її транспортування в мережах	25035	23300	22500	24100	31900
<i>у відсотках до надходження електроенергії в мережу</i>	14,7%	12,2%	9,8%	8,6%	8,2%
II. Експорт електроенергії	8352	11350	20000	20000	25000
* - з урахуванням виробництва електроенергії на малих ГЕС;					
** - з урахуванням використання біопалива.					

Розвиток теплової енергетики прогнозується з переважним використанням вугілля і враховує обсяги заміщення природного газу електричною енергією для опалення та гарячого водопостачання. У 2030 році частка вугілля в паливному балансі ТЕС, ТЕЦ і блок-станцій становитиме 85,1%, частка природного газу – 14,5%, а частка мазуту та інших видів органічного палива – 0,4%. Такі паливні баланси сприятимуть розвитку вітчизняної вугледобувної галузі, що забезпечить підвищення її економічної ефективності, задоволення екологічних вимог та позитивно вплине на енергетичну безпеку держави [10]. Треба зазначити, що вугілля є вичерпним природним ресурсом, закриття шахт є дуже дорогим заходом та природо-ємним, спалення вугілля веде до забруднення атмосфери та навколишнього середовища парниковими газами. Тому перспективним для економіки та екології України є перехід на альтернативні відновлюванні джерела енергії.

Перша за обсягом використання в Україні – це сонячна енергетика. Технології генерації електрики з сонячної енергії могли б запобігти викидам більше 6 млрд. тонн вуглекислого газу щорічно до 2050 року - це більше, ніж весь обсяг викидів вуглекислого газу в США і майже дорівнює всьому обсягу викидів транспортного сектора в усьому світі. Стрімке зниження вартості фотовольтаїчних модулів і систем в останні кілька років відкрили нові перспективи для використання сонячної енергії

як найбільшого джерела електрики в найближчі роки і десятиліття. Технології вимагають великого вкладення капіталу: майже всі витрати відбуваються на початковій стадії проекту. Зниження обсягу необхідних інвестицій є, таким чином, найважливішою умовою досягнення поставленої мети».

Таблиця 3

Економічна оцінка ефективності варіантів енергосистем [10]

	Вартість вкладення *, тис. \$		Річна вартість експл. **, тис. \$		Вартість 20-річного ресурсу ***, тис. \$		Вартість ****, \$ / кВт * год	
Сонячна	74.00	34.00	34.00	1.00	86.5	40.2	0.99	0.46
Вітру	42.00	26.00	2.00	1.00	66.9	38.5	0.76	0.44

* Включена тільки вартість технічних засобів (генератор, прилади регулювання та акумуляторна система);

** Включена вартість палива, поточного ремонту та / або заміни обладнання;

*** На підставі чистого облікового відсотка = 5%;

**** На підставі виробництва 4380 кВт год / рік.

Друга за обсягами інвестованих коштів – мала гідроенергетика. Серед найбільш успішних українських компаній в цій сфері – «Новосвіт», яка має близько 14 гідроелектростанцій, «Акванова» та «Сібекс», які також мають по кілька електростанцій [12]. Сьогодні частка електроенергії, виробленої з вітру, в загальному балансі України становить менше 0,5% – близько 120 МВт / год. При цьому потенціал вітроенергетики оцінюється 30 тис. ГВт / рік. Тобто сьогодні використовується менше 0,1% можливостей. За роки незалежності в Україну в рамках держпрограми було побудовано лише 8 вітропарків, загальною потужністю 420 МВт. Однак на сьогоднішній день вони видають менше 90 МВт / год. Компанії – ВЕО «Вітроенергопром», ТОВ «Вітряні парки України», вертикально-інтегрована компанія ДТЕК і «Конкорд Груп» [13]. Що стосується біопалива з відходів рослинного походження або тваринництва – в Україні у цій сфері, наприклад, працює компанія «Zorg Biogas AG», яка при переробці сировини в біогаз використовує запатентовані німецькі технології [<http://zorgbiogas.ru>].

За останні роки з державного бюджету на розвиток альтернативної енергетики в Україні було виділено більше 1,5 млрд. грн. [14].

До основних передумов розвитку сонячної енергетики в Україні треба віднести такі:

- природно-кліматичний потенціал;
- необхідність переходу на екологічні види палива;
- необхідність створення умов енергетичної та економічної безпеки країни;
- необхідність зниження викидів CO₂ ;
- наявність наукового та кадрового потенціалу.

Висновки.

Для впровадження відновлюваних джерел енергії необхідно удосконалення нормативно-законодавчої бази їх використання. Участь держави повинна проявлятися в ініціюванні розробки інвестиційних проектів використання сонячної енергії на основі державно-приватного партнерства. На державному та регіональному рівнях має здійснюватися популяризація використання нетрадиційних джерел енергії серед виробників та користувачів. Необхідно розробити економічний механізм, що буде спонукати виробників та користувачів переходити на заміну традиційних джерел енергії на відновлювальні (пільгові кредити, безвідсоткові позики та інші інструменти). Важливим фінансовим інструментом є активізація банківських програм фінансування інвестицій у проекти на базі відновлювальних джерел енергії.

Література

1. Угода з Європейським Союзом від 16.09.2014, №1678-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2175#n2175
2. Сергеев П. проблемы Мировой энергетической безопасности // П. Сергеев Мировая Экономика и международные отношения. – 2007. - №12. – С. 15-24.
3. Закон України "Про електроенергетику" від 16.10.1997 №575/97 // [Електронний ресурс].–Режим доступу//<http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control>
4. Закон України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"; // [Електронний ресурс].–Режим доступу//<http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control>
5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про особливості приєднання до електричних мереж об'єктів електроенергетики, вироблених електроенергію з використанням альтернативних джерел" [Електронний ресурс].–Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

6. Постанова Національної комісії "Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії" зеленого "тарифу для суб'єктів господарської діяльності" [Електронний ресурс].–Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

7. Постанова Національної комісії "Про затвердження Умов та Правил здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії" [Електронний ресурс].–Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

8. Центр енергетичної експертизи «Євросоюз має намір довести частку відновлюваної енергетики до 27% до 2030 році» від 24.10.2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.energy-experts.ru/news14772.html>

9. Енергоефективність в Німеччині – можливість для України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.fes.kiev.ua/>

10. Енергетична стратегія України до 2030 -Мінпаливенерго, 2006//[Електронний ресурс].–Режим доступу<http://zakon4.rada.gov.ua/>

11. Світові ядерні новини «Японія продовжує вважати вартість простоювали реакторів» від 17 червня 2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.world-nuclear-news.org/NP-Japan-continues-to-count-cost-of-idled-reactors-1706144.html>

12. Джон Маккі Квін Україна може відкусити добрий шмат світового пирога: «Зелена» енергетика // [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://economics.unian.net/ukr>

13. Вітроенергетика і український енергоринок до 2030 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.siriusone.net>

14. Альтернативні джерела енергоресурсів в Українському Причорномор'ї : Аналітична записка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу //<http://www.niss.gov.ua>

Abstracts

Kurutsova E.

Basis for policy directions of alternative energy sources

Determined the urgency of the problem with regard to the provisions of the agreement with the EU aimed to develop and promote renewable energy on the principle of economic feasibility and environmental protection, given the structure of the energy sector of Ukraine, dynamics of production and the needs of society in the recovery, cost-effective source of energy which consider man-made each type of production and given the benefits of generating electricity from solar energy.

УДК 339.168.6:338.47(447)

КОНЦЕПЦИИ ЛОГИСТИКИ В МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПЕРЕВОЗКАХ

Кухарчик А.Г.

У роботі розглянуто умови використання концепцій логістики у мультимодальних перевезеннях. Охарактеризовано суть наведених концепцій. Визначено принципи вибору необхідної концепції для ефективного функціонування мультимодальної системи.

Постановка проблеми. Проанализировать существующие концепции логистики, используемые при мультимодальных перевозках. Преимущество мультимодальных перевозок заключается в наиболее эффективном сочетании нескольких видов транспорта, оптимизации сроков поставки, снижении расходов на хранение груза и контроле уровня транспортных расходов.

Анализ публикаций. Особенности мультимодальных перевозок были рассмотрены в трудах Котлубая А.М., Лимонова Э.Л., Плужникова К.И., Чунтомовой Ю.А., Морозовой И.В., Цветова Ю.М., Чекаловца В.Г. и других авторов.[1,2,3]

Цель статьи. Дать классификацию концепций логистики, применяемых в мультимодальных перевозках, определить принципы выбора необходимой концепции для данной конкретной мультимодальной перевозки.

Изложение основного материала. Концепция (conceptio – понимание) – определенный способ понимания; руководящая идея; ведущий замысел; конструктивный принцип различных видов деятельности. Концепции логистики (логистические концепции) представляют собой совокупность специальных правил и методов организации и управления товародвижением, основанных на понимании производственно-коммерческой деятельности как потокового процесса, с целью достижения эффективности и конкурентоспособности для предприятий – участников логистической цепи поставок. Специальные правила и методы, обусловленные концепциями логистики, служат инструментом формирования особых управляющих воздействий на потоковые процессы движения материальных и товарных потоков. С помощью концепций логистики реализуется специфика логистики в управлении производственно-коммерческой деятельности в цепях

поставок. Концепции логистики есть концептуальные системы в форме алгоритмов производственно-коммерческой деятельности. Концепции логистики определяют различия между логистическим менеджментом и традиционными методами управления. Концепции логистики в равнозначном смысле могут применяться как системы, правила, методы, модули, технологии). Основные концепции логистики: Концепция Supply Chain Management (SCM) – «Управление цепями поставок». Концепция Requirements /resource planning (RP)- “Планирование потребностей/ ресурсов”. Materials/ manufacturing requirements/ resource planning (MRP) – “Система планирования потребностей в материалах / планирование потребностей производства в ресурсах”. Подсистема/модуль DRP Системы класса ERP Концепция управления производственными ресурсами – CSRP – Customer synchronized resource planning – планирование ресурсов, синхронизированное с потребителем Концепция JIT – Just-in-Time – «Точно в срок». Система KANBAN Логистическая технология LEAN PRODUCTION Концепция Demand-driven Techniques /Logistics – DDT – «Логистика, ориентированная на спрос». Концепция Effective Customer Response – ECR – «Эффективная реакция на запросы потребителей» Логистическая система управления спросом и пополнения запасов Vendor Managed Inventory – VMI – «Управление запасами поставщиком».

1. Концепция Supply Chain Management (SCM) – «Управление цепями поставок». Цепь поставок – три и более экономических единиц (юридических или физических лиц), напрямую участвующих во внешних и внутренних потоках продукции, услуг, финансов и информации от источника до потребителя. Управление цепями поставок – интегрирование ключевых бизнес-процессов, начинающихся от конечного пользователя и охватывающих всех поставщиков товаров, услуг и информации, добавляющих ценность для потребителей и других заинтересованных лиц. Управление цепями поставок – это интеграция восьми бизнес-процессов, а именно: 1) управление взаимоотношениями с потребителями; 2) обслуживание потребителей; 3) управление спросом; 4) управление выполнением заказов; 5) поддержка производственных процессов; 6) управление снабжением; 7) управление разработкой продукции и доведение до коммерческого использования; 8) управление возвратными материальными потоками.

(Концепция SCM – есть «интегрированная логистика»).

2. Концепция Requirements /resource planning (RP)- “Планирование потребностей/ ресурсов”. На концепции RP – базируется построение логистических технологий «толкающего» типа. Базовые подсистемы

концепции RP: – MRP1/MRP2

3. Materials/ manufacturing requirements/ resource planning (MRP) – “Система планирования потребностей в материалах / планирование потребностей производства в ресурсах”.

Система MRP – система планирования потребностей в материалах состоит из ряда связанных процедур, правил и требований, синхронизированных во времени и запланированных покрытий этих требований для каждой единицы потребляемых материальных ресурсов, необходимых для графика производства. Цели MRP-системы:

- удовлетворение потребности в материальных ресурсах при планировании производства и доставки продукции потребителям;
- сохранение минимального уровня производственных запасов;
- планирование производственных операций;
- планирование закупочных операций и расписание доставки материальных ресурсов на предприятие при минимальных расходах.

Основные входные элементы системы MRP 1:

- Программа/ график производства – модуль MPS – Master Production Schedule – представляет собой оптимизированный график производства партий готовой продукции;
- Список материалов – модуль BOM-Bill of Materials File;
- Описание состояния запасов – (Inventory Status File)

Результатная информация системы MRP 1:

- План заказов (Planned Order Schedule) – определяет количество каждого вида материального ресурса, которое должно быть заказано в каждом периоде в течение всего срока планирования. Является руководством для работы с поставщиками.

- Изменения к плану заказов (Changes in planned order) – являются модификациями ранее сформированных заказов: заказы могут быть отменены, изменены, задержаны или перенесены на другой период.

Система MRP 2 - есть усовершенствованная система MRP1-дополняется элементами финансового планирования, способствуя сокращению логистических расходов по управлению запасами. Система MRP 2 позволяет:

- получать оперативную информацию о текущих результатах деятельности предприятия в целом и с полной детализацией по отдельным заказам и видам материальных ресурсов;
- планировать деятельность предприятия в долгосрочном и оперативном режимах;
- оптимизировать производственные и материальные потоки;
- реально сокращать запасы МР, НП и ГП;

-планировать и контролировать весь цикл производства, эффективно использовать производственные мощности, все виды ресурсов и удовлетворять требования заказчиков;

-автоматизировать работу с отделом договоров, осуществлять полный контроль над платежами, отгрузкой продукции и срокам выполнения договорных обязательств;

- отражать финансовую деятельность предприятия в целом;

- сокращать непроизводственные затраты;

- защищать информацию и информационные технологии;

- внедрять систему с учетом инвестиционной политики предприятия.

MRP 2 /ISO Standard System содержит описание 16 групп функций системы – программных модулей: 1. Планирование продаж и операций; 2. Управление спросом; 3. Основной календарный план производства (MPS); 4. Планирование потребности в материалах (MRP); 5. Подсистема спецификаций (BOM); 6. Подсистема операций с запасами; 7. Подсистема запланированных поступлений по открытым заказам; 8. Оперативное управление производством (SFC); 9. Планирование потребности в мощностях (CRP); 10. Управление входным и выходным материальным потоком; 11. Управление снабжением; 12. Планирование распределения (DRP); 13. Планирование и контроль производственных операций; 14. Планирование финансовых ресурсов (FRP); 15. Моделирование; 16. Измерение и оценка результатов деятельности. Программные модули системы MRP заняты производственными графиками, которые регламентируют и контролируют фирма-изготовитель готовой продукции. 4. Подсистема/модуль DRP Логистическая технология RP используется в системах распределения готовой продукции с помощью системы DRP – Distribution requirements planning. Основным инструментом логистического менеджмента в системе DRP представляет собой график, который координирует весь процесс поставок и пополнения запаса готовой продукции в дистрибутивной сети. Маркетинговые преимущества системы DRP:

- улучшение уровня обслуживания за счет сокращения времени доставки готовой продукции и удовлетворения требований потребителей;

- улучшение продвижения новых товаров на рынок;

- способность продвигать готовую продукцию с низким уровнем запасов;

- лучшая координация управления товарными запасами готовой продукции с другими функциями фирмы;

- возможность удовлетворять требования потребителей за счет сервиса, связанного с координацией управления товарными запасами

готовой продукции;

Логистические преимущества системы DRP:

- сокращение логистических издержек, связанных с управлением запасами готовой продукции путем координации поставок;
- сокращение запасов за счет более точного определения размера, места и сроков поставок;
- снижение потребности в складских площадях за счет сокращения запасов;
- сокращение транспортной составляющей логистических издержек за счет организации более эффективной обратной связи с потребителями;
- координация между производственными операциями и операциями по распределению продукции.

5. Системы класса ERP Система MRP 2 с подсистемой FRP образуют систему ERP – Enterprise Resource Planning – интегрированное планирование ресурсов. Система ERP позволяет эффективно планировать коммерческую деятельность предприятия, в том числе финансовые затраты на обновление оборудования и инвестиции в производство новой продукции. Элементы структуры управления ERP:

- Прогнозирование: оценка будущего состояния внешней среды и составляющих производственного процесса;
- Управление проектами и программами: проектирование, конструкторская и технологическая подготовка производства, а также модификация и испытание продукции;
- Введение информации о составе продукции: информация о продукции, сборочных единицах (узлах), деталях, материалах, а также об оснастке и приспособлениях;
- Введение информации о технологических маршрутах: информация о последовательности технологических операций, продолжительность операций, число исполнителей и рабочих мест;
- Управление затратами: планирование, учет, контроль и регулирование затрат; оценка затрат производственных и других подразделений; калькуляция плановых и фактических затрат; обеспечение связи между производством и финансовой деятельностью;
- Управление финансами: включает подсистемы:
 1. «Главная бухгалтерская книга»;
 2. «Расчеты с заказчиками»;
 3. «Расчеты с поставщиками»;
 4. «Управление основными средствами».

Система ERP позволяет:

- усилить финансовый контроль путем обобщения всей финансовой деятельности;
- улучшить оборот денежных потоков путем управления кредитами и счетами дебиторов;
- оптимизировать управление денежными средствами путем автоматизации расчетов с поставщиками;
- максимизировать отдачу от капитальных вложений путем эффективного управления основными средствами, в том числе незавершенным капитальным строительством.

Кроме того, в систему ERP входит управление человеческими ресурсами. Система ERP предусматривает управление всеми ресурсами предприятия, в то время как системы MRP – только материальными.

6. Концепция управления производственными ресурсами – CSRP – Customer synchronized resource planning – планирование ресурсов, синхронизированное с потребителем. Планируются не только основные, но и вспомогательные ресурсы. Эти ресурсы используются для оперативной работы с потребителями, например, послепродажное обслуживание. CSRP – интегрированная система поддержания жизненного цикла товара. CSRP – является инструментом изменения оперативного изменения производственного графика в зависимости от изменения заказов потребителями. CSRP – инструмент «тонкой» настройки производственного графика, осуществляемое во взаимодействии с потребителями. CSRP – способность производителя удовлетворять уникальные требования потребителя. Выполнение системы CSRP – сопряжено с увеличением затрат, обусловленных переналадкой оборудования, срочными закупками необходимых материальных ресурсов, а также потерями от возможного несвоевременного выполнения уже размещенных заказов.

7. Концепция JIT – Just-in-Time – «Точно в срок».

«Точно в срок» - доставка необходимых материальных ресурсов в необходимое время в нужное место или «Точно в срок» – поставка материальных ресурсов, непосредственно под их запуск в производство или «Точно в срок» – синхронизация процесса поставок материальных ресурсов с календарным графиком производства. Логистическая концепция «точно в срок» характеризуется:

- минимальными (нулевыми) запасами материальных ресурсов, незавершенного производства, запасами готовой продукции;
- сокращением производственных (логистических) циклов;
- взаимоотношениями по закупкам материальных ресурсов с небольшим числом надежных поставщиков и перевозчиков;

- эффективной информационной поддержкой;
- высоким качеством готовой продукции и логистического обслуживания.

В системе «точно в срок» определяющую роль играет спрос, регулирующий движение материальных ресурсов и готовой продукции. Логистические системы, основанные на концепции «точно в срок» представляют собой «тянущие» системы. Преимущества системы «точно в срок»:

- низкий уровень запасов материальных ресурсов, незавершенного производства, готовой продукции;
- сокращение производственных площадей;
- повышение качества продукции;
- сокращение сроков производства;
- повышение гибкости производства при изменении ассортимента производимой продукции;
- надежный и стабильный поток производства;
- высокая производительность и эффективность использования оборудования;
- участие рабочих в решении производственных проблем;
- хорошие отношения с поставщиками;
- сокращение непроизводственных (вспомогательных) работ, например, складирование и внутрипроизводственное перемещение материальных ресурсов.

8. Система KANBAN Система «Канбан» (от яп. Kanban – «карта») есть способ реализации на практике логистической концепции «точно в срок». Система «Канбан» работает в соответствующей логистической среде, которая характеризуется следующими элементами:

- рациональная организация и сбалансированность производства;
- комплексное управление качеством на всех стадиях производственного процесса и качества исходных материальных ресурсов;
- партнерство с надежными поставщиками и перевозчиками;
- повышенная профессиональная ответственность всего персонала.

Сущность системы «Канбан» заключается в том, что все производственные подразделения, включая линии конечной сборки, снабжаются материальными ресурсами строго по графику производства и только в том количестве и к такому сроку, которые необходимы для выполнения заказа. Средством передачи информации о потребности в материальных ресурсах в данной системе является специальная карточка канбан. Два вида карточек канбан: карточка отбора; карточка заказа.

Карточки канбан несут информацию о количествах расходуемых материальных ресурсах и производимой продукции. На предприятии карточки канбан циркулируют в специальных пластиковых конвертах - контейнерах. Карточка канбан полного контейнера включает следующую информацию:

- код изделия (полуфабриката);
- описание изделия (полуфабриката);
- продукция (конечная, промежуточная), где эти компоненты выполняются;
- код рабочего места, где производится изделие;
- номер ОЦ – обрабатывающего центра, который использует данный компонент;
- число изделий в данной партии (контейнере);
- число партий (контейнеров) – карточек канбан для ОЦ.

Карточки канбан находятся на входе контейнера (белые) и на выходе (черные). Черные карточки на выходе означают разрешение на обработку.

7. Логистическая технология LEAN PRODUCTION

Технология Lean production является развитием системы «Точно в срок» и включает элементы систем KANBAN и MRP2.

Технология Lean production – соединение следующих элементов:

- высокое качество;
- мелкие производственные партии;
- низкий уровень запасов;
- высококвалифицированный персонал;
- гибкое оборудование.

Основные цели Lean production:

- высокие стандарты качества продукции;
- низкие производственные издержки;
- быстрая реакция на потребительский спрос;
- короткое время переналадки оборудования.

Ключевые элементы логистического процесса в технологии Lean production:

- сокращение подготовительно-заключительного времени;
- уменьшение размеров партий продукции;
- сокращение основного производственного времени;
- контроль качества всех процессов;
- сокращение логистических издержек производства;
- партнерство с надежными поставщиками;
- эластичные поточные процессы;
- «тянущая» информационная система.

Технология предусматривает как можно реже выполнять вспомогательные операции и исключает бесполезные операции (ожидания, задержки). Требования к поставщикам материальных ресурсов:

1. Материальные ресурсы должны поставляться в соответствии с технологией «точно в срок».

2. Материальные ресурсы должны отвечать всем требованиям стандартов качества; входного контроля для материальных ресурсов не требуется.

3. Цены на материальные ресурсы должны быть снижены за счет длительных хозяйственных связей.

4. Поставщики заранее разрешают возникающие проблемы и трудности с потребителем.

5. Поставщики сопровождают поставки материальных ресурсов сертификатами качества согласно результатам выходного контроля.

6. Материальные ресурсы сопровождаются соответствующими входными и выходными спецификациями.

7. Поставщики помогают потребителям проводить экспертизы или адаптировать их технологии к новым модификациям материальных ресурсов.

10. Концепция Demand-driven Techniques /Logistics – DDT – «Логистика, ориентированная на спрос». Концепция – технология DDT разрабатывалась как модификация концепции RP («планирование потребностей») с целью улучшения реакции системы дистрибуции фирмы на изменение потребительского спроса. Система DDT включает следующие концепции:

1. Концепция «точки заказа»: методика управления запасами.

2. Концепция «быстрого реагирования» (QR): представляет собой логистическую координацию между розничными торговцами и оптовиками, направленную на улучшение продвижения продукции в распределительных сетях – осуществляется путем мониторинга продаж в розничном звене. Информация о продажах и остатках передается оптовикам, а те – товаропроизводителям.

3. Концепция «непрерывного пополнения запасов» готовой продукции у розничных продавцов.

4. Концепция «автоматического пополнения запасов» снабжает товаропроизводителей информацией для пополнения запасов товаров быстрой реализации (без мониторинга продаж).

11. Концепция Effective Customer Response – ECR – «Эффективная реакция на запросы потребителей» Концепция ECR есть применение

концепции «Точно в срок» в дистрибуции готовой продукции, в частности, потребительских товаров. Является развитием метода «Быстрого реагирования» (QR) на запросы потребителей предусматривает использование товаропроизводителями и розничными магазинами компьютеризированных систем для автоматической обработки заказов. ECR есть усовершенствованная версия системы DDT.

12. Логистическая система управления спросом и пополнения запасов – Vendor Managed Inventory – VMI – «Управление запасами поставщиком» Управление запасами у потребителя с помощью обмена информацией с поставщиком. Эта информация содержит сведения о фактическом спросе или продажах продукции потребителем-продавцом и имеющихся запасах у поставщика-продавца на данный момент. На основе этой информации поставщик берет на себя ответственность за пополнение запасов потребителя. В системе VMI отпадает надобность в заказах на поставку продукции: потребителям сообщается информация о минимальных и максимальных пределах запасов, которые им разрешается иметь, а поставщик несет ответственность за поддержание необходимого объема запасов у потребителя. В системе VMI соглашения строятся на тесном сотрудничестве между потребителем и поставщиком: по-существу имеет место «совместное управление запасами». При системе VMI потребитель поддерживает запасы на низком уровне, а поставщик более точно планирует график производства и распределения готовой продукции.

Выводы. Развитие логистических систем конкретных предприятий проходит четыре последовательные стадии (уровни) развития/транспортировки готовой продукции.

На первой стадии логистика затрагивает складирование и транспортировку готовой продукции. Эти логистические функции выполняются по принципу непосредственного реагирования на ежедневные колебания спроса и сбои в процессе распределения продукции. На второй стадии логистика включает обслуживание заказчиков, обработку заказов, складирование, управление запасами готовой продукции, транспортировку, то есть интегрируются все логистические функции, выполняемые при распределении готовой продукции. На третьей стадии к результату, достигнутому на предыдущем уровне, добавляются доставка сырья, материалов на предприятие, прогноз сбыта, управление запасами материалов, незавершенного производства, закупка сырья, материалов, проектирование логистических систем. Оценка функционирования логистики предприятия производится на основе сравнения со стандартами качества. На четвертой стадии интегрируются все функциональные области логистики, предприятия

выходят на глобальный уровень работы с учетом законов разных стран; логистика охватывает и таможенные операции, вводится сплошная единая документация, усиливается потребность в «третьей стороне».

Переход от стадии к стадии может быть постепенным или скачкообразным (как результат внутри- и межорганизационного

Логистика как наука шагнула далеко вперед, намного превзойдя то, что было сделано за все предыдущие годы. Со второй половины 1990-х гг. по настоящее время происходит дальнейшее развитие интеграционных процессов в логистике, которые выходят за рамки отдельных предприятий. Развитие интеграционных процессов обусловило появление новой управленческой концепции – управления цепями поставок, в рамках которой происходит управление отношениями с потребителями, посредниками, поставщиками в ходе процесса выполнения заказа. Эта концепция предполагает более широкую ориентацию бизнеса на предоставление наилучшей потребительской стоимости и преобразование стратегических целей в планы процессов, при этом логистике отводится интегрирующая и координирующая роль. Управление потоками осуществляется на региональном уровне, государственном и глобальном масштабе (например, так называемая «еврологистика»). Также четвертый этап развития логистики характеризуется возникновением институциональных структур и хозяйствующих субъектов, главным предметом деятельности которых является оказание полного комплекса логистических услуг. Эти компании являются провайдерам логистических услуг (3PL провайдеры), которым передаются часть или все логистические функции, в основном непроизводственного характера. С развитием интеграционных процессов возникает новый вариант логистического аутсорсинга и новый тип логистических провайдеров - 4PL провайдеры (Fourth Party Logistics Providers), которые являются интеграторами всей логистической цепи. На четвертом этапе эволюции логистики создаются условия для формирования рынка логистических услуг.

Литература

1. Конкуентоспроможність та статей розвиток морегосподарського комплексу України./[Под.ред.Котлубая О.М].–Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2011.-427с.]

2. Лимонов Э.Л. Внешнеторговые операции морского транспорта и мультимодальные перевозки. СПб: Информационный центр «Выбор», 2001-416с.

3. Плужников К.И., Чунтомова Ю.А. Транспортное экспедирование.- М.: ТРАНСЛИТ, 2006.- 528с.
4. Белая книга- Европейская транспортная политика до 2010 года.- М.: Полиграф, 2003.- 192с.
5. Транспортная стратегия ЕС до 2050 года [Электронный ресурс]- Режим доступа: <http://www.chas-daily.com>
6. Мультимодальная перевозка [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
7. Интермодальные перевозки [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://foreign_economic.academic.ru/634/
8. Эволюция и основные концепции логистики [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.0ck.ru/transport/multimodalnye_gruzoperevozki.html

Abstracts

Kucharchyk A.G.

The concept of logistics in multimodal transport

In this work the conditions of use of the concepts of logistics in multimodal transport. Characterized the essence of the presented concepts. Principles of selection of the necessary concepts for the effective functioning of the multimodal system.

УДК 339.168.6:338.47(447)

**РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ ТА
ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Кухарчик В.Г.

В работе рассмотрены актуальные вопросы развития Европейской транспортной системы. Даны предложения по вхождению транспортного комплекса Украины в Европейскую транспортную систему.

Постанова проблеми. Ставлення до перспектив розвитку Європейської транспортної мережі вносить відповідні зміни у систему економічних відносин світового транспортного комплексу які у сукупності призведуть з одного боку до зовсім нової якості транспортної послуги, а з іншої – до значного її подорожчання. Все це становить загрози українському транспортному комплексу, щодо перспектив не тільки входження в європейську транспортну мережу, а взагалі існування як самостійного сектору національної економіки, оскільки характер впливу на навколишнє середовище морського та повітряного транспорту не обмежується територією країни, а вплив наземних видів (автомобільний та залізничний) носить суттєвий транскордонний характер.

Питання удосконалення функціонування національної транспортної системи розглядаються в наукових працях вітчизняних вчених: Загорулько В.М., Зайончика Л.Г., Кутаха Л.А, Кулаєва Ю.Ф., Котлубая М.І., Котлубая О.М., М.В. Макаренко, Примачова, Н.К., Роздобудько, Е.М. Сича, Т.С. Хачатурова, Ю.М. Цветова, В.Г. Чекаловца, В.Г. Шинкаренко та інших.[1,2,3,4]

Формування цілі. Проаналізувати принципи розвитку транспортної мережі в ЄС

Дослідження. Ціллю розвитку сучасної світової транспортної системи є її здатність сприяти торгівлі у динамічній світовій економіці, функціонування як єдиного цілого і розробка політики під поняття "транспортного планування".

Основним напрямком розвитку транспорту країн ЄС є транс'європейська транспортна мережа. У рамках більш широкої стратегії, сформовані два важливі керівні принципи, що стосуються морського транспорту:

- максимальне використання можливостей морського транспорту, який має найнижчі витрати на одиницю продукції, найнижчі екологічні витрати в силу необмеженої потужності,

- заохочення мультимодального транспорту для внутрішніх перевезень, що значно сприяє плануванню мультимодальних транспортних розв'язок у портах або поблизу них. З цього випливає, що порти можуть бути одним з ключових вирішальних чинників для успішності стратегії розвитку трансєвропейських транспортних мереж.

Порти Європи є життєво важливими транспортними вузлами, що зв'язують транспортні коридори з усім світом, включаючи українські транспортні мережі. Але порти не тільки відмінно підходять для переміщення товарів по всьому світу, вони також створюють робочі місця; 1,5 млн. працівників, зайнято в європейських портах, така ж кількість побічно зайнято в 22 морських країнах-членах ЄС.

У Європі тенденції в галузі розвитку портів пов'язані головним чином з будівництвом нових терміналів в діючих портах, а не з будівництвом абсолютно нових об'єктів. В результаті значною мірою процес реформ стосується швидше організаційних та експлуатаційних аспектів діяльності портів. У Бельгії виникла необхідність перегляду організаційної практики з метою підвищення показників діяльності. Компанія "ДП Уорлд" та її партнери, які експлуатують термінал "Антверп Гейтвей", а також термінал Дерганк компанії ПСА, заборгували адміністрації порту Антверпена близько 70 млн. євро (93 млн. дол.) У вигляді штрафів за невиконання зобов'язань щодо обсягів операцій, що викликалося головним чином скороченням вантажоперевезень через глобального спаду. У концесійні угоди про експлуатацію контейнерних терміналів можуть включатися застереження про мінімальних обсягах вантажообігу. У випадку падіння вантажообігу нижче встановленого рівня орендар, тобто оператор терміналу, повинен надати відшкодування власнику, яким зазвичай є управління порту. Однак управління порту Антверпен оголосило, що воно знизить штрафи за недосягнення встановлених за договором обсягів для терміналу "Антверп Гейтвей" компанії "ДП Уорлд" до 4,0 млн. євро (5,1 млн. дол.) і до 9470000 . євро (12,1 млн. дол.) для терміналу Дерганк компанії ПСА. Європейська комісія виступила з новою ініціативою щодо вдосконалення роботи 319 основних морських портів. Ця рекомендація передбачає внесення змін до законодавства, які допоможуть операторам портів підвищити рівень обслуговування і модернізувати свою базу, наділяючи їх в той же час більш широкою фінансовою автономією. В даний час 74% товарів, що надходять до Європи чи відвантажуються з неї, перевозяться морським

шляхом, причому одна п'ята з цієї кількості проходить всього через три порти: Роттердам, Гамбург і Антверпен. Така концентрація виливається в перевантаженість портів і спричиняє додаткові витрати для вантажовідправників, транспортних операторів і споживачів. Нова пропозиція може дозволити європейській економіці заощадити до 2030 року до 10 млрд. євро (12,8 млрд. дол.) І сприяти розвитку нових коротких морських маршрутів. Згідно з цією пропозицією обробка вантажів та обслуговування пасажирів виключаються зі сфери дії правил про доступ до ринків. Передбачається створення нового комітету соціального діалогу, який займатиметься врегулюванням питань реформи на ринку праці. Планується посилити процедури надання концесій та державних підрядів, а також фінансові процедури, що підвищить прозорість порядку встановлення розміру зборів. При цьому порти наділяються більш широкими правами стягувати інфраструктурні збори і знижувати збори у разі суден з більш оптимальними екологічними характеристиками. У Нідерландах для судноплавства відкрита нова зона порту Роттердам Маасвлакте 2, в результаті чого тепер доступ в цю зону забезпечується по суші, залізниці і воді. Наприкінці 2013 року розпочато операції з перевантаження вантажів із судна на судно. Спорудження двох контейнерних терміналів в зоні Маасвлакте 2 - термінал "Роттердам уорлд Гейтвей" компанії "ДП Уорлд" і терміналу базується в Нідерландах - йде за графіком, і термінали повинні бути здані в експлуатацію на початку 2015 року

Проте, сектор стикається з серйозними проблемами в плані насичення, зростання трафіку та інвестицій. ЄС потребує добре організованих і ефективно працюючих портів у всіх морських регіонах. Внутрішнє повідомлення ЄС може постраждати від перезавантаження і привело до збільшення витрат для вантажовідправників, перевізників і споживачів через відсутність високої якості інфраструктури або низького рівня портових послуг. Саме у цьому напрямку можуть бути використані можливості української портової системи, оскільки національне портове господарство потерпає від незавантаження та катастрофічної нестачі необхідних вантажопотоків через свої потужності.

Більш того, нові керівні принципи розвитку TEN -Т мережі виявили 329 ключових морських порти уздовж узбережжя Європи, які стануть частиною єдиної мережі, форсуючи зростання і конкуренцію в Європі в умовах єдиного ринку. Фінансування буде забезпечувати підтримку транспортної інфраструктури в розмірі 26 млрд. €, в тому числі портів і об'єднань порту з внутрішніми районами країни, продовж 2014-2020 рр. (Половину суму передбачається виділити країнам, які приєднуються).

Європейською Комісією 23.05.13р. було прийнято нову ініціативу, спрямовану на вдосконалення портових операцій і транспортних зв'язків у 329 ключових морських портах союзу. Ця ініціатива пропонує інтегровану стратегію, яка поєднує формування та впровадження законодавчих актів. Планується, що запропонована законодавча база захищатиме портових операторів щодо юридичних невизначеностей та недобросовісної конкуренції, і допоможе їм модернізувати технології надання послуг, а також надасть більше фінансової самостійності, допоможе у вирішенні таких питань, як охорона здоров'я та безпека на робочому місці, професійна підготовка та перекваліфікація. Виконання вимог щодо більшої прозорості полегшить доступ до портових послуг і залучить інвестиції - ця пропозиція може привнести у європейську економіку до 2030 р. до 10 млрд. € і сприяти розробці нових маршрутів у перспективному short sea сполученні.

Третій ключовий чинник цієї стратегії включає в себе покращення інвестиційного клімату у портах, на залізничному, річковому господарстві та у дорожньому сполученні із портами шляхом інтегрування останніх у майбутню структуру управління за допомогою нових фінансових можливостей, наданих СЕФ.

Четвертий напрямок - дії з метою спрощення процедур надання послуг у портах, наприклад, уникнення непотрібних митних формальностей за для переміщення товарів на внутрішньому ринку. Запровадження у червні 2015р. вантажного маніфесту сформує основний інструментарій для оцінки якості товарів ЄС. Дії, спрямовані на покращення екологічного стану портів, полягають у виконанні уніфікованих обов'язкових інструкцій, обміні передовим досвідом, визначенні дослідницької та інноваційної складової розвитку портів, яку можна використовувати в програмі Horizon-2020 для заохочення інноваційної діяльності в портах.

Заходи, спрямовані на розширення доступу на ринки, шляхом усунення бар'єрів, різні. Деякі питання пов'язані з усуненням невідповідностей між новими домовленостями та існуючими нормативами. Необхідно враховувати просторові обмеження та громадські зобов'язання, виключаючи комерційно не вигідну спрямованість розвитку опорних точок.

Угода про зону вільної торгівлі з ЄС відкриває для України широкі перспективи участі у морських перевезеннях європейських країн, включаючи й внутрішні водні шляхи Європи. Сьогодні Україна є єдиною з країн СНД, якої надано право плавання її торговельного флоту по внутрішнім водним шляхам ЄС на двобічній основі. Тепер вона отримає

доступ й до каботажних перевезень між країнами ЄС, а на двобічній основі й між портами окремих європейських країн. Це, в умовах розвитку ринку прибережного судноплавства ЄС та їх прагнення до екологізації шляхом переключення як можливо більшого обсягу перевезень із наземного на водні шляхи (у 7 – 10 разів екологічніше), що обумовлено всіма стратегіями розвитку транспортної системи ЄС, прийнятими після 2000 р. та охоплюючими період до 2050 р., відкриває для України можливість виходу на закритий транспортний ринок, товарні потоки якого ще повністю не сформовані. До сьогодні по внутрішнім водним шляхам ЄС перевозилось біля 900 млн. т різних вантажів, з яких більш 70% між портами різних країн. Середня дальність перевезення 1 т складає приблизно 185 км. Сумарна вантажопідйомність самохідного та несамохідного флоту країн ЄС складає біля 15 млн. т. Процес переключення на внутрішні водні шляхи (ВВШ) біля 30% автоперевезень дальністю більш 200 км, сьогодні стримується дефіцитом тону флоту ЄС, який складає 4 млн. т. Приблизно аналогічна картина має місце і в судноплавстві малого тону (прибережні морські перевезення), яке обмежено для участі 3-х країн, окрім України після підписання угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ).

Використовуваний країнами ЄС підхід повністю виключає створення на їх території та території України судноплавних компаній, які контролюються третіми країнами (ст. 86, п. 5 и 135 Угоді про ЗВТ), водночас припускає участь у таких перевезеннях компаній, зареєстрованих у третіх країнах, але повністю контролюємих фізичними особами – громадянами України та ЄС (ст. 86, п. 6). Враховуючи, що Україна в Одеській області в частині водних (морських та річкових) шляхів безпосередньо примикає до країн ЄС, розвиток тут вказаних видів діяльності може забезпечити суттєві вигоди та при відповідній організації діяльності судноплавних компаній, й значно стимулювати зростання економіки регіону. У той же час, прихильність ЄС виключно ринковим формам діяльності потребує адекватного підходу, який відрізняється майже від вимог США, набагато більшою лібералізацією та вкрай незначним держрегулюванням.

Аналіз світових тенденції розвитку портів довів, що основні дії спрямовані на підвищення прозорості діяльності, продуктивності їх праці та зменшення транспортних витрат. Важливим є питання розвитку портової та супутньої інфраструктури. Наприклад, у США деякі порти забезпечили фінансування інфраструктури шляхом випуску облігацій на суму \$ 12 млрд., яка повинна бути погашена поточними та майбутніми платежами. Цей процес допомагає портам забезпечити грошові потоки, не

покладаючись на державні кошти. Запровадження такою форми інвестування може бути прийнятним й для українських портів.

Розвиток порту розглядається в якості каталізатора для стимулювання економічної активності та створення робочих місць. Глобальні зміни портів тривають, незважаючи, на недавню невизначеність в світовій торгівлі. Порти, як правило, вважаються довгостроковою інвестицією, яка передбачає стійке джерело доходів. Водночас порти також стають все більш капіталомісткими з-за розташування в межах міст, що являє просторове обмеження, ускладнює вантажно-розвантажувальні операції та потребує спеціальне устаткування також збільшуючи вартість програм розвитку. Але без портових реформ країнам буде не просто виводити продукцію на ринки із конкурентоспроможним рівнем цін. В ІПРЕЕД НАНУ було запропоновано забезпечення доступу недержавних підприємств транспортної діяльності, операторів транспортних терміналів та перевезень на ринки транспортних послуг і до постійних устроїв загального користування, залізничного та внутрішнього водного шляху, тощо, які перебувають у державній власності, за допомогою таких необхідних умов:

а) усунення адміністративних бар'єрів входу на ринки транспортних послуг;

б) забезпечення клієнтури можливістю вибору підприємства транспортної діяльності;

в) здачі в оренду, передачі у володіння, користування, власність кожного причалу окремим незалежним (небагатобічно між собою й із власниками причалів і інших постійних устроїв загального користування) господарюючим суб'єктам, а також при узгодженні спорудження нових причалів і примусовому поділі стивідорної компанії, на незалежні компанії відповідно до діючого законодавства України;

г) аукціонного (конкурсного) порядку укладання договорів оренди, договорів користування, довірчого управління майном, інших договорів, що передбачають перехід прав володіння або користування у відношенні державного або муніципального майна (причалів, транспортних терміналів і інших постійних устроїв загального користування), причому роздільно по кожному причалу за виключення випадків, передбачених діючими законами; відповідно включення в один аукціонний лот декількох причалів допускається лише якщо буде потреба обслуговування в даному порту великих суден одночасно на декількох причалах;

д) обмеження одноосібного розпорядження, управління, розміру оренди, приватизації й продажу одному господарюючому

суб'єктові (групі осіб) часток не більше 35% причалів порту за виключенням випадків, передбачених чинним законодавством, коли це здійснюється за умови надання послуг на публічній основі, за відповідним договором, та контролем збоку громадськості або держави;

е) укладання між власниками технологічно взаємозалежних постійних устроїв загального користування порту, транспортного терміналу, внутрішнього водного шляху угод, істотними умовами яких є: організація й забезпечення безперервності технологічного процесу надання відповідних послуг; установлення порядку технічного обслуговування й експлуатації постійних устроїв загального користування порту, транспортного терміналу, внутрішнього водного шляху, відповідальність сторін;

ж) забезпечення роздільного по видах діяльності обліку доходів і видатків підприємствами портової діяльності й власниками постійних устроїв загального користування портів, транспортних терміналів, внутрішніх водних шляхів;

з) визначення порядку доступу підприємств портової діяльності до постійних устроїв загального користування портів, транспортних терміналів, внутрішніх водних шляхів і на ринки портових послуг;

і) визначення переліку відкритої інформації, що дозволяє забезпечити можливість споживачам зіставлення умов і порядку надання послуг різними підприємствами портової діяльності;

к) визначення порядку розгляду скарг, заяв і врегулювання суперечок з питань доступу на ринки послуг і до послуг, надаваним підприємствами портової діяльності.

Надавачі послуг надають клієнтурі на підставі договору про надання послуг, що укладається на відплатній основі, як у простій письмовій формі, так і в іншій формі, передбаченій законодавством України, у тому числі по разових зверненнях на надання послуг.

Особа, що має намір укласти договір (заявник), направляє надавачу послуг у письмовій формі електронною поштою заявку про надання їй послуг відповідно у портах, транспортних терміналах, внутрішніх водних шляхах, тощо. Форма заявки та склад інформації, що вказується в заявці, є стандартними й розміщується на сайті відповідного підприємства надавача послуг після узгодження з компетентною громадською організацією або іншим уповноваженим органом згідно до законодавства України, при цьому для клієнтури, лінійних морських перевізників, заявка в обов'язковому порядку крім інших містить наступні обов'язкові відомості:

- а) перелік тимчасових інтервалів доступу до постійних устроїв загального користування й портових послуг;
- б) розклад (частота) перевезень пасажирів і вантажів;
- в) перелік типів суден, на яких заявник планує виконувати перевезення;
- г) адреса для напрямку підписаного проекту договору.

Підприємство – отримувач заявки веде реєстр заявок, у якому фіксується дата й час надходження заявки, а також її реєстраційний номер. Форма реєстру й порядок його ведення встановлюються Міністерством інфраструктури України. Відмова в реєстрації, перекручування зазначених у заявці даних і реєстраційного номера заявки не допускаються.

Інформація про зареєстровані в реєстрі заявках повинна бути доступна всій клієнтурі. Відомості, що містяться в реєстрі, повинні бути розміщені в мережі Інтернет на офіційному сайті підприємства портової діяльності та підлягати щоденному (у робочі дні) відновленню. По письмовому запиті клієнтури відомості, що втримуються в реєстрі, надаються отримувачем заявок клієнтурі в день звернення.

Підприємство - отримувач заявки розглядає її протягом 1 робочого дня від дня її одержання на предмет змістовної відповідності встановленим вимогам. При оформленні заявки з порушенням вимог заявка вертається заявникові. При оформленні заявки належним чином підприємство–одержувач протягом 5 календарних днів від дня одержання заявки розглядає й підтверджує її шляхом відправлення заявникові електронною поштою проекту договору або направляє письмову мотивовану відмову, чи свої пропозиції стосовно задоволення.

У випадку якщо від заявника протягом 5 робочих днів з дати одержання проекту договору, що задовольняє умовам поданої заявки, не надходить відповідь, то заявка, на підставі якої надісланий проект договору, вважається анульованою, а переданий заявникові проект договору після закінчення зазначеного строку вважається відкликаним.

Підприємство надавач послуг протягом 3 робочих днів від дня усунення причин відмови, що не залежать від заявника, повідомляє про це заявника, якому було відмовлено в укладанні договору.

Підприємство надавач послуг при наявності технічної можливості забезпечує на підставі відплатних договорів іншим господарюючим суб'єктам можливість робити аналогічні послуги, а також клієнтурі - самостійно (повністю або частково) обслуговувати пасажирів і експлуатовані ними судна й інші транспортні засоби в порту, транспортному терміналі, внутрішньому водному шляху, у тому числі в частині забезпечення суден паливом, водою та іншими продуктами.

При наявності декількох заявок, що передбачають виділення тимчасових інтервалів обслуговування, одночасне задоволення яких неможливо через обмежену технічну можливість об'єкта інфраструктури, розгляд і підтвердження заявок здійснюються підприємством надавачом послуг відповідно до черговості надання зареєстрованих у реєстрі заявок, а вразі їх одночасного надходження - з урахуванням пріоритету сумлінного використання інфраструктури у попередній період, обсягів використання та інших факторів, які оприлюднюються заздалегідь і являються загальновідомими.

Узгодження й підтвердження заявок провадяться підприємством надавачом послуг відповідно до технічної можливості об'єкта інфраструктури.

Методика розрахунку технічної можливості порту, терміналу, внутрішнього водного шляху (далі – методика), а також порядок її застосування розробляються безпосередньо суб'єктом господарювання та погоджуються (затверджуються) компетентною громадською організацією, що одержала визнання Міністерства інфраструктури України й Антимонопольного комітету України.

Таким чином, порти всього світу продовжують розвиватися, незважаючи на те, що останнім часом спостерігається невизначеність ситуації у світовій торгівлі, а може бути, і в результаті такої невизначеності. Зазвичай порти відносять до числа довготривалих інвестиційних об'єктів, які забезпечують постійний дохід, чим і пояснюється їх привабливість для компаній, керуючих довгостроковими активами. Разом з тим зростає і капіталомісткість портів, що пояснюється зростанням міст, що породжує територіальні обмеження, через які портам при розширенні доводиться виносити свої структури все далі в море; крім того, проекти розвитку портів здорожує складністю супер структур і операцій з обробки вантажів. Проте країни повинні виграти як від того, що власникам інвестиційних портфелів потрібно вкладати кошти в довгострокові стабільні підприємства, так і від того, що міжнародним операторам терміналів, відпрацьованим свої методи в деяких найбільш завантажених портах світу, тепер потрібні нові ринки, на яких вони могли б докласти свій досвід. Без реформи портів країнам буде складно доставляти свою продукцію на ринки за конкурентоспроможними цінами, так само як і задовольняти свої потреби за розумними цінами. Ефективність діяльності портів є предметом занепокоєння для ЮНКТАД і для багатьох країн, що розвиваються, але, завдяки поширенню сучасних методів інформаційного управління, стане реальністю в результаті зусиль самих керуючих портами або ж тих, хто користується послугами цих

господарських структур.

Висновки. За загальними принципами та правилами СОТ та ГАТС, будь-яка країна член СОТ може надавати транспортні послуги на території іншої країни члена СОТ без будь-яких обмежень з боку останньої. Таким чином, національні українські перевізники будуть витиснені навіть з національного ринку транспортних послуг, якщо їхні транспортні засоби, умови та технології перевезень не будуть задовольняти загально прийнятим у Європі та світі. У той же час, за існуючої в країні системи економічних відносин у транспортному комплексі, його підприємці не в змозі забезпечити навіть просте відтворення основних засобів, не кажучи вже про якісь якісні їх зміни.

Виходячи з цього, необхідність розробки теоретичних та методологічних основ моделювання розвитку системи економічних відносин у транспортного комплексу України, які забезпечать можливість вирішення основних проблем його виходу на міжнародний рівень та створення інструментів сталого функціонування транспортного комплексу країни слід вважати надзвичайно важливим науковим напрямком спроможним розв'язати існуючу загальнодержавну проблему від вирішення, якої залежать перспективи подальшого існування не тільки транспортного комплексу країни, а й всієї її економіки.

Література

1. Основы организации транспортного обеспечения внешнеторговых связей Украины/ Ю.В.Цветов и др.-К.ОАО “ИКТП-Центр”,-2000.-581с.
2. Экономические основы функционирования морского рынка транспортных услуг./ПримачевН.Т. и др.-Одесса: Афтограф, 2004.-320с.
3. Економічні механізми розвитку торгівельного мореплавання в Україні/ Котлубай О.М..Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2004.-453с
4. Конкурентоспроможність та сталий розвиток морегосподарського комплексу України. Котлубай О.М. та інші.Одеса:ІПРЕЕД НАН України,2011.-427с.

Abstracts

Kucharchyk V.G.

Development European transport network and transport complex Ukraine.

The paper discusses topical issues in the European transport system. Proposals for entering the transport complex of Ukraine in the European transport system.

ІНВЕСТИЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Лайко О.І.

В статті запропоновано концепцію формування регіональної інвестиційної політики на основі використання переваг щодо розвитку певних видів економічної діяльності в Українському Причорномор'ї та на основі використання ідеологічного підходу сталого розвитку, який передбачає досягнення стану збалансованості інтересів учасників процесу суспільного виробництва. Розглянуто новітню авторську інтерпретацію методологічного підходу щодо оцінки ступеню ефективності в контексті сталого розвитку, яка передбачає розширене трактування інтересів учасників інвестиційного процесу в розрізі економічної, екологічної, соціальної та бюджетної складових. Запропоновано підхід щодо регіоналізації інвестиційної політики, що включає в себе інструменти делегування регуляторних повноважень на локальний рівень, ефективність яких підтверджується європейськими та світовими тенденціями.

Вступ. Тема підвищення інвестиційної активності є актуальною і супроводжується численними ініціативами щодо залучення нових капіталів за допомогою нормативних документів, які передбачають застосування різного роду пільг, стимулюючих заходів, дотацій, спеціальних режимів оподаткування, умов, інструментів інформаційної підтримки інвесторів тощо. Однак динаміка інвестиційної діяльності, якість самих капіталовкладень залишаються в Україні на вкрай низькому рівні. Особливо актуальним таке твердження є для територій Українського Причорномор'я, де концентрація переваг і сприятливих передумов для розміщення ефективних виробництв є однією з найбільших в Україні, однак Одеська, Миколаївська, Херсонська області за основними показниками соціально-економічного розвитку, інвестиційної активності суттєво відстають від лідерських позицій.

Для реалізації дієвих важелів і механізмів активізації інвестиційної діяльності необхідним є попереднє достовірне діагностування і оцінка ступеню ефективності самих процесів капіталовкладення з позицій актуальної парадигми сталого розвитку та подальше окреслення

відповідних реальних перспектив щодо покращення ступеню інвестиційного забезпечення різних видів економічної діяльності. Важливим фактором побудови ефективної інвестиційної політики є врахування регіональних переваг для розвитку стратегічно важливих видів економічної діяльності, що дозволить перетворити території з підвищеною концентрацією позитивних передумов для провадження актуальних сьогодні видів економічної діяльності на точки зростання.

Постановка задачі. Головним завданням даної статті є розробка концептуального підходу щодо дослідження, визначення ступеню ефективності інвестиційних процесів та їхнього регулювання в регіональному вимірі, на прикладі Українського Причорномор'я.

Серед регіонів Українського Причорномор'я за обсягами капітальних інвестицій до десятки лідерів входить тільки Одеська область. Протягом 2010-2014 років місце Одеської області змінювалося в діапазоні з четвертого по сьоме. Загалом за обсягами капітальних інвестицій Одеська область займає провідні позиції, поступаючись лише індустріально розвиненим регіонам.

Миколаївська область займає, скажімо, середні позиції і протягом останніх років посідала в рейтингах за обсягами залучених інвестицій приблизно 12-13 місце.

На жаль, такою, що відстає за показниками інвестиційного розвитку, є Херсонська область, котра за кількістю капітальних інвестицій в 2010-2014 роках займала майже останні 19-24 місце.

Питання оцінки ступеню ефективності інвестиційних процесів, в тому числі і на регіональному рівні, визначення ступеню інвестиційної привабливості територій відображались в роботах багатьох відомих вітчизняних економістів: І.О.Бланка, А.С.Гальчинського, В.М.Гейця, Н.П.Гончарова, А.А.Пересади, А.М.Поручника, С.Ф.Покропивного, Н.О.Татаренко, В.Г.Федоренка, Д.М.Черваньова, А.А. Чухна та ін. Сучасна інтерпретація теорії створення і відновлення доданої вартості в економічній системі звучить в роботах Б.В. Буркинського [1] та В.М. Лисюка [2]. В регіональному вимірі питання інвестиційної діяльності активно досліджують І. Большинська, І. Вахович, З. Герасимчук, М.Дацишин, М. Денисенко, С. Ішук, Г. Кравчук, А. Мерзляк, Ю. Полякова, Г. Панікар, В. Савченко, Л. Шинкарук. Визначенню ефективності інвестиційної діяльності присвятили роботи А.Гойко, М. Лендел, Н. Савіна, В. Соколенко, Т.В. Уманець та інші.

Актуалізуються в сучасних умовах ідеї збалансованого, пропорційного розвитку, які були висловлені такими видатними вченими як В.І. Вернадський, Б. Коммонер, Дж. Стігліц, Дж. Сорос [3], Г.Дейлі,

Дж. Ф. Неш. Парадигма збалансованості економіко-соціально-екологічного зростання лежить в основі теорії сталого розвитку, а подолання диспропорцій та ліквідація бідності є ключовими завданнями інструментальної ідеології досягнення цілей сталого розвитку під назвою «зелена економіка».

Але сучасний трансформаційний етап розвитку інвестиційної системи в Україні вимагає комплексного, симбіозного підходу, який повинен врахувати і вплив глобалістичних тенденцій, і баланс інтересів сталого розвитку і ринкову специфіку економічної системи України та особливості регіонального розвитку, на прикладі Українського Причорномор'я.

Результати. Регіони Українського Причорномор'я, хоча й обдаровані природними ресурсами і вигідними передумовами для економічного розвитку, все ж таки мають свої особливості і, для порівняння з іншими областями, більш об'єктивно можуть характеризуватись обсягом залучених інвестицій на кожного мешканця, тобто на одну душу населення. Але і в такому розрізі більш позитивні тенденції спостерігаються лише в Одеській і Миколаївській областях, які займали в рейтингу 2010-2014 років, відповідно, 7 і 8 місця, а Херсонська область посідала лише 25-місце. Така ж ситуація спостерігається і в сфері прямих іноземних інвестицій, які, до речі, залучаються в регіони Українського Причорномор'я переважно з тих закордонних територій, які є офшорними, вільними економічними зонами, в які інвестиційні ресурси з України ж і вивозились раніше. Тобто відбувається, в більшості випадків, просто перелив капіталу між іноземними країнами та Українським Причорномор'ям, причому частка такого інвестування в загальному обсязі джерел для забезпечення капіталовкладень не перевищує, за даними Державної служби статистики, 1,5-2% [4]. Такі факти не означають, що іноземного інвестування в Україні та в Причорномор'ї майже немає і таке джерело для майбутніх капіталовкладень для нас не потрібне і неефективне, просто умови для приходу стратегічних іноземних інвесторів, які потребують вже достатнього рівня розвиненості і стабільності, вітчизняній економічній системі ще не створені.

Головним завданням інвестицій як джерела фінансового забезпечення розвитку реального сектора економіки є покращення якості життя і добробуту населення. Для цього сьогодні вигоди і висока рентабельність мають відійти на другий план, поступившись стратегічно важливим і необхідним для простих людей стабільності і соціальної, бюджетної, екологічної значущості тих видів економічної діяльності,

підприємств, що здатні виконувати функцію соціальної відповідальності і забезпечення стабільного розвитку. Незважаючи на прагнення центральних органів влади стимулювати розвиток соціально ефективного бізнесу, кардинальних зрушень в інвестиційному процесі не спостерігається. Вже протягом більш ніж 20 років основним фінансовим джерелом забезпечення інвестиційної діяльності в Україні та в регіонах Причорномор'я виступають власні кошти підприємств і організацій (більш ніж на 60% від загального обсягу джерел інвестування), всі інші основні ресурси, окрім іноземного капіталу, - це похідні від фінансових джерел самих підприємств: кошти державного і місцевого бюджетів, фінансових установ та кошти населення, що витрачаються на будівництво житла. Тобто економічна система Українського Причорномор'я, в інвестиційному аспекті, працює в самозамкненому режимі: все що інвестується, перетворюється на продукцію і послуги підприємств регіону, а частина виручки від реалізації знову вкладаються в діяльність цих же підприємств. Здавалося б, утворена нормальна система самовідтворення, але успішно розвиваються, без належного регуляторного втручання і підтримки, лише ті види економічної діяльності, які приносять швидку окупність, як правило, не передбачають вагомих довгострокових капіталовкладень та застосування інноваційних технологій. Характерним є переважне інвестування в розвиток інфраструктурного, фінансового секторів, в сферу послуг, які не приносять вагомих довгострокових переваг, а задовольняють сьогоденний попит населення. Так, в розвиток промисловості і будівництва регіонів Українського Причорномор'я за останні п'ять років було інвестовано від 16% до 40% від загального обсягу капіталовкладень, решта спрямовувалась на фінансове забезпечення розвитку операцій з нерухомістю, оптової та роздрібною торгівлі, фінансових послуг, готельного і ресторанного бізнесу, складського господарства. Позитивним моментом для Українського Причорномор'я є значна питома вага інвестиційного забезпечення транспортної діяльності – близько 20-25% від загального обсягу капіталовкладень, що пояснюється спеціалізацією регіону на провадженні перевезень водним та іншими видами транспорту, однак сума інвестицій в розвиток транспорту останніми роками суттєво скорочується, в Одеській області – з 3,4 млрд. грн. в 2012 році до 1,9 млрд. грн. в 2013 році і до 2,4 млрд. грн. в 2014 році [5, 6, 7].

Інвестиції окрім простого ресурсного забезпечення різних видів економічної діяльності, повинні також виконувати трансформуючу функцію, поліпшувати якість народногосподарського комплексу, підтримувати розвиток стратегічно важливих видів економічної діяльності

таких як виробництво продуктів харчування за класичними і новітніми інноваційними технологіями, легка промисловість, виробництво машин, устаткування, обладнання та інші види економічної діяльності, що є ефективними для регіону, з точки зору його спеціалізації та наявних передумов до розвитку таких виробництв.

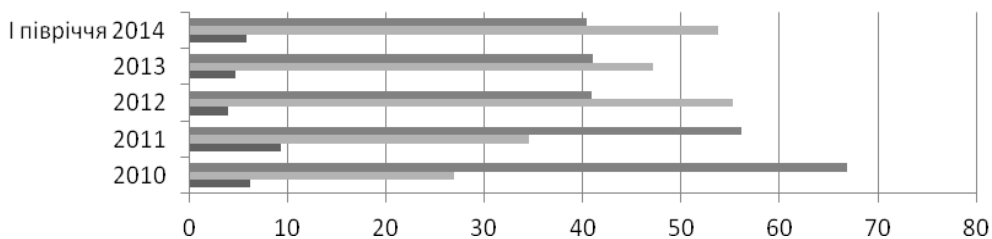
Однак за роки існування самостійної економічної системи в країні, повноцінний трансформуючий вплив інвестиції як в масштабах країни, так і в окремих регіонах не проявили, не вдалось повною мірою реалізувати потенціал вітчизняних територій, при тому що природні умови, вигідне географічне та геополітичне розташування, значний людський капітал, - все сприяє економічному і соціальному розквіту соціуму на теренах Українського Причорномор'я.

В державній регіональній політиці фактор використання потенціалу і особливих переваг, позитивних передумов щодо розміщення продуктивних сил враховано надто слабо і інституціонального середовища для ефективного використання регіональних переваг не сформовано. Відповідно до такої ситуації найбільш впливовими в Причорноморських регіонах в контексті забезпечення інвестиційного розвитку є чинники макро-характеру: єдина законодавча база для інвестиційної діяльності в різних видах економічної діяльності та в різних регіонах, типова регіональна політика та відносно однакова чутливість до екзогенного галузевого, в тому числі глобального впливу. Наслідки фінансової кризи однаково вплинули на інвестиційну діяльність регіонів Українського Причорномор'я і спричинили однаковий негативний, проте конвергенційний вплив – обсяги капітальних інвестицій в усіх регіонах українського Причорномор'я знизився. В Одеській області, завдяки більш розвиненій інфраструктурі та більш вигідно географічно-геополітичному розташуванню порівняно з Миколаївщиною та Херсонщиною чутливість до макроекономічних змін є вищою, що спричинює до диспропорцій в інвестуванні. Так, в 2012 році при невеликому поживленні підприємницької активності в країні відбулось різке зростання капіталовкладень, настільки ж стрімко інвестиції відреагували падінням на погіршення бізнес-середовища в 2013-першому 2014 років. Миколаївська та Херсонська області реагують на макроекономічний вплив із більшим часовим лагом і з меншою активністю.

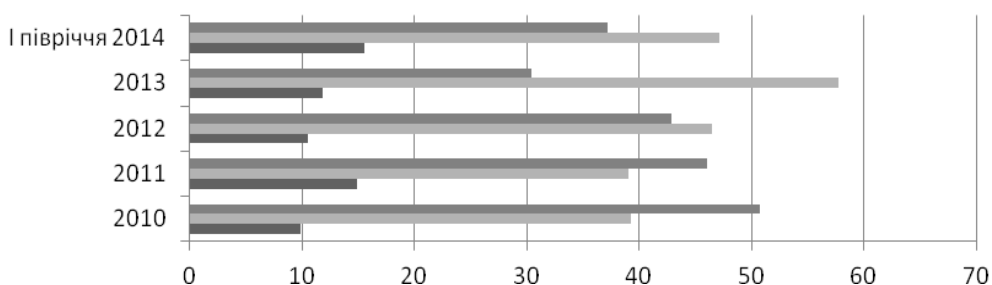
Спрямовуються капітальні інвестиції, в секторальному розрізі (за видами економічної діяльності), з відносно прогресивною структурою – найбільше капіталовкладень здійснюється в промислове виробництво (рис.1). Забезпечення капіталом переробного сектору економіки є надзвичайно важливим, оскільки саме у виробничому процесі створюється

максимальна частка доданої вартості, яка є джерелом відновлення власних коштів суб'єктів господарювання. Питання відтворення власних коштів господарюючих суб'єктів постає особливо гостро в Україні та в Причорномор'ї, оскільки основними джерелами фінансування капіталовкладень є власні кошти підприємств і організацій та кредитні ресурси, які використовуються останнім часом Одеською та Миколаївською областями все більшою мірою [5, 6]. Суттєвих диспропорцій між регіонами в структурі інвестицій за видами економічної діяльності (враховуючи тренди минулого розвитку і природні передумови до розміщення продуктивних сил) і за джерелами фінансування немає, оскільки відсутні реальні важелі регіональної політики щодо стимулювання інвестицій.

в Одеській області

у Миколаївській області

у Херсонській області

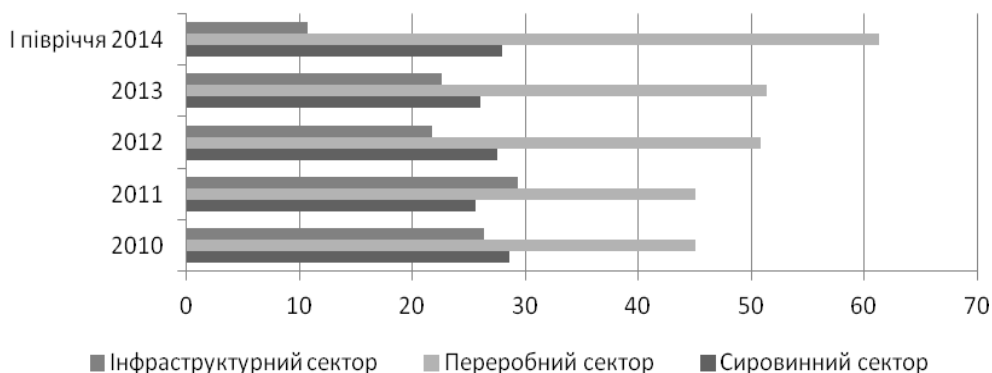

Рис.1 Капітальні інвестиції в регіонах Українського Причорномор'я за секторами економіки, % [5, 6, 7].

В той же час інвестиції в Українському Причорномор'ї характеризуються низьким ступенем інноваційності і підтримки національних наукових розробок, що є конвергентним, але негативним фактором.

Переважає більшість інноваційної активності підприємств досліджуваних регіонів фінансувалась за власний рахунок самих підприємств, що, зважаючи на зростаючу питому вагу кредитного ресурсу в загальній структурі джерел фінансування інвестиційної активності в регіонах, свідчить про використання кредитування як інструменту задоволення поточних потреб підприємств, здебільшого, в оборотних коштах.

Інвестування в промислове виробництво є позитивним показником, однак, в той же час структура собівартості продукції (послуг) промислового сектора Українського Причорномор'я характеризується низькою технологічністю і завеликим обсягом проміжного споживання (рис.2).

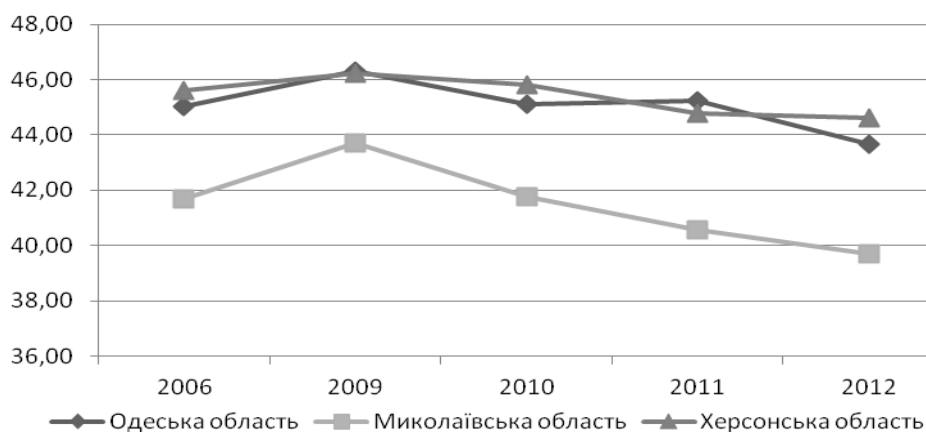

Рис. 2 Динаміка питомої ваги валової доданої вартості у валовому випуску по регіонах Українського Причорномор'я, % [8, 9, 10]

Переламна нестандартна ситуація в економічній системі країни, посилення кризового впливу потребують таких же нестандартних і кардинальних рішень. В існуючих умовах нагальним завданням представників економічної фундаментальної та прикладної науки є допомога органам державної влади і безпосередня консультативно-дорадча робота в процесі визначення і реалізації важелів ефективної державної інвестиційної політики, спрямованої на результативне використання переваг територій з метою отримання не лише класичної економічної віддачі від проектів, що мають реалізуватись, але і соціальних, бюджетних, екологічних вигід, які, в комплексі забезпечуватимуть підвищення добробуту населення. Від того наскільки успішно буде побудована система державного регулювання інвестиційної діяльності залежать, значною мірою, кількість та якість залученого капіталу. Інвестицій, звісно, економічна система потребує якнайбільше, однак важливою є і їхня якість: за рахунок яких джерел вони залучені, в які види економічної діяльності надходять.

Більшість нормативних документів з регулювання і стимулювання інвестиційної діяльності в Україні спрямовані на підтримку залучення іноземного капіталу та на мобілізацію внутрішніх ресурсів за допомогою надання дотацій, пільг, зменшення податкових ставок та інших, так званих, прямих заходів адресної підтримки. Очевидним є те, що стимулювати процес залучення нових ресурсів без забезпечення умов для їхнього відтворення неефективно, оскільки раціональні за своєю сутністю підприємці завжди потурбуються, в першу чергу, про майбутню долю

своїх капіталовкладень, про те, наскільки доречно взагалі щось інвестувати, аби в майбутньому отримати економічний ефект. Застосування заходів прямої підтримки, як то дотацій, є не вигідним в такому масовому процесі як інвестування, вже заздалегідь. Прийняті в Україні Закони «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про режим іноземного інвестування» [11], передбачають знижені ставки податків в таких видах економічної діяльності як сільськогосподарське виробництво, машинобудування, житлово-комунальний комплекс, транспортна інфраструктура, курортно-рекреаційна сфера і туризм за напрямками - будівництво курортно-рекреаційних об'єктів та об'єктів туристичної інфраструктури, переробна промисловість за напрямом - імпортозамішуюче металургійне виробництво. Причому підтримка інноваційних напрямків розвитку перелічених видів економічної діяльності не передбачається, а пільги, що полягають в застосуванні зменшеної ставки податку на прибуток (5% замість звичайних 18%) не супроводжуються ніякими вимогами щодо інноваційної спрямованості проекту, що реалізується, а також передбачається надання прямої допомоги з бюджетів, в межах наявних коштів. Внаслідок таких неефективних пільг інвестиційну активність, як бачимо, суттєво підвищити не вдалось, а бюджетні втрати, за даними Державної фіскальної служби України, наблизились майже до 51 млрд. грн. на рік.

Зважаючи на всі негативні тенденції і потребу трансформації системи господарювання в країні та Українському Причорномор'ї постає питання щодо розробки адекватної регуляторної політики для активізації інвестиційної діяльності з використанням регіональних переваг і можливостей. Регіоналізація інвестиційної політики є актуальним трендом в сфері управління економічним розвитком територій на теренах Європи та ряду інших розвинених країн світу, і популярність такого підходу є результатом вкрай позитивного досвіду організації системи господарювання в країнах ЄС. Консолідація зусиль населення всієї країни щодо розбудови потужної економічної системи потребує врахування регіональних особливостей і перш за все це стосується інвестиційної сфери.

В сучасних умовах випробування міцності громадської єдності в суспільстві та наявності численних спроб дестабілізації соціально-економічного, політичного становища в країні роль регіональної державної політики, здатної забезпечити впровадження модернізаційних перетворень в житті кожного регіону зростає. Інвестиційна складова в регіональній державній політиці відіграє першочергову роль, оскільки з

вірно спрямованих капіталовкладень повинні розпочатись відповідні позитивні структурні зрушення. Локальний рівень – це саме та ланка, де місцеві громадські менеджери найкраще обізнані з проблемами, потребами населення і, найчастіше, напевно знають які саме регуляторні важелі необхідно вжити для подолання деструктивних явищ та забезпечення добробуту громади. Для реалізації такого підходу необхідні реальні повноваження, інструменти та організаційні рішення, завдяки чому кожний регіон отримає право, в рамках загальної державної регіональної політики, обирати свій власний вектор економічного розвитку, забезпечений відповідною інвестиційною політикою розвитку території.

Регіоналізація інвестиційної політики повинна бути здійснена, на авторську думку, за допомогою делегування повноважень щодо регулювання руху фінансового капіталу на місцевий рівень, оскільки так забезпечується більш прямий контакт між інвестором та представниками державної влади, забезпечується надання прямих гарантій. Є загальновідомим і підтверджується європейськими та світовими тенденціями той факт, що інвестори мають чіткі переваги щодо розміщення капіталовкладень, і головним критерієм є надійність умов для розміщення та відтворення інвестованих ресурсів, що превалює над інтересами в швидкості окупності капіталу.

Висновки. Основною метою інвестиційної політики та економічного розвитку Українського Причорномор'я, зокрема, є забезпечення добробуту населення, що мешкає на даній території. Які б не були суперечливі положення європейської регіональної інвестиційної політики, але досвід її реалізації є безумовно позитивним, а ряд інструментів, які застосовуються, враховуючи державно-приватне партнерство, консультаційну, гарантійну, страхову підтримку перспективних і стратегічно важливих для населення проєктів, вважаємо, можна і потрібно застосовувати на теренах Українського Причорномор'я. Оскільки саме в цьому регіоні при поєднанні позитивних факторів і численних переваг щодо розміщення ефективних для населення підприємств, мається на увазі з економічної, бюджетної, соціальної, екологічної точок зору, виробництв, потрібно докласти лише організаційних зусиль, аби перетворити такий край на точку зростання, яка надаватиме імпульс розвитку і всім прилеглим територіям. Суттєво підвищиться зайнятість, створюватимуться нові робочі місця, активізується виробництво товарів широкого вжитку, а згодом і більш інноваційної продукції, що потребуватиме нових вітчизняних засобів виробництва, розвиненої інфраструктури. Розпочинати реалізацію заходів регіональної

інвестиційної політики доволі складно без належних адміністративних повноважень, котрі можуть наступити за результатами реформи. Але поки реформа не проведена, а в стратегічних документах, як то в програмі уряду «Відновлення України: план дій», Стратегії Президента України сталого розвитку "Україна - 2020" [12], вже сформульовано загальні положення економічного розвитку на засадах децентралізації, вважаємо, що застосування схем підтримки інвесторів силами місцевих громад в організаційному, консультативно-інформаційному та, деколи, фінансовому аспектах є доречним і необхідним. Першим кроком на цьому шляху повинна стати консолідація зусиль місцевих громад, представників органів влади та представників економічної науки щодо розробки спільних адекватних сучасним реаліям стратегій і програм локального розвитку з подальшим супроводженням їхньої реалізації.

Література

1. Буркинський Б.В. Механізми активізації відтворювальних процесів в умовах трансформації економіки України/ Б.В. Буркинський, О.І.Лайко// Проблемы рынка и развития регионов Украины в 21 столетии: Матеріали наук.-практ. конф., м.Одеса, 11 травня 2010р. – О., 2010. – С. 25-27.
2. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков/В.М.Лысюк. – Одеса.: ИПРЭЭИ НАНУ, 2011. – 225с.
3. Сорос Дж. Опережая перемены / Дж. Сорос; [Пер. с англ.]. - М.: Инфра-М., 1996. – 336с.
4. Щомісячний моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України. [Електронний ресурс]: НДЦ ІПР НАН України. - Режим доступу: http://ndc-ipr.com.ua/files/ekspertno_analitychni/monitoringi/regiony/rating_01102014.pdf
5. Капітальні інвестиції в Одеській області. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Одеської області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
6. Капітальні інвестиції в Миколаївській області. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Миколаївської області. – Режим доступу: / <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>
7. Капітальні інвестиції в Херсонській області. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Херсонської області. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya/533-investicii-ta-budivelna-dijalnist-2/4509-indeks-kapitalnikh-investitsij-za-vidami-ekonomichnoji-diyalnosti-2010-2012-rr.html>

8. Національні рахунки, валовий регіональний продукт. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Одеської області. - Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

9. Національні рахунки, валовий регіональний продукт. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Миколаївської області. - Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>

10. Національні рахунки, валовий регіональний продукт. [Електронний ресурс]: Державна служба статистики Херсонської області. - Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/statistichna-informatsiya/609-nacionalni-rahunki/1507-valovij-regionalnij-produkt-2004-2011rr.html>

11. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць». [Електронний ресурс]: Дані офіційного сайту Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>

12. Стратегія Президента України сталого розвитку "Україна - 2020". [Електронний ресурс]: Дані офіційного сайту Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

Abstract

Layko A.I.

Investments in the Ukrainian Black Sea regions: effectiveness and perspectives.

In the article the concept of formation of regional investment policy is proposed which is based on the benefits for the development of certain economic activities in the Ukrainian Black Sea and on the basis of the ideological approach of sustainable development, which involves the attainment of a balance of interests of participants in the process of social production. We consider the author's interpretation of the latest methodological approach to assess the degree of efficiency in the context of sustainable development, which provides expanded interpretation of the interests of the investment process in terms of economic, environmental, social and fiscal components. The approach to the regionalization of investment policy, which includes tools of regulatory powers delegation to the local level, whose effectiveness is confirmed by the European and global trends is proposed.

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ларіна Я.С.

У статті подано авторське визначення категорій «стратегія», «інноваційна стратегія». Запропонована класифікація інноваційних стратегій. Обґрунтована залежність вибору інноваційних стратегій від конкурентного статусу підприємства. Розглянуто можливості застосування інноваційних стратегій в аграрному секторі економіки, зокрема, у рослинництві, тваринництві та переробних галузях

Постановка проблеми.

Основною причиною гальмування переходу до інноваційного типу розвитку аграрного сектору економіки України є відсутність у вітчизняних підприємств чітко вираженого спрямування розвитку бізнесу на основі інновацій, що були б відображені у відповідних стратегіях. Проте альтернативи такому переходу в умовах глобалізації, євроінтеграційних процесів та недостатньої конкурентоспроможності української кінцевої агропродовольчої продукції (продуктів харчування) на зовнішніх ринках не існує. Загальна стратегія диктує логіку розвитку підприємства з метою забезпечення його довготривалої конкурентоспроможності та прибутковості в мінливому ринковому середовищі. За сприятливих умов вона формує інноваційну бізнес-модель, яку обиратиме підприємство для забезпечення конкурентоспроможності продукції та прибутковості на основі інновацій як окремо кожного продукту, так і сукупного бізнесу. Нині Україну характеризують декларативний тип державного стимулювання інноваційного розвитку, збереження залишкового принципу державного фінансування інноваційної сфери, недосконалість структури та низький рівень розвитку інституцій інноваційної інфраструктури, несприятлива кредитна політика комерційних банків, відсутність державної програми стимулювання інноваційних зрушень, деформована науково-технічна

база галузевої науки, збереження диспропорцій у сфері оновлення матеріально-технічної бази промисловості, високий рівень матеріало- та енергоємності кінцевої продукції тощо [2, с. 45].

Ідентифікація та вибір адекватної інноваційної стратегії для конкретного підприємства аграрного сектору (детермінованій, з одного боку, його соціально-економічними та інноваційними цілями і завданнями, що їх конкретизують, а з іншого – параметрами детермінант інноваційного розвитку) і в межах складної системи забезпечення його конкурентоспроможності в динамічному ринковому середовищі є ключовими питаннями стратегічного управління підприємством у цілому та його інноваційною діяльністю зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій.

Зазначимо, що проблемі управління стратегічним та інноваційним розвитком підприємства присвятили свої праці як іноземні (зокрема, П. Друкер, К. Порецькова [3], М. Портер, А. Чандлер [8], Й. Шумпетер, А. Юданов [6]), так і вітчизняні (О. Ковтун [2], О. Кузьмін, В. Чубай та інші) науковці. Питання впровадження інновацій в аграрному секторі економіки України розглянуті в працях О. Гудзинського, Т. Дудара [1], К. С. Судомир, О. Шубравської [3; 4], О. Янковської [7] та ін. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій, слід відмітити, що питання пов'язанні з проблемами інноваційного розвитку потребують подальших досліджень. Широкий спектр питань, які стосуються змісту і шляхів удосконалення управління інноваційною діяльністю підприємств аграрного сектору у стратегічному контексті їх функціонування та розвитку, ще недостатньо вивчено. Зокрема, йдеться про роль та вибір стратегії інновацій підприємства залежно від його спеціалізації, насиченості бізнес-портфеля, конкурентного статусу, системи забезпечення конкурентоспроможності; її зміст, етапи формування, та реалізації; формування збалансованих портфелів інноваційних стратегій і ефективної системи управління інноваційним розвитком підприємства на їх основі тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У вітчизняній і зарубіжній літературі значна увага приділяється визначенню категорії «стратегія». Кожен автор певним чином обґрунтовує її сутність, доцільність формування та реалізації. Одним з найбільш чітких є трактування стратегії А. Чендлера як «...визначення основних цілей і задач компанії, а також напрямку діяльності та розміщення ресурсів найкращим чином для досягнення поставлених

задач [8]. У даному трактуванні автор визначає не тільки цільову спрямованість, але і вказує на важливість вибору головного напрямку та правильного розподілу ресурсів по її досягненню. Якщо розглядати інноваційну стратегію, то головним напрямом має стати активне впровадження інновацій та розподіл ресурсів з врахуванням цього пріоритету.

За визначенням О. Ковтун, стратегія інновацій у загальному вигляді – це надстратегія, логічна система орієнтації підприємства на пропонування інновацій (а на більш глибокому рівні – на інвестиції в інновації) за різними факторами (як типовими, так і нехарактерними), які є предметами конкуренції в певній сфері бізнесу, яка визначає напрями, сприятливі умови і можливості для інноваційного процесу та інноваційної діяльності на підприємстві з метою сприяння розвитку та отримання ефективного результату [2, с. 47]. Таке визначення достатньо повно характеризує зазначену категорію, проте слід зауважити, що залежно від ринкових позицій підприємства, його фінансових можливостей та пріоритетів інноваційні стратегії можуть відігравати у стратегічному наборі ключову роль або ж не відігравати.

Системний підхід до вивчення явищ і процесів передбачає розгляд стратегій на декількох рівнях (що залежить від масштабів діяльності, складності організаційної структури підприємства та насиченості господарського портфеля): на корпоративному, ринковому (конкурентному), функціональному та оперативному.

Згідно принципу ієрархічності, інноваційна стратегія - це провідна функціональна стратегія високотехнологічного підприємства. Вона передбачає формування комплексу заходів щодо технологічного вдосконалення виробництва, зміни організаційної структури підприємства, впровадження сучасних технологій управління, методів та інструментів маркетингу тощо. Іншими словами, стратегія - це загальний план досягнення цілей підприємства. Інноваційна стратегія нерозривно пов'язана також з другим рівнем стратегічного управління – конкурентними стратегіями, що відображено також у декількох класифікаційних підходах.

Стратегія передбачає певну послідовність ринкової поведінки, що дозволяє підприємству позиціонувати себе в навколишньому середовищі, а зміни в стратегії є реакцією на зміни зовнішніх умов.

Залежно від особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства інноваційні стратегії можуть бути розглянуті за наступними напрямками, зазначеними в таблиці 1.

Таблиця 1

Види інноваційних стратегій підприємств аграрного сектору економіки

Ознака класифікації	Види	Зміст
Конкурентний статус (за Ф. Котлером)	- стратегія лідера (активна, випереджувальна)	Характеризується постійною розробкою технологічних інновацій
	стратегія челенджера (активна, наступальна)	Включає інноваційний розвиток реакційного характеру на зміни у зовнішньому середовищі, на інновації конкурентів
	- стратегія наслідування лідера	Адаптація окремих інноваційних складових до умов конкретної галузі, регіону
Етап застосування	Стратегії НДДКР	Проведення фахівцями підприємства досліджень і розробок
	Стратегії впровадження інновацій	Оновлення виробництва, виведення продуктів на ринки, використання технологічних переваг
Диверсифікація	Горизонтальна	Розширення масштабів діяльності за рахунок інновацій у одній галузі
	Вертикальна	Охоплення інноваціями різних етапів виробничого циклу
	Інтеграційна	Розширення масштабів

		діяльності за рахунок інновацій у інших галузях
Конкурентний статус (за А. Юдановим)	Віолентна	Базується на зниженні витрат виробництва, за рахунок організації масового випуску порівняно недорогих товарів
	Патієнтна	Базується на виготовленні вузькоспеціалізованої продукції за високою ціною
	Комутантна	Гнучке задоволення локальних потреб ринку
	Експлерентна	Передбачає радикальні нововведення
Сфера реалізації інновацій	Активні (технологічні)	Реагування на поточні і можливі зміни середовища шляхом залучення постійних технологічних інновацій
	Пасивні	Впровадження інновацій не технологічного характеру

Розуміючи під інноваційною стратегією ту чи іншу модель поведінки підприємства за нових умов ринку, можна виділити дві групи стратегій: активні і пасивні. Перший вид стратегій також має назву технологічний і являє собою реакцію на зміни зовнішнього середовища через постійне впровадження технологічних інновацій [3]. Підприємство, вибираючи активні стратегії, робить ставку на використання нової технологічної ідеї. Серед активних інноваційних стратегій можна виділити три типи стратегій: лідерів ринку, челенджерів та наслідування лідерів. Їх принципова відмінність полягає в тому, що якщо технологія, яка втілена в новому продукті, або послугі є абсолютно новою для ринку, то підприємство реалізує стратегію технологічного лідерства. При стратегії наслідування лідера підприємство використовує технологічну ідею, яка на ринку вже відома.

Пасивні інноваційні стратегії являють собою постійні нововведення в позатехнологічних сферах, наприклад, в управлінні та маркетингу. Підприємство в даному випадку найчастіше обирає інноваційні стратегії у сфері диференціації за товаром, сервісом, іміджем; при цьому воно ідентифікує нові конкурентні переваги. Базуючись на сегментації ринку, підприємство може здійснювати нове позиціонування власної продукції, брендинг та ін. Пасивні інноваційні стратегії можуть передбачати застосування нових форм і методів збуту продукції, нестандартних засобів просування.

При виборі підприємством стратегії «лідерства» реалізується політика безперервного виходу нової продукції на ринку. Тому весь спектр наукових досліджень і розробок, виробництва і маркетингу спрямований на створення товару, який не мав би аналогів. Підприємства, що вибрали стратегію «лідерства» основну частину інвестицій спрямовують на дослідження й розробки. Наслідком цього є необхідність створення стратегічних союзів в області НДДКР з науково-технічними організаціями, створення венчурних фондів і підрозділів усередині компанії [3]. Стратегія «технологічного лідерства» передбачає обов'язкове попереднє дослідження ринку і потреб споживачів у даному виді продукції (стратегічний маркетинг).

Вибравши стратегію "наслідування лідера», підприємство очікує виведення продукції конкурентним підприємством, а після цього починає виробляти та реалізовувати аналогічну продукцію. Однією з основних причин успішності стратегії "наслідування лідера» є впізнаність і репутація бренду, оскільки це дозволяє в короткі терміни стати новинці комерційно успішною. При цьому слід враховувати законодавчі обмеження щодо неможливості прямого копіювання запатентованої продукції або торгової марки.

Стратегії взагалі, у т.ч. інноваційні, спрямовані на розвиток і реалізацію потенціалу підприємства і розглядаються як реакція на зміни зовнішнього середовища. Тому різноманіття інноваційних стратегій пов'язано з конкурентними перевагами підприємства.

Інноваційні стратегії в аграрному секторі економіки можуть бути спрямовані на: отримання нових кінцевих продуктів харчування; використання нових методів і технологій у НДДКР, виробництві, маркетингу та управлінні; використання нових видів ресурсів і нових підходів до застосування традиційних ресурсів (максимальна, комплексна переробка сировини).

Можливості застосування інноваційних стратегій в аграрному секторі різні, адже сільське господарство є традиційною галуззю з малодиференційованою продукцією, де доцільні переважно активні, технологічні інновації. Так, у галузі рослинництва необхідне використання науково-обґрунтованих сівозмін, застосування нових сортів і гібридів; нових сільськогосподарських машин та механізмів, систем обробітку ґрунту, а в галузі тваринництва необхідно застосування нових порід сільськогосподарських тварин, застосування високоефективних кормів, нові механізми та засоби захисту тварин. Більш детальна класифікація інновацій в аграрному секторі економіки наведена у працях О. Янковської, яка пропонує виділяти вісім типів інновацій: біологічні, технічні, технологічні, хімічні, економічні, соціальні, управлінські й маркетингові [6]. Проте, базуючись на класичному визначенні інновації як науково-організаційній комбінації виробничих чинників, соціальні та економічні аспекти слід віднести до результатів втілення інновацій, а не самих інновацій.

У переробних галузях можливе широке застосування є як технологічних, так і маркетингових інновацій.

Інноваційні стратегії підприємств суттєво ускладнюють умови управління підприємством, зокрема: підвищення рівня невизначеності результатів (зростає складність управління, різке збільшення рівня невизначеності результатів за термінами, витратами, якістю та ефективності); зростання інвестиційних ризиків за рахунок новизни вирішуваних завдань, - при додаванні інноваційної складової.

У вирішенні поставлених завдань значну роль покликані зіграти теоретичні розробки економістів, що закладають методологічні основи визначення конкурентних позицій підприємств, наприклад, праці Ф. Котлера, А. Ю. Юданова. Так, застосувавши класифікацію А. Юданова до підприємств аграрного сектора, можна виділити наступні види інноваційних стратегій для різних типів підприємств:

1. Віолентна, - характерна для великих підприємств, які здійснюють масове виробництво, і виходять на масовий ринок. Такі підприємства випереджають конкурентів ефектом масштабу. В аграрному секторі економіки України до них належать насамперед агрохолдинги, що виробляють значні обсяги зернових, насіння олійних культур та олій, цукрових буряків та цукру, м'яса та молока. Завдяки застосуванню новітніх технологій у виробництві та переробці продукції сільського господарства, можливостей контролю за дотриманням технології на всіх

етапах, впровадженню необхідних стандартів якості, агрохолдинги мають безперечні конкурентні переваги порівняно з іншими формами ведення агробізнесу [1].

2. Патієнтна, заснована на пристосуванні підприємства до вузьких сегментів ринків допомогою спеціалізованого випуску поліпшеної або абсолютно нової продукції, що має унікальні характеристики. В аграрному секторі економіки такий тип стратегій можуть використовувати господарства, що випускають органічну продукцію, продукцію з лікувальними властивостями для окремих цільових сегментів («діти», «люди похилого віку»). Патієнти спрямовують зусилля на задоволення особливих потреб споживача.

3. Експлерентна, передбачає вихід підприємства на ринок з абсолютно новим інноваційним продуктом, захоплення частини ринку. Такий тип стратегії можуть використовувати підприємства, які переходять на вирощування нових для України видів енергетичних культур (цукрове сорго, міскантус, світчґрас), та виробництво біопалива (наприклад, переорієнтація цукрових заводів на виробництво біоетанолу, виробництво паливних гранул з соломи тощо)

4. Комутантна, заснована на пристосуванні до рівня попиту даного ринку, заповненні ніш. Такі стратегії можуть застосовувати дрібні підприємства аграрного сектору, на регіональних та місцевих ринках (наприклад, виробництво хлібобулочних виробів, м'ясної та молочної продукції, напівфабрикатів тощо).

Серед причин, що гальмують розвиток інноваційної діяльності у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах, найвагомішими у науковій літературі називають наступні: невідповідність системи управління ринковим умовам (відірваність науково-дослідних установ від ринку, відокремлені дії інститутів й аграрних підприємств); неузгодженість державних та інших економічних форм і механізмів управління інноваційним процесами, внаслідок чого наукові, виробничі, фінансові та інші ресурси використовуються неефективно; недостатня кількість чи відсутність фінансових інститутів (венчурне фінансування, грантова підтримка); відсутність законодавчої бази, яка регламентує і стимулює діяльність інноваційних підприємств; недостатній рівень фінансового забезпечення підприємств, низька доступність кредитів і державної підтримки для модернізації аграрного сектору і здійснення інноваційних змін, невисока мотивація інноваційної діяльності, нерозвиненість системи інформаційного забезпечення інноваційного

процесу. Для вирішення завдань розвитку вітчизняного аграрного сектора у напрямі світового інноваційного поступу необхідно здійснити кардинальні перетворення у межах як національної інноваційної системи, так і її мікроекономічної складової. При цьому на рівні агроінноваційної системи важливо забезпечити кількісне і якісне зростання інноваційних пропозицій, підвищення сприятливості виробників до нововведень, а також формування ефективної «провідної» мережі від науки до виробництва [4, с. 28].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Інноваційна стратегія - це провідна функціональна стратегія високотехнологічного підприємства аграрного сектора. Вона передбачає формування комплексу заходів щодо технологічного вдосконалення виробництва, зміни організаційної структури підприємства, впровадження сучасних технологій управління, методів та інструментів маркетингу тощо. Інноваційна стратегія нерозривно пов'язана також з конкурентними стратегіями, що відображено у декількох класифікаційних підходах. Можливості застосування інноваційних стратегій в аграрному секторі різні, адже сільське господарство є традиційною галуззю з малодиференційованою продукцією, де доцільні переважно активні, технологічні інновації. У переробних галузях можливе широке застосування є як технологічних, так і маркетингових інновацій.

Література

1. Дудар Т. Г. Оцінка потенціалу і ринкових позицій аграрних холдингів / Т. Г. Дудар, В. В. Галушак // Економіка АПК. – 2011. – № 11. – С. 84- 90.
2. Ковтун О.І. Інноваційні стратегії підприємств: теоретико-методологічні засади / О.І. Ковтун // “Економіка України”. – 2013. – 4 (617). – С. 44-56.
3. Порецкова К.В. Классификация инновационных стратегий промышленных предприятий // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 2.
4. Шубравська О.В. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О.В. Шубравська // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 27 – 33.

5. Шубравська О.В. Розвиток агроінноваційної діяльності в Україні / О.В.Шубравська, К.О.Прокопенко // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 77-81.
6. Юданов А. Конкуренция: теория и практика / А. Юданов. – М., Гном и Д, 2001. – 304 с.
7. Янковська О.І. Особливості інновацій в сільському господарстві / О.І. Янковська [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10yaouiicg.pdf.
8. Chandler A. Strategy and Structure; Chapters in the history of the Industrial Enterprises. M JT Press, Cambridge, Mass, 1962.

Abstract

Larina Y.S.

Innovative strategies of enterprises in the agricultural sector of Ukraine.

In the article the author's definition of the categories of "strategy" "innovation strategy" were defined. Classification of innovation strategies was proposed. Reasonable choice of innovative strategies dependence on the competitive status of the company was described. The possibilities of the use of innovative strategies in the agricultural sector, particularly in crops, livestock and processing sectors were defined.

УДК 338.242.2 (477)

РИНКОВА ІНТЕГРАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ, ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ

Лисюк В.М., Деркач Т.В.

У статті розглядаються проблеми економічної інтеграції, як економічного явища, а також розкривається зміст, сутність цього поняття, механізми та складові елементи економічної інтеграції, як процесу та її вплив на її розвиток економічних систем різного рівня. Особливої уваги автори приділяють дослідженню інтеграційних процесів, що відбуваються на товарних ринках.

Постановка проблеми. Інтеграція, як спосіб об'єднання, за визначенням економічних систем, виступає досить ефективним рушійним механізмом економічного розвитку. Але, включення інтеграційних механізмів, на нашу думку, як і на думку авторитетних у світі економістів, має бути зваженим і обґрунтованим рішенням, яке також має передбачати всі можливі наслідки [1, 2, 4, 6, 10].

Проблемі дослідження економічної інтеграції на міжнародному рівні присвячені праці відомих вчених, зокрема: Гейця В.М., Гайдуцького П., Губерної Г.К., Дергачова В.О., Мунтіяна В., Лісоволика Я.Д., Сіденка В.Р., Valassa В. та інших. Але дослідженню глибинних інтеграційних процесів, їх причин, рушійних сил, механізмів, що відбуваються у надрах національної економіки та її ринків, приділено увагу незначної кількості робіт [1, 2, 6, 10, 13].

Аналіз досліджень проблеми. Дослідження та результати, що послідовно викладені у цій статті є продовження попередніх досліджень авторів та базуються на певних постулатах теорії економічного розвитку. Перший з них стверджує, що найбільш ефективні результати розвитку економічних (суспільних) систем досягаються при органічному поєднанні двох теорій – еволюційного та революційного шляхів розвитку. Мається на увазі, що накопичення кількості ресурсів, необхідних для розвитку економічної системи задля переходу її на більш високий рівень розвитку, відбувається еволюційним шляхом з включенням механізмів розширеного відтворення цих ресурсів (які вкупі можливо назвати сукупним капіталом). Другий постулат стверджує, що сам перехід, тобто, зміна якісного стану економічної системи, відбувається революційним, тобто

стрибокподібним шляхом. Це такий процес, коли економічна система із одного укладу розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, переходить до іншого – наступного, або, згідно теорії Маслоу-Портера від однієї стадії «факторів виробництва» до наступної стадії «інвестицій», і далі «інновацій».

Зрозуміло, що і сам цей перехід, хоч умовно і називається революційним, може бути розтягнутий у часі, протяг якого важко розрахувати. Відповідно, за цей перехідний період (період адаптації), відбуваються певні трансформації економічної системи, які, певним чином її ослаблюють – роблять не стійкою і при цьому вона несе певні втрати, які можуть виразитись, як показав досвід деяких країн у частих кризах, що супроводжуються інфляцією, а також у збільшенні безробіття, чисельності банкрутств підприємств, падінні рівня доходів населення, тощо, а також при цьому, можуть погіршуватись інші макроекономічні показники країни. Отже, Україна при вступі до СОТ, відчула це на собі.

Саме у цей період інтеграція має відігравати позитивну роль, механізми якої спроможні пом'якшити негативи шляхом зменшення бар'єрів, наприклад, зовнішньо торговельних: митних, тарифних і нетарифних, або внутрішніх бар'єрів на національних ринках шляхом об'єднання суб'єктів інтегруючих сторін, покращення умов товарообмінних операцій тощо, і в цілому має сприяти скороченню перехідного терміну і, відповідно, - часу, коли економіка знаходиться у нестабільному стані.

Якщо розглядати технологічний аспект інтеграції, тобто у вигляді сукупності процесів, які при цьому відбуваються у економічній системі держави, що інтегруються, то їх, можливо, уявити як такі, що відбуваються під впливом спонукальних мотивів (механізмів), що в свою чергу включаються під впливом економічних інтересів нижчого рівня, тобто особистих, підприємницьких або корпоративних інтересів.

Доведено, що у ринковій економіці найбільш потужні механізми економічного розвитку включаються і діють під впливом, у першу чергу, корпоративних інтересів, а проявляються ці інтереси через діяльність корпорації на товарних ринках, на глобальних ринках переважають інтереси транснаціональних корпорацій (ТНК).

Стає все більш очевидним, як показує аналіз світогосподарських відносин, що в останні часи відбуваються суттєві геополітичні і економічні зрушення, які все більш помітно формують контури майбутнього наших економік. Насторожує, що воно не уявляється нам в повній мірі таким, що відповідає інтересам значної частини населення світу, а також містить немало загроз і ризиків. Мова йде про процеси

глобалізації економіки, які активно нав'язуються світу з боку країн з найбільш сильними економіками світу та ТНК, що контролюють світові ринки. Це було б не так погано, якщо б таким чином ще більш не занепадали поки що більш слабкі економіки, а навпаки, вони розвивались би завдяки такій глобалізації. Однак, значне розшарування населення цих країн за рівнем життя, свідчить про зворотне. В Україні це теж помітно і може привести до майбутніх дезінтеграційних процесів, як це відбувалось у 90-х роках минулого сторіччя. Отже, визначені переваги інтеграції можуть реалізовані при збереженні національних особливостей і економічної бази країн, що інтегруються при збереженні їх суверенітету.

При умові від'ємного ефекту при інтеграції, процес дезінтеграції може бути досить болючим, як це ми бачимо на прикладі Греції, який супроводжується значним спадом стратегічних галузей економіки (промисловості сільського господарства), втратою робочих місць, виробничого потенціалу, погіршенням життя населення, зниженням рівня споживання основних продуктів харчування тощо.

Виклад результатів дослідження. Для детального, всебічного і глибинного дослідження інтеграції, як явища і економічної категорії, автори ввели поняття «ринкова інтеграція», як акцентованого змістовного поняття економічної інтеграції. Обґрунтування цього, базується на наступних трьох висновках.

1. Доведено у попередніх працях, що ринок, (у першу чергу – товарний) є складовим самостійним елементом економічної системи ринкового типу, у якому відбуваються (у його межах) всі (майже всі) економічні процеси, що й у масштабах національної економіки. Тобто ринок можна уявити, як міні-модель економічної системи держави і одночасно, інтегрованої економічної системи, наприклад, типу ЕС.

2. Сам ринок – це є інтегрована економічна система, у якій господарюючі суб'єкти, що належать до різних секторів ринку: сировинного, переробного, інфраструктурного та споживчого, об'єднані у єдиний відтворювальний цикл вертикальними інтеграційними зв'язками – механізмами товарно-грошового обміну.

3. Ринок, як і вся економіка, не є застиглою системою – у нього постійно відбуваються трансформаційні процеси, у яких беруть участь його суб'єкти. До таких процесів відносяться: об'єднання господарюючих суб'єктів за різними механізмами шляхом, наприклад, злиття, поглинання або придбання часток активів, а також, відокремлення, банкрутство, утворення і вихід на ринок нових суб'єктів, укладення нових зв'язків між ними, або розривання старих тощо. Таким чином на ринку відбуваються постійні інтеграційні трансформації у результаті дії інтеграційних

механізмів. Це може супроводжуватись порушенням ринкової рівноваги між попитом і пропозицією, виникненням дефіциту, або надлишку товарного запасу, ціновими коливаннями тощо. Тобто, на товарному ринку, відбуваються всі процеси з відповідними наслідками, що і в національній економічній системі.

Розглядаючи ринок, як ключовий елемент економічної системи, ми вважаємо, що саме з нього починаються всі інтеграційні процеси і органічно в його надрах вони зароджуються і звідси органічно витікають, переливаючись на більш високий рівень.

Розуміючи товарний ринок як економічну систему у структурі національної економіки, в якій формується відтворювальний цикл споживчої вартості товару у визначених релевантних межах: товарних, географічних (територіальних), часових можливо спостерігати ті певні інтеграційні процеси, що відбуваються у його надрах і призводять до певних трансформацій, як самих суб'єктів цього ринку, так і відносин, що відбуваються між ними у процесі виробництва і просування на ринку товарів і відтворення споживчої їх вартості (рис.1) [12].

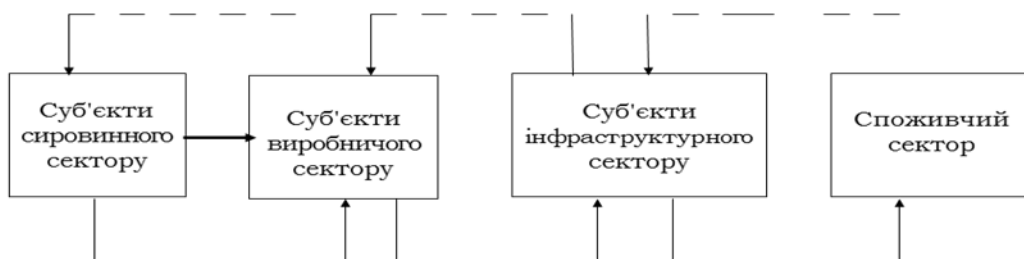

Рис.1 Секторна структура товарного ринку

Інтеграційні процеси, що виникають на товарних ринках, за попередніми дослідженнями, мають, як правило, загальну мету – об'єднання господарюючих суб'єктів з метою набуття ринкової влади, але механізми інтеграції можуть бути різні, а саме: злиття, поглинання (у цих процесах напрямки інтеграції можуть бути різні, а саме: вертикальна, або горизонтальна інтеграція), кооперація, кластеризація, лізинг, франчайзинг, субконтрактація, створення підприємницьких мереж тощо.

А якщо розглядати цю проблему через товарні ринки як ключову структуру ринкової економіки, розвиток яких є індикатором стану національної економіки, то напрошуються наступні висновки. Так, у попередніх дослідженнях, у тому числі і наших, доведено, що

інвестиційна привабливість товарного ринку, ототожнюється з його ефективністю і залежить від:

- стабільності відтворювальних процесів, що відбуваються на ринку та складають у сукупності відтворювальний цикл ринку;
- відсутності суттєвих бар'єрів входження нових суб'єктів на ринок, тобто задовільних конкурентних відносин;
- інших чинників, серед яких спроможність у різних формах інтегруватись у ринок малих та середніх підприємств та займаючи вільні ніші, сприяти вирівнюванню існуючих диспропорцій і підвищенню ефективності функціонування всього ринку.

Таким чином, інтеграційні процеси, що відбуваються на товарних ринках в цілому впливають на ефективність їх діяльності, а також на загальний стан національної економіки. Але для того, щоб ці процеси, які сьогодні відбуваються стихійно, спрямувати у вигідне для національної економіки русло, необхідно вирішити цілу низьку завдань, а саме:

- визначити форми інтеграційних структур, що найбільш ефективно діють на національних товарних ринках;
- встановити найбільш ефективні інтеграційні механізми, пристосовані до тих чи інших товарних ринків;
- розробити та запропонувати регламенти впровадження інтеграційних механізмів, що мають враховувати та узгоджувати економічні інтереси учасників ринку;
- визначити необхідні заходи інституційного забезпечення впровадження ефективних інтеграційних механізмів на вітчизняних товарних ринках;

Вирішенню цієї групи питань буде сприяти як підвищенню ефективності функціонування національних товарних ринків, так і зростанню національної економіки в цілому.

Але задля цієї мети необхідно визначити, які ж інтеграційні процеси відбуваються на вітчизняних товарних ринках, їх види, причини, що спонукає включенню інтеграційних механізмів і які очікуються наслідки від інтеграції. З цією метою ми ввели поняття «ринкова інтеграція», або «інтеграція ринку», сутність якого послідовно розглянемо.

Якщо звернутись до класичного визначення терміну «інтеграція» (від лат. *Integration*), то він означає – оновлення, цілісність, об'єднання). А відповідно до економічних систем поняття «економічна інтеграція» - це об'єднання економічних систем, суб'єктів господарювання (або їх часток), що діють на ринку, з метою взаємного їх збагачення (оновлення). Сутність цього поняття відокремлює його від інших видів інтеграції, зокрема, військова, політична тощо.

Сутність інтеграційних процесів, що відбувається в середині товарного ринку, полягає у об'єднанні господарюючих на ринку суб'єктів у єдиний цілісний процес (цикл) відтворення споживчої вартості товару, що обертається на ринку. При цьому, мета інтеграції товарного ринку відображається комплексом наступних завдань:

- підвищення ефективності господарюючих суб'єктів на ринку;
- покращення інвестиційної привабливості ринку для залучення інвестицій (у тому числі іноземних);
- подолання диспропорцій, що виникають на ринку;
- підвищення народногосподарської ефективності функціонування ринку в цілому;
- створення умов для міжнародної інтеграції стратегічних ринків.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в надрах товарного ринку, мають певні причини та природу. При цьому, у результаті дії інтеграційних механізмів, на ринку виникають нові – «інтегровані структури» (табл.1).

Співставляючи механізми інтеграції і результати їх дії, можливо відмітити, що в результаті дії таких механізмів, як: злиття, поглинання, придбання часток активів, виникають такі нові інтегровані структури, як: корпорації, холдинги, ТНК. А такі інтеграційні механізми, як кооперація, лізінг, франчайзинг, аутсорсінг, що діють на договірній основі і сприяють утворенню таких інтегрованих структур, як – асоціації, кооперативи, кластери, СП, підприємницькі мережі.

Таблиця 1

Інтеграційні процеси, що відбуваються на ринку

Механізми інтеграції	Інтегровані структури
1. Злиття 2. Поглинання 3. Придбання 4. Кооперація 5. Лізінг 6. Франчайзинг 7. Аутсорсінг ...	1. Корпорації 2. Холдинги 3. Кооперативи 4. Кластери 5. Асоціації 6. Спільні підприємства (СП) 7. ТНК 8. Підприємницькі мережі

В залежності від сполучення виду та учасників ринкової інтеграції, можливо розглядати наступні види інтеграції:

- суб'єктна - об'єднання підприємств-господарюючих суб'єктів ринку;
- функціональна - об'єднання та перерозподіл функцій суб'єктів ринку;
- товарна - залучення товарів (послуг) іншого ринку для виконання робіт (функцій) суб'єктами даного ринку (тара, обладнання, транспортні послуги тощо);
- логістична - організація оптимальних логістичних схем товароруку на ринку з мінімальними витратами часу, матеріальних і фінансових ресурсів з регламентацією дотримання учасниками ринку логістичних схем.

Відомий підхід до аналізу інтеграційних процесів, що відбуваються на ринках, базуються на визначенні їх секторних напрямків, у цьому плані їх можна поділити на: горизонтальну інтеграцію, вертикальну та змішану. Горизонтальна інтеграція – це об'єднання господарюючих суб'єктів одного профілю та виду діяльності, що діють в межах одного сектору, наприклад, підприємницькі (торгівельні) мережі, обслуговуючі кооперативи.

Вертикальна інтеграція відбувається між суб'єктами різного профілю та виду діяльності, що діють у різних секторах ринку. У результаті такої інтеграції утворюються холдинги, кластери, тощо. Змішана інтеграція – це поєднання механізмів горизонтальної та вертикальної інтеграції в межах одного ринку, а також, і міжринкову, в результаті якої можуть утворюватись міжгалузеві об'єднання, холдинги, ТНК.

Як вже було визначено раніше, інтеграційні процеси економічних систем базуються на механізмах об'єднання господарюючих суб'єктів, при чому, особливість дій цих механізмів полягає в тому, що інтегруючі суб'єкти не завжди можуть відноситись до одного сектору товарного ринку, і навіть до одного ринку. Мається на увазі, що можлива інтеграція суб'єктів різних ринків. Відповідно, нами пропонуються розглядати інтеграцію за рівнями (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні ринкової інтеграції

1. На рівні суб'єктів господарювання
2. Між суб'єктами одного сектору ринку (горизонтальна)
3. Між суб'єктами одного сектору ринку (вертикальна)
4. Між суб'єктами різних ринків (міжринкова)

Важливим моментом будь яких економічних трансформацій у результаті реформ є визначення та прогнозування наслідків, які ми можемо отримати від цих трансформацій у нашому випадку інтеграції.

Загальновідомо, що інтеграційні процеси, що відбуваються в економіці взагалі і на товарних ринках, зокрема, неоднозначно впливають на процеси розвитку. З одного боку, інтеграція, як процес об'єднання тягне за собою укрупнення суб'єктів ринку, що завдяки ефекту масштабу та скорочення транзакційних витрат, призводить до підвищення ефективності їх діяльності. А з іншого, набуваючи потужності, такі суб'єкти посилюють свою ринкову владу, стаючи домінуючими на ринку, що призводить, як правило, до зловживання цією владою [3, 5, 6, 8, 15]. Прикладів відповідної поведінки таких інтегрованих структур на наших ринках можливо спостерігати чимало. Так, на ринку молока і молочної продукції, великі молокопереробні підприємства проводять свою цінову політику, встановлюючи низькі закупівельні ціни – не вигідні фермерам-виробникам сирого молока. Також поводяться крупні зернотрейдери, скуповуючи за низькими цінами, при відсутності належної державної політики, зерно у середніх і мілких фермерів.

Можливо привести й інші приклади негативної поведінки зловживання крупними інтегрованими суб'єктами на інших ринках, зокрема на ринках плодоовочевої продукції – (агрохолдинги), на ринках нафтопродуктів (нафтотрейдери), на ринках телекомунікаційних послуг (оператори мобільного зв'язку, провайдери) тощо. Подібна картина може спостерігатись на глобальних ринках, на яких діють монопольні структури у вигляді (ТНК) і вихід на які малопотужних національних компаній, зокрема українських, майже неможливі.

В кінцевому рахунку така ситуація призводить до пригнічення інших суб'єктів ринку, що функціонують у інших його секторах. У наших прикладах – це фермерські молочні господарства, виробники зерна та плодоовочевої продукції. З іншого боку, діяльність таких корпорацій створює серйозні бар'єри для виходу на ринок інших суб'єктів, у тому складі іноземних інвесторів. Крім того, таке становище, призводить до виникнення диспропорцій, або асиметрії, на вітчизняних товарних ринках, коли одні сектори його розвинені, а інші - пригнічені і не мають можливості за таких умов розвиватись, тобто накопичувати власні ресурси, або у зв'язку з низькою інвестиційною привабливістю, з вищезначених причин, залучати капітал у цей сектор, у тому числі і іноземних інвесторів. Ці диспропорції приводять до порушення (розривів) відтворювальних циклів на товарних ринках і значних цінових коливань

(як правило, у бік збільшення), від чого, в першу чергу, потерпають споживачі.

Проведений авторами аналіз дозволив спрогнозувати можливі наслідки інтеграції, що відбуваються на товарних ринках (табл.3).

Таблиця 3

Позитивні і негативні наслідки інтеграції

Позитивні	Негативні
1. Укрупнення (ефект масштабу) 2. Залучення інвестицій 3. Залучення технологій 4. Скорочення транзакційних витрат 5. Можливість формування крупнотоварних партій 6. Вихід на зовнішні ринки	1. Домінуюче становище на ринку (зловживання) 2. Нав'язування умов контрагентам (постачальникам, споживачам) 3. Пригнічення діяльності суб'єктів інших секторів 4. Створення бар'єрів виходу на ринок інших суб'єктів (у тому числі іноземних).

Висновки. Стихійні процеси, що відбуваються на ринках, призводять до виникнення диспропорцій, які полягають у тому, що одні сектори ринку, на яких переважає дрібнотоварне виробництво відстають у своєму розвитку від інших секторів, на яких домінують потужні інтегровані структури. Наявність таких диспропорцій стримує розвиток саме тих секторів, де переважають дрібнотоварні виробництва.

Вирішення проблеми ефективної інтеграції, що включає доцільність, вибір раціональних механізмів, форм і напрямів інтеграції, можливе на засадах зваженого регулювання інтеграційних процесів та створення відповідної інституціональної бази, яка має передбачати використання стимулюючих та контролюючих механізмів, а також враховувати економічні інтереси всіх учасників інтеграції та їх гармонізації з інтересами держави в частині розвитку національних ринків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисюк В.М., Деркач Т.В. Теоретико-сутнісний аналіз економічної інтеграції, як економічного процесу/ В.М.Лисюк, Т.В.Деркач //У зб. Економічні інновації. – ПРРЕД НАН України №59. – 2015. – С.194-201.

2. Balassa B. The Theory of Economic Integration. Homewood, IL: Richard D.Irwin, 1961.
3. Лесь Дымань. Чем пожертвовали страны Европы после вступления в ЕС? [Электронный ресурс] (1 декабря 2011 г.)/ Л.Дымань. - Режим доступа: <http://news.tochka.net/100170-chem-pozhertvovali-strany-evropy-posle-vstupleniya-v...>
4. Некоторые аспекты выбора вектора интеграции Украины: моногр./А.И.Амоша. И.П.Булеев, Н.Е.Брюховецкий и др; НАН Украины, Институт экономики промышленности. – Донецк, 2013. – 184 с.
5. Гайдучький П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції [Електронний ресурс]/ П. Гайдучький //Зеркало недели. – 2013. – 7 июня. – Режим доступа: http://gazeta.dt.ua/article/print/international/Ukrayina-yes.problem-integraciyi_html.
6. Мунтиян В. Интеграционные устремления Украины и ЕС: ответственный подход/ В. Мунтиян //2000: еженедельник. – 2013. – 14-20 июня. - № 24(657). – С. 1, 4 – С.4.
7. Vladimir A. Dergachev Il divorzio tra Russia e Ucraina. – GEOPOLITICA, vol. 1, no 1 (Primavera 2012) VENT'ANNI DI RUSSIA. – Режим доступа: <http://dergachev.ru/analit/030712.html#>. UcLVOecqxc0.
8. Губерная Г.К. Экономика утерянных возможностей /Г.К.Губерная//Економіка промисловості. – 2008.- №4 (43). – С.202-208.
9. Лысюк В.М. Адаптация украинской экономики к мировым экономическим процессам /В.М.Лысюк // Рыночная экономика: современная теория и практика управления: Сб. науч. тр. ОНУ им. Мечникова. – Т.6. – Вып.6. – Одесса, 2003. – С.299-310.
10. Ушкалова Д.И., Головнин М.Ю. Теоретические подходы к исследованию международной экономической интеграции./ Д.И. Ушкалова, М.Ю. Головнин — М.: Институт экономики РАН, 2011. – 44 с.
11. Деркач Т.В. Місце та роль регіональної економічної інтеграції у процесах глобалізації світової економіки //Економічні інновації. – 2014. - №57. – С. 127-135.
12. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков /В.М. Лысюк – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2011. – 225 с.
13. Лисоволик Я.Д. Сущность и перспективы применения стратегии «конкурентной либерализации» во внешнеэкономической политике России / Я.Д. Лисоволик// дис. док. эконом. наук. – М, 2008 - С.286.
14. Сиденко В.Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель. Т.2. Европейская интеграция

и экономическое развитие. НАНУ. Институт экономики и прогнозирования. Киев, 2011. С. 357.

15. Ушачев И.Г. Внутренние и внешние аспекты конкурентоспособности продукции АПК в условиях региональной интеграции и глобализации /И.Г.Ушачев (Доклад на V Междунар. науч.-практ.конф. «Повышение конкурентоспособ. сельхоз. прод. на внутр. и внеш. рынках), Одесск. гос.агр.ун-т. – Одесса, 13-14 июля 2013 г. – 27 С.

Abstract

Lysyuk V.M. Derkach T.V.

Market integration: methodology, principles and mechanisms

The article considers problems of economic integration as an economic phenomenon, and also reveals contents, essence of this concept, mechanisms and components of economic integration as a process and its impact on development of economic systems at various levels. A special attention was paid to research of economic processes occurring in the commodity markets.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ПРОЦЕДУР В СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Мартієнко А.І.

Проведено аналіз існуючих теоретичних підходів до визначення адміністративних послуг і процедур, досліджено сутність адміністративних послуг та процедур в галузі охорони навколишнього середовища, визначено їх класифікацію та принципи формування, обґрунтовано мету і завдання служб адміністративних процедур в галузі охорони навколишнього середовища. Запропоновано підходи до визначення якості послуги дозвільного характеру у використанні природних ресурсів і якість процедур обслуговування.

Постановка проблеми. Забезпечення високого рівня управління суспільними відносинами та процесами в галузі удосконалення системи надання послуг в сфері природокористування, упорядкування різноманіття організаційних та економічних форм, методів, механізмів і інструментів їх надання є основним завданням сучасного етапу реформування адміністрування в галузі використання, охорони, відновлення та відтворення природних ресурсів. Надання адміністративних послуг в сфері природокористування може бути ефективним тільки за умови, що державне та регіональне управління природокористуванням загалом досягне якісної системності, організованої цілісності частин та компонентів, що його складають. Одним з найважливіших завдань є розподіл компетенції, функцій та відповідальності між рівнями адміністрування: адміністративних процедур, послуг в адміністративних процедурах та дозвільних і інших послуг в природокористуванні. Відсутність чіткого визначення даних категорій призвела до невичерпного законодавчого закріплення сутності адміністративних послуг та прописаних в Законі України «Про адміністративні послуги» [1] правових норм функціонування центрів надання адміністративних послуг та дозвільних центрів.

Аналіз існуючих публікацій. Для визначення сутності адміністративних послуг в сфері природокористування розглянемо існуючі визначення поняття «послуга». Ф. Котлер трактує послугу як будь-який захід або вигоду, що одна сторона може запропонувати іншій і

які в основному невідчутні і не призводять до оволодіння будь-чим. Виробництво послуг може бути, а може і не бути пов'язане з товаром у його матеріальному вигляді. [2]. К Маркс розглядав послугу як особливу споживацьку вартість яку доставляє ця праця подібно всякому іншому товару, але особлива споживацька вартість цієї праці отримала тут специфічну назву «послуги» тому, що праця надає послуги не в якості речі, а в якості діяльності. Послугу необхідно розуміти, як особливу споживчу вартість, отриману певною працею, так, як і будь-який інший товар; але особливість споживчої вартості послуги полягає в тому, що праця визначає послуги не як річ, а як діяльність [3]. Послугою можна вважати діяльність, результати якої не мають матеріального вираження, реалізуються і споживаються в процесі здійснення цієї діяльності. Мочерний С.В. визначає послугу, як особливу споживчу вартість процесу праці, виражена в корисному ефекті, що задовольняє потреби людини, колективу, суспільства [4]. Виходячи з даних визначень, послуги можна розділити на два основних види: послуга як дія та послуга як продукт діяльності. Послуга визначається як дія, що приносить користь іншій особі, як роботу, що виконується для задоволення потреб, при обслуговуванні когось, в процесі здійснення яких не створюється новий, матеріально-речовий продукт, що раніш не існував, але змінюється якість вже існуючого створеного продукту. Таким чином, само надання послуг створює бажаний результат. В цьому сенсі значення терміну «послуга» близько до поняття «обслуговування». Виробництво послуг може бути пов'язаним чи не пов'язаним з виробництвом товару в його матеріальному вигляді. Послугу можна визначати як продукт праці, корисний ефект якої виступає не у формі речей, а у формі діяльності, що направлена на речі чи на людину. Т.О. Гуржій відносить надання адміністративних послуг до форм публічного адміністрування та визначає ці послуги як передбачену законом розпорядчу діяльність органів публічної адміністрації, що здійснюється за ініціативою приватних (фізичних та юридичних) осіб і спрямовану на реалізацію їхніх прав, свобод і законних інтересів [5]. Т.О. Коломонець розкриває поняття та наводить характеристику адміністративних послуг у рамках правового інституту адміністративного процесу і пропонує виділяти структурні та процедурні форми. При цьому процедурна форма повинна належати до форм публічної адміністрації, оскільки процес публічної адміністрації супроводжує діяльність кожного органу, підрозділу, служби тощо. Проте формою слід вважати не рішення публічної адміністрації, а діяльність, що сприяє процесу прийняття рішення [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Невирішеними питаннями є надання адміністративних послуг в процесах здійснення використання природних ресурсів. Метою статті є визначення теоретичних аспектів формування адміністративних послуг та процедур в сфері природокористування.

Основний матеріал. Адміністративні послуги в сфері природокористування мають, як власно і товар, вартість та споживацьку вартість. Це особа споживацька вартість, що створюється в сфері адміністративного управління (невиробнича сфера), та задовольняє потреби суб'єктів економіки в здійсненні природокористування. Специфіка надання адміністративних послуг в сфері природокористування виражається в тому, що само по собі природокористування має внутрішні та зовнішні ефекти, що можуть носити позитивний чи негативний характер для одержувача адміністративних послуг та третіх осіб. Особлива споживацька вартість послуги міститься в одержанні права, дозволу чи реєстраційного документу на подальше використання природного об'єкту економічним суб'єктом. Адміністративне управління в сфері природокористування необхідно розглядати як послугу державних органів законодавчої та виконавчої влади, що надається громадянам України для подальшого здійснення ними діяльності з використання, охорони, відновлення та відтворення природних ресурсів з урахуванням інтересів, держави, регіонів, суб'єктів звернення та третіх осіб. Таким чином, без послуги адміністративних органів, що обслуговують сферу природокористування, неможлива подальша діяльність природокористувачів. Послуга – це нематеріальний продукт законодавчої чи виконавчої влади, направлений на регламентування діяльності в сфері природокористування економічних суб'єктів з урахуванням соціо-економіко-екологічних інтересів третіх осіб.

Адміністративна послуга в сфері використання, охорони, відновлення та відтворення природних ресурсів – діяльність уповноваженого органу виконавчої влади по виконанню клопотання фізичної чи юридичної особи про призначення, установлення, зміні або припинення його прав та обов'язків в сфері форм та прав власності на природні ресурси та одержання дозволів на викиди, забруднюючих речовин в атмосферу, скиди у водні об'єкти, захоронення відходів, видобуток корисних копалин, вилов риби, використання земельних, лісових та рослинних ресурсів, надання документальної інформації з кадастрів та реєстрів природних ресурсів у випадках та порядку передбачених законодавством.

Виходячи з авторського визначення адміністративних послуг в сфері природокористування надамо таку їх класифікацію:

- специфікаційні – це послуги щодо надання документів, які підтверджують існуючий стан форм та прав власності на природні ресурси та обмеження у їх використанні. Цей вид послуги встановлює форми та права власності на природні ресурси, тобто визначає умови, що забезпечують індивіду виключне право доступу та використання природного ресурсу з урахуванням інтересів третіх осіб.. Специфікаційні послуги означають визначення суб'єкта та об'єкта права, змісту правомочностей та економіко-екологічних відносин щодо власності, яка належать суб'єкту, розробку механізму, що забезпечує реалізацію економічних та юридичних прав власника.

- реєстраційні послуги в сфері природокористування виступають у формі запису фактів приналежності природних ресурсів, внесення їх до природних кадастрів з метою обліку. До них також відноситься надання даних про реєстрацію форм та прав власності, введення змін до реєстрів форм та прав власності на природні ресурси та надання виписок з цих реєстрів, внесення змін до кадастрів природних ресурсів та виписок з них, внесення змін та надання виписок з земельних кадастрів та поземельних книг, анулювання дозволів природокористування у випадку припинення дії суб'єкта, виписки дублікатів у разі зазублення, порчі діючих. До технічних послуг необхідно віднести також заповнення бланків та етапи проходження дозволів на використання природних ресурсів;

- видача дозволів на обмін формами та правами власності на природні ресурси;

- видача дозволів на використання природних ресурсів, що впливають на збалансований економічний та економіко-екологічний сталий розвиток окремого регіону, держави, інших держав.

Адміністрування в сфері природокористування треба розподіляти на адміністративні процедури та дозвільні послуги по їх сутності та місця в системі управління. Необхідно чітко розмежувати сутність адміністративних процедур, послуг в адміністративних процедурах та послуг кінцевого результату – одержання дозволу чи іншого документу для здійснення певного виду природокористування, підтвердження чи зміни форм та прав власності на природні ресурси. Всередині системи адміністрування в природокористуванні необхідно чітко визначити адміністративні послуги процедурного характеру та дозвільні адміністративні послуги. Зупинимось більш докладно на сутності адміністративної процедури.

Згідно з існуючим тлумаченням адміністративна процедура - це нормативно встановлений послідовний порядок реалізації адміністративно-владних повноважень, спрямований на вирішення індивідуальної адміністративної справи, або виконання управлінської функції. Під індивідуальною адміністративною справою розуміється питання, що виникає в сфері державного управління, пов'язане із застосуванням адміністративних норм, і вимагає в цілях його вирішення оперативно-виконавчих дій повноважних органів і посадових осіб публічної адміністрації. Під адміністративною процедурою в широкому сенсі слова розуміється визначений правовими нормами порядок здійснення органом виконавчої влади (посадовою особою) встановлених для нього повноважень в процесі управлінської діяльності. Адміністративна процедура представляє собою сукупність (систему) юридично значимих дій, операцій і формальностей, здійснення і дотримання яких необхідне для прийняття або виконання правового акта нормативного або індивідуального характеру. Адміністративна процедура полягає в послідовності правових дій або операцій, які зазвичай мають бути здійснені у визначеному порядку та у визначений термін. Адміністративна процедура - це, по суті, алгоритм дій, який має виконати публічна адміністрація (орган державної влади чи орган місцевого самоврядування) для вирішення конкретної справи. Істотний елемент процедури - послідовність операцій, наступних одна за одною стадій і формально встановлених дій. Термін - це встановлений правовою нормою проміжок часу, протягом якого будь-який акт, операція або дія повинні бути здійснені або, навпаки, протягом якого заборонено що-небудь робити. Терміни встановлюються для охорони та захисту права, для збереження існуючого правового становища або для розробки правового акта. Мета встановлення визначених термінів полягає в тому, щоб змусити суб'єктів права діяти швидше, прискорити їх вступ в правовідносини, або, навпаки, уповільнити їх активність, надавши мінімальний час для роздумів і консультацій. Істотний елемент процедури - послідовність операцій, послідовних одна за однією стадій і формально встановлених дій. Терміни встановлюються для охорони та захисту права, для збереження існуючого правового становища або для розробки правового акта. Мета встановлення певних термінів полягає в тому, щоб змусити суб'єктів права діяти швидше, прискорити їх вступ в правовідносини, або, навпаки, уповільнити їх активність, надавши мінімальний час для роздумів і консультацій.

Згідно з наведеним юридичним тлумаченням процедур та наданим автором визначенням сутності адміністративних послуг і розробленою їх

класифікацією визначимо сутність адміністративних процедур як передумови здійснення самої послуги. Адміністративна процедура – це нормативно установлений послідовний порядок реалізації адміністративно-власних повноважень, направлений на адміністрування природокористування у напрямі специфікації та видачі дозволів в природокористуванні. Адміністративна процедура це збір необхідних документів для одержання документу специфікаційного чи дозвільного характеру, який є основою для подальшого отримання дозволу. Тому здійснення адміністративної процедури третьою особою є послугою по збору всіх необхідних документів. В законі України «Про адміністративні послуги» [1] не визначаються окремо послуги в адміністративних процедурах та послуги у видачі дозволів та специфікацій, що веде до подальшого нечіткого визначення роботи дозвільних центрів та центрів надання адміністративних послуг, що фактично здійснюють послуги в адміністративних процедурах.

Визначимо призначення послуг у адміністративних процедурах в сфері природокористування:

- Зменшення ризиків відхилення від кінцевої мети одержання послуги. Якщо необхідно одержати дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферу необхідно мати такий перелік документів, щоб зменшити трансакції їх збору суб'єктів звернення та суб'єктів надання, а дані в документах повинні дозволяти прийняти рішення з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ефектів дозволу для даної особи та третіх осіб.

- Послуги здійснення адміністративних процедур мають бути направленими на зниження часових витрат, а у випадку відмови необхідно її чітке обґрунтування та визначення конкретних заходів щодо одержання дозволу.

- Послуги забезпечення адміністративних процедур для одержання дозволів в сфері природокористування направлені на здійснення контролю за діяльністю адміністративних органів виконавчої влади (Міністерства екології та природних ресурсів, агентств, що уповноваженні у видачі дозволів природокористування, департаментів екології та охорони природи). Контроль має відбуватися з зовнішнього та внутрішнього боку. Внутрішній контроль дозвільних центрів здійснюють центри надання процедурних адміністративних послуг, а зовнішній контроль – судова система та інститути захисту прав громадянського суспільства.

- Створюють єдиний алгоритм для одержання схожих дозволів в сфері природокористування, це дає змогу на рівні центру надання адміністративних послуг, дозвільного центру та суб'єктів звернення

визначити єдиний регламент необхідних документів, єдиний регламент дозвільних адміністративних процедур та послуг, у випадку відмови швидко знаходити ефективні рішення.

- Послуги адміністративних процедур забезпечують гласність в одержанні дозволів в сфері природокористування, всі учасники від центрів надання адміністративних послуг, дозвільних центрів та суб'єктів звернення знають всі етапи проходження процедури і участь в ній органів адміністрування.

Завдання послуг у здійсненні адміністративних процедур для одержання дозволів в природокористуванні:

- забезпечення ефективності дозвільної та іншої діяльності в сфері природокористування, що потребує адміністративного обслуговування;

- створення придатних умов для участі громадян та суспільних організацій в одержанні дозволів та інших послуг в сфері природокористування.

Використання послуг адміністративних процедур необхідно в таких відносинах:

- при регулюванні суб'єктних прав у вигляді дозволів на здійснення викидів в атмосферу, скидів у водні об'єкти, розміщення відходів, вилучення природних ресурсів з дикої природи та юридичних, економічних і економіко-екологічних зобов'язань фізичних та юридичних осіб у взаємовідносинах з центрами надання послуг та дозвільними центрами до і в процесі надання послуги. Відсутність процедури одержання послуг в сфері природокористування не дає можливості реалізувати право природокористування економічними суб'єктами;

- у відносинах, що регулюють використання повноважень контролюючими органами, які слідкують за виконанням умов дозволу протягом його дії та повноважень впливу на економічних суб'єктів, що здійснюють природокористування, їх спонукання до виконання всіх умов дозволу, які мають бути закріплені в договорах між суб'єктом та органом, що надав його;

- при закріпленні прав представників адміністрації, пов'язаних з виданням індивідуальних та нормативно-правових актів, прийняттям управлінських рішень щодо зміни форм та прав власності на природні ресурси, створенням в одному місці центрів надання адміністративних послуг та дозвільних центрів, де видаються дозволи по всім природним ресурсам всіх рівнів уповноважених органів виконавчої влади, що знімає необхідність за квотою їхати в Міністерство чи в агентство.

Метою послуг у здійсненні адміністративних процедур є надання можливості суб'єктам звернення зрозуміти, яким чином, в якому порядку

вони можуть реалізувати своє право на здійснення природокористування, яким чином буде здійснюватися контроль за виконанням зобов'язань згідно дозволу та договору природокористування.

Структура адміністративної процедури має складатися з таких елементів:

Учасники процедури надання адміністративних послуг у сфері природокористування повинні мати відповідний правовий статус. При формуванні центрів надання адміністративних послуг необхідно ураховувати, що ця організація повинна мати повноваження щодо збору всіх необхідних документів для одержання кінцевої послуги, необхідно створити базу даних, що діє на принципах електронного уряду, що дасть можливість адміністратору входити у базу даних інших організацій для збору всіх необхідних документів для одержання кінцевої послуги. Необхідно прийняття нормативно-правових актів, що надають адміністраторам центрів таке право. В даний час, в законі України «Про адміністративні послуги» не визначено повноваження адміністраторів у зборі необхідних документів. Іншими словами, у випадку, коли функція видачі необхідних документів передається центру надання адміністративних послуг, процедура повинна визначати порядок координації дій різних органів та посадових осіб, документи від яких визначають надання кінцевої послуги. Якщо всередині адміністрування надання послуги в сфері природокористування (особливо це відноситься до дозвільних послуг та послуг щодо специфікації прав і форм власності) беруть участь декілька організацій, то процедура має визначати порядок координації цих органів, а в центрі надання має бути структурний підрозділ, що здійснює процес підготовки необхідних документів для передачі в орган, що здійснює кінцеву послугу. В процедурних адміністративних послугах необхідно законодавчо закріпити право адміністратора запросити інформацію у іншого органу, право зібрати додаткову інформацію про суб'єкт звернення, якщо для одержання кінцевої послуги вона необхідна і запитується дозвільним центром. Ця інформація стосовно дозволів на природокористування може запитується в екологічній інспекції та інших органах, які контролюють природокористування, щодо порушень з боку суб'єкту звернення в попередній період. Таке регулювання має достатньо загальний характер в границях процедури. Також має бути закріплено в процедурі можливість затребувати у суб'єкта звернення додаткової інформації щодо його клопотання. В адміністративній процедурі мають бути прописані терміни надання та порядок її здійснення.

Кількість необхідних документів для надання кінцевої послуги визначає орган, що її здійснює. Згідно наведеної класифікації адміністративних послуг в сфері природокористування, пакет документів для її одержання буде різним по якісному та кількісному составу. Він буде залежати від рівня впливу на природні ресурси та можливого збитку, що може бути нанесений природним об'єктам та третім особам.

До основних принципів формування пакету документів для одержання кінцевої послуги необхідно віднести такі:

- мінімізація їх кількості та складності одержання;
- вичерпність інформації на підставі якої здійснюється кінцева послуга;
- мінімізація часових та фінансових витрат на збір необхідних документів
- урахування зовнішніх ефектів природокористування та інтересів третіх осіб;
- інформація від спеціально уповноважених органів про відповідність технічних засобів природокористування та об'ємів викидів, скидів, відходів сучасним нормативам та найкращим технологіям.

Адміністративні послуги у сфері природокористування мають два ключових аспекти:

- це результат багатопланової взаємодії різноманітних або однакових послуг, що мають паралельно узгоджуватися і надаються виходячи з функцій міністерства екології та природних ресурсів та інших агентств, управлінь, департаментів, що повноважені в рішенні питань з використання, охорони, відновлення та відтворення природних ресурсів, їх обліку та контролю за використанням;

- це результат процесу обслуговування, що вже здійснився і від того на скільки ефективно він здійснився залежить подальший результат природокористування. Особливо це важливо для надання прав власності на природні ресурси та системи дозволів на використання природних ресурсів.

При розширенні кількості та підвищенні якості послуг органів виконавчої влади в сфері природокористування, споживачі здатні оцінити якість послуг після їх надання. Тільки виконавчі органи на рівні міністерства екології, агентств та департаментів вирішують які послуги надаються якими ієрархічними структурами вертикальної гілки виконавчої влади. Таким чином споживач може оцінити якість послуги тільки після її утвердження та одержання. Недостатній рівень обслуговування може виявлятися в процесі надання послуги, до надання послуги на основі урахування свого чи іншого опиту. Споживачі послуг в

сфері природокористування через центри або без посередників здатні оцінити якість послуги після її надання. Центри надання адміністративних послуг в сфері природокористування мають налагодити свою роботу таким чином, щоб вони були пріоритетними для суб'єктів звернення.

Виділення двох складових послуги - характеристика послуги та організація її надання визначає два напрямки удосконалення роботи Центрів надання адміністративних послуг та їх структурних підрозділів – надання адміністративних послуг в сфері природокористування державними органами виконавчої влади різних рівнів.

Необхідно відмітити, що дозвіл природокористування наряду з організаційно-технічними заходами повинен мати якісні характеристики. На сьогоднішній день дозволи надаються строком на три і більше років, не завжди повністю ураховуються новітні, інноваційні технології екологічно чистого виробництва, охорони та відновлення природних ресурсів, що мають бути впроваджені на підприємстві для одержання дозволу на споживання та забруднення природного ресурсу. Зараз підприємствам надається дозвіл як квота на споживання природного (водного, рибного та інш.) ресурсу без урахування об'ємів випуску продукції та питомих показників природоємності на одиницю продукції, що випускається, не враховуються регіональні показники якості природних ресурсів та регіональні об'єми викидів в атмосферу по сферам виробництва стаціонарними та пересувними джерелами, виробничі навантаження на природну середу регіону, існуючий природно-ресурсний потенціал регіону, не ураховуються специфічні умови виробництва та існуючого навантаження на природні ресурси при видачі дозволів природокористування.

Дослідження стану сфери видачі дозволів в природокористуванні дозволяє зробити висновок про суттєву невідповідність дозволів в економіко-екологічному та організаційно-технічному плані потребам економіки природокористування. При цьому ресурси, що залучаються для надання адміністративних послуг через центри обмежені, а організаційні та економічні методи їх надання не в повній мірі ураховують особливості, умови, тенденції розвитку інституту адміністративного управління, потреби суб'єктів звернення, рівень ефективності адміністративних послуг в природокористуванні, вимог до умов та форм їх надання.

Необхідно виділяти два аспекти в наданні адміністративних послуг в сфері природокористування. Особливо це важливо для дозвільних послуг використання природних ресурсів та послуг, що забезпечують зміну форм та прав власності на природні ресурси. Встає питання яким чином адміністратор може надати якісну послугу у формі дозволу на

використання природного ресурсу та що розуміти під терміном якісне обслуговування.

На нашу думку, якість послуги дозвільного характеру в сфері використання природного ресурсу – це урахування всієї сукупності характеристик суб'єкту надання, та стану природно-ресурсного потенціалу території, що дають можливість видати дозвіл на використання водних, земельних, атмосферних ресурсів, ресурсів рослинного та тваринного світу, що перебувають у дикій природі. Такий дозвіл має задовольняти потреби суб'єкта звернення відносно змісту (результату) послуги, не сприяти від'ємним екстерналіям в сфері природокористування у інших користувачів (третіх осіб) та зберігати природні об'єкти для наступних поколінь.

Якість обслуговування – сукупність характеристик процесу та умов надання послуг, що забезпечують задоволення потреби суб'єкту звернення відносно процесу надання послуг.

Якість послуги та якість обслуговування мають бути покладені в основу формування бази даних для видачі дозволів та здійснення інших адміністративних послуг в сфері природокористування структурним підрозділом Центру надання адміністративних послуг, що діє на принципах «Єдиного вікна».

Висновки. Наукове визначення сутності адміністративних послуг в природокористуванні, їх підрозділ на кінцеві та проміжні послуги, виділення адміністративних процедур та послуг в адміністративних процедурах направлено на удосконалення нормативно-законодавчої бази їх надання та підвищення якості процесів адміністрування. Чітке розмежування послуг в адміністративних процедурах, що є проміжними для одержання кінцевих адміністративних послуг від суб'єкту їх надання дає змогу удосконалення роботи центрів надання адміністративних послуг та дозвільних центрів, визначення функцій кожного з них стандартизації їх роботи та регламентації процедури одержання послуги чи аргументованого відказу в ній.

Література

1. Закон України «Про адміністративні послуги», від 6 вересня 2012 року, № 5203-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу pereyaslav-rda.gov.ua/...poslugi/86-roz-iasnenn.
2. Котлер Ф. Основи маркетинга [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://polbu.ru/kotler_marketing/ch79_all.html
3. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – М.: 1960. – Т.23. – 907с.

4. Економічний енциклопедичний словник : У 2т. Т.2 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
5. Гуржій Т. О. Адміністративне право України: навч. посіб. - К.: КНТ; Х.: Бурун і К, 2011. - 680 с.
6. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць. - К.: Юрінком Інтер, 2011. - 576 с.

Abstract

Martienko A.

Theoretical aspects of administrative services and procedures in environmental

The analysis of existing theoretical approaches to the definition of administrative services and procedures is executed; the essence of administrative services and procedures in the field of environmental management is researched, provided their classification and principles of formation. Purpose and objectives of services in administrative procedures in the field of environmental management are defined. Approaches to determine the quality of allowing character services in environmental and quality of service procedures are considered.

МАРКЕТИНГ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ

Маштакова І.О.

У статті проаналізовано поняття «маркетинг освітніх послуг», існуючі методики аналізу друкованих звернень на ринку освітніх послуг. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат шляхом удосконалення сутності поняття «маркетинг вищих навчальних закладів» та новий методичний підхід до проведення аналізу друкованих маркетингових матеріалів на основі контент аналізу. Виділено і обґрунтовано коефіцієнт ступеня ефективності друкованої реклами.

Вступ. Однією з важливіших умов успіху на ринку будь-якого підприємства є здійснення маркетингової діяльності, яка складається з виконання певних функцій: досліджень ринку, управління товарним асортиментом, гнучкої цінової політики, збутової та комунікаційної діяльностей.

В сучасних умовах дослідження рекламних заходів різних суб'єктів діяльності, в тому числі закладів вищої освіти, не втрачає своєї актуальності та на сьогоднішній день потребує пошук нових методів та підходів вивчення рекламної діяльності підприємств. Одним з шляхів успішної маркетингової діяльності є правильне визначення оптимальних рекламних заходів. Виявлення нових методів аналізу рекламних звернень є актуальною частиною маркетингових досліджень.

Постановка проблеми. Освіта є однією з найважливіших підсистем соціальної сфери держави, що забезпечує процес отримання людиною систематизованих знань, умінь і навичок з метою їх ефективного використання у професійній діяльності. Приріст населення розширили попит до здобуття вищої освіти серед населення, а в розвинутих країнах визначається взаємозв'язок між розвитком економіки та освітою, що веде за собою підтримку державою освітніх установ, відкриття нових спеціальностей, збільшення кількості ліцензійного обсягу тощо.

Якщо держава не спроможна задовольнити попит у сфері освітніх послуг, різноманітні приватні заклади починають розширювати свою діяльність та залучати абітурієнтів до вступу. Кожна освітня установа має

свою цільову аудиторію і має налаштувати взаємозв'язок ще до початку формування попиту.

Мета статті. В сучасній діяльності вищих навчальних закладів, а також в економічній науці в цілому, питання ефективності маркетингової діяльності є актуальними та дискусійними, що й обумовило вибір теми та напрями дослідження.

Відповідно до класифікації суб'єктів господарської діяльності, державні вищі навчальні заклади є неприбутковими підприємствами. Проте, слід зауважити, що сучасний заклад вищої освіти це не тільки освітня установа, це також підприємство, що здійснює ринкову діяльність. Серед основних видів діяльності є ті, що притаманні лише освітнім установам: навчальна, науково-дослідна діяльність, але більшість – суттєво ринкові: маркетингова, економічна, господарська. Саме тому є актуальним питання визначення ефективності маркетингової діяльності закладу вищої освіти.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Дослідженням маркетингу освітніх послуг та удосконаленням різних методичних підходів щодо аналізу рекламних звернень у сфері освіти займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Андрєєв С. М., Афанасьєва В., Волкова М.М., Гвозденко А. М., Голодец Б. М., Дубровка О. В., Кириллина Ю., Клусова Е.А., Литвинова Н., Миронов Ю.Б., Оболенська Т.Є., Панкрухин О.П., Попова Є.Н., Шевченко Д.А. та ін. В табл. 1 розглянуті трактування поняття «маркетинг освітніх послуг» зарубіжних та українських вчених.

Таблиця 1

Дослідження поняття «маркетинг освітніх послуг» зарубіжних та українських вчених

Автор	Поняття «маркетинг освітніх послуг»
Ф. Котлер, К. Фокс [3, с. 7]	Дослідження, планування, здійснення і контроль за ретельно сформульованими програмами, задуманими, щоб викликати добровільний обмін цінностями з цільовими ринками з метою досягнення прагнень навчальних закладів.
Оболенська Т.Є. [4, с. 13]	По-перше – це – процес управління, що включає дослідження, планування, здійснення і контроль. По-друге – це не випадкові дії, а ретельно підготовлені, засновані на скрупульозному дослідженні програми. По-третє, передбачається добровільний обмін цінностями.

	<p>Це означає, що навчальні заклади повинні пропонувати досить привабливі для споживачів навчальні програми. По-четверте – враховується диференціація інтересів споживачів, тому розробляються численні варіанти навчальних програм, розраховані на певній категорії споживачів. Спроби нав'язати навчальні програми, що не відповідають запитам тих чи інших категорії потенційних студентів, слухачів, як правило, зазнають невдачі. По-п'яте, маркетинг допомагає кожній школі, гімназії, ліцею і кожному ВНЗ посісти своє місце на ринку освітніх послуг, культивуючи особливу місію кожної освітньої установи. Маркетинг реалізується в маркетинговому комплексі тощо.</p>
<p>Панкрухин О.П. [5, с. 79-85]</p>	<p>Маркетинг у сфері освіти розглядається як філософія (сукупність загальних принципів ринкових відносин як система поглядів), стратегія і тактика відносин і взаємин споживачів (користувачів), посередників і виробників, освітніх і супутніх послуг і продуктів в умовах ринку, вільного вибору пріоритетів і дій з обох сторін, обмін цінностями.</p>
<p>Тихомирова Н.В [6]</p>	<p>Маркетинг освіти є системою управління ринковою діяльністю освітньої установи, спрямованою на регулювання ринкових процесів і вивчення освітнього ринку, що приводить до найбільш ефективного задоволення споживачів: особистості в освіті; освітнього закладу – у розвитку; фірм та інших організацій-замовників – зростанні кадрового потенціалу; суспільства – у розширеному відтворенні сукупного особистісного та інтелектуального потенціалу.</p>

Більшість авторів вважають, що маркетинг освітніх послуг – це процес управління ринкових відносин, який направлений на вивчення і регулювання освітніх послуг з метою підвищення якості, вільного вибору пріоритетів з боку споживача, розширеному відтворенні сукупного особистісного та інтелектуального потенціалу.

Після проведених досліджень і публікацій, аналізу поняття «маркетинг освітніх послуг» можна визначити, що «маркетингова діяльність вищого навчального закладу» — це набір інструментів, які

посєднуються на сучасному ринку освітніх послуг між споживачами освітньої послуги та вищими навчальними закладами, дозволяють сформувати відношення до закладу, затвердити свої переваги серед конкурентів, щорічно інформувати споживачів про інновації, престиж закладу, корисність та дозволяє розробити ефективну комунікаційну стратегію ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження дозволяють констатувати, що в умовах впливу маркетингових процесів не тільки на діяльність прибуткових організацій, але і на ефективність функціонування неприбуткових, а саме вищих навчальних закладів, питання рекламування закладів та визначення ефективності комунікаційної політики та удосконалення методик аналізу проведених комунікаційних заходів є особливо актуальним задля збереження ефективності діяльності закладів вищої освіти.

Маркетингова діяльність закладу вищої освіти складається з таких видів активності: рекламування закладу; створення його іміджу; інформування, утримання потенційних споживачів та їх батьків; залучення абітурієнтів, дослідження ринку. Всі ці види діяльності можна виміряти та оцінити. Ефективність комунікаційної політики закладу вищої освіти доцільно визначати шляхом оцінки ступеню присутності у думках потенційних споживачів, успішність управління іміджем — за оцінкою сприйняття та сформованими стереотипами у суспільстві. Інформування відбувається переважно за допомогою прямих контактів та їх кількісне визначення: візити до шкіл, технікумів, організація Днів відкритих дверей.

Рекламування закладів вищої освіти здійснюється з залученням всіх каналів комунікації та за допомогою різних носіїв. І хоча експерти ринку реклами вважають, що друкована реклама вже не є дієвим засобом, опитування студентів Одеської національної академії харчових технологій [1, с. 88] показує, що в основному майбутні студенти отримують інформацію про заклади вищої освіти через довідники абітурієнтів, рекламні буклети та Інтернет-сайти. Чимала вартість друкованої реклами потребує ретельної підготовки та проведенню оцінки ефективності за допомогою контент-аналізу та розрахунку коефіцієнту ефективності друкованої реклами [2, с. 203]. ВНЗ несуть чималі витрати на розробку і випуск буклетів та листівок, розраховуючи отримати відповідну віддачу у вигляді збільшення абітурієнтів в період приймальної комісії та як висновок збільшення студентів. У зв'язку з цим безсумнівний інтерес представляє розробка методики оцінки якості друкованої реклами та застосування її на практиці.

Шевченко Д.А у своїй роботі «Соціологія маркетингу» розглядає такий термін як «контент – аналіз», де надано основне визначення поняття «контент – аналіз - переклад в кількісні показники масової текстової (або записаною на плівку) інформації після статистичної її обробки» [7]. Соціологічні дослідження маркетингових рекламних комунікацій на основі методу контент-аналізу можна віднести і до аналізу друкованої реклами ВНЗ. Для цього необхідно підкреслити основні пункти за якими можна буде проводити контент – аналіз ВНЗ.

На основі друкованих буклетів одеських ВНЗ було розглянуто наступні характеристики: перше емоційне враження, якість буклету, колір рекламного буклету, змістовне навантаження зображень, слоган, заголовок, основний рекламний текст (ОРТ) та його характеристики шрифт, колір шрифтів, розмір тексту, читаність та стиль тексту, також особлива торгова пропозиція та луна – фраза. Необхідно розглянути кожен характеристику більш детально.

Перше емоційне враження - вплив особистої думки про друковану продукцію, що сформувалося у суб'єкта в перші хвилини, цей ефект дозволяє виносити швидко і узагальнене враження про побачений рекламний об'єкт і використовувати це враження для побудови подальшої характеристики. Якість буклету – це якість друкованої реклами, тобто органолептичні властивості – кольоровість, якість паперу тощо.

Також одним з головним критерієм оцінювання друкованих матеріалів є колір рекламного буклету - світло і колір надають потужний вплив на формування психофізіологічного статусу організму людини. Цей вплив, у першу чергу, опосередковується діяльністю ВНЗ. В літературних джерелах вказано, що І.А. Скотт за результатами дослідження оцінює кольори та уподобаннями їм, відносить оцінку в залежності від розподілення в деякій послідовності.

Змістовне навантаження зображень – це зміст фотографій та зображень у буклетах та листівках, що пов'язані з текстом у них. Візуальні та вербальні образи повинні бути взаємодоповнюючими і не суперечити один одному.

Слоган – повинен відображати суть і філософію організації, інтерпретовану з точки зору його рекламної комунікації. Слоган повинен бути: коротким, легко запам'ятовуватися, містити торгову марку, повноцінно переводитися на інші мови. Заголовок - основне рекламне звернення і основний рекламний аргумент, що несе функцію привернення уваги, інтересу, виявлення покупця та цільової групи, ідентифікування товару чи послуги.

Основний рекламний текст (ОРТ) – це основний текст листівки, який відкриває зміст заголовка та слогана. З практики можна зробити висновок, що основний текст буклетів читають менш ніж 25% цільової аудиторії, це зумовлене його великим об'ємом, складністю читання через професійно – незнайомі читачеві слова та малої заінтересованості абітурієнтів до тексту: вони більш часу приділяють на малюнки/фотографії буклетів та перелік затребуваних спеціальностей. Читаність тексту - залежить від ставлення легко чи важко сприймається цей текст.

Розташування рекламного тексту – текст повинен залучити й обов'язково утримати увагу глядача, читача. Найбільш читаний шрифт – 10-12 розміру через два інтервали. Стель рекламного тексту – дуже важливо звертатися не в порожнечу, а до особистості, у розумних межах корисно використовувати недовомки для залучення уваги читача; текст або образи необхідно фокусувати тільки на одній позитивній характеристиці продукту, щоб уникнути плутанини і поганого запам'ятовування марки продукту або його властивостей.

Унікальна торгова пропозиція – споживачеві треба зробити дійсно конкретну пропозицію, необхідно рекламувати якусь специфічну користь цієї послуги. Специфічна користь повинна бути дуже вагомою та щоб нею не могли скористатися конкуренти.

Луна-фраза – заключна вербальна частина в друкованій рекламі, полягає у повторенні основної думки ОРТ і надання завершений вигляд всієї реклами (використовувати тільки назву торгової марки; використовувати назву торгової марки зі слоганом; використовувати назву торгової марки і який-небудь образ або вираз, придуманий спеціально для цієї реклами).

Таким чином є перелік характеристик, які необхідно оцінювати за певними критеріями.

Таблиця 2

Оцінка друкованих рекламних буклетів ВНЗ – конкурентів

№	Характеристика	Конкуренти		
		А	Б	В
1	Перше емоційне враження	2	3	2
2	Якість друкованого матеріалу	3	3	3
3	Колір друкованого буклету	3	3	1
4	Змістовне навантаження зображень	3	3	2

5	Слоган	3	3	1
6	Заголовок	3	3	2
7	Основний рекламний текст (ОРТ)			
7.1	Розташування рекламного тексту	2	2	1
7.2	Стиль тексту	3	3	2
7.3	Шрифт тексту	3	2	1
7.4	Читаність тексту	3	2	1
7.5	Кольорове навантаження шрифтів	3	3	1
8	Рекламний аргумент - унікальна торгова пропозиція	2	2	2
9	Луна - фраза	3	3	1
	Сума	36	35	20
	$K_{\text{едр}}$	2,77	2,69	1,54

Для проведення якісного контент-аналізу друкованої реклами ВНЗ ми пропонуємо кожному рекламному буклету чи листівки ВНЗ за характеристиками (n_1, n_2, \dots, n_n) надавати оцінку: 3 – вища оцінка, 2 – середня оцінка та 1- низька оцінка. Після виставлення оцінок за характеристиками розрахуємо коефіцієнт ступеня ефективності друкованої реклами ($K_{\text{едр}}$) за формулою:

$$K_{\text{едр}} = (n_1 + n_2 + \dots + n_i) / N, \quad (1)$$

Де $K_{\text{едр}}$ – коефіцієнт ступеня ефективності друкованої реклами;
 N – кількість характеристик за аналізом (у нашому випадку 13);
 $n_1 + n_2 \dots n_i$ – оцінка кожної характеристики друкованої реклами.

За розрахунками найбільш ефективний друкований буклет/листівка буде вважатись з найбільшим коефіцієнтом контент-аналізу. Проведені нами численні оцінки друкованих матеріалів вітчизняних і зарубіжних ВНЗ дозволили запропонувати такі величини критерію:

$K_{\text{едр}} \leq 1,6$ - низьке значення коефіцієнта ступеня ефективності друкованої реклами;

$1,6 < K_{\text{едр}} < 2,4$ - середнє значення коефіцієнта ступеня ефективності друкованої реклами;

$K_{\text{едр}} \geq 2,4$ - високе значення коефіцієнта ступеня ефективності друкованої реклами.

Крім того, вважаємо за доцільне також побудову семантичного диференціалу для оцінки аналізованих рекламних матеріалів, так як він покаже які саме характеристики рекламного буклету доцільно поліпшити.

Можна відзначити, що дана методика є ефективною, незважаючи на відносний суб'єктивний характер, що пов'язано з емоційним станом кожного опитуваного, особистих уподобань, сприйняття і зацікавленості.

Наступним етапом підвищення ефективності друкованих рекламних матеріалів буде розробка конкретних рекомендацій щодо їх змісту та оформлення з урахуванням семантики і прагматики.

Висновки. Освіта є однією з найважливіших підсистем соціальної сфери держави, що забезпечує процес отримання людиною систематизованих знань, умінь і навичок з метою їх ефективного використання у професійній діяльності. Величезну роль в збереженні і зміцненні позицій організації на ринку грає маркетингова діяльність.

Ефективність маркетингових досліджень доцільно визначати за кількістю та якістю отриманої інформації, на основі якої прийняти ефективні управлінські маркетингові рішення, ступінь достовірності прогнозів тощо. Як відомо, збільшення доходів підприємства можливе двома шляхами: інтенсивним та екстенсивним. Інтенсивний шлях означає збільшення доходу за рахунок кожного споживача, а екстенсивний – збільшення кількості споживачів. Для закладів вищої освіти доцільним сьогодні є інтенсивний шлях, який реалізується впровадженням системи освіти впродовж всього життя – друга вища освіта, курси підвищення кваліфікації тощо. Впровадження розрахунку коефіцієнту контент-аналізу дозволить швидко реагувати як підприємствам так і освітнім закладам на оцінку ефективності друкованої реклами та згодом поліпшити ситуацію залучення споживачів до послуги (продукту) та як результат виконувати поставлені цілі.

Список використаних джерел

1. Купріна І.О. Особливості рекламної діяльності вищого навчального закладу/ І.О. Купріна // Аграрний вісник України: [Збірник студ. наук. праць]. – Одеса: Одеський державний аграрний університет, 2012. – С. 86-88.
2. Голубьонкова О.О., Купріна І.О. Методичні підходи щодо якісного аналізу рекламних звернень // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка, № 10 (36), 2012. – с.202-204.
3. Котлер, Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів [Текст] / Ф.Котлер, Карен Ф.А. Фокс, [пер. з англ.]. – К.: УАМ, Вид. Хімджест; 2011. – 580 с.

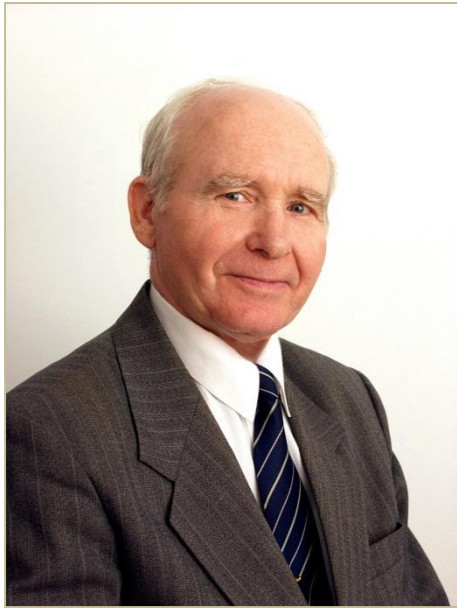
4. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід / Оболенська Т. Є. – К. : КНЕУ, 2001. – 208 с.
5. Панкрухин А.П. Маркетинг образовательных услуг//Маркетинг в России и за рубежом. 1997. № 7-8. С. 79-85.
6. Тихомирова Н.В. Дефиниции маркетинга образования//Материалы семинара «Маркетинг образовательных услуг». - М.: МЭСИ, 2002.
7. Шевченко Д.А. Социологические исследования маркетинговых рекламных коммуникаций на основе метода контент-анализа [Электронный ресурс] / Д.А. Шевченко // Социология маркетинга. – Режим доступа: <http://www.marketologi.ru/publ.html>.

Abstract

Iryna Mashtakova

Marketing of educational services: The essence and methods of effectiveness analysis

In this article the concept “marketing of educational services” was analyzed, the existing methods of analysis of print requests in the educational market. Improved concepts and categories of the essence of the concept of "marketing of higher education institutions" and a new methodological approach to the analysis of printed marketing materials based on content analysis were offered. The indicator "rate the effectiveness of print advertising" was allocated and justified.

ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА ВІКТОРА ВОЛОДИМИРОВИЧА КРЮЧКОВСЬКОГО

8 травня 2015 року пішов із життя видатний вчений України, доктор технічних наук, професор кафедри вищої математики Херсонського національного технічного університету, засновник та беззмінний декан факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Віктор Володимирович Крючковський.

Професор Віктор Володимирович Крючковський працював у Херсонському

національному технічному університеті з 1964 р., де здійснював плідну наукову роботу. За роки праці ним було опубліковано понад 300 наукових та науково-методичних праць, він був учасником чисельних Міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних конференцій, двох постійно діючих міжкафедральних семінарів. В його методичному доробку 16 навчальних посібників, з яких три – рекомендовані до видання Міністерством освіти і науки України. У 2012 р. професор Крючковський В.В. захистив докторську дисертацію на тему «Моделі та інформаційні технології нормативної теорії прийняття рішень в умовах багатокритеріальності та інтервальної невизначеності». Під керівництвом професора Крючковського В.В. захищено 5 кандидатських дисертацій. За роки самовідданої, творчої праці В.В. Крючковський підготував велику кількість талановитих і висококваліфікованих людей, які працюють на благо не тільки рідної країни, а й багатьох країн світу. За його ініціативою в ХНТУ у 1997 р. було створено факультет міжнародних економічних відносин та відкрито дві нові спеціальності – «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» і «Переклад». У 2014 р. цей факультет розширився за рахунок приєднання інших спеціальностей і отримав назву факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу.

Як викладач і науковець Віктор Володимирович користувався глибокою повагою і бездоганним авторитетом серед науковців,

співробітників і студентів університету. У 2003 р. йому присвоєне Президентом України почесне звання «Заслужений працівник освіти України», у 2009 р. Академією педагогічних наук України вручено Нагрудний знак «Ушинський К.Д.»

Віктор Володимирович був зразком яскравої й талановитої особистості, досвідченим дослідником і фахівцем у технічних галузях, людиною, яка весь час перебувала у творчому пошуку і не зупинялася на досягнутому.

В.В. Крючковський запам'ятався тим, хто знав його, як людина енергійна, досвідчена, працьовита та справедлива. У роботі Віктор Володимирович щедро ділився своїм досвідом, допомагав людям, завжди був відкритий добротою своєї душі і серця. Низько схиляємо голову перед його відходом у вічність, завжди будемо пам'ятати нашого професора як людину мудру, принципову та чесну, яку всі поважали за розум, професіоналізм, далекоглядність, доброзичливість. Час не може заглушити біль втрати і в пам'яті назавжди залишаться славні і добрі справи Віктора Володимировича.

*Колектив Херсонського національного
технічного університету*

*Колектив Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень*

АВТОРИ ЗБІРНИКА

Адвокатова Надія Олександрівна - ст. викл. Херсонського національного технічного університету, кандидат економічних наук

Андерсон Ніна Володимирівна – молодший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Антофій Наталія Миколаївна - доктор економічних наук, професор, Новокаховський політехнічний інститут

Бадалов Ровшан Алекпер огли - Консультант Азіатського Банку Розвитку. Проект «Підвищення Розподілу Енергоживлення», магістр (Азербайджан)

Болєла Олена Олександрівна - аспірант Херсонського національного технічного університету

Бондаренко Світлана Анатоліївна – докторантка ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Боярчук Альона Ігорівна - ст. викл. Херсонського національного технічного університету, кандидат економічних наук

Бурова Ольга Борисівна - ст. викл. Приватного вищого навчального закладу «Український гуманітарний інститут», кандидат економічних наук»

Буркинський Борис Володимирович – директор, завідувач відділу ринкових механізмів та структур ІПРЕЕД НАН України, академік НАН України, доктор економічних наук, професор

Бутенко Анатолій Іванович – завідувач відділу розвитку підприємництва ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук, професор

Бутенко Ігор Анатолійович - – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Волинець Тетяна Григорівна – здобувач Херсонського національного технічного університету

Вольвач Ірина Юрївна - кандидат економічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет

Гончаренко Олена Миколаївна - доктор економічних наук, професор, Одеський національний економічний університет

Горячук Олексій Валерійович – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Горячук Валерій Федорович – старший науковий співробітник відділу міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук

Гудзь Марина Вікторівна - доктор економічних наук, професор, Бердянський педагогічний університет

Гудзь Петро Васильович - доктор економічних наук, професор, Запорізький національний технічний університет

Деркач Тетяна Вадимівна - доцент кафедри менеджменту Міжнародного гуманітарного університету, кандидат географічних наук

Дучинська Ніна Іванівна - зав.кафедри економічної теорії Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара, доктор економічних наук, професор

Elias S. Spyriades - Attorney At Law Spyriades & Associates Law Office (Греція)

Жиленко-Паламарчук Ірина Олександрівна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Жилін М. – здобувач Одеського національного морського університету

Журавльова Тетяна Олександрівна - кандидат економічних наук, професор, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Залюбінська Людмила Миколаївна - кандидат фізико-математичних наук, доцент, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Зінченко Юлія Вікторівна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Іванченков В'ячеслав Сергійович – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Ільченко Світлана Віталіївна – старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук

Кісеоларь М. Г. – здобувач ІПРЕЕД НАН України

Коваленко Михайло Петрович - аспірант Одеського національного політехнічного університету

Коваленко Сергій Іванович - кандидат економічних наук, доцент, Одеська національна морська академія (Ізмаїльський факультет)

Корецька Світлана Олександрівна - заступник генерального директора ТОВ "Грік Груп", доктор економічних наук, професор

Корецький Микола Христофорович заступник генерального директора ТОВ «ГРІК ГРУП» м. Київ, доктор наук з державного управління, професор

Котлубай Олексій Михайлович – заступник директора з накової роботи, завідувач відділу ринку транспортних послуг ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук, професор

Купінець Лариса Євгеніївна – завідувач відділу економіко-екологічних проблем приморських регіонів ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук, професор

Курносова Анжела Валеріївна – молодший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва ІПРЕЕД НАН України

Куруцова Ельвіра Сіратутдинівна– аспірант ІПРЕЕД НАН України

Кухарчик Олексій Генадійович – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Кухарчик Валентина Георгіївна – старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Лайко Олександр Іванович – заступник завідувача відділом міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Ларіна Ярослава Степанівна - доктор економічних наук, професор, Національний університет біоресурсів та природокористування України

Лисюк Володимир Митрофанович – заступник завідувача відділом ринкових механізмів і структур ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук, професор

Литвиненко Катерина Олександрівна - аспірант Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

Маковєєв Аркадій Петрович – доцент кафедри адміністративного менеджменту та проблем ринку Одеського національного політехнічного університету, кандидат економічних наук

Мартієнко Антоніна Івановна – завідувач відділу економічного

регулювання природокористування ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук

Маштакова Ірина Олександрівна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Мащенко Євгенія Юрївна - аспірант Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

Миколайчук Кирило Миколайович - магістрант Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету

Миколайчук Микола Миколайович - доктор наук з державного управління, професор, Одеський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України

Миколайчук Наталія Сергіївна - доктор економічних наук, професор, Херсонський національний технічний університет

Морозова Ольга Григорівна - кандидат економічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет

Назаркіна Людмила Іванівна - ст. викл. Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Наумова Лариса Миколаївна - доктор економічних наук, професор, Херсонський національний технічний університет

Нікола Светлана Олегівна – аспірантка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, кафедра менеджменту та математичного моделювання ринкових процесів

Нічитайлова Маргарита Сергіївна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Носова Наталія Іванівна – провідний інженер відділу розвитку підприємництва ІПРЕЕД НАН України

Нятіна Наталія Леонідівна - кандидат технічних наук, доцент, Новокаховський політехнічний інститут

Обнявко Тетяна Сергіївна – здобувач ІПРЕЕД НАН України

Огородник Руслан Петрович - ст. викл. Херсонського національного технічного університету

Осіпов Володимир Миколайович – старший науковий співробітник відділу міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук

Пашкова Наталія Сергіївна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Плющик Ірина Анатоліївна – старший викладач Херсонського національного технічного університету

Познанська Інна Володимирівна – старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук, докторант

Попик Олег Володимирович – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Попова Анастасія Олександрівна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Радванська Наталія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент Новокаховський політехнічний інститут

Рассадникова Світлана Іванівна – старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Сааджан Ірина Арамівна – старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Савіна Галина Григорівна - доктор економічних наук, професор, Херсонський національний технічний університет

Савченко-Марущак Марина Сергіївна - аспірант Херсонського національного технічного університету

Садченко Олена Василівна – головний науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук, професор

Сарасва Ірина Миколаївна – старший науковий співробітник відділу розвитку підприємництва ІПРЕЕД НАН України, кандидат філософських наук

Серов Олексій Олегович – аспірант ІПРЕЕД НАН України

Скорик Микола Леонідович - здобувач Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, кандидат економічних наук

Соловійов Ігор Олександрович - доктор економічних наук, професор Херсонський державний аграрний університет

Степанов В'ячеслав Миколайович – завідувач відділу економічно-екологічного розвитку приморських регіонів ІПРЕЕД НАН України,

доктор економічних наук, професор

Степанова Катерина В'ячеславівна – здобувач ІПРЕЕД НАН України

Тараканов Микола Леонідович – старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Тябус Ганна Андріївна - студентка Херсонського національного технічного університету

Усов Анатолій Васильович - доктор економічних наук, професор, Одеський національний політехнічний університет

Федорова Надія Євгенівна - аспірант Херсонського національного технічного університету

Фоміна Олександра Валентинівна - студентка Херсонського національного технічного університету

Фомішин Сергій Валентинович – кандидат економічних наук, професор, Херсонський національний технічний університет

Фомішина Віра Миколаївна - доктор економічних наук, професор, Херсонський національний технічний університет

Хумарова Ніна Іпполитівна – вчений секретар ІПРЕЕД НАН України, доктор економічних наук

Чайковська Марина Петрівна – кандидат економічних наук доцент, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Чехович Зоя Віталіївна – провідний інженер відділу міжрегіонального розвитку Українського Причорномор'я ІПРЕЕД НАН України

Шарко Маргарита Василівна - доктор економічних наук, професор, Херсонський національний технічний університет

Шлафман Наталія Леонідівна – провідний науковий співробітник відділу розвитку підприємництва ІПРЕЕД НАН України, кандидат економічних наук

Якимчук Петро Радієвич – системний інженер міжнародної компанії REMSYS (Таїланд)

Якимчук Тетяна Вікторівна - кандидат економічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет

Яковенко Дар'я Володимирівна – аспірант ІПРЕЕД НАН України

ЕКОНОМІЧНІ ІННОВАЦІЇ

Збірник наукових праць

Випуск № 60

Книга I

УКРАЇНСЬКЕ ПРИЧОРНОМОР'Я: ВЕКТОРИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ

Інститут проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень НАН України
Французький бульвар, 29, м.Одеса-44, 65044, Україна
тел.: (048)722-29-05, 722-66-74, 725-40-25
e-mail: iprei@odessa.ukrtel.net
www. impeer.in.ua

Підписано до друку 31.07.2015
Формат 70x100/16. Папір Офс.
Ум. арк. 26,56. Наклад 300 примірників.

Видання та друк: ФОП Грінь Д.С.,
73033, м. Херсон, а/с 15
e-mail: dimg@meta.ua
Свід. ДК № 4094 від 17.06.2011